

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

АРТЕМ'ЄВА АНАСТАСІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.98: 343.62-053.2

**КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСНОВИ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ МАЛОЛІТНЬОЇ
ОСОБИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

А. В. Артем'єва

Науковий керівник –
Бідняк Ганна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Артем'єва А. В. Криміналістична характеристика та основи розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, Дніпровський державний університет внутрішніх справ МВС України, м. Дніпро, 2025.

У дисертаційному дослідженні вперше на монографічному рівні досліджено ключові особливості досудового розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

Розкрито сучасний стан, теоретичну розробленість та проблеми, які виникають у практичній діяльності працівників правоохоронних органів в процесі розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи.

Досліджено еволюційні процеси становлення інституту кримінальної відповідальності за залишення малолітньої особи у небезпеці.

Встановлено та розкрито предмет посягання у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із залишенням у небезпеці малолітньої особи.

Наголошено, що система захисту прав дітей, як однієї із найнезахищеніших верств населення, ґрунтується на розгалуженій мережі нормативно-правових актів, що охоплюють як норми національного, так і міжнародного права.

Розкрито зміст та проведено аналіз основних положень нормативно-правових актів міжнародного права та національного законодавства, що регулюють захист прав дітей, порушення норм яких, своєю чергою утворює склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 135 КК України.

З'ясовано, що Кримінальний кодекс України не містить конкретизації поняття «тяжкий наслідок» у контексті залишення у небезпеці малолітньої

особи. Аргументовано, що рівень законодавчої визначеності істотно впливає на формування та практичне застосування елементів криміналістичної характеристики зазначеної категорії кримінальних правопорушень. Надано пропозиції до кримінально-правового законодавства.

Доведено, що кримінальні правопорушення, розпочаті за фактами залишення малолітньої особи у небезпеці характеризуються частковою невизначеністю часових і просторових меж протиправного діяння. 87 % кримінальних правопорушень характеризуються тривалістю протиправного діяння. Встановлено, що більшість фактів залишення у небезпеці малолітньої особи (43 %) вчиняється влітку. На осінній період припадає 25 %, весною вчиняється 19 % кримінальних правопорушень. Найменша кількість вчиняється взимку – 13 %. Конкретизовано часові межі вчинення кримінального правопорушення, зокрема 37 % кримінальних правопорушень даної категорії вчиняються в денну пору доби.

Визначено місце вчинення кримінального правопорушення, зокрема встановлено що найбільше фактів залишення малолітньої особи у небезпеці реєструється у східних регіонах країни, зокрема тих, що знаходяться у безпосередній близькості від зони проведення активних бойових дій – 32 %. Встановлено, що лідируючі позиції за кількістю вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії займає Дніпропетровська область, де доля вчинених кримінальних правопорушень складає 23 % від загальної кількості. Залишення у небезпеці малолітньої особи у 68 % випадків вчиняється за місцем постійного проживання потерпілого.

Визначено ключові фактори, що зумовлюють вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням малолітніх осіб у небезпеці. Зокрема до умов належать: відносно високий рівень латентності; система ціннісних орієнтирів та особливості сімейного виховання; несприятлива психологічна атмосфера в родині та найближчому соціальному середовищі; недоліки чинного національного законодавства у частині забезпечення захисту прав дитини; також вплив правового режиму воєнного стану.

Визначено, що спосіб вчинення залишення у небезпеці малолітньої особи перебуває у безпосередньому зв'язку із обстановкою вчинення кримінального правопорушення. Спосіб вчинення кримінального правопорушення формується під впливом його обстановки.

Досліджено спосіб вчинення залишення в небезпеці малолітньої особи та розкрито його основні елементи. Доведено, що спосіб вчиненого кримінального правопорушення включає в себе три елементи: підготовка, безпосереднє вчинення та приховування (маскування) протиправної діяльності.

Встановлено, що підготовка правопорушника до вчинення кримінального правопорушення характеризується наступними діями: приховування факту вагітності; обрання місця народження дитини та його підготовка до відповідних дій; обрання місця залишення у небезпеці; підготовка знарядь (сумка та інші предмети до якої поміщається дитина тощо); обрання часу залишення дитини з метою залишення своїх дій у таємниці; планування маршруту, підбір транспортних засобів тощо за допомогою чого правопорушник потрапить до місця залишення у небезпеці.

Дослідженням встановлено, що способи безпосереднього вчинення кримінального правопорушення можна класифікувати наступним чином: неналежний нагляд (контроль) за діями малолітнього потерпілого; відсутність належного забезпечення потерпілого медичною допомогою; поміщення (залишення) потерпілого у непридатні (небезпечні) для проживання умови; перекладання обов'язків догляду на сторонніх осіб та (або) самоусунення від догляду; залишення потерпілого в умовах відсутності продуктів харчування та засобів догляду.

Встановлено, що способи приховування (маскування) кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 135 КК України знаходять своє відображення у наступних діях правопорушника, які знаходять відображення у: приховуванні (утаюванні) або наданні неправдивої інформації стосовно події в цілому або окремих обставин кримінального правопорушення; зміні

матеріальної обстановки місця залишення у небезпеці; свідомому приховуванні факту вагітності; впливі на учасників провадження з метою схиляння останніх до надання неправдивих (викривлених) свідчень, або відмови давати свідчення.

Розкрито основні елементи слідової картини кримінального правопорушення. Дослідженням доведено, що протиправна діяльність правопорушника знаходить своє відображення у матеріальних, ідеальних та інформаційних (віртуальних, комп'ютерних) слідах.

Матеріальні сліди залишення малолітньої особи у небезпеці знаходяться на трупі потерпілого, тіло потерпілого (тілесні ушкодження) та речах матеріального світу, на яких збережено сліди вчиненого кримінального правопорушення.

Основним джерелом ідеальних слідів виступають показання свідків та підозрюваного. Інформаційні (віртуальні) сліди здебільшого зберігаються на мобільних телефонах та комп'ютерній техніці.

Розкрито основні ознаки особи правопорушника, зокрема залишення у небезпеці малолітньої особи вчиняється виключно спеціальним суб'єктом, ним можуть бути батьки потерпілого або особи, на яких покладено обов'язок опіки чи піклування. Так, 82 % кримінальних правопорушень вчиняються жінками, як правило одноособово (91 %); при цьому правопорушник не перебуває у зареєстрованому шлюбі (73 %) та має середню освіту (53 %).

З урахуванням вікових особливостей потерпілого встановлено та розкрито його елементи. Зокрема потерпілим від залишення у небезпеці малолітньої особи виступають діти, здебільшого чоловічої статі – 52 %. Більшість (59 %) потерпілих – особи віком від 1 до 5 років, при цьому 23 % – новонароджені немовлята.

З'ясовано, що основною проблемою початкового етапу розслідування виступають недостатня професійна підготовка слідчих. Також виникають складнощі відмежування залишення у небезпеці від інших кримінальних правопорушень, зокрема злісного невиконання обов'язків по догляду за

дитиною, що призводить до помилкової кваліфікації. Тому під час проведення аналізу вихідної інформації про кримінальне правопорушення слід ретельно та зважено підходити до її оцінки.

Розкрито типові особливості організації і планування розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи. Основними чинниками, що негативно впливають на організацію планування, є: недостатній рівень професійної підготовки слідчого, що призводить до «поверхневого» формулювання завдань розслідування та висуванні версій (22 %); надмірне або нерівномірне навантаження на слідчого, яке призводить до систематичного браку часу (31 %); відсутність (недостатність) контролю з боку безпосереднього керівництва або процесуального керівника (20 %); ігнорування міжвідомчої взаємодії або взаємодії між учасниками СОГ (16 %); нерозуміння ролі та значення планування як адміністративного (управлінського) інструменту (11 %).

Розкрито особливості взаємодії різних органів у процесі розслідування залишення малолітньої особи у небезпеці. Під час розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії взаємодія відбувається як в процесуальній, так і організаційній (непроцесуальній) формах. Процесуальна форма взаємодії полягає у: 1) виконанні письмових доручень слідчого про проведення СРД в порядку ст. 40 КПК України; 2) проведенні заходів, направлених на зняття інформації з каналів зв'язку із залученням представників підрозділів технічного забезпечення та/або оперуповноваженими підрозділів кіберполіції; 3) проведенні заходів, спрямованих на встановлення місця знаходження особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; 4) залученні представників соціальних служб та/або служби у справах дітей до проведення окремих СРД.

Основними напрямками непроцесуальної (організаційної) взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 135 КК України, є: спільний аналіз інформації із залученням представників оперативних підрозділів, соціального захисту, служби у справах дітей та

працівників ювенальної превенції, рідше поліцейських офіцерів громади; планування проведення окремих СРД з представниками оперативних підрозділів; отримання інформації від представників ювенальної превенції; залучення представників оперативних підрозділів до проведення нарад; консультативна, методична, технічна та інша допомога представників експертних установ; отримання методичних рекомендацій стосовно методики проведення розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії.

Розкрито та надано рекомендації щодо проведення слідчих (розшукових) дій та процесуальних дій, направлених на отримання інформації з матеріальних джерел. До них належать огляд, обшук та освідування, а також тимчасовий доступ до речей і документів.

Типовими об'єктами огляду у провадженнях щодо залишення у небезпеці малолітньої особи виступають: місце постійного (тимчасового) проживання потерпілого; спричинення потерпілому тяжких наслідків; місця проживання членів сім'ї потерпілого.

Доведено, що ключовим джерелом матеріальних слідів у провадженнях залишення малолітньої особи у небезпеці виступають труп потерпілого або його тіло. Освідування під час розслідування залишення малолітньої особи у небезпеці проводиться у 8 % проваджень вказаної категорії, здебільшого за участі підозрюваного.

Визначено, що частота проведення обшуку у провадженнях досліджуваної категорії складає 17 % від загальної кількості. Об'єктами проведення обшуку виступають як правило квартири багатоповерхових будинків та території приватних домоволодінь – 92 %. У процесі проведення обшуку як правило вилучаються: комп'ютерна техніка; мобільні телефони та інша комп'ютерна техніка; одяг потерпілого; електроприлади зі слідами пошкоджень або кустарного виробництва та інші джерела небезпеки, що стали причиною отримання потерпілою особою тілесних ушкоджень; постільна білизна та інші речі, які зберігають на собі сліди біологічного

походження.

Встановлено, що в процесі розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи спеціальні знання використовуються у процесуальній та непроцесуальній формах. Процесуальна форма використання спеціальних знань знаходить своє відображення у ініціюванні проведення судових експертиз та залучення спеціаліста до проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Найпоширенішими видами судових експертиз у процесі розслідування є: судово-медичні, судово-психіатричні, судово-психологічні, генетично-молекулярні експертизи, біологічні, фоноскопичні. Залучення спеціаліста переважно відбувається для проведення огляду місця події та трупа (98 %); під час допиту (25 %); тимчасового доступу до речей і документів (10 %).

Отримання консультацій найчастіше відбувається на стадії призначення експертиз (78 %). Предметом консультативної допомоги є: з'ясування виду експертизи, яку необхідно призначити; з'ясування завдань, що можуть бути виконані проведенням експертизи; визначення місця проведення експертизи; допомога у формулюванні питань; визначення необхідності направлення матеріалів кримінального провадження, речових доказів (інших об'єктів дослідження) для проведення експертизи.

Результатом практичного впровадження основних положень дисертації, сформульованих та аргументованих теоретичних положень, висновків і пропозицій є те, що вони впроваджені та надалі можуть бути використані в: *науковій діяльності* – для подальшого удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень на основі сформульованих і викладених теоретичних положень, висновків і рекомендацій (акт впровадження Дніпровського державного університету внутрішніх справ від 30 жовтня 2025 р.); *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень», а також під час

підготовки підручників, посібників, текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять із кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15 серпня 2025 р.); *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності органів досудового розслідування, оперативних і експертних підрозділів МВС України (акт впровадження Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України від 14 жовтня 2025 р.).

Ключові слова: *кримінальне провадження, розслідування, кримінальні правопорушення, злочин, слідчі (розшукові) дії, криміналістична тактика, криміналістична методика, досудове розслідування, залишення у небезпеці малолітньої особи, дитина, моральність, мораль обов'язку, моральні вимоги, законний представник, неповнолітній потерпілий, домашнє насильство, дружній до дитини, криміналістична характеристика, слідча ситуація, взаємодія, спеціальні знання, предмет доказування, організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій, криміналістичне забезпечення, криміналістична профілактика, протидія насильству.*

SUMMARY

Artemieva A.V. Criminalistic Characteristics and Fundamentals of Investigating the Abandonment of a Minor in Danger. – *Qualification Research Paper (Manuscript)*.

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in specialty 12.00.09 “*Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operational and Investigative Activities.*” – Research Institute of Public Law, Kyiv, Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2025.

The dissertation research, for the first time at the monographic level, examines the key features of the pre-trial investigation of the abandonment of a minor in danger.

The current state, theoretical elaboration, and practical problems encountered by law enforcement officers in investigating such cases are analyzed. The subject matter of criminal encroachment in offenses related to the abandonment of a minor in danger is identified and disclosed.

It is emphasized that the system of protecting children’s rights, as one of the most vulnerable social groups, is based on an extensive framework of normative legal acts covering both national and international law.

The main provisions of normative legal acts regulating the protection of children’s rights, the violation of which constitutes the corpus delicti under Article 135 of the Criminal Code of Ukraine, are examined. It is established that one of the key determinants leading to the increase of crimes under Article 135 of the Criminal Code of Ukraine, as well as facilitating avoidance of criminal liability, is the lack of legislative regulation of the mandatory feature of a “*life-threatening condition,*” which results in its subjective interpretation. It is found that the Criminal Code of Ukraine does not define the concept of “*serious consequences*” in the context of abandoning a minor in danger. It is argued that the degree of legislative clarity significantly affects the formation and practical application of elements of the criminalistic characteristics of such crimes.

It is substantiated that the commission of abandonment of a minor in danger

is characterized by partial temporal and spatial indeterminacy and the prolonged nature of the acts constituting the crime (87% of such crimes are protracted). Most crimes (43%) are committed in summer, 25% in autumn, 19% in spring, and the fewest in winter – 13%. It is specified that 37% of such crimes occur during daytime.

It is established that the majority of abandonment cases are recorded in the eastern regions of Ukraine, particularly in areas close to active combat zones – 32%. The Dnipropetrovsk region is the leader, accounting for 23% of all recorded crimes. In 56% of cases, the crime occurs in settlements with populations under 100,000. In 68% of cases, abandonment takes place at the victim's residence (private households, apartments in multi-story buildings). In 17% of cases, the crime scene is a public area (beaches, forest belts, etc.).

The main conditions contributing to such crimes include: high latency; the offender's value system and upbringing; an unfavorable family or social environment; legislative shortcomings; and the operation of martial law. Correlations between the method of committing the crime and the surrounding circumstances are revealed.

It is proven that the *modus operandi* of abandonment of a minor in danger is characterized by a complete structure, including preparation, direct commission, and concealment (masking). Preparation may involve concealing pregnancy, selecting and preparing the place of childbirth, choosing the location for abandonment, preparing tools (e.g., a bag for the child), selecting time and route, and arranging transport.

Types of unlawful acts are classified as follows: improper supervision of the child; failure to provide medical assistance; placing the victim in unsuitable living conditions; transferring or avoiding responsibility for care; leaving the child without food and necessary means of care.

The main concealment methods are: suppressing or falsifying information about the event; altering the crime scene; concealing pregnancy; influencing participants to give false or distorted testimony or to refuse testimony.

It is proven that offenders' activities are reflected in a trace pattern consisting of ideal, material, and virtual (informational) traces. Material traces include the victim's body or corpse and physical objects bearing traces of the act. Ideal traces include witness and suspect testimony. Virtual traces are usually stored on mobile devices and computers.

The offender profile is revealed: in most cases, the offender is a special subject (parent or guardian), predominantly female (82%), acting alone (91%), unmarried (73%), unemployed, and with secondary education (53%). Victims are usually children aged 1–5 years (71%), mostly male (52%).

It is established that investigative difficulties include insufficient training of investigators and the challenge of distinguishing abandonment from other crimes (e.g., malicious failure to fulfill parental duties), which leads to misqualification.

The study analyzes the organization and planning of investigations, identifying negative factors such as insufficient investigator training (22%), excessive workload (31%), lack of managerial control (20%), poor interagency cooperation (16%), and underestimation of planning (11%).

The peculiarities of interaction between various authorities in the process of investigating the abandonment of a minor in danger are revealed. During the investigation of criminal offences of the category under study, interaction takes place in both procedural and organisational (non-procedural) forms. The procedural form of interaction consists of: 1) executing written orders of the investigator to conduct investigative actions in accordance with Article 40 of the Criminal Procedure Code of Ukraine; 2) carrying out measures aimed at obtaining information from communication channels with the involvement of representatives of technical support units and/or authorised officers of cyber police units; 3) carrying out measures aimed at establishing the location of the person who committed the criminal offence; 4) involving representatives of social services and/or child welfare services in conducting certain investigative actions.

The main areas of non-procedural (organisational) cooperation during the investigation of criminal offences under Article 135 of the Criminal Code of

Ukraine are: joint analysis of information with the involvement of representatives of operational units, social protection, child welfare services and juvenile prevention workers, and, less frequently, community police officers; planning of individual SRDs with representatives of operational units; obtaining information from representatives of juvenile prevention services; involvement of representatives of operational units in meetings; advisory, methodological, technical and other assistance from representatives of expert institutions; obtaining methodological recommendations on methods.

Among investigative actions, the most common are inspection, search, and medical examination, as well as temporary access to items and documents. The body or corpse of the victim constitutes the main source of material traces.

The use of special knowledge is explored, including forensic examinations (medical, psychiatric, molecular-genetic, biological, audio-forensic), expert consultations, and specialist involvement in investigative activities.

The practical implementation of the dissertation's findings is confirmed by their use in research, teaching (criminalistics, criminal procedure, organization of investigations, forensic methods), and law enforcement practice (investigative, operational, and forensic units of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine).

Keywords: *criminal proceedings, investigation of criminal offenses, crime, investigative actions, forensic tactics, forensic methodology, pre-trial investigation, abandonment of a minor in danger, child, morality, duty of care, legal representative, underage victim, domestic violence, child-friendly justice, criminalistic characteristics, investigative situation, interaction, special knowledge, subject of proof, organization and tactics of investigative actions, forensic support, forensic prevention, countering violence.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Козубська А.В. Окремі криміналістичні аспекти одержання інформації з матеріальних джерел під час розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи. *Право і суспільство*. 2023. № 5. С. 454-461. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.66>

2. Козубська А.В. Слідова картина залишення в небезпеці малолітньої особи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія : Право*. 2025. Вип. 88. Ч. 3. С. 263-268. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.39>.

3. Козубська А.В. Окремі аспекти організації та планування розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. *Наукові перспективи*. 2025. № 7(61). С. 894-905. DOI : [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7\(61\)-894-905](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7(61)-894-905).

4. Kozubska A. Structure Of The Forensic Characterization Of Leaving An Underaged Person In Danger. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 6. P. 49-55. DOI : <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.6.7>.

5. Kozubska A. Using the specialised knowledge in the investigation of child endangerment. *European socio-legal and humanitarian studies*. 2024. № 3. С. 103-109. DOI : <https://doi.org/10.61345/2734-8873.2024.3.9>.

Тези доповідей, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Козубська А.В. Значення криміналістичної характеристики особи правопорушника для розслідування кримінальних правопорушень щодо залишення в небезпеці малолітньої особи. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу*. (м. Київ, 21 листоп. 2024 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев,

С. С. Чернявський та ін.. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 328-331

7. Козубська А. В. Щодо структури криміналістичної характеристики щодо залишення в небезпеці малолітньої особи. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. І. С. 747-750.

8. Козубська А. В. Щодо обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. *Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри*: матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 06 черв. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 178-181.

9. Козубська А.В. Щодо використання можливостей судово-медичної експертизи в процесі розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 31 жовт. 2025 р.). Дніпро : ДДУВС, 2025. С. 335-337.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	18
ВСТУП.....	19

РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАЛИШЕННЯ У НЕБЕЗПЕЦІ МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

1.1. Сучасний стан, теоретична розробленість, предмет посягання та проблеми розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи.....	28
1.2. Обстановка та умови вчинення залишення у небезпеці малолітньої особи.....	45
1.3. Способи та слідова картина вчинення кримінального правопорушення..	60
1.4. Характеристика особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення та потерпілого	82
Висновки до розділу 1	96

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАЛИШЕННЯ У НЕБЕЗПЕЦІ МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

2.1. Оцінка первинної інформації та коло обставин, що підлягають встановленню.....	101
2.2. Організація та планування розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи	117
2.3. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами Національної поліції України та іншими службами	136
Висновки до розділу 2.....	152

РОЗДІЛ 3. ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАЛИШЕННЯ У НЕБЕЗПЕЦІ МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

3.1. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на вилучення інформації з матеріальних джерел	155
3.2. Особливості проведення процесуальних дій, спрямованих на вилучення інформації з особистісних джерел	171
3.3. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні залишення у небезпеці малолітньої особи.....	194
Висновки до розділу 3.....	209
 ВИСНОВКИ	 212
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	219
ДОДАТКИ.....	242

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДТП	–	Дорожньо-транспортна пригода
ЄРДР	–	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄС	–	Європейський Союз
КК	–	Кримінальний кодекс
КПК	–	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	–	Міністерство внутрішніх справ
МОЗ	–	Міністерство охорони здоров'я
НПА	–	Нормативно-правовий акт
НПУ	–	Національна поліція України
НСРД	–	Негласні слідчі (розшукові) дії
ООН	–	Організація Об'єднаних Націй
п.	–	Пункт
р.	–	Рік
с.	–	Сторінка (сторінки)
СК	–	Сімейний Кодекс
СМЕ	–	Судово-медична експертиза
СОГ	–	Слідчо-оперативна група
СПЕ	–	Судово-психіатрична експертиза
СРД	–	Слідчі (розшукові) дії
ст.	–	Стаття
ЦК	–	Цивільний кодекс України
ЦПК	–	Цивільний процесуальний кодекс України
ч.	–	Частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Збройна агресія російської федерації проти України зумовила появу численних випадків грубого порушення основоположних прав і свобод дитини, передусім права на життя, безпеку, сімейне виховання та освіту. В умовах повномасштабного вторгнення відсутність територій, повністю захищених від воєнних дій, формує нові виклики для державних органів, системи соціального захисту та правоохоронних інституцій.

Залишення в небезпеці, зважаючи на реалії сьогодення, є актуальною проблемою, про що свідчать і офіційні статистичні дані, обліковані Офісом Генерального прокурора України. Так, у 2022 році було розпочато 132 кримінальних провадження за ознаками вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 135 Кримінального Кодексу України, у 2023 році було зареєстровано 179 випадків, у 2024 році – 194 випадки, у січні-жовтні 2025 р. – 152 випадків.

За проведення більш детального аналізу наведеної статистики та відповідно проведеного аналізу судово-слідчої практики можна констатувати тенденцію збільшення долі кримінальних правопорушень, де потерпілими від протиправних діянь виступають малолітні особи, не пов'язані із залишенням у небезпеці унаслідок вчинення винною особою дорожньо-транспортної події. Якщо у 2022 році кількість проваджень досліджуваної категорії складала 22 % від загальної кількості, то станом на 2023 рік кількість вже становила 23 %, а за підсумками 2024 року – 25 %. Відповідно, можемо констатувати тенденцію збільшення як кількісних показників, так і збільшення відсоткового співвідношення кримінальних правопорушень, де потерпілими від залишення в небезпеці виступають малолітні особи.

Проблема захисту прав дітей, зокрема і попередження залишення їх у небезпеці набула настільки загрозливого масштабу, що Постановою Кабінету міністрів України від 19.01.2022 року № 23 було утворено Державну службу

України у справах дітей, основним завданням якої було встановлено формування та реалізація державної політики у сфері усиновлення та захисту прав дітей.

Проте дослідження емпіричної бази показують численні помилки і прорахунки уповноважених осіб, що носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Результати опитування правоохоронців показали, що переважно зазнають труднощі у доказуванні, кваліфікації окреслених правопорушень, та відмічають відсутність наукових розробок за відповідною тематикою. Для ефективного розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неналежним доглядом за дитиною, необхідно комплексно вивчати не лише об'єктивні обставини кримінального провадження, а й типові способи їх вчинення, криміналістичний «портрет» правопорушника і потерпілої особи, обстановку кримінального правопорушення та його слідову картину, що дозволить глибше зрозуміти мотиви протиправних діянь та розробити ефективніші стратегії розслідування.

Проблеми методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, зокрема залишення у небезпеці в різні часи досліджували провідні українські науковці: Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша, І. В. Басиста, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Дрозд, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, М. І. Мовчан, О. В. Одерій, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, О. В. Пчеліна, М. В. Салтевський, Д. Б. Сергєєва, Р. Л. Степанюк, Г. К. Тетерятник, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та ін.

Серед сучасних наукових праць, що поєднують теоретичні положення з прикладними напрацюваннями та створюють концептуальну основу для розробки криміналістичної характеристики та основ розслідування залишення малолітньої особи в небезпеці, належить низка монографічних досліджень. Д. М. Тичина в докторській дисертації висвітлює кримінально-

правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади запобігання домашньому насильству в Україні (Київ, 2024). На дисертаційному рівні О. Ф. Вакуленко досліджено досудове розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх (Харків, 2017), К. Г. Махатадзе проведено кримінологічне дослідження залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (Одеса, 2018). Із новітніх розробок слід виокремити дисертацію О. Г. Кривопуска «Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування» (Дніпро, 2024).

Незважаючи на вагомі досягнення вчених, слід констатувати відсутність комплексних наукових досліджень, присвячених криміналістичній характеристиці та основам розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням у небезпеці малолітньої особи.

Сукупність зазначених факторів обумовила актуальність обраної проблематики, її наукове, теоретичне та практичне значення й визначила вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи (Указ Президента України від 12.01.2011, № 24/2011); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25.08.2015 р. № 501); Указу Президента України від 30.09.2019 р. № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»; Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392); Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр. (постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695); Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності (розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 526-р.); Стратегія розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр. (постанова загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21); тематики наукових досліджень і науково-технічних

(експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (наказ МВС України від 11.06.2020 р. № 454); тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022-2026 роки (наказ МОН України від 03.02.2022 р. № 109), Основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у розробці криміналістичної характеристики та основ розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи на основі теоретичних положень кримінального процесу, криміналістики та інших наук, а також узагальнення відомостей слідчої та судової практики. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- визначити предмет протиправного посягання та обстановку, у якій вчиняється залишення у небезпеці малолітньої особи;
- окреслити способи та сліди вчинення кримінального правопорушення;
- надати характеристику особі правопорушника та потерпілого;
- встановити особливості виявлення слідів кримінального правопорушення та початку досудового розслідування;
- визначити типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування надати пропозиції щодо їх вирішення;
- розробити напрямки діяльності слідчого на подальшому етапі розслідування;
- визначити особливості проведення вербальних і невербальних слідчих (розшукових) дій;
- надати рекомендації щодо використання спеціальних знань при розслідуванні залишення у небезпеці малолітньої особи.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають на стадії досудового розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

Предметом дослідження є криміналістична характеристика та методика розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

Методи дослідження. Методи дослідження визначені специфікою роботи, її метою та задачами, із урахуванням об'єкта та предмета дослідження. Методологічною основою дисертації є *діалектичний метод* наукового пізнання, що дозволив розглянути предмет дослідження у динаміці. Під час дослідження було використано наступні методи наукового пізнання: *методом системного аналізу* було визначено типові слідчі ситуації початкового та подальшого етапів розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи, а також узагальнено та систематизовано тактичні прийоми проведення окремих слідчих (розшукових) дій щодо їх вирішення (підрозділи 2.2, 2.3); *методи формальної логіки, а саме синтез, аналіз, дедукція, індукція, абстрагування, аналогія* використовувались під час розробки елементів криміналістичної характеристики залишення у небезпеці малолітньої особи (розділ 1) та формування висновків за розділами дисертації; *соціологічні методи* використовувався під час анкетування та інтерв'ювання слідчих, дізнавачів, працівників оперативних підрозділів, психологів, прокурорів, дільничних, які здійснювали досудове розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи. *Статистичні та соціологічні методи* застосовувалися для аналізу оперативної та слідчо-судової практики, результатів здійсненого анкетування та узагальнення статистичних відомостей за темою дослідження (розділи 1-3). *Структурно-функціональний метод* дослідження надав змогу створити алгоритм дій слідчого (дізнавача), з метою ефективного проведення досудового розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

Нормативно-правову та інформаційну основу дисертаційного дослідження складають: Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, чинні законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють кримінальні процесуальні відносини в нашій державі.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять наукові праці вітчизняних фахівців у галузі загальної й юридичної психології, соціології, кримінології, криміналістики, кримінального, кримінального процесуального

права, оперативно-розшукової діяльності, інших галузевих правових наук.

Емпіричну основу дослідження становлять результати аналізу судово-слідчої практики, дані узагальнень судових рішень, що містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень, дані офіційної статистичної звітності Офісу Генеральної прокуратури та МВС України за 2020–2025 рр. за темою дисертаційного дослідження; результати вивчення 263 кримінальних проваджень і результатів аналізу 105 обвинувальних вироків за фактами залишення у небезпеці малолітньої особи (Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Полтавська, Одеська, Тернопільська, Харківська, Черкаська, Чернівецька області та м. Київ); зведені результати опитувань 125 респондентів (слідчих, дільничних офіцерів поліції, працівників ювенальної превенції та психологів).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням криміналістичної характеристики та основ розслідування методики розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи, у якому сформульовано низку наукових положень і рекомендацій, що вирізняються науковою новизною, мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема:

вперше:

- сформовано структуру криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням у небезпеці малолітньої особи, яка охоплює науково обґрунтоване визначення предмета протиправного посягання, специфіку обстановки та слідової картини, особливості способів їх вчинення, а також сукупність криміналістично значущих ознак особи правопорушника й потерпілого;

- охарактеризовано та систематизовано типові способи вчинення залишення у небезпеці малолітньої особи з урахуванням специфіки функціонування суспільства в умовах правового режиму воєнного стану, із

поділом їх на окремі класифікаційні групи за криміналістично значущими критеріями;

– визначено та теоретично обґрунтовано організаційно-тактичні засади розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії, а також розроблено комплекс науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності проведення окремих процесуальних і слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду місця події, огляду трупа, дослідження документів та електронних носіїв інформації, здійснення тимчасового доступу до речей і документів, проведення освідування та допиту.

удосконалено:

– поняття криміналістичної характеристики як інформаційної моделі кримінального правопорушення, що використовується на початковому етапі розслідування та являє собою систему даних щодо найбільш типових ознак предмета посягання, обстановки, способів, слідів правопорушення, особи потерпілого та правопорушника;

– діяльність слідчого під час отримання первинної інформації про подію кримінального правопорушення та систему заходів щодо перевірки достовірності такої інформації, а також визначено обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування;

– організаційно-підготовчі і тактичні особливості проведення огляду та обшуку за вказаною категорією кримінальних правопорушень;

– діяльність щодо встановлення комплексу обставин під час розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи, серед яких найважливішим є встановлення факту перебування потерпілого у небезпеці та настання тяжких наслідків;

дістали подальшого розвитку:

– положення криміналістики щодо взаємодії слідчих з оперативними підрозділами Національної поліції України та іншими службами під час розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи;

– теоретичні основи використання спеціальних знань під час

розслідування кримінальних правопорушень у формі залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій та проведення судових експертиз;

– рекомендації щодо впровадження новітніх техніко-криміналістичних засобів і методів у розслідування кримінальних правопорушень.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у дисертації положення, висновки і рекомендації можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* під час здійснення теоретичних досліджень з питань розробки окремих криміналістичних методик взагалі та особливостей методики розслідування кримінальних правопорушень, щодо залишення у небезпеці малолітньої особи зокрема (акт впровадження Дніпровського державного університету внутрішніх справ від 30 жовтня 2025 р.);

– *освітньому процесі* під час підготовки та проведення занять для здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін: «Основи криміналістики», «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій», «Судова експертологія», а також при розробці навчально-методичних та дидактичних матеріалів з означених дисциплін (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15 серпня 2025 р.);

– *практичній діяльності* для вдосконалення роботи органів дізнання, досудового розслідування та оперативних підрозділів з розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії (акт впровадження Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України від 14 жовтня 2025 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено в доповідях на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.); Актуальні питання криміналістики та судової експертизи (м. Київ, 21 листопада 2024 р.), Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у

сучасних умовах (м. Дніпро, 31 жовт. 2025 р.); «Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри» (Дніпро, 06 черв. 2025 р.); Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах (м. Дніпро, 31 жовтня 2025 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, відображено у дев'яти наукових публікаціях, серед яких: три наукових статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві статті у міжнародному науковому виданні, чотири тези доповідей, опублікованих за результатами участі у науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження містить анотацію, вступ, три розділи, що мають десять підрозділів, висновки, список використаних джерел (201 найменування на 23-х сторінках) і чотири додатки (на 38-и сторінках). Повний обсяг дисертації становить 279 сторінок, із яких обсяг основного тексту – 200 сторінок.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАЛИШЕННЯ У НЕБЕЗПЕЦІ МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

1.1. Сучасний стан, теоретична розробленість, предмет посягання та проблеми розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи

Однією з ключових проблем сучасної української держави є знаходження балансу між захистом прав дитини, як однієї із найнезахищених верств населення, які потребують постійного систематичного захисту.

Детермінантами кримінальних правопорушень, жертвами яких стають діти, зокрема залишення в небезпеці часто знаходять свої коріння у площині соціальних проблем, особливо після повномасштабної агресії російської федерації.

Багато сімей вимушені покинути місця постійного проживання, падіння економіки України в умовах воєнного стану призводить до стрімкого збільшення інфляційних процесів, люди втрачають роботу, що негативним чином впливає на економічний добробут. Крім цього, велика кількість чоловіків вступили до лав ЗСУ чи інших військових формувань для захисту батьківщині, що призвело до вимушеного залишення своїх сімей.

Нажаль іноді для вирішення складних соціальних проблем, пов'язаних з захистом дітей, необхідне втручання правоохоронних органів. Проте правоохоронці діють за фактами вчинення кримінального правопорушення, тобто наслідками, що мають прояв у вигляді протиправних діянь, що заподіяли шкоду потерпілій особі.

Для ефективної боротьби із кримінальними правопорушеннями відносно дітей, правоохоронним органам необхідно мати теоретичний базис та розроблену на основі наукових досліджень дієве методичне, науково

обґрунтоване підґрунтя розслідування даного виду протиправних діянь.

Серед останніх наукових розробок, які присвячені розслідуванню кримінальних правопорушень проти дитинства, у різних сферах стали дослідження Є. С. Усової «Кримінологічна характеристика та запобігання злісному невиконанню обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України)» (Харків, 2016), присвячена питанням розкриття детермінант, віктимності та запобігання кримінальним правопорушенням, передбачених ст. 166 КК України. У дисертаційному дослідженні В.Ю. Омецинської «Кримінально-правова охорона статевої свободи та статевої недоторканості дитини» (Львів, 2019 р.) науковицею галузі кримінального права було здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми кримінально-правової охорони статевої свободи та статевої недоторканості дитини. Не залишилися без уваги й адміністративно-правові аспекти досліджуваного питання. Наприклад, А. О. Стариченко у дисертації «Діяльність національної поліції по охороні прав дітей в Україні: адміністративно-правові аспекти» (Одеса, 2022) дослідила правові та організаційні питання діяльності Національної поліції з охорони прав дитинства та охарактеризувала специфічні риси діяльності підрозділів ювенальної превенції. У дисертації М. В. Поповича «Особливості допиту малолітнього або неповнолітнього потерпілого» (Київ, 2023 р.) розкрито процесуальні особливості проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема допиту за участі малолітніх (неповнолітніх) потерпілих. У дисертаційному дослідженні О.Г. Кривопуска «Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування» (Дніпро, 2024 р.) науковцем розкрито основні базисні аспекти методики розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 166 КК України.

Серед наукових досліджень присвячених безпосередньо проблемам залишення в небезпеці слід відзначити дисертаційне дослідження К.Г. Махатадзе «Залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка

перебуває в небезпечному для життя стані: кримінологічне дослідження» (Одеса, 2018 р.), в якому авторкою було ґрунтовно розкрито кримінологічну характеристику та окреслено соціальні чинники кримінальних правопорушень досліджуваної категорії. У дослідженні І.В. Дворнікової «Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці» (Дніпро, 2023 р.), в якому розкрито кримінально-правові аспекти проблематики залишення в небезпеці, зокрема дітей.

Крім цього, варто відзначити значний вклад у розробку методик розслідування кримінальних правопорушень, які посягають на права, свободи та законні інтереси, зокрема які знайшли своє відображення у наукових працях, методичних рекомендаціях та інших наукових виданнях таких авторів, як О.В. Мельник, Г.С. Бідняк, В.М. Плетенця, І.В. Пирога, І.В. Дворнікової, В.Ю. Шепітька, В.В. Бабаніної, В.В. Корнієнка, К.О. Чаплинського, А.Г. Гаркуші, В.В. Шаблистого та багатьох інших науковців.

В нашому дослідженні ми звернемось до головних тез, закладених дослідниками, які безсумнівно стануть міцним теоретичним підґрунтям нашої роботи та допоможуть всебічно розкрити головні аспекти досліджуваного питання, які ляжуть в основу розробки методики розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи.

Однак, незважаючи на ґрунтовний внесок вищезазначених та інших авторів у методику розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням прав дітей, на сьогодні комплексного дослідження, присвяченого розслідуванню залишення в небезпеці малолітньої особи не було здійснено.

У зв'язку з чим, працівники НПУ нерідко стикаються із проблемами досудового розслідування вказаних кримінальних правопорушень, що в свою чергу призводить до численних помилок у процесі досудового розслідування, і як результат, на практиці трапляються непоодинокі випадки уникнення винної особи кримінальної відповідальності, відтак і покарання за свої

протиправні вчинки. Такий стан речей порушує один з головних і базисних принципів кримінального процесу – невідворотність покарання.

Проблематика залишення в небезпеці осіб, які в силу тих або інших обставин, або станів (похилий вік, малолітство тощо) знаходить свої витoki ще у давньому минулому.

Наразі генезис кримінально-правової відповідальності залишення в небезпеці бере свій початок ще зі Статутів князя Володимира Святославовича про десятини, суди і про людей церковних 1016 року та дістає свого подальшого розвитку за часів Галицько-Волинського князівства, Запорізької Січі, Російської та Австро-Угорської імперій, УНР, ЗУНР, УРСР та звичайно, в період незалежної України [6, с. 9-10].

Не вдаючись до глибокого ретроспективного аналізу еволюції інституту становлення кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці, зазначимо, що на сучасному етапі, кримінальна відповідальність за залишення у небезпеці було закріплено ще нормами КК 1960 року, який діяв на території нашої держави до 2001 року.

Зокрема, ст. 111 КК (1960 р.), яка мала назву «Залишення в небезпеці», при цьому включала у себе дві частини. Станом на 12.01.1983 рік, редакція статті була викладена наступним чином:

Завідоме залишення без допомоги особи, що перебуває в небезпечному для життя становищі і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав можливість подати їй допомогу, а так само, якщо він сам поставив потерпілого в небезпечне для життя становище,

– карається виправними роботами на строк до двох років.

Те саме діяння, якщо воно спричинило смерть особи, залишеної без допомоги, або інші тяжкі наслідки,

– карається позбавленням волі на строк до двох років або

виправними роботами на той же строк [110].

Проведеним аналізом зазначеної норми, І.В. Дворнікова доходить логічного висновку, відповідно якого виділення настання тяжких наслідків як кваліфікуючої ознаки, на думку науковиці, підкреслює необхідність захисту найважливіших інтересів людини – життя і здоров'я, і є об'єктивним відображенням ступеня суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення [41, с. 66].

З прийняттям у 2001 році КК України, законодавцем, у ст. 135 також було встановлено відповідальність за залишення у небезпеці. Значною мірою, законодавцем було продубльовано норми ст. 111 КК 1960 року. Проте, ст. 135 в редакції 2001 року має певні відмінності, зокрема у ч. 2 встановлено відповідальність за вчинення матір'ю протиправних дій стосовно новонародженої дитини, якщо матір не перебувала в обумовленому пологами стані [111].

Таким чином, ст. 135 складається із трьох частин, а доповнення кваліфікуючою ознакою щодо вчинення кримінального правопорушення матір'ю у відношенні новонародженого значним чином осучаснило суспільні відносини у сфері захисту прав дитини. Така необхідність була викликана насамперед видозміною протиправної діяльності в цілому. Тим більше, кількість кримінальних правопорушень вказаної категорії постійно збільшувалось, що вимагало негайного кримінально-правового регулювання.

Особливості правового регулювання наряду із окремими аспектами кваліфікації доцільно розглядати та дослідити, оскільки вони здійснюють суттєвий вплив на формування методики розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії в цілому.

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням малолітньої дитини в небезпеці, є складним процесом, який вимагає не лише знання кримінального права, кримінального процесу тощо, але й розуміння широкого кола соціальних, психологічних та інших факторів, що впливають на криміногенну ситуацію у даному контексті. Слідчому

необхідно володіти знаннями з різних галузей права та співпрацювати з фахівцями інших профілів.

Тож, для розробки дієвої методики розслідування залишення в небезпеці необхідно спочатку встановити сукупність умов, за яких винна особа може бути притягнута до відповідальності.

Аналізуючи норму ст. 135 КК України в контексті досліджуваного нами питання, зазначимо, що до таких умов слід віднести наступні:

1. Усвідомлення особи, яка залишає без нагляду потерпілого того факту, що його дії можуть призвести до настання негативних наслідків;

2. Безпорадність потерпілого. Мається на увазі, що потерпілий в силу будь-яких причин (але у нашому випадку виключно через своє малоліцтво) не здатний самостійно вжити заходів щодо самозбереження від загрозливих чинників;

3. Наявність спеціального суб'єкту кримінального правопорушення. До кримінальної відповідальності притягається виключно та особа, на яку законодавством покладається обов'язок такого піклування відносно потерпілого;

4. Встановлення факту можливості надання правопорушником допомоги потерпілому.

Наразі для притягнення винної особи до відповідальності за ч.1 або ч.2 КК України під час досудового розслідування необхідно встановити та довести у законний спосіб перелічені умови.

Встановлення наявності вказаних умов, в процесі розслідування поміж іншого можуть стати перепорою на шляху притягнення винної особи до відповідальності виключно з формальних причин.

Як показали результати проведеного опитування працівників правоохоронних органів, 56 % респондентів зазначили, що основною проблемою під час розслідування кримінальних проваджень досліджуваної категорії виступає доведення того факту, що винна особа завідомо залишила потерпілого в небезпеці.

Водночас, 36 % опитаних визначили складнощі встановлення факту доведення, що особа в силу свого малолітства не здатна вжити заходів щодо збереження свого життя чи здоров'я від небезпеки. Це пояснюється насамперед тим, що в силу особливостей фізичного або психічного розвитку людина може реагувати по різному на ті або інші обставини, зокрема небезпечні умови.

Наразі слід зауважити, що відповідно ст. 31 ЦК України, малолітньою вважається фізична особа, яка не досягла 14 років [181].

Звернувшись до визначення понять, перш ніж перейти до проблематики окреслення кола суб'єктів кримінального правопорушення необхідно розкрити поняття небезпеки, оскільки така невизначеність дає підґрунтя для численних маніпуляцій з боку винних осіб.

Безпосередньо в ст. 135 КК України законодавцем не надано тлумачення даної дефініції. Для з'ясування цього питання пропонуємо звернутись до науково практичного коментаря КК України. Зокрема, М. І. Мельник та М. І. Хавринюк, коментуючи норму досліджуваної статті, не дають визначення небезпеки. Проте авторами пропонується термін «небезпечний для життя», що на думку науковців може означати, наприклад, ситуацію, коли особа під час пожежі не може вийти із приміщення, альпініст упав у провалину і повиснув на страховому шнурі, рибалка опинився на крижині або у воді, людина, збита автомобілем, залишилась на проїзній частині дороги. Причини, через які особа потрапила в небезпечний для життя стан (її власна необережна чи умисна поведінка або причини об'єктивного характеру), не мають значення для кваліфікації кримінального правопорушення [122, с. 407].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови, поняття терміну «небезпека» висвітлено у двох значеннях: 1) можливість якогось лиха, нещастя, якоїсь катастрофи, шкоди і т. ін.; 2) потенційне джерело шкоди [16].

Як бачимо, і у словнику не надається конкретизованого поняття

досліджуваної дефініції.

Проте, для здійснення правильної кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень, необхідно, щоб правоохоронні органи мали однозначний орієнтир щодо тлумачення змісту розгляданого поняття [125, с. 8].

Досліджуючи понятійно-термінологічний апарат в контексті безпеки життєдіяльності, Є. П. Желібо пропонує одночасно три визначення досліджуваної дефініції, зокрема в залежності від контексту:

1) умова чи ситуація, яка існує в навколишньому середовищі і здатна призводити до небезпечного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення та/чи пошкодження;

2) негативна властивість матерії, що проявляється у здатності її завдавати шкоди певним елементам Всесвіту, потенційне джерело шкоди;

3) явища, процеси, об'єкти, властивості, здатні за певних умов завдавати шкоди здоров'ю чи життю людини або системам, що забезпечують життєдіяльність людей (для людини) [55, с. 18].

З вищенаведеного можна дійти закономірного висновку, що визначення понятійного апарату, зокрема небезпеки може призвести до суб'єктивного тлумачення норми ст. 135 КК України.

Зокрема, проведенням анкетуванням працівників правоохоронних органів встановлено, що 42 % респондентів висловили думку стосовно доцільності законодавчого закріплення в контексті ст. 135 КК України поняття небезпеки, оскільки дана дефініція виступає основною, яка утворює кримінальну відповідальність. До того ж, 37 % опитаних наголосили на важливості доповнення статті відповідною приміткою.

Аналізуючи ч.3 ст. 135 КК, встановлено, що особливо кваліфікуючими обставинами виступають заподіяння смерті або настання інших тяжких наслідків. Не розкриття поняття тяжкого наслідку, поєднаного з відсутністю офіційної позиції Верховного суду виступає підґрунтям для наукової дискусії з одного боку, та призводить до зловживань і спекуляцій правоохоронних

органів з іншого.

Відповідно концепції запропонованої М.І. Бажановим та В.В. Сташисом, під іншими тяжкими наслідками, на думку науковців слід розуміти тяжке тілесне ушкодження, тяжке захворювання тощо [106, с. 70].

Як бачимо науковцями також не надається вичерпний перелік щодо питання визнання тяжких наслідків.

Стосовно розуміння тяжких наслідків у контексті досліджуваного питання на наш погляд більш конкретизовано висловився В.І. Косинюк, який запропонував відносити до таких наслідків отримання тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень [109, с. 393]. Проте і таке визначення на нашу думку значною мірою обмежує поняття тяжкого наслідку.

Дослідивши проблематику визначення наслідків та інші проблемні питання кваліфікації В.В. Бабаніна слушно зауважує що при визначенні безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 135 КК України, законодавець допустив прогалину, яка полягає в тому, що в диспозиції вказаної статті ним визнається лише життя особи, хоча ще одним об'єктом має бути здоров'я безпорадної особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Тому диспозиція цієї норми повинна вказувати на небезпечний стан не лише для життя, а й для здоров'я особи [5, с. 137].

Пропонуємо в контексті наукової дискусії з приводу визначення тяжких наслідків розглянути питання предмету протиправного посягання.

У криміналістиці під предметом посягання деякими авторами розглядається сукупність відомостей про найбільш типові безпосередні предмети протиправного посягання, які дозволяють судити про інтереси і деякі властивості особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення. Для криміналістичної характеристики він важливий як слідоутворюючий об'єкт, який дозволяє спрогнозувати, виявити наявність слідів в елементах обстановки вчинення кримінального правопорушення. На відміну від кримінально-правового поняття предмета кримінального правопорушення, на

думку науковців, у криміналістичному розумінні предметом (об'єктом) посягання може виступати тіло людини (її життя чи здоров'я) [185, с. 411-412].

Таким чином, розділяючи позицію науковців пропонуємо на підставі проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень та обвинувальних Вироків судів загальної юрисдикції розкрити предмет протиправного посягання, як елементу криміналістичної характеристики та звернути увагу на наслідки, заподіяні діями правопорушника.

Дослідженням встановлено, що предметом посягання, у кримінальних провадженнях кваліфікованих за ч.1 та ч.3 ст.135 КК України виступає тіло людини, а саме життя та здоров'я.

Перш ніж перейти до конкретизації предмету (об'єкту) посягання, на наше переконання під здоров'ям (у контексті розкриття предмету) доцільно виділити не тільки фізичне здоров'я, але і психічний стан. Особливо це стосується правопорушень, у яких потерпілим виступає малолітня дитина, оскільки сам факт залишення у небезпеці може здійснити негативний вплив на стан психічного (ментального) здоров'я потерпілого, що може мати відповідні наслідки у подальшому.

Дослідженням встановлено, що у 55 % предметом виступає життя потерпілого, натомість здоров'я (фізичне) виступило предметом у 25 % кримінальних правопорушень, ментальне здоров'я (психічне) виступило предметом у 20 % випадків.

Розкривши співвідношення кількості вчинюваних правопорушень, доцільно конкретизувати наслідки, які були спричинені протиправними діями правопорушника.

Дослідивши Вироки судів загальної юрисдикції можемо констатувати, що у 50 % наслідками залишення у небезпеці виступає смерть потерпілого.

За результатами дослідження встановлено, що 23 % випадків органами досудового розслідування не було задокументовано спричинення шкоди здоров'ю потерпілому. Правопорушника було притягнуто до

відповідальності за вчинення самого факту залишення у небезпеці, як правило протиправні дії кваліфікувались за ч.1 ст. 135 КК України. Проте, у матеріалах судово-слідчої практики прослідковується спричинення шкоди психічному (ментальному) здоров'ю дитини. Як приклад пропонуємо розглянути фрагмент Вироку Ленінського р/с м. Харків від 19.03.2024, відповідно якого «...приблизно у період з 08 год. 00 хв. 30.08.2023 до 13 год. 40 хв. 02.09.2023 обвинувачена залишила доньку без догляду дорослих у зачиненій квартирі, в небезпечній обстановці для малолітньої дитини в квартирі, за наявності вільного доступу до газової плити та вікон, в антисанітарних та небезпечних для дитини умовах, без продуктів харчування, тим самим не забезпечила нормальне існування доньки, хоча повинна була та мала змогу надати їй допомогу. Протиправні дії обвинуваченої, пов'язані із залишенням малолітньої доньки у небезпеці, припинені працівниками поліції приблизно о 13 годині 40 хвилин 02.09.2023 шляхом примусового відчинення вхідних дверей до квартири за вищевказаною адресою та поміщення дитини до закладу охорони здоров'я» [24].

Наразі нажалі, з матеріалів встановлено, що у процесі розслідування не було ініційовано проведення судово-психіатричних чи інших експертиз для встановлення рівня розвитку потерпілої або ж її психічного стану.

У 18 % було спричинено шкоду у вигляді отримання різного роду захворювань внаслідок залишення у небезпеці (ГРВІ, інші вірусні захворювання, білкова недостатність, отруєння тощо).

Спричинення тяжких тілесних ушкоджень, які в подальшому призвели до смерті потерпілого прослідковується у 5 % проваджень досліджуваної категорії.

Наразі спричинення тяжких тілесних ушкоджень, які не призвели до смерті дитини також встановлено у 4 % проваджень.

Наявність достатньої конкретизованої інформації про наслідки, заподіяні протиправними діями набувають важливості для методики розслідування, оскільки значною мірою формують окремі елементи криміналістичної характеристики, дозволяють обрати найбільш дієву тактику

проведення окремих слідчих (розшукових) дій та ініціювати залучення відповідних фахівців до розслідування.

Для розуміння об'єктивності наведених даних варто підкреслити, що дослідження було проведено виключно за матеріалами кримінальних проваджень, кваліфікованих за ч.1, ч.3 КК України, де потерпілому на момент вчинення кримінального правопорушення не виповнилось 14 років, та які не пов'язані із ДТП (порушеннями правил дорожнього руху).

У процесі досудового розслідування працівникам поліції нерідко доводиться стикатись з проблемами доведення вини правопорушника, які знаходять своє коріння у площині матеріального права. Іноді з формальних причин органи досудового розслідування не можуть притягнути особу до кримінальної відповідальності. Не є виключенням і провадження щодо залишення у небезпеці.

Вище зазначалось, що суб'єкт кримінального правопорушення спеціальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку і зобов'язана піклуватися про особу, що перебуває в небезпечному стані, або особа, яка своїми діями поставила потерпілого в небезпечне для життя становище [122, с. 407-408].

Іншими словами правопорушник повинен бути зобов'язаний піклуватися про потерпілого і такий обов'язок повинен бути формально закріплений.

Це можуть бути батьки, опікуни, піклувальники, інші особи, на яких законом або іншими нормативно-правовими актами, чи навіть службовими повноваженнями покладено обов'язок доглядати за потерпілим.

Як бачимо, авторами коментаря до суб'єкту кримінального правопорушення також відносять осіб, які своїми діями поставили потерпілого у небезпеку. Проте, аналізуючи наукову літературу, де було досліджено вказане питання, можна дійти висновку, що до таких осіб слід віднести того, хто не лише свідомо залишив у небезпеці потерпілого, але й при цьому створив небезпеку для потерпілого.

Як бачимо однією з обов'язкових умов настання кримінальної відповідальності за ст. 135 КК України є встановлення та доведення факту обов'язку особи здійснювати піклування.

У зв'язку з викладеним, органам досудового розслідування в процесі розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії доводиться звертатись до великої кількості нормативно-правових актів, які регулюють відносини захисту прав дітей та покладають обов'язок здійснювати захист чи надання допомоги [99, с. 142].

Аналізуючи Вироки суду та матеріали кримінальних проваджень, в частині досліджуваного нами питання, ми нижче розглянемо НПА, порушення норм яких органам досудового розслідування необхідно довести для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності за залишення у небезпеці потерпілого.

Безперечно, захист дитинства закріплений у Конституції України, зокрема у ч.2 ст.51 Основного Закону зазначається, що батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття [86]. Звісно, вказана норма є дещо узагальнюючою і не може бути віднесено як таку, що суто забезпечує права дитини в контексті досліджуваного питання, проте, суди проголошуючи свої рішення застосовують вказану норму.

Враховуючи особливості складу досліджуваного кримінального правопорушення, зокрема суб'єкту, у процесі розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи, органами досудового розслідування в переважній більшості випадків встановлюється порушення норм ч.2 ст.150 Сімейного кодексу України (СК), відповідно якої батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток [167].

Наступним важливим документом виступає Закон України (далі ЗУ) «Про охорону дитинства». Саме цей ЗУ є фундаментальним нормативно-правовим актом, який визначає основні правові засади кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 135 КК

України, де потерпілими виступають малолітні особи. На практиці, слідчі органи широко використовують його як основний орієнтир при розслідуванні залишення в небезпеці, забезпечуючи правильну кваліфікацію даної групи кримінальних правопорушень.

Серед основних норм вказаного Закону, якими керуються органи досудового розслідування, встановлюючи факт протиправності дій правопорушника слід відзначити ч.2 ст.8, відповідно якої батьки (особи, які їх замінюють), несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини [151]. Крім цього, у ст. 12 ЗУ зазначається, що батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці [151]. До того ж, окремо слід приділити увагу нормам ст. 6 ЗУ, зокрема у ч.2 йдеться про те, що держава гарантує дитині право на охорону здоров'я, безоплатну кваліфіковану медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я, сприяє створенню безпечних умов для життя і здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формуванню навичок здорового способу життя [151].

Наведені норми підкреслюють першочерговість завдань та наголошують на тому, що основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини. Відповідно до законодавства, батьки або особи, які їх замінюють, несуть повну відповідальність за будь-які порушення прав дитини та обмеження її законних інтересів, зокрема у сфері охорони здоров'я, фізичного та духовного розвитку, освіти, а також за невиконання або ухилення від виконання своїх батьківських обов'язків.

Окрім вказаних законодавчих актів, у процесі розслідування, в залежності від обставин вчиненого кримінального правопорушення, в процесі доведення доводиться звертатись до підзаконних НПА. Серед тих, до яких звертаються слідчі (дізнавачі) та суди під час досудового

розслідування та судового розгляду слід відмітити Наказ Міністерства охорони здоров'я №417 від 15 липня 2011 року «Про організацію амбулаторної акушерсько-гінекологічної допомоги в Україні». Наказом встановлено обов'язок звернення до відповідних закладів МОЗ у разі вагітності [149].

Зазначеним Наказом органи досудового розслідування керуються здебільшого у тих ситуаціях, коли правопорушники народжують дитину самотійно, без допомоги лікарів у домашніх умовах. Спираючись на окремі норми вказаного НПА, сторона обвинувачення доводить факт залишення в небезпеці такими діями, оскільки народження дитини у таких умовах само по собі ставить дитину у небезпеку.

Враховуючи умови сьогодення, нерідко органам досудового розслідування та суду при прийнятті відповідних процесуальних рішень доводиться звертатись до норм Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 (який діє на сьогоднішній день) [152].

Як правило до зазначеного Закону правоохоронні органи апелюють у випадках встановлення факту залишення потерпілого без нагляду, якщо це не спричинило загибель або шкоду його здоров'я.

Аналізом результатів діяльності судових органів встановлено, що найбільше звернень до вказаного нормативного акту здійснюється судами, які знаходяться у населених пунктах, що розташовані у безпосередній близькості від ведення бойових дій.

Про небезпечну обстановку для потерпілого, яка залишена у зачиненій квартирі (будинку), зокрема, може свідчити, той факт що у разі можливих обстрілів з боку збройних підрозділів РФ території населеного пункту потерпілий буде неспроможним до вжиття заходів до самозбереження у разі обстрілу міста або інших небезпечних факторів, з боку агресора.

Ми проаналізували лише частину нормативно-правових актів, що стосуються захисту прав дітей. Ми зосередили увагу на ключових нормативно-правових актах національного законодавства, які є найбільш

актуальними для органів досудового розслідування під час розгляду проваджень щодо залишення у небезпеці малолітніх осіб. Хоча існують й інші НПА, що регулюють цю сферу суспільних відносин, саме зазначені норми нерідко відіграють вирішальне значення для розслідування досліджуваної групи проваджень.

Попри безсумнівну важливість норм вітчизняного законодавства, важливе значення відіграють і норми міжнародного права в частині захисту прав дітей, зокрема ті, які було імplementовано до Конституції та інших законодавчих актів України.

Основними міжнародними документами, що регулюють захист прав дітей та мають значення для розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 135 КК України, є Декларація прав дитини (1959 р.) та Конвенція про права дитини (1991 р.) [42; 82]. Саме ці джерела міжнародного права є фундаментальними документами, які встановлюють загальноприйняті стандарти, які гарантовані кожній дитині.

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок, що захист прав малолітніх регулюється значною кількістю законодавчих актів як міжнародного так і національного законодавства, факти порушення яких необхідно доводити органам досудового розслідування для притягнення винної особи до відповідальності.

Проте, така ситуація на практиці нерідко призводить до проблем кваліфікації та доведення вини правопорушника, що у своєму наслідку призводить до уникнення відповідальності саме з формальних причин.

За результатами проведеного опитування працівників поліції, які приймали безпосередню участь у розслідуванні проваджень досліджуваної категорії 39 % опитаних визначили головною перепорою притягнення до відповідальності винної особи неможливість доведення вини саме з формальних причин.

При цьому кількість таких випадків значно збільшується якщо підозрюваний не являється батьком (матір'ю) потерплого.

Для більш точного розуміння причин уникнення відповідальності наведемо фрагмент Постанови Верховного суду України від 29.10.2020 у справі № 351/749/16-к «...З суб'єктивної сторони кримінальне правопорушення характеризується прямим умислом, тобто, винний усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї бездіяльності, а саме те, що він залишає без допомоги особу, яка перебуває у небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження, те, що він зобов'язаний піклуватися про особу і має реальну можливість надати їй допомогу, або що він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан і бажає чинити саме так [146].

В судовому засіданні були досліджені усі докази, які прокурор вважав за необхідне надати суду для доведеності винуватості обвинуваченої. При цьому суд вірно встановив, що виправдана, яка була зобов'язана доглядати потерпілого, залишила підопічного для того, щоб за розпорядженням лікаря та чергової медсестри супроводжувати іншого підопічного до поліклініки. При цьому вона залишила під наглядом інших медсестер, у небезпечному для життя стані він не перебував і йому на той момент нічого не загрожувало. Внаслідок цього суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що між діями обвинуваченої та настанням смерті потерпілого відсутній причинний зв'язок, оскільки вона не могла передбачити настання суспільно небезпечних наслідків певного характеру, що є підставою для кваліфікації діяння за ч. 3 ст. 135 КК України. За таких обставин суд вірно виправдав у вчиненні інкримінованого їй кримінального правопорушення [146].

Як бачимо із наведеної Постанови, суд мотивуючи своє рішення керується не лише формальними підставами, але і з'ясовує поміж іншого причинний зв'язок з настанням наслідків.

Таким чином, все вище сказане дає змогу зробити висновок про те, що значний вплив на методику розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії має законодавче регулювання [100, с. 50].

В основі розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за

ст. 135 КК України, особливо на початковому етапі розслідування, лежить встановлення фактів порушення законодавства з боку винної особи щодо охорони дитинства, а також встановлення законодавчо закріплених обов'язків щодо піклування та захисту.

1.2. Обстановка та умови вчинення залишення у небезпеці малолітньої особи

Дослідники методики розслідування кримінальних правопорушень виділяють обстановку та умови вчинення кримінального правопорушення як один з основних елементів криміналістичної характеристики. Дослідження цього елементу допомагає слідчим не лише розкрити інші основні елементи криміналістичної характеристики, а й розробити ефективні заходи, направлені на запобігання подібним кримінальним правопорушенням у майбутньому.

Для розкриття криміналістичної характеристики обстановка відіграє важливе значення, оскільки здійснює суттєвий вплив на спосіб вчинення кримінального правопорушення [1, с. 114].

Ми підтримуємо погляди науковців, які зазначають що обстановка вчинення кримінального правопорушення багато в чому визначає вибір і корегує спосіб скоєння діяння, впливає на його механізм. У ній виявляються окремі важливі особистісні риси правопорушника, який формує (частково або цілком) дану обстановку і пристосовується до неї [185, с. 413].

Проте, наголошуючи на особливому місці обстановки вчинюваного кримінального правопорушення та важливості розкриття її окремих елементів слід звернути увагу на той факт, що в наукових колах на сьогодні не сформовано єдиного і загальноприйнятого визначення досліджуваної дефініції.

Оскільки обстановка вчинення кримінального правопорушення виступає об'єктом дослідження не лише криміналістики, а й кримінального права, кримінології та кримінально-процесуального права, що призводить до певних наукових дискусій.

Пропонуємо розглянути найбільш розповсюджені визначення обстановки, які превалюють у наукових колах для більш глибокого

розуміння проблематики та виділення найбільш доцільного визначення даної дефініції з урахуванням особливостей залишення в небезпеці малолітньої особи.

У Великому словнику сучасної української мови вказано, що обстановка є сукупністю умов, у яких що-небудь відбувається [17, с. 820].

Із запропонованого визначення стає зрозуміло, що обстановка утворюється в результаті поєднання умов.

Досліджуючи проблематику визначення даної дефініції можемо констатувати що найчастіше до терміну обстановка, апелює кримінальне право. В багатьох статтях як загальної та і особливої частин зустрічається досліджувана дефініція.

Проте законодавцем не дається конкретизованого визначення що породжує наукові дискусії у даному напрямку.

Одним із підходів, запропонований теоретиками кримінального права до обстановки полягає в тому, що обстановка вчинення кримінального правопорушення – це конкретні об'єктивно предметні умови, в яких вчиняється кримінальне правопорушення [107, с. 135].

На наш погляд запропонований підхід не повною мірою розкриває сутність досліджуваного питання в контексті методики розслідування кримінальних правопорушень.

Цікавою та одночасно більш широке визначення пропонує О.М. Литвинов, який досліджуючи проблемні питання обстановки вчинення кримінального правопорушення доходить висновку, що обстановка вчинення кримінального правопорушення – це передбачена диспозицією статті Особливої частини КК України сукупність об'єктивних обставин та умов, у яких вчиняється суспільно небезпечне діяння [108, с. 114].

Як бачимо, авторами не приділяється увага розкриттю елементів обстановки. До того ж, наведені підходи нерозривно пов'язують обстановку з певними умовами, у яких вчиняється кримінальне правопорушення.

Зазначимо, що окремі елементи обстановки вчинення кримінального

правопорушення досліджуються і науковцями галузі кримінального процесу.

У ст. 91 КПК України, законодавцем встановлено, що однією із обставин, що підлягають доказуванню виступає подія кримінального правопорушення. Також надається, хоча і не вичерпний, проте певний перелік таких обставин, зокрема час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення [112].

Виділяючи спосіб вчинення кримінального правопорушення в окрему частину нашого дослідження зазначимо, що час і місце виступають одними із основних складових обстановки.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна стверджувати що, хоча і опосередковано, тобто не виділяючи серед обставин, які підлягають доказуванню окремо обстановку кримінального правопорушення законодавцем покладено обов'язок на встановлення окремих її елементів.

Слід мати на увазі, що обстановку вчинення кримінального правопорушення, на думку В.В. Сухоноса, як ознаку складу кримінального правопорушення характеризують не тільки час і місце події, але завжди й інші обставини [171, с. 112].

Поділяючи позицію науковця, та спираючись на наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних науковців, які займались дослідженням криміналістичної характеристики можемо констатувати той факт, що в контексті криміналістичної науки досліджувана дефініція охоплює досить широке коло елементів.

Наразі М.М. Єфімов зазначає, що обстановка вчинення кримінального правопорушення – це широке поняття, що включає ряд елементів, які характеризують середовище, в якому вчинюється суспільно небезпечне діяння. Поміж них, на думку автора, обов'язково необхідно виділяти час, місце і умови вчинення кримінального правопорушення, що мають значення для його повного дослідження [49, с. 315].

Досліджуючи обстановку вчинення кримінального правопорушення, В.Ю. Шепітько доходить висновку, що досліджувана дефініція нерозривно

пов'язана з місцем його вчинення, і розглядається як частина матеріального середовища, що включає, крім ділянки території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні стосунки між ними. До того ж, обстановка як сукупність матеріальних об'єктів на місці кримінального правопорушення, на думку науковця відображає механізм події кримінального правопорушення, особливості дій правопорушника та інших учасників [101, с. 277].

Дещо своєрідне визначення досліджуваної дефініції пропонують В.Д. Берназ та М.В. Салтевський, які розглядають її як обстановку підготовки та вчинення кримінального правопорушення, яка на думку авторів включає обставини, які сприяють або протистоять кримінальному правопорушенню. До того ж, зосереджуючи увагу на її елементах, до яких відносять: а) мікроклімат в місці перебування потенційного правопорушника (за місцем проживання, роботи, проведення вільного від роботи часу); б) наявність сигналізації, стан охорони, стан роботи правоохоронних, контролюючих та інших органів, які можуть або впливають на запобігання певного виду кримінальних правопорушень; в) стан виховної роботи, трудової дисципліни тощо [8, с. 206].

Як бачимо, в інтерпретації науковців обстановка не має вичерпного переліку елементів, при цьому охоплює досить велике коло елементів.

Представниками Дніпровської правової школи (І.В. Пиріг та М.М. Єфімов) обстановка вчинення кримінального правопорушення визначається як частина матеріального середовища, що містить, крім ділянки території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини між ними. Обстановка вчинення в криміналістиці, виходячи з поглядів науковців, об'єднує ряд елементів (час, місце, умови тощо), які мають значення для повного дослідження події кримінального правопорушення. Послідовний розгляд усіх складових обстановки вчинення кримінального правопорушення, передбаченого відповідними статтями КК України, надасть змогу більш точно побудувати її цілісну систему [53, с. 19].

На наш погляд, запропоноване визначення у контексті дослідження криміналістичної характеристики залишення в небезпеці матір'ю малолітньої дитини найбільш повною мірою визначає елементи, які впливають на вчинення кримінального правопорушення.

Крім того, не вступаючи в дискусію щодо точності того чи іншого визначення ми вважаємо, що всі наведені вище погляди повною мірою розкривають досліджувану дефініцію.

На наш погляд обстановка вчинення кримінального правопорушення не може бути за своєю сутністю сталою дефініцією, маючи при цьому чітко визначений набір елементів, необхідних для дослідження. Це пов'язано насамперед з особливостями розслідування кожного окремого кримінального правопорушення.

Наприклад для кримінальних правопорушень у сфері економічних відносин доцільним буде розгляд відмінних елементів, аніж тих, що підлягають дослідженню в контексті досліджуваного питання.

Наразі В.В. Корнієнко, досліджуючи проблеми обстановки вчинення кримінальних правопорушень, науковець наголошуючи на важливості вказаного елемента доходить закономірного висновку, що не менш важливим фактором обстановки вчинення кримінального правопорушення є стан нормативно-правового забезпечення [90, с. 295].

Ми також поділяємо позицію автора і вважаємо що для доведення вини правопорушника важливе місце займає стан нормативно-правового регулювання, про що нами було наголошено у попередній частині нашої роботи та розкриті основні НПА, які регулюють відповідні суспільні відносини.

Таким чином, пропонуємо взяти за основу інформативний критерій, виходячи з того, яким чином ті чи інші елементи можуть вплинути на хід розслідування та допомогти розкриттю кримінального правопорушення [192, с. 186].

Наразі поділяючи позицію О.М. Швець та О.Г. Кривопуска, які

наголошують на важливості визначення у провадженнях досліджуваної категорії місця та часу вчинення кримінального правопорушення у широкому розумінні цих дефініцій, а також дослідити особливості умов життя та виховання осіб, яким було спричинено шкоду протиправними діями пропонуємо перейти до розкриття вказаних елементів [198, с. 787].

Крім цього, зазначені елементи, відповідно ст. 91 КПК України, як нами зазначалось раніше законодавцем віднесено до обставин, що підлягають обов'язковому доказуванню у кримінальних провадженнях.

До того ж, ряд вчених до поняття «обстановка вчинення кримінального правопорушення» включають не тільки ділянку місцевості, предмети матеріального світу, але й психологічні відносини між потерпілим та правопорушником, їх поведінку [52, с. 44].

Пропонуємо почати розкриття обстановки з визначення місця вчинення кримінального правопорушення.

У наукових колах прослідковується тенденція щодо підходів до визначення місця вчинення кримінального правопорушення. Наразі деякими науковцями пропонується розглядати місце у «вузькому розумінні» та «широкому».

Зокрема, проаналізувавши низку наукових джерел, можемо сказати, що відповідно першого підходу, прихильниками якого переважно виступають науковці галузі кримінального права, під місцем вчинення кримінального правопорушення розуміють певну ділянку місцевості, приміщення тощо де було вчинено протиправні дії.

Прихильники ж «широкого» розуміння пропонують розглядати «місце» як у вузькому, так і у широкому розумінні, тобто не тільки як безпосередню ділянку місцевості, архітектурну споруду або її частину, де відбулась подія кримінального правопорушення, а і як географічне розташування в межах України, а саме область, район, район у місці. Такий підхід, на думку авторів дозволить більш конкретно та ґрунтовно визначити і дослідити всі обставини та умови, в яких було вчинено протиправне діяння [95, с. 495].

Наразі, розкриваючи місце вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії у широкому розумінні, дослідженням встановлено, що більшість кримінальних правопорушень вчиняється у східних регіонах України, зокрема тих які знаходяться у безпосередній близькості від місць проведення бойових дій – 32 %.

Конкретизуючи можемо сказати, що найбільша кількість випадків залишення в небезпеці фіксується у Дніпропетровській області – 23 % від загальної кількості випадків, зареєстрованих на території України. Вказаний регіон, на підставі проведеного дослідження обвинувальних Вироків судів загальної юрисдикції має найбільші кількісні показники поміж інших регіонів України.

Натомість у західних регіонах України (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська області) частка вчинених кримінальних правопорушень складає – 18 % від загальної кількості.

Кількість правопорушень, які вчиняються у північних регіонах (Житомирська, Хмельницька, Чернігівська області) становить 14 %.

У центральній частині держави (Вінницька, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська області) вчиняється 30 % правопорушень досліджуваної категорії.

Найменша кількість кримінальних правопорушень фіксується у південних регіонах, зокрема в Одеській, Миколаївській та Херсонській області – лише 6 % від загальної кількості.

Як бачимо географія, зокрема регіон (область) не відіграє особливого важливого значення у контексті формування досліджуваної дефініції. Кількість вчинених кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням у небезпеці малолітньої особи особливо, з урахуванням щільності населення зазначених регіонів суттєво не відрізняється. На нашу думку це вкотре підкреслює соціальне коріння досліджуваної проблематики.

Проте, слід відзначити тенденцію збільшення кількості вчинених кримінальних правопорушень в районах, що наближення до зони проведення

активних бойових дій, що своєю чергою підкреслює вплив режиму воєнного стану на формування обстановки кримінальних правопорушень досліджуваної категорії.

Відтак, пропонуємо більш конкретизовано розглянути місце вчинення даного виду правопорушень.

Детальним дослідженням встановлено, що найчастіше факти залишення в небезпеці малолітньої особи фіксуються у населених пунктах з населенням до 100000 осіб, найчастіше у селах, селищах міського типу або містах районного значення. Доля вчинених кримінальних правопорушень у зазначених населених пунктах складає 56 % від загальної кількості.

Відповідно у 44 % випадків факти залишення в небезпеці малолітньої особи фіксуються у обласних центрах та населених пунктах із більшою щільністю населення.

Перш ніж перейти до конкретизації безпосереднього місця вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії слід зазначити, що останнім притаманна часткова невизначеність просторових характеристик.

Це підтверджується результатами проведеного дослідження матеріалів архівних кримінальних проваджень, відповідно чого встановлено, що у 6 % випадків досудовим слідством та в процесі судового розгляду не було встановлено місце вчинення правопорушення.

Така ситуація найчастіше притаманна у випадках отримання травм малолітньою особою, які перебували без нагляду. Після отримання травм в силу свого малоліцтва потерпілі не спроможні пояснити обставини та вказати місце отримання травм, а батьки своєю чергою ігноруючи погіршення стану здоров'я дитини своєчасно не звертаються до закладів МОЗ для надання кваліфікованої допомоги.

Крім того, особливо часто ця теза знаходить своє підтвердження у кримінальних правопорушеннях, під час яких матері, не ставлячи до відома відповідні заклади МОЗ про стан вагітності, самотійно народжують дітей в домашніх умовах, після чого залишають останніх в місцях загального

користування або ж навпаки, в місцях обмеженого доступу сторонніх осіб.

Аналізом результатів судово-слідчої практики встановлено, що у 23 % проваджень, досліджуваної категорії вчиненню кримінального правопорушення передувало самостійне народження дитини правопорушницею без кваліфікованої медичної допомоги.

Отже, поширеними у слідчій практиці стають випадки, за яких народжуючи в одному місці без кваліфікованої медичної допомоги за місцем проживання правопорушники вказаним фактом ставлять у небезпечний стан малолітню особу. Після чого як правило дитину переміщують до іншого місця, де залишають. Це підтверджує наше твердження стосовно проблематики визначення місця вчинення кримінального правопорушення.

Не вступаючи у наукові дискусії з вказаного приводу, аналізуючи матеріали судово-слідчої практики, ми визначали місцем залишення ту місцевість, куди правопорушником було переміщено (залишено) особу і відповідно її покинуто тим самим залишено у небезпеці.

Таким чином, з'ясувавши критерії визначення місця безпосереднього залишення в небезпеці малолітньої особи, за результатами ознайомлення з архівними матеріалами кримінальних проваджень вказаної категорії встановлено, що найбільша кількість у відсотковому співвідношенні протиправних діянь вчиняється в приміщеннях квартир, розташованих у багатоповерхових будинків – 36 %.

Вагомий відсоток правопорушень, а саме 32 % вчиняється на території приватних домоволодінь, як у житлових приміщеннях так і господарчих спорудах чи на подвір'ях.

Місцем вчинення кримінальних правопорушень у 17 % виступають місця загального користування. Більшість вказаних кримінальних правопорушень місцем вчинення яких виступають загальнодоступні місця стаються під час проведення дозвілля, які нерідко супроводжуються вживанням алкогольних напоїв правопорушниками.

Серед найбільш поширених загальнодоступних місць вчинення

кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, вчинених у місцях загального користування виступають: пляжі та береги водойм у місцях для купання – 50 %. Сквери та паркові зони виступають місцем вчинення кримінального правопорушення у 25 % проваджень. Також у 25 % випадків протиправні діяння вчиняються у приміщеннях вокзалів, зупинок громадського транспорту тощо.

Домоволодіння, які не є місцем постійного проживання потерпілого чи правопорушника є місцем вчинення кримінальних правопорушень у 5 % випадків.

Для більш повного розуміння наведемо фрагмент Вироку Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області «...обвинувачена, достовірно знаючи про власну вагітність, приховуючи її від оточуючих, являючись матір'ю трьох неповнолітніх дітей, яких народжувала в умовах стаціонару, не перебуваючи на обліку в медичному закладі та достовірно знаючи про можливі негативні наслідки та ризики за умов народження дитини без кваліфікованої спеціалізованої медичної допомоги, маючи можливість звернутись за кваліфікованою, спеціалізованою медичною допомогою до медичного закладу, за нею не звернулась та одна, самотійно, 29.03.2021 приблизно о 03:00 год. у власному будинку, народила живу, зрілу, недоношену, її вік може відповідати 33-35-му тижням внутрішньоутробному розвитку, без вад розвитку та хворобливих станів, не сумісних із життям, дитину чоловічої статі. У подальшому, не перебуваючи в обумовленому пологами стані, близько 05.00 год. обвинувачена загорнула дитину чоловічої статі в простинь, та усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своєї діяльності, розуміючи, що щойно народжене нею немовля перебуває у небезпечному для життя стані та позбавлене можливості вжиття заходів до самозбереження внаслідок безпорадного стану через малолітство, з метою позбутися дитини, умисно віднесла її на територію сусіднього домоволодіння, залишивши живою на порозі будинку, цим самим поставивши новонароджену дитину чоловічої статі у небезпечний для життя

стан, маючи змогу надати потерпілому допомогу, не надала її, зокрема не доставила немовля до найближчого лікувального закладу...» [21].

Нежитлові споруди, такі як будинки, в яких відсутні умови проживання, недобудови тощо виступають місцями вчинення кримінального правопорушення у 4 % проваджень. Для прикладу наведемо фрагмент вироку суду «...15.10.2022, у першій половині дня, обвинувачена разом з малолітньою донькою та чоловіком прибули до нежитлового будинку, який не опалюється та деякі вікна будинку не мали скла.

Далі, того ж дня, приблизно о 14.00 годині, обвинувачена діючи умисно, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, а саме - завідомо залишення без допомоги в небезпеці своєї малолітньої доньки, протиправно, без поважних причин покинула на підлозі у вказаному нежитловому будинку малолітню доньку, при середньодобовій температурі в приміщенні в межах +8 С - +9,5 С при цьому жодних дій спрямований для убезпечення малолітньої доньки від переохолодження та недостатності харчування вжито не було, родичам або іншим особам догляд за своєю дитиною не доручала, тим самим поставила своїми діями малолітню доньку в небезпечний для життя стан, залишивши саму, внаслідок чого вона була позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через свій малолітній вік.

16.10.2022 о 15:00 годині сусідкою у вказаному нежитловому будинку на підлозі випадково виявлено малолітню дитину, яку мати, спільно із батьком залишили без нагляду...» [19].

Також нами було наведено найбільш поширені місця вчинення залишення в небезпеці малолітніх осіб, які найбільш часто зустрічаються у слідчій практиці.

Важливе місце у системі обстановки відіграє встановлення часу вчинення кримінального правопорушення, оскільки дозволяє органу досудового розслідування здійснювати ефективні заходи щодо планування як усього процесу розслідування, так і окремих слідчих (розшукових) дії та

ініціювати проведення відповідних експертиз в залежності від ситуації що склалась.

У криміналістиці час вчинення кримінального правопорушення використовується зазвичай для розробки ефективної методики його розслідування і здебільшого є складовою частиною обстановки вчинення кримінального правопорушення [31, с. 258].

Нами було зазначено вище, досліджуваній категорії кримінальних правопорушень притаманна часткова невизначеність місця безпосереднього вчинення правопорушення. Така ж часткова невизначеність притаманна і для часу вчинення кримінального правопорушення.

Такий стан речей зумовлює виникнення колізійних питань під час досудового розслідування, зокрема на стадії проведення першочергових слідчих дій, щодо встановлення юридичної кваліфікації діянь, вчинених правопорушником.

Проблематика визначення часу вчинення кримінального правопорушення викликає численні дискусії та суперечки у наукових колах.

Проаналізувавши низку наукових джерел та враховуючи при цьому особливості кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, пропонуємо взяти за основу підхід запропонований П.С. Матишевського, відповідно якого автор пропонує під часом розуміти означений у законі проміжок часу, протягом якого може бути вчинено кримінальне правопорушення [118, с. 408].

Кримінальне правопорушення досліджуваної категорії вважається закінченим з моменту ненадання допомоги (залишення в небезпеці) незалежно від того, чи настали тяжкі наслідки, чи ні. Не має значення, що хтось інший надав допомогу залишеному в небезпеці [122, с. 408].

З метою подальшої конкретизації часових характеристик залишення малолітньої особи в небезпеці, необхідно попередньо зазначити, що в результаті аналізу архівних кримінальних проваджень відповідної категорії було встановлено: у переважній більшості випадків між моментом залишення

в небезпеці та настанням наслідків спостерігається значний інтервал у часі.

Дослідженням зокрема встановлено що у 52 % залишення потерпілого у небезпеці тривало протягом годин. Часовий відрізок обчислюваний днями притаманний для 35 % правопорушень. Натомість у 9 % встановлено незначний проміжок часу, який обчислюється як правило хвилинами. Для 4 % проваджень притаманне залишення в небезпеці тривалістю понад тиждень.

Результати аналізу судово-слідчої практики демонструють кореляцію між сезонністю та вчиненням кримінальних правопорушень, передбачених ст. 135 КК України, з урахуванням специфіки потерпілих. Літній період виявляє найвищу частоту таких кримінальних правопорушень (43 %), що обумовлено специфікою діянь, а саме залишенням малолітніх осіб без належного нагляду, з подальшим настанням тяжких наслідків, включаючи утоплення, падіння з висоти та отримання різноманітних травм. Осінній період (25 %) характеризується здебільшого підвищеним ризиком, пов'язаним з використанням обігрівальних приладів, що призводить до пожеж, уражень електричним струмом та опіків. Весняний період у свою чергу (19 %) відзначається випадками ненадання своєчасної медичної допомоги. Зимовий період, попри найнижчу частоту кримінальних правопорушень (13 %), несе ризики, пов'язані з гіпотермією.

Статистичний аналіз судово-слідчої практики, дозволяє зробити висновки щодо часових меж вчинення кримінальних правопорушень даної категорії. За результатами ознайомлення з матеріалами судово-слідчої практики встановлено, що час доби також впливає на кількісні показники вчинених кримінальних правопорушень. Денний період часу характеризується найвищою частотою вчинення кримінальних правопорушень (37 %). Нічний натомість становить 24 %. В період вечірнього часу (17:00-00:00) фіксується 22 % випадків. Ранковий період часу (05:00-11:00) характеризується найнижчою частотою вчинення кримінальних правопорушень, а саме 17 %.

Треба розуміти, що важливо вивчати не лише час та місце вчинення кримінального правопорушення, але й досліджувати умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень [96, с. 241].

Особливо гостро така необхідність постає у процесі розслідування кримінальних правопорушень, маючих соціальну природу, до яких ми відносимо і залишення в небезпеці малолітньої особи.

Розкриваючи умови вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії ми керувались підходом, відповідно якого під досліджуваною дефініцією слід розуміти суспільні явища, які не впливають на скоєння кримінального правопорушення, але є своєрідною умовою для механізмів формування і дії причини, полегшуючи і посилюючи їх функціонування [124, с. 120].

Відтак, не встановивши умови залишення в небезпеці малолітньої особи, неможливо повноцінно встановити цілісну обстановку кримінального правопорушення, оскільки саме сукупність умов детермінує його вчинення.

Встановлення умов, за яких було скоєно кримінальне правопорушення, дозволяє відтворити обстановку події, а також виявити обставини, що передували кримінальному правопорушенню або виступили його каталізатором.

Формування протиправної поведінки осіб, що скоюють кримінальні правопорушення, кваліфіковані за ст. 135 КК України (враховуючи контекст дослідження), обумовлене, як правило, впливом соціально-економічних чинників, а також особливими правовими режимами, такими як воєнний стан тощо.

Досліджуючи умови залишення матір'ю новонародженої дитини О.Г. Кривокурс та О.М. Швець доходять висновку, що найпоширенішою умовою виступає байдужість до дитини, яка виражається, як стверджують автори, у формі бездіяльності та невиконанні матір'ю своїх обов'язків, що може включати в себе: не забезпечення дитини їжею, одягом, житлом, медичною допомогою, ігнорування потреб дитини у догляді та нагляді, не

реагування (або реагування неналежним чином) на ситуації, що загрожують життю або здоров'ю дитини. Як зазначають науковці, відповідно проведеного опитування представників ювенальної превенції, 76 % респондентів визначили байдужість до дитини, основною умовою, яка формує протиправну поведінку правопорушника.

Зокрема, з точки зору авторів суттєвий вплив здійснюють такі умови як: зловживання алкогольними напоями та скрутне матеріальне становище [198, с. 789-790].

На наше переконання наведені умови суттєво впливають на формування обстановки залишення в небезпеці малолітньої особи, проте їх перелік в контексті досліджуваного питання є дещо ширшим.

Враховуючи дослідження науковців, окрім наведених вище умов, пропонуємо серед основних, виділити наступні:

- рівень латентності. Кримінальні правопорушення досліджуваної категорії характеризуються високим рівнем латентності. Причинами латентності виступають здебільшого малоліцтво потерпілого та небажання членів родини звертатись до правоохоронних органів за фактами протиправних дій;

- ціннісні орієнтири та особливості виховання правопорушника. Нерідко особи, які вчиняють протиправні дії, моделюють свій попередній досвід та копіюють форми та методи виховання, зокрема і негативний досвід отриманий від батьків;

- психологічний клімат у родині та серед оточення. Міжособистісні відносини, що формуються в сім'ї, серед однолітків та під час дозвілля потерпілого, виступають детермінантами його психологічного стану. Негативний або несприятливий психологічний клімат у середовищі, в якому перебуває дитина може стати детермінантом таких подій, як суїцид, самовільне залишення місця проживання та розвиток девіантної поведінки;

- недосконалість нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері захисту прав дитинства та неналежне (іноді

формальне) відношення представників соціальних служб до виконання своїх обов'язків. Значний відсоток кримінальних правопорушень вчиняється у так званих неблагонадійних сім'ях, які потребують постійного контролю з боку соціальних служб;

– вплив дії правового режиму воєнного стану. Дослідженням встановлено, що 17 % опитаних представників ювенальної превенції визначають наведену умову як одну із основних умов, що формує протиправну поведінку.

Аналіз обстановки кримінальних правопорушень вимагає врахування не лише об'єктивних умов, але й комплексу суб'єктивних факторів, що включають ставлення батьків до виховання дітей, рівень їхньої свідомості, освіченості, а також ефективність діяльності органів державної влади, відповідальних за контроль та запобігання кримінальним правопорушенням даної категорії.

Підсумовуючи викладене, можна сказати що встановлення ключових елементів обстановки залишення в небезпеці малолітньої особи є необхідною умовою для формування повної криміналістичної характеристики.

Її складові елементи, а саме місце, час та умови вчинення кримінального правопорушення, демонструють кореляційні зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики, такими як спосіб вчинення, слідова картина, а також між особою правопорушником та потерпілим, що забезпечує отримання комплексної картини кримінального правопорушення.

1.3. Способи та слідова картина вчинення кримінального правопорушення.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення відіграє надзвичайно важливу роль серед елементів криміналістичної характеристики.

Повна інформація про спосіб вчиненого кримінального

правопорушення дозволяє правоохоронним органам дійти обґрунтованих висновків щодо слідової картини, зокрема їх обсягу та місця знаходження. Крім цього, визначивши спосіб під час досудового розслідування, можна отримати інформацію про індивідуальні ознаки правопорушника (його звички, стиль життя, професійні навички тощо).

З точки зору методики розслідування, вивчення способу залишення в небезпеці малолітньої особи дозволяє встановити та відтворити послідовність дій правопорушника, зрозуміти, які дії передували вчиненню кримінального правопорушення, поведінку правопорушника і потерпілого під час скоєння протиправного діяння та дії винної особи щодо приховування слідів кримінального правопорушення.

Перелічені відомості у підсумку сприятимуть висуненню обґрунтованих версій події кримінального правопорушення, що наразі дозволить забезпечити ефективне планування розслідування та вжиття дієвих організаційних заходів на всіх етапах розслідування.

Вивчення способів вчинення кримінальних правопорушень дозволяє виявити типові закономірності та розробити дієвий механізм заходів направлених на усунення детермінантів протиправної поведінки.

Саме під впливом способу відбувається формування слідової картина. Прояви способу в матеріальному чи віртуальному середовищі надають можливість мати доказову базу, висунути версії, встановити особу правопорушника тощо [9, с. 25].

Наразі спосіб вчинення кримінального правопорушення поєднує всі елементи криміналістичної характеристики і вибирається залежно від предмета посягання, часу вчинення, вмінь та навичок правопорушника [144, с. 303].

Відповідно положень п.1 ч.1 ст.91 КПК України, серед обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні законодавцем поміж іншого виділяється і встановлення способу вчинення кримінального правопорушення [112].

Перш ніж перейти до розкриття способів вчинення залишення в небезпеці малолітньої особи, пропонуємо розглянути підходи науковців щодо визначення досліджуваної дефініції.

Так В.В. Тіщенко під способом вчинення кримінального правопорушення пропонує розуміти комплекс діянь правопорушника з підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, обумовлених метою протиправного діяння, властивостями особи правопорушника й обстановкою (об'єктивними та суб'єктивними факторами), результати яких відбиваються на матеріальних та інтелектуальних слідах, що характеризують психічні та фізичні риси особи правопорушника [175, с. 18].

Як бачимо, запропонований підхід підкреслює взаємозалежність способу і слідової картини, вказуючи при цьому на ролі способу при утворенні слідової картини та розкриття окремих елементів особи правопорушника.

Натомість О. М. Литвинов, у контексті кримінального права дещо лаконічно розкриває поняття способу, зокрема науковець визначає дану дефініцію як конкретні прийоми, що використовуються винним для вчинення протиправного діяння [108, с. 114].

На противагу наведеному В.В. Пясковський, доходить висновку, що спосіб учинення кримінального правопорушення – це не елементарна сукупність вольових дій, а закономірно визначена, структурована система поведінки суб'єкта, спрямована на підготовку, учинення та приховування кримінального правопорушення [157, с. 37].

Отже, досліджувана дефініція з позиції науковця виступає не як проста, ситуативна сукупність дій, а як складна, водночас структурована система поведінки правопорушника. Із чого виходить що дії правопорушника не є випадковими, а підпорядковані певній логіці та закономірностям.

Аналізуючи наукові джерела, на наш погляд цікавим є визначення, запропоноване Дніпровськими науковцями (К.О. Чаплинський, О.В.

Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець та Ю.А. Чаплинська), які під способом вчинення кримінального правопорушення пропонують розуміти об'єктивно і суб'єктивно обумовлений комплекс дій суб'єкта до, в момент і після скоєння ним кримінального правопорушення, пов'язаний з використанням відповідних знарядь і засобів, та такий, що залишає різного роду сліди, які характеризують сутність події, своєрідність поведінки правопорушника, його окремі якості, навички [185, с. 410].

Проаналізувавши низку наукових підходів присвячених дослідженню способу вчинення кримінального правопорушення та з урахуванням особливостей залишення в небезпеці малолітньої особи, пропонуємо взяти за основу зазначений підхід, оскільки визначаючи соціально-обумовлену сутність кримінальних правопорушень досліджуваної категорії наведене визначення відображає системний підхід до розуміння способу вчинення кримінального правопорушення, який враховує всі етапи протиправної діяльності та фактори, що їх зумовлюють.

Більш того наведене визначення підкреслює криміналістичну значимість способу вчинення кримінального правопорушення, що дозволяє отримати інформацію про сутність події, поведінку правопорушника та його якості, одночасно підкреслюючи доказове значення слідів, які залишаються в результаті вчинення кримінального правопорушення, та їх зв'язок зі способом вчинення кримінального правопорушення.

Не вступаючи у наукову полеміку з метою відшукування найбільш точного визначення, слід визнати, що кожне із наведених визначень відображає сутність способу вчинення кримінального правопорушення, хоча і викладені дещо відмінно. Авторами фокусується увага на окремих елементах сутності способу враховуючи контекст події різного роду кримінальних правопорушень.

Таким чином, пропонуємо перейти до розкриття окремих елементів способу залишення в небезпеці малолітньої особи.

На підставі проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень

встановлено, що спосіб вчинення даного виду кримінальних правопорушень здебільшого характеризується неповнотою структури, зокрема, як правило відсутністю способу підготовки до вчинення даної категорії кримінальних правопорушень.

Такий стан, можна пояснити тим, що хоча дана категорія кримінальних правопорушень науковцями галузі кримінального права і віднесена до категорії умисних, тобто тих, які можуть включати в себе елемент підготовки, проте умисел винної особи у провадженнях щодо умисного залишення в небезпеці малолітньої особи нерідко виникає раптово, що своєю чергою унеможливорює його готування (вчинення підготовчих дій).

Таким чином, можна вважати, що спосіб вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії має двокомпонентну структуру, а його елементами виступають: як правило спосіб безпосереднього вчинення та способи маскування (приховування) протиправної діяльності [1, с. 51].

Серед низки наукових джерел, присвячених методиці розслідування кримінальних правопорушень проти малолітніх осіб, значною мірою способи безпосереднього вчинення мають суттєві збіги із способами злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною.

За детального дослідження матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за фактами залишення у небезпеці новонароджених, зокрема протоколів допиту підозрюваних, та ознайомленні з результатами дослідження науковців слід виділити підхід, запропонований Е.О. Сидоровою та О.А. Сидорова, які виділяють підготовку, як елемент способу вчинення залишення в небезпеці малолітньої особи.

Попереднє планування дій правопорушника як спосіб підготовки, на думку дослідників, прослідковується у 96 % проваджень досліджуваної категорії. Хоча планування, як зазначають науковці і не лежить на поверхні проте, діями щодо планування виступає сукупність дій правопорушника, що може включати насамперед прийняття рішення про залишення в небезпеці тощо.

Основними діями з підготовки науковцями було визначено наступні: приховування факту вагітності (93 %); обрання місця народження дитини та його підготовка до відповідних дій (100 %); обрання місця залишення у небезпеці (85 %) [165, с. 578].

Цілком поділяючи позицію авторів з даного питання, вважаємо зазначити, що підготовка притаманна як правило у кримінальних правопорушеннях, вчинених відносно новонароджених осіб.

Зокрема на підставі ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень зазначеної категорії можемо деталізувати підготовчі дії, зокрема віднести до них: підготовка знарядь (сумка та інші предмети до якої поміщається дитина тощо); обрання часу залишення дитини з метою залишення своїх дій у таємниці; планування маршруту, підбір транспортних засобів тощо за допомогою чого правопорушник потрапить до місця залишення у небезпеці.

Докладно способи безпосереднього вчинення зазначеної категорії кримінальних правопорушень були описані Є.С. Усовою, яка досліджувала дану проблематику у контексті кримінологічної характеристики. Зокрема науковиця виділяє наступні способи: відсутність належного забезпечення потреб дитини у медичній допомозі, медичному огляді; відсутність належного забезпечення потреб дитини у їжі; відсутність належного забезпечення потреб дитини у гігієні та одязі; відсутність належного забезпечення фізичного розвитку дитини (невжиття заходів для нормального фізичного функціонування, при виявленні відхилень або відставання у розумовому, фізичному рівнях тощо); відсутність належного забезпечення морального, інтелектуального, культурного та духовного розвитку дитини; залишення дитини без нагляду; порушення права дитини на особисту недоторканність, свободу та захист від усіх форм фізичного і психічного насильства [178, с. 432].

Спираючись на результати проведеного аналізу результатів судово-слідчої практики можна виділити наступні основні способи залишення в

небезпеці малолітньої особи:

1. *Неналежний нагляд (контроль) за діями малолітнього потерпілого.* Наведений спосіб із впевненістю можна вважати найбільш поширеним, зокрема 27 % кримінальних правопорушень вчиняються вказаним способом. Дослідивши матеріали кримінальних проваджень доцільно виділити його типові прояви. До того ж, зовнішні прояви зазначеного способу можуть як правило проявляються під час проведення спільного дозвілля. Особи, які зобов'язані піклуватись та доглядати малолітніх втрачають пильність (нерідко в результаті вживання алкогольних напоїв) що призводить до отримання різного роду травм або смерті потерпілого. Крім того, іншою формою прояву протиправних діянь, з якими доводиться зустрічатись правоохоронцям полягають у приділенні неналежної кількості уваги під час перебування з потерпілим.

Наведемо фрагмент вироку Автозаводського р/с м. Кременчук від 09.12.2022, у якому досить докладно описано зазначений спосіб, зокрема «...підсудна, знаходячись за місцем свого мешкання, завідомо залишила свого малолітнього сина без допомоги, помістивши у ванну, ввімкнула воду для заповнення даної ванни, та усвідомлюючи, що останній перебуває в небезпечному для життя стані та позбавлений можливості через малолітство вжити заходів до самозбереження та вибратись із наповненої водою ванни, сама поставила потерпілого в небезпечний стан, та, необережно ставлячись до наслідків залишила його без нагляду на тривалий час, точний час у процесі досудового розслідування не встановлений, після чого пішла до однієї з кімнат зазначеної квартири, де лягла спати, у результаті чого малолітній не отримав належної допомоги, хоча мати беззаперечно могла надати йому таку допомогу, в результаті чого малолітній помер [18].

2. *Відсутність належного забезпечення потерпілого медичною допомогою.* Доля кримінальних правопорушень, вчинених вказаним способом складає 23 % від загальної кількості. Найбільш притаманний прояв протиправних діянь вчинених вказаним способом знаходить своє

відображення в обстановці, коли матері самотійно, не звертаючись до закладів охорони здоров'я та іншою медичною допомогою, народжують у домашніх умовах, після чого залишають немовлят без догляду, ставлячи їх життя та здоров'я своїми протиправними діями під загрозу. У попередніх розділах нами було зазначено, що суттєва частка (23 %) кримінальних правопорушень пов'язаних із залишенням в небезпеці малолітньої особи відбувається саме в описаній обстановці. Таким чином, на наш погляд, факт самотійного народження дитини поза межами закладів МОЗ та відмова звернення за кваліфікованою медичною допомогою може свідчити про залишення в небезпеці потерпілого.

Зазначимо що 84 % кримінальних правопорушень, які вчинені вказаним способом, пов'язані із народженням дитини у неналежних умовах та подальшим залишенням дитини у небезпеці.

Для прикладу наведемо фрагмент вироку Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 10.04.2024 «...підсудна, будучи за місцем свого проживання, на другому поверсі, у своїй кімнаті, самотійно, без допомоги медичних працівників та спеціалістів в галузі акушерства, народила дитину. Однак, не зважаючи на те, що підсудна, достовірно знаючи, що своїми діями поставила новонароджену дитину жіночої статі в небезпечний для життя стан, внаслідок ненадання необхідної допомоги і догляду, діючи умисно, не залучивши після народження відповідного спеціаліста до огляду, знаючи достовірно про те, що новонароджена не має можливості пересуватись, незважаючи на її безпорадний стан, зумовлений малолітнім віком, вжиття нею заходів для самозахисту, використовуючи явну перевагу в силі, з особливою жорстокістю, завдаючи особливих фізичних страждань, упродовж тривалого часу у невстановленій органом досудового розслідування послідовності залишила новонароджену дитину жіночої статі, роздягнену, без відповідного післяпологового догляду та належного одягу, поклавши на підлогу кімнати в будинку...» [29].

Також одним із проявів описуваного способу є ігнорування суттєвого погіршення стану здоров'я потерпілої особи, притаманний для 16 % кримінальних правопорушень. Типовими у таких випадках виступають ситуації, за яких піклувальники малолітніх ігнорують погіршення стану здоров'я потерпілого як внаслідок захворювань так і внаслідок травм, отриманих в побуті або під час проведення дозвілля.

3. *Поміщення (залишення) потерпілого у непридатні (небезпечні) до проживання умови.* Зазначений спосіб є досить поширеним, доля вчинених кримінальних правопорушень, вчинених за його допомогою складає 23 % від загальної кількості. Дії правопорушника за умов даного способу передбачають переміщення або залишення малолітнього потерпілого у приміщеннях, які не придатні для безпечного перебування. Як правило тривалість протиправних діянь у зазначених умовах складає тривалий проміжок часу (доба і більше). До того ж, потерпілі без догляду дорослих осіб, зачинені у квартирі багатоповерхового будинку або ж приватного домогосподарства. Крім цього необхідно відмітити що потерпілі перебувають у непристосованих для безпечного існування умовах (відсутності опалення у зимовий період часу, що призводить до низьких температур тощо).

Досліджуваний спосіб докладно розкритий вироком Довгинцівського р/с м. Кривий Ріг від 13.06.2022, відповідно якого правопорушник 11.11.2019 приблизно о 09 годинні 00 хвилин поїхала з місця свого проживання із орендованої квартири у справах, залишивши в приміщенні зачиненої квартири своїх малолітніх дітей та маючи реальну змогу прибути до свого місця проживання та виконати батьківський обов'язок, жодних дій не вживала і продовжувала перебувати в м. Апостолове Дніпропетровської області. Наразі в період часу приблизно з 09 год. 00 хвилин 11.11.2019 до 15 години 45 хвилин 12.11.2019, підсудна усвідомлюючи, що за місцем проживання, без допомоги у зачиненій квартирі залишилися троє малолітніх дітей за відсутності обігріву в холодну пору року [20].

4. *Перекладання обов'язків догляду на сторонніх осіб та (або) самоусунення від догляду.* Наведений спосіб можна виокремити у 21 % проваджень досліджуваної категорії. Дії винної особи, яка вчиняє залишення у небезпеці наведеним способом, як правило полягають у залишенні малолітнього без будь якого догляду під час проведення дозвілля або у повсякденному житті. Нерідко однією із основних умов вчинення кримінального правопорушення виступає зловживання алкогольними напоями, внаслідок чого батьки забувають про залишену в певних несприятливих умовах (низька температура, спека, близькість джерел підвищеної небезпеки тощо) що призводить до травмування потерпілого, нерідко смерті.

Для прикладу наведемо фрагмент вироку Кіровського р/с м. Дніпропетровська від 08.05.2023, в якому розкриті ключові елементи даного способу, так відповідно рішення Суду 27.08.2020, приблизно о 17:00 годин, обвинувачена, разом з малолітньою донькою, прибула до скверу «Героїв», що розташований неподалік адміністративного корпусу Дніпропетровської обласної державної адміністрації розташованої за адресою: м. Дніпро, пр. О. Поля, буд. 1, де відпочивала та вживала алкогольні напої. Далі, того ж дня, 27.08.2020 приблизно о 22.00 годині, діючи умисно, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, а саме - завідомо залишення без допомоги в небезпеці своєї малолітньої доньки, передбачаючи можливість настання суспільно небезпечних наслідків, протиправно, без поважних причин покинула у дитячому візку малолітню доньку, хоча повинна була виконувати покладені на неї батьківські обов'язки, тим самим поставила своїми діями малолітню в небезпечний для життя стан, залишивши саму, внаслідок чого вона була позбавлена можливості вжити ефективних заходів до самозбереження через свій малолітній вік.

27.08.2020 о 22 годинні 40 хвилин у м. Дніпро, пр. О. Поля на території парку виявлено малолітню дитину, яку мати, залишила без нагляду. При цьому малолітню доставлено до комунального некомерційного підприємства

«Міська дитяча клінічна лікарня №6» ДМР із діагнозом: переохолодження, ознаки гострої респіраторної вірусної інфекції [22].

У судово-слідчій практиці відмічаються непоодинокі факти залишення або перекладання обов'язку догляду малолітніх на сторонніх осіб. Делегування відповідальності за догляд за дитиною (підопічним) стороннім особам або членам сім'ї (як правило на батьків правопорушника) є характерною ознакою даного способу вчинення кримінального правопорушення.

Залишення у небезпеці, вчинене таким способом зумовлює настання тяжких наслідків, а в окремих випадках - вчинення протиправних дій щодо потерпілого з боку сторонніх осіб.

5. *Залишення потерпілого в умовах відсутності продуктів харчування та засобів догляду.* Вказаний спосіб можна виокремити у 6 % проваджень досліджуваної категорії. Сутність наведеного способу полягає в залишенні потерпілого в умовах відсутності продуктів харчування, у кількості необхідному для забезпечення нормального функціонування організму, незалежно від причин, які спонукали правопорушника на такі дії. Це призводить до розвитку тяжких, а в окремих випадках – незворотних наслідків, таких як дистрофія, рахіт або летальний результат. Важливими критеріями є як кількісні, так і якісні характеристики харчових продуктів.

Слід зазначити, що даний спосіб на практиці поєднується із іншими способами вчинення кримінального правопорушення, найчастіше із такими як поміщення (залишення) потерпілого у непридатні (небезпечні) до проживання умови або самоусунення від догляду.

Нами виділені та описані найбільш поширені способи безпосереднього вчинення залишення в небезпеці малолітньої особи. Проте, варто підкреслити що особливістю вчинення кримінальних правопорушень даної категорії є поєднання в діях правопорушників декількох способів.

Переважно кримінальні правопорушення, пов'язані з залишенням у небезпеці малолітньої особи характеризуються поєднанням двох чи більше

способів його вчинення.

Аналізуючи результати судово-слідчої практики з метою виокремлення способів вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії ми керувались встановленням наслідків та причинно-наслідковими зв'язками, які призвели до настання таких наслідків. Тобто, встановлювались, які саме дії призвели до настання тяжких наслідків.

Для більшої повноти розуміння сутності поєднання способів кримінального правопорушення в контексті досліджуваного питання, наведемо фрагмент Вироку Придніпровського р/с м. Черкаси, відповідно якого обвинувачена протиправно, без поважних причин самовільно залишила в період часу приблизно з 03 години 00 хвилин 14.12.2023 до 13 години 00 години 16.12.2023 трирічну дитину за місцем свого тимчасового проживання без їжі, питної води та догляду дорослих осіб, тобто в небезпечному для життя стані.

15.12.2023, о 20 годині 00 хвилин, власник квартири виявив малолітнього, який перебував без одягу, їжі, води та без нагляду дорослих у зачиненій квартирі з наявними ознаками антисанітарії, тобто у стані небезпеки, про що повідомив поліцію та службу у справах дітей Черкаської міської ради [27].

Обставини, викладені у наведеному рішенні розкривають поєднання способів вчиненого кримінального правопорушення, зокрема поміщення потерпілого у непридатні (небезпечні) умови для проживання та залишення в умовах відсутності продуктів харчування. Такий стан є типовим для проваджень досліджуваної категорії.

Відтак, наведений перелік способів безпосереднього вчинення кримінальних правопорушень даної категорії не є сталим та вичерпним, оскільки способи під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів удосконалюються та змінюються.

Переходячи до розкриття способів приховування (маскування) кримінальних правопорушень досліджуваної категорії зазначимо, що у

науковій літературі приховування кримінального правопорушення розглядають як діяльність (елемент протиправної діяльності), спрямовану на перешкоджання розслідуванню шляхом приховання, знищення, маскуванню або фальсифікації слідів кримінального правопорушення та правопорушника, а також їх носіїв [13, с. 258].

Дії правопорушника, направлені на приховування слідів протиправної діяльності нерідко ототожнюються з активними діями, направленими на знищення, маскуванню чи викривлення слідової інформації для уникнення відповідальності.

Враховуючи обстановку і умови вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, особистість правопорушника та інші елементи криміналістичної характеристики, які формують особливості способу залишення в небезпеці малолітніх осіб зазначимо, що приховування слідів протиправної діяльності може відображатись у вигляді активних дій. Проте, найчастіше така діяльність полягає у пасивній формі протидії, яка представлена у формах, які ми розкриємо нижче.

Наразі, враховуючи викладене, пропонуємо взяти за основу підхід М. В. Даньшина, який під способом приховування кримінального правопорушення пропонує розглядати заснований на реалізації системи об'єктивних і суб'єктивних факторів дійсності комплекс дій чи бездіяльність особи, що приховує кримінальне правопорушення до, в момент або після його вчинення [40, с. 10].

Зокрема досить змістовною з цього приводу є позиція В.Ю. Шепітька, який пропонує розглядати приховування як форму протидії розслідуванню, яка реалізується шляхом утаювання інформації за допомогою знищення її, а також слідів кримінального правопорушення; маскуванню інформації з метою зміни уявлення про спосіб учинення кримінального правопорушення, особу правопорушника; фальсифікації інформації [101, с. 276].

За результатами проведеного опитування працівників НПУ, які приймали безпосередню участь у розслідуванні кримінальних

правопорушень досліджуваної категорії, можемо виділити наступні способи їх приховування:

1. Приховування (утаювання) або надання неправдивої інформації стосовно події або окремих обставин кримінального правопорушення. 47 % респондентів визначили такий спосіб основним, до якого вдаються правопорушники.

Протиправна поведінка в рамках даного способу вчинення кримінального правопорушення полягає у наданні недостовірних відомостей правоохоронним органам, медичним працівникам, представникам соціальних служб та іншим уповноваженим особам. Зокрема, це проявляється у наданні неправдивої (не повної) версії подій щодо обставин залишення у небезпеці або отримання потерпілим тілесних ушкоджень, з метою запобігання повідомленню правоохоронних органів про факт травмування.

Зазначимо, що утаювання інформації є способом приховування, що полягає у ненаданні слідчому інформації про вчинене кримінальне правопорушення. Такий спосіб приховування може вчинятись в активній (відсутність свідків) і пасивній формах (утаювання інформації, неправдиві показання тощо) [144, с. 306].

Анкетуванням встановлено, що наведений спосіб приховування притаманний для 74 % кримінальних проваджень досліджуваної категорії.

2. Зміна матеріальної обстановки місця залишення у небезпеці. Даний спосіб прослідковується у 43 % кримінальних правопорушень. В процесі приховування слідів протиправної діяльності дії особа, яка вчинила кримінальне правопорушення найчастіше намагається змінити обстановку місця безпосереднього залишення потерпілого, доповнивши при цьому оточуюче середовище матеріальними предметами, які могли би приховати факт залишення потерпілого в умовах небезпеки для його життя чи здоров'я. Зазвичай місця залишення в небезпеці правопорушниками доповнюються продуктами харчування, одягом та іншими предметами, які можуть викликати хибне відчуття того, що потерпілий не перебував у небезпечному

стані протягом часу його залишення. З іншого боку, винні особи можуть приховати джерела небезпеки, що стали причиною отримання тілесних ушкоджень тощо. Описані дії мають на меті створення ілюзії безпечності оточуючого середовища для потерпілого.

3. Свідоме приховування факту вагітності. Як зазначалось у попередніх розділах, 23 % проваджень вказаної категорії характерно приховування матерями факту вагітності та пологів.

Вважаємо, що приховування факту вагітності як від оточуючих (членів сім'ї) так і невиконання вимог МОЗ щодо необхідності ставати на відповідні обліки з метою народження дитини самостійно без кваліфікованої медичної допомоги в подальшому доцільно розцінювати як одну із форм приховування протиправної діяльності.

Аналізуючи матеріали кримінальних проваджень щодо залишення у небезпеці новонароджених, можна дійти висновку, що основною метою приховування вагітності виступає бажання жінки у подальшому залишити новонароджену дитину, тим самим приховати сліди протиправної діяльності у подальшому та уникнути відповідальності.

4. Вплив на учасників провадження з метою схиляння останніх до надання неправдивих (викривлених) свідчень, або відмови давати свідчення. У провадженнях досліджуваної категорії вплив на учасників не є типовим, проте, враховуючи той факт, що як кримінальні правопорушення відносяться до категорії таких, що вчиняються у межах родини і пов'язані з сімейним насильством прямий або опосередкований вплив прослідковується у 17 % проваджень. Такий спосіб полягає у маніпулятивному впливі суб'єкта на потерпілого, зумовленому його вразливим становищем, з метою примусу давання недостовірних відомостей щодо події кримінального правопорушення. З метою протидії розслідуванню суб'єкт може чинити тиск на свідків, які зачасти є родичами або особами, що проживають поруч, а також на працівників медичних та соціальних служб, з метою фальсифікації документів, що відображають об'єктивні обставини.

У кримінальних провадженнях пов'язаних із залишенням у небезпеці малолітніх, особи які вчинили протиправні дії зазвичай вдаються одночасно до декількох перелічених вище способів приховування кримінального правопорушення намагаючись уникнути відповідальності. У зв'язку з чим, визначення конкретної частки використання того чи іншого способу значною мірою ускладнюється.

Таким чином, залишення малолітньої особи у небезпеці характеризується багатоманітністю способів його вчинення. В процесі вчинення протиправних дій, правопорушники поєднують два чи більше способів як безпосереднього вчинення так і маскування (приховування) протиправної поведінки.

Переходячи до розкриття слідової картини залишення в небезпеці малолітніх осіб слід відзначити, що саме цей елемент криміналістичної характеристики найбільшою мірою перебуває в кореляційній залежності із способом. Спосіб вчинення кримінального правопорушення значною мірою знаходить відображення у слідовій картині.

Будь-яке протиправне діяння характеризується змінами навколишнього середовища, що є результатом вчинення дій з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування слідів протиправної діяльності винної особи, слідова картина несе в собі масив інформації про події минулого, і одним з головних завдань посадових осіб правоохоронних органів є виявлення таких слідів [97, с. 450].

Без виявлення достатньої кількості відображень дій неможливе встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення [169, с. 191].

Слідову картину, як елемент криміналістичної характеристики утворюють сукупність окремих слідів.

У широкому значенні сліди кримінального правопорушення – це будь-які зміни в навколишньому середовищі, причинно пов'язані з подією кримінального правопорушення. Тому слідами є: а) події, явища, матеріальні

предмети або їх частини – труп, знаряддя злому, недопалок, пляма крові тощо; б) матеріальні копії – слід пальця, взуття, розрубу, розрізу тощо. Натомість у вузькому значенні – це матеріальні утворення, що відображають зовнішню будову взаємодіючих об'єктів, тобто сліди-копії. Вони можуть бути об'ємними чи площинними [161, с. 85].

Традиційно вчені криміналісти сучасності виділяють матеріальні, ідеальні та цифрові, або деякими авторами даються такі назви останніх як комп'ютерні або віртуальні.

Проведеним аналізом матеріалів проваджень щодо залишення в небезпеці малолітньої особи встановлено, що сліди протиправних дій знаходять своє відображення у всіх перерахованих вище видах слідів.

Отже, доходимо висновку, що слідову картину залишення в небезпеці малолітньої особи становить сукупність матеріальних, ідеальних та цифрових слідів.

Пропонуємо розглянути кожен групу слідів окремо, починаючи із дослідження матеріальних слідів, що характерні кримінальним правопорушенням досліджуваної категорії [80, с. 264].

Матеріальні сліди, на думку В.В. Тіщенка являють собою відображення механізму події та її результатів на об'єктах матеріального світу [103, с. 138].

Таким чином, матеріальними слідами можуть виступати будь які речі матеріального світу які зберігають на собі сліди кримінального правопорушення, утворених в результаті взаємодії різних об'єктів.

Для більш детального та повного розкриття зазначеної групи слідів, утворених в результаті залишення в небезпеці пропонуємо виділити наступні носії слідової інформації згрупувавши їх при цьому в залежності від механізму вчинюваних протиправних дій.

1. Сліди, що знаходяться на тілі потерпілого. Зазначена група є найбільш інформативною у разі отримання потерпілим тілесних ушкоджень або настання смерті внаслідок залишення у небезпеці. Типовими слідами, для цієї групи виступають різного ступеня тілесні ушкодження у вигляді саден,

забоїв, порушення цілісності (переломів) кінцівок, тілесні ушкодження отримані внаслідок дії високих або низьких температур на тіло потерпілого тощо.

Враховуючи особливості протиправної поведінки, притаманної залишенню у небезпеці малолітньої особи, окрім слідів, що вказують на тілесні ушкодження можна виділити сліди на тілі потерпілого у вигляді подразнень шкіри, грибкові захворювання інші шкірні захворювання, бруд на тілі тощо. Зазначені сліди хоча і опосередковано, проте все ж таки можуть свідчити про байдуже або недбале ставлення щодо відношення винних осіб щодо виконання обов'язків по догляду за дитиною.

До досліджуваної групи слідів доцільно віднести, сліди, які знаходяться на трупі потерпілого. Як правило такими слідами виступають тілесні ушкодження, які стали причиною настання смерті. Серед найбільш поширених можемо виділити сліди (тілесні ушкодження) отримані внаслідок падіння з висоти, ураження електричним струмом, дії високих температур (опіки), переохолодження тощо.

2. Сліди, що свідчать про факт самотійного народження дитини поза межами закладів МОЗ та умисну відмову звернення за кваліфікованою медичною допомогою. Вказана група слідів характеризується різноманітністю об'єктів – носіїв. До того ж, сліди наведеної групи чітко характеризують такий спосіб як поміщення (залишення) потерпілого у непридатні (небезпечні) до проживання умови. Ознайомившись із матеріалами кримінальних проваджень досліджуваної категорії встановлено, що носіями вказаних слідів в більшості випадків виступають: ножі, ножиці (інші ріжучі приладдя) із залишками біологічних речовин, які використовуються правопорушниками для перерізання пуповини під час пологів; текстильні вироби (рушники, постільна білизна тощо), які були використані під час пологів та на яких зберіглися речовини біологічного походження; одяг правопорушника; пакети, сумки та інші речі до яких було поміщено новонародженого тощо.

Перелік слідів вказаної групи як і їхні носії не є вичерпним, а сліди біологічного походження можуть зберігатись як на перелічених речах, так і на поверхнях інших матеріальних об'єктів, які розташовані у приміщеннях, де відбувається подія кримінального правопорушення.

3. Сліди, збережені на предметах, якими потерпілим було отримано тілесні ушкодження в результаті залишення у небезпеці. Наведена група слідів утворюються здебільшого внаслідок вчинення залишення в небезпеці способом, який ми охарактеризували як перекладання обов'язків догляду на сторонніх осіб та (або) самоусунення від догляду. Зазначені сліди мають схожі риси із групою слідів, які віднесено до групи тих, що свідчать про факт самостійного народження дитини поза межами закладів МОЗ у домашніх умовах, зокрема стосовно слідів біологічного походження.

Проте, враховуючи особливості способу вчинюваного протиправного діяння, суттєво відрізняються носії вказаної слідової інформації.

Аналізом судово-слідчої практики встановлено, що основний масив слідів (63 %) віднесених до цієї групи знаходяться за місцем постійного проживання потерпілого. До таких слідів належать: сліди, що вказують на безперешкодний доступ до джерел електричного струму або відкритого вогню; залишки електроприладів, які стали причиною отримання ушкоджень або призвели до пожежі або ураження електричним струмом; сліди, що підтверджують безперешкодний доступ до вікон, що спричинив падіння з висоти тощо.

У разі залишення в небезпеці малолітньої особи поза межами постійного проживання шляхом самоусунення від покладених обов'язків догляду важливу роль для визначення локалізації слідової картини відіграє обстановка вчиненого кримінального правопорушення.

Зазвичай, випадки самоусунення від догляду, що призводять до залишення в небезпеці малолітньої особи поза межами місця проживання супроводжуються проведенням дозвілля батьками, поєднуються із вживанням алкогольних напоїв, що призводить до втрати пильності. Носіями

слідової інформації виступають дитячі речі, іграшки, колиски тощо.

4. Сліди, що свідчать про перебування потерпілого у небезпеці. Вказана група слідів характерна для кримінальних правопорушень у яких не було заподіяно шкоди фізичному здоров'ю, проте встановлено факт залишення в небезпечних умовах потерпілого протягом тривалого часу. Враховуючи багатогранність обстановки до слідів, що свідчать про перебування потерпілого в небезпеці на практиці виступають: одяг малолітнього, зокрема мокрий взимку або такий, що не відповідає погодним умовам; відсутність продуктів харчування у приміщенні, де перебуває потерпілий тощо;

5. Сліди, збережені у документах. Зазначену групу слідів можна вважати скоріше не типовою для досліджуваної групи проваджень [80, с. 266].

Сліди можуть міститись як у змістовній частині документів, так і на їх поверхні (сліди крові, сліди папілярних візерунків, сліди матеріальної підробки тощо) [173, с. 51].

У результаті залишення у небезпеці малолітньої особи сліди вчинюваного кримінального правопорушення знаходять своє відображення у безпосередньо у змістовній частині документів. Проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що найбільша кількість слідової інформації знаходить своє відображення у документах закладів МОЗ, зокрема: документах довідкового характеру про звернення за медичною допомогою або виклику швидкої медичної допомоги; амбулаторних картках потерпілого; історії хвороби тощо.

Окрім матеріальних слідів, для встановлення істини у справах про залишення малолітніх у небезпеці важливу роль відіграють ідеальні сліди [80, с. 265].

Ідеальні сліди – це сліди, що відобразились у пам'яті людини та можуть бути відтворені виключно нею особисто, шляхом ретроспективного відтворення подій [34, с. 333].

Найбільший масив інформації про події кримінальних правопорушень досліджуваної категорії відображений у пам'яті осіб, які безпосередньо причетні до вчинення протиправних діянь. Інформація, яку отримують правоохоронці від кримінальних правопорушень на початковому етапі розслідування в комплексному поєднанні із матеріальними слідами дають змогу визначити особливості способу вчиненого діяння, обстановку, виявити окремі елементи особи правопорушника та встановити умови, які стали рушієм протиправної поведінки.

Особливого значення набуває інформація, отримана на початковому етапі розслідування у короткий проміжок часу після вчинення протиправних дій.

За результатами проведеного опитування, 71 % респондентів з числа працівників правоохоронних органів визначили інформацію, отриману від свідків однією із основних на стадії планування розслідування та ініціювання проведення окремих СРД.

Враховуючи особливості залишення у небезпеці малолітньої особи, важливого значення набувають ідеальні сліди, носіями яких виступають свідки. Проте такі сліди зберігаються в пам'яті широкого кола осіб, які можуть виступити в якості свідків. Отже, інформація отримана від них буде різнитись.

Дослідивши матеріали кримінальних проваджень можемо виділити наступні групи свідків, які володіють відповідною інформацією:

- члени сім'ї потерпілого або особи, з якими останній проживав. Показання зазначених осіб, надані під час досудового розслідування становлять частину слідової картини у 63 % проваджень;
- колеги по роботі та особи з числа близького оточення підозрюваного (17 % проваджень);
- медичні працівники з числа складу бригад швидкої медичної допомоги або лікарі закладів МОЗ є носіями ідеальних слідів у 23 % проваджень.

- показання сусідів потерпілого та/або правопорушника у 15 % проваджень є джерелами досліджуваної групи слідів;
- особи якими було виявлено залишену без нагляду особу (у 10 % проваджень);
- представники служби у справах дітей та інших соціальних служб (6 % проваджень).

Звісно, що в окремому провадженні допитуються як правило представники різних груп свідків одночасно, у зв'язку з чим, унеможлиблюється встановлення ролі та значення показань кожного окремого свідка, допитаного в процесі розслідування.

Джерелами ідеальних слідів залишення малолітньої особи у небезпеці виступають поміж іншого і показання потерпілого чи його законного представника.

Враховуючи вікові особливості потерпілого, в процесі досудового розслідування лише у 6 % проваджень одержується інформація від особи, яку було залишено у небезпеці. До того ж, у 100 % проваджень, інтереси малолітнього представляє законний представник, який призначається як правило із числа родичів потерпілого або представників служби захисту прав дітей.

Розглянемо останню групу слідів – віртуальних (цифрових). Вказаний різновид слідів є відносно новим і їх класифікація та наукове визначення перебувають в стадії становлення. Проте, з урахуванням темпів і тенденції сучасного життя майже кожне кримінальне правопорушення залишає по собі інформаційні сліди [80, с. 267].

Цифрові сліди утворюються при використанні електронних засобів комунікації в різних додатках для обміну повідомленнями, у смартфонах, камерах відеоспостереження, відеореєстраторах та інших цифрових приладах фото- відеозйомки, де залишилось зображення обставин вчинення кримінального правопорушення чи осіб, які його вчинили [88, с. 65].

Хоча досліджувана група слідів не притаманна вчиненню

досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, проте дослідженням матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що цифрові сліди залишення в небезпеці знаходять своє відображення у фонограмах записів телефонних розмов, зокрема під час виклику медичної допомоги; відеозаписів камер спостереження в місцях вчинення кримінального правопорушення, або камер працівників поліції; листування за допомогою месенджерів; фото та відео зображення у мобільних телефонах потерпілого або правопорушника тощо [80, с. 267].

Узагальнюючи, викладене слід зазначити, що слідова картина залишення в небезпеці малолітньої особи включає комплекс матеріальних, ідеальних та віртуальних слідів. Аналіз інформації, що міститься в документах, на тілі потерпілих або трупів, на предметах обстановки місця події, у пам'яті свідків, на електронних носіях, дозволяє із точністю реконструювати механізм кримінального правопорушення, висунути обґрунтовані версії щодо способу, обстановки та умов його вчинення, а також особи правопорушника. Це є підґрунтям для прийняття процесуальних рішень, проведення слідчих (розшукових) дій та призначення відповідних судових експертиз.

1.4. Характеристика особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, та потерпілого

Особа правопорушника є важливим елементом криміналістичної характеристики. Зважаючи на особливості характеристики кримінальних правопорушень певних категорій узагальнені відомості про осіб, які вчиняють правопорушення дозволять правоохоронним органам розкрити мотивацію протиправної поведінки, зміст вчинюваних протиправних діянь, висунути версії, обрати найбільш дієві тактичні прийоми проведення окремих СРД, розробити комплекс дієвих профілактичних заходів та

вирішити інші проблемні питання, які можуть виникати у процесі розслідування.

Крім цього наявні відомості про потерпілого, дозволять працівникам органів досудового розслідування проводити планування досудового розслідування та оцінити ступінь вини правопорушника [3, с. 103].

Дослідження особи правопорушника, зокрема його якостей знаходяться у площині дослідження не тільки криміналістики, а і таких наук як психологія, кримінологія, судова психіатрія та інших наук. Проте, досліджуючи особу правопорушника представниками різних наук роблять акцент на різні характеризуючі риси таких осіб.

Якщо кримінологами, в процесі дослідження робиться акцент на дослідженні типових рис (властивостей) та особливостей кримінальних правопорушень як соціальної категорії, то об'єктом дослідження криміналістів виступають ознаки і властивості особи, які знаходять своє відображення насамперед у слідах кримінального правопорушення, способі його вчинення та інших обставинах притаманних для певної групи кримінальних проваджень.

Перш ніж перейти до розкриття особи правопорушника у контексті залишення в небезпеці малолітньої особи, пропонуємо розглянути підходи, запропоновані вітчизняними криміналістами щодо визначення досліджуваної дефініції.

Наразі В. О. Коновалова та В. Ю. Шепітько під особою правопорушника пропонують розуміти соціально-психологічне поняття, що охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, які формуються в результаті вчинення кримінальних правопорушень [85, с. 358].

Як бачимо авторами у даному випадку слушно робиться акцент на психологічних ознаках особи яка вчиняє кримінальне правопорушення.

Натомість В.В. Корнієнко, вивчаючи особу правопорушника доходить висновку, відповідно якого криміналістику, на думку науковця, цікавить виключно інформація, що дозволить визначити напрям і способи пошуку

особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, обрати найоптимальніші методи розслідування кримінального правопорушення, спрогнозувати поведінку особи в тій чи іншій ситуації, установити зв'язок між даними про особу правопорушника, схему чи технологію вчинюваного кримінального правопорушення та обставини вчинення нею кримінального правопорушення, отримати дані про тих, хто найчастіше вчиняє кримінальне правопорушення такого виду [89, с. 99].

На думку О.С. Цибенко, особа правопорушника – це широке і змістовне поняття, яке виражає соціальну сутність правопорушників різних типів, тобто складний комплекс характерних ознак, зв'язків, відносин, моральних і духовних особливостей, які розглядаються в розвитку, у взаємодії із соціальними та індивідуальними життєвими умовами і в тому чи іншому вимірі визначають вчинення кримінального правопорушення [180, с. 164].

Вагомий внесок у розробку теоретичних положень криміналістичної характеристики було зроблено М.В. Салтевським, який в контексті досліджуваного питання наголошував, що характеристика особи правопорушника повинна давати опис людини як соціально-біологічної системи, властивості й ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі і використовуються у процесі розслідування. При цьому серед властивостей, науковець виділяв фізичні, біологічні і соціальні. Крім цього, автор наголошував, що такий опис рис зовнішності і внутрішніх властивостей людини дозволить уявити образ людини, її портрет як соціально-біологічної істоти [161, с. 422].

Досліджуючи наукові підходи, О. В. Пчеліна доходить висновку, що особа правопорушника міжпредметна й складна за своєю структурою категорія. Переважна більшість науковців трактує особу правопорушника однаково, просто за допомогою різних термінів. Сутність досліджуваної дефініції є спільною. Відмінним є перелік ознак, що характеризують та формують систему «особа злочинця» [155, с. 144].

Поділяючи думку науковиці вважаємо за доцільне розкрити ознаки, які характеризують правопорушника та відіграють значення в процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням малолітньої особи у небезпеці.

Розкриваючи ознаки правопорушника, В. Г. Дрозд пропонує виділити наступні групи властивостей: біологічні (статеві, вікові, анатомічні, фізіологічні та інші); психічні (інтелект, емоційну і вольову сфери індивіда); соціальні (суспільний статус, професійна належність, родинний стан, місце проживання, рід занять, відносини з іншими особами) [47, с. 49].

Представники Київської правової школи пропонують включати до ознак правопорушника відомості стосовно фізичних і соціально-демографічних даних, чинників, що мали вплив на формування і здійснення протиправної мети тощо [102, с. 431].

Проведеним аналізом наукових джерел, присвячених дослідженню особи правопорушника можна зробити висновок, що набір конкретних груп властивостей, які необхідно з'ясувати напряду залежить від характеру і виду вчиненого кримінального правопорушення. Обсяг компонентів, які складають зазначені групи властивостей можуть варіюватись залежно від вчинюваного кримінального правопорушення [75, с. 330].

Виходячи з викладеного, розкриваючи особу, яка вчиняє кримінальні правопорушення, пов'язані із залишенням у небезпеці малолітньої особи на наше переконання необхідно дослідити окремо її соціально-демографічні (стать, вік, освіта, місце проживання тощо), морально-психологічні (погляди, ціннісні орієнтири, наявність психічних захворювань та ін.) та кримінально-правові (наявність судимостей, факти притягнення до адміністративної відповідальності, мотивація) якості (ознаки).

Розкриття запропонованих ознак дозволить встановити відношення особи, яка вчиняє залишення у небезпеці малолітньої особи до вчинених діянь, зрозуміти мотивацію та встановити кореляційні зв'язки між іншими елементами криміналістичної характеристики.

Перш ніж перейти до розкриття соціально-демографічних якостей осіб, які залишили у небезпеці малолітніх, слід відзначити що кримінальні правопорушення досліджуваної категорії відносяться до таких, що пов'язані із сімейним насильством.

Наразі, досліджуючи особу правопорушника у зазначеному контексті К.А. Шаповал доходить висновку, відповідно якого соціально-демографічні ознаки хоча і не відіграють важливої ролі для розслідування, проте у своїй сукупності надають необхідну інформацію, без якої неможлива повна характеристика особи правопорушників, формування статистичних обліків та планування профілактичних програм [197, с. 300-301].

Погоджуючись із науковицею, вважаємо що дослідження соціально-демографічних елементів займають одне із центральних місць у контексті профілактики та усунення детермінантів залишення в небезпеці. Маючи в своєму розпорядженні об'єктивні і повні дані стосовно вказаної групи елементів, представники соціальних служб, НПУ, органів державної влади та місцевого самоврядування матимуть змогу розробити дієвий комплекс профілактичних заходів, направлений на цільову аудиторію, зокрема осіб, які можуть потенційно залишити у небезпеці малолітню особу.

Окрім цього, відомості про соціально-демографічні ознаки особи, особливо у контексті розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи несуть в собі найбільший масив інформації включаючи у своєму складі найбільшу кількість елементів.

За результатами проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень, проведених опитувань працівників НПУ та вироків судів встановлено, що у 82 % випадків вчинення залишення у небезпеці малолітньої особи, кримінальне правопорушення було вчинено жінкою. Відповідно доля притягнутих до відповідальності осіб чоловічої статі становить 18 %. До того ж, відзначимо, що нетиповими для судово-слідчої практики залишаються випадки притягнення чоловіка і жінки, які перебувають у шлюбі, до відповідальності за фактом вчинення одного кримінального правопорушення, і

кількість таких фактів складає лише 9 % від загальної кількості проваджень, з якими ми мали можливість ознайомитись.

Проведений аналіз дає підстави для класифікації осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення залишення малолітніх у небезпеці, за віковим критерієм. Наразі встановлено, що найбільша кількість кримінальних правопорушень вчиняється особами віком 30-35 років – 73 %.

У віці від 18 до 30 років кримінальні правопорушення вчиняються у 17 % задокументованих фактів.

Наступною за кількістю вчинених кримінальних правопорушень виступає вікова група від 35 до 40 років. Доля вчинених протиправних діянь для вказаної вікової групи становить 6 % правопорушень.

У віці старше 40 років вчиняється лише 2, 5 % кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням у небезпеці малолітньої особи.

Характерною ознакою вказаної вікової категорії виступають факти вчинення кримінального правопорушення особами, які не є батьками (опікунами чи піклувальниками) потерпілої особи. Переважно зазначені кримінальні правопорушення вчиняються працівниками закладів дошкільної освіти тощо.

Найменша кількість вчинених кримінальних правопорушень досліджуваної категорії вчиняється неповнолітніми особами. Не зважаючи на це, необхідно приділити особливу увагу вказаній віковій категорії, оскільки вчинення кримінальних правопорушень неповнолітніми викликають суспільний резонанс.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що у віці від 16 до 18 років вчиняється 1,5 % кримінальних правопорушень. До того ж, варто підкреслити що залишення в небезпеці у даному випадку вчиняється виключно особами жіночої статі та безпосередньо пов'язано зі самостійним народженням дитини за місцем проживання без звернення до закладів МОЗ.

Продовжуючи розкриття соціально-демографічних ознак пропонуємо розкрити освітній рівень осіб, притягнутих до відповідальності.

Спираючись на результати проведеного аналізу судової практики встановлено, що найбільша частка кримінальних правопорушень, зокрема 53 %, вчиняється особами із середньою освітою. До того ж, 16 % кримінальних правопорушень вчиняються особами які мають неповну середню освіту.

Вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії особами із середньою спеціальною притаманно для 9 % від загальної кількості. Такий відсоток притаманний одночасно і для кримінальних правопорушень вчинених особами із професійно-технічною освітою (9 %).

Випускниками закладів середньої технічної освіти вчиняється 7 % випадків залишення малолітньої особи у небезпеці.

Найменший відсоток притягнутих до кримінальної відповідальності осіб припадає на осіб, із вищою освітою – 6 %.

Географічна локалізація осіб, які вчинили залишення у небезпеці малолітньої особи, засвідчила, що 61 % з них проживають (і як правило вчинили кримінальне правопорушення) у населених пунктах, які за розміром відповідають селищам, невеликим містам або районним центрам з чисельністю населення до 100 000 осіб.

Зважаючи на діючий в Україні режим воєнного стану, вважаємо за необхідне зазначити, що 22 % кримінальних правопорушень вчиняються в окремих районах, які межують або перебувають від безпосередній близькості від місць проведення активних бойових дій (м. Харків та Харківська область; Зеленодольська та Апостолівська територіальна громади Дніпропетровської області; м. Херсон; м. Запоріжжя тощо).

Крім цього, встановлено, що випадки залишення малолітньої особи у небезпеці не є характерними серед осіб, які мають офіційний статус внутрішньо переміщеної особи, зокрема доля осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної групи не перевищує 3 %.

Дослідженням встановлено, що лише 27 % осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності на момент вчинення кримінального

правопорушення перебували у зареєстрованому шлюбі. До того ж, аналізом матеріалів встановлено, що 40 % осіб, які офіційно не перебували у шлюбі фактично проживали з чоловіком (жінкою) та вели спільне господарство, тобто фактично мали сімейні стосунки.

Офіційний статус одинока мати (одинокий чоловік) на момент вчинення правопорушення мали 14 % осіб, притягнутих до відповідальності.

Встановлено, що нерідко досліджувана група кримінальних правопорушень вчиняється особами, які мають на утриманні дві чи більше дитини, зокрема 45 %.

Офіційно працевлаштованими виявились лише 15 % осіб, притягнутих до відповідальності. Проте, 26 % осіб, які вчинили кримінальне правопорушення заявляли під час спілкування з представниками правоохоронних органів про те що працюють без укладання трудового договору, неофіційно, або живуть за рахунок соціальних виплат.

Серед осіб, які офіційно працевлаштовані переважна більшість (56 %) зайняті у сфері освіти, надання послуг населенню, агропромислового комплексу та на робочих спеціальностях виробничих підприємств.

У декретній відпустці по догляду за дитиною, на момент вчинення кримінального правопорушення перебувало 4 % правопорушників.

Таким чином, доля офіційно непрацевлаштованих осіб, які вчинили залишення в небезпеці складає 81 % від загальної кількості.

Враховуючи специфіку досліджуваного питання, важливе місце у розкритті особи правопорушника займають морально-психологічні якості.

На необхідності дослідження зазначеного елемента наголошують низка вчених, зокрема І.М. Леган, О.І. Мороз та В.С. Коршак, досліджуючи роль морально-психологічних ознак правопорушника доходять висновку що до характеристики особи правопорушника необхідно підходити комплексно, потрібно брати до уваги не лише кримінально-правові та кримінологічні ознаки, які складають його структуру, але й морально-психологічні якості індивіда.

З метою профілактичних заходів щодо запобігання протиправних діянь, особливо актуалізуються врахування не лише зовнішніх очевидних ознак і факторів, але й чинників, що формують психологію особистості [114, с. 111].

Досліджуючи матеріали кримінальних проваджень, розпочатих за фактами залишення малолітніх осіб у небезпеці досить складно виокремити складові елементи морально-психологічних якостей, оскільки в переважній більшості дану категорію формує комплекс ціннісних орієнтирів, особливостей виховання та інших елементів, які значною мірою здійснюють вплив на мотиваційний бік протиправної поведінки.

Також досліджуваний елемент належить до актуальних питань дослідження не лише криміналістики, але й таких наук як психологія, кримінологія, судова психіатрія тощо.

Слушною з цього приводу, на наш погляд є позиція Т.В. Корнякової, яка зазначає, що окрім наведених вище елементів, морально-психологічних ознак, автором пропонується включати і психологічну характеристику особи правопорушника (особливості її інтелектуальних, емоційних і волевих якостей) [92, с. 230-231].

Таким чином, ураховуючи особливості проваджень даної категорії морально-психологічні якості формують мотиваційний аспект вчинення залишення малолітньої особи у небезпеці.

Дослідивши матеріали архівних кримінальних проваджень, встановлено, що серед осіб яких було притягнуто до кримінальної відповідальності 100 % правопорушників на момент вчинення кримінального правопорушення не знаходились на відповідних обліках у лікарів наркологів, у зв'язку із психічними захворюваннями.

Проте, проведеним дослідженням встановлено, що у 41 % проваджень, органами досудового розслідування було ініційовано проведення судово-психіатричної експертизи підозрюваного.

За результатами експертних досліджень, всі підозрювані були визнані

такими, що не мали на момент вчинення правопорушення психіатричних захворювань, які могли би виключити кримінальну відповідальність.

Проте, за детального ознайомлення з висновками судово-психіатричної експертизи встановлено, що у 12 % проваджень, за якими було призначено відповідну експертизу у підозрюваних у процесі проведення експертизи було встановлено стан тривалого нервово-психічного перенапруження, високий рівень тривоги.

Зокрема, у 10 % підозрюваних в процесі експертного дослідження було констатовано синдром залежності внаслідок комбінованого вживання психоактивних речовин.

Таким чином, резюмуючи наведене ми можемо констатувати наявність певних психічних відхилень у осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення досліджуваної категорії, які при цьому не звільняють підозрюваних від кримінальної відповідальності.

На обліках у лікарів – наркологів, на момент вчинення залишення в небезпеці малолітньої особи перебували 12 % підозрюваних. Причиною постановки на облік у всіх випадках виступило вживання психотропних речовин. До того ж, наведена кількість є дещо умовною. На практиці такий відсоток дещо вищий. Проведеним опитуванням встановлено, що 28 % підозрюваних, які офіційно не перебувають на відповідних обліках закладів МОЗ систематично та/або періодично вживають наркотичні (психотропні) речовини, або зловживають алкогольними напоями.

Переходячи до опису таких елементів як світосприйняття, ціннісні орієнтири та життєві погляди необхідно відзначити, що дані, які будуть наведені вище було отримано в результаті аналізу результатів проведеного анкетування працівників правоохоронних органів.

За результатами проведеного опитування можна виділити наступні риси морально-психологічних якостей правопорушників, які здійснили вплив на формування мотивації осіб, що вчинили вказані кримінальні правопорушення, зокрема: байдужість до дитини – 49 %; соціальна ізоляція

та відсутність підтримки – 27 %; емоційна незрілість та неготовність до виконання батьківських обов'язків – 17 %; безвихідь та страх перед майбутніми викликами та труднощами – 7 %.

Перш ніж перейти до розкриття кримінально-правових ознак осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення пов'язані із залишенням у небезпеці малолітніх осіб, зазначимо, що для досліджуваної дефініції необхідно враховувати не тільки факти попереднього притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, а і факти притягнення до адміністративно-правової відповідальності.

Така необхідність викликана передусім тим, що вказана категорія кримінальних правопорушень в переважній більшості випадків вчиняється у площині сімейних відносин.

Проведеним дослідження встановлено, що 86 % осіб, притягнутих до відповідальності за фактами залишення у небезпеці малолітніх осіб раніше не притягались до кримінальної відповідності.

Наразі, 8 % осіб раніше були засуджені за вчинення кримінальних правопорушень проти власності та у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та/або психотропних речовин. До цієї кількості нами віднесено і осіб, у яких відповідно норм ст.89 КК України судимість погашена у встановленому законом порядку.

Зауважимо, що 6 % осіб, які вчинили кримінальні правопорушення досліджуваної категорії раніше притягались до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, кваліфіковані за ст. 166 КК України (злісне невиконання обов'язків із догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування). Таким чином, попередньо потрапляли до поля зору у зв'язку з невиконанням обов'язків по догляду за дитиною.

Ознайомленням з матеріалами кримінальних проваджень встановлено що 19 % правопорушників раніше притягались до адміністративної відповідальності за ухилення батьків (піклувальників) від виконання

обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання і виховання малолітніх (неповнолітніх) дітей (ст. 184 КУпАП) та вчинення сімейного насильства (ст. 173-2 КУпАП) [72].

Розглянувши основні елементи криміналістичної характеристики осіб, які скоїли залишення в небезпеці малолітньої особи, пропонуємо звернути увагу на основні елементи особи потерпілої.

Перш ніж перейти до розкриття окремих елементів досліджуваного питання, ми пропонуємо взяти за основу підхід М. І. Скригонюка, який слушно зауважив, що досліджувана дефініція виступає однією з основних структурних елементів криміналістичної характеристики кримінального правопорушення не безпосередньо особу потерпілого, а саме узагальнені дані про особу потерпілого, які є специфічними чи закономірними у справах певної категорії [168, с. 249].

Таким чином, аналогічно характеристиці особи правопорушника, елементи особи потерпілого можуть варіюватись залежно від складу вчинюваного кримінального правопорушення.

Наразі О.І. Резнікова виділяє наступні блоки даних про: криміналістично значущі ознаки, властивості та якості потерпілого; його поведінку; зв'язки та відносини з правопорушником. Перший блок даних представлено системою соціальних, психологічних і біологічних даних про ознаки, якості та властивості потерпілого, що об'єднанні у групи: соціально-демографічних, соціально-психологічних даних; відомості про ознаки, якості, властивості, що стали віктимними [158, с. 13].

Другий блок, на думку науковиці охоплює характеристику поведінки потерпілого, яка передувала кримінальному правопорушенню, була продемонстрована під час реалізації протиправного наміру та після протиправного посягання. Третій блок містить дані про: знайомство потерпілого і правопорушника, його ступень і обставини; перебування потерпілого у відносинах із правопорушником. Така структура елемента «особа потерпілого», на думку дослідниці, виступає основою побудови

криміналістичних характеристик окремих видів (груп) кримінальних правопорушень [158, с. 13].

Вказане твердження повною мірою розкриває підхід до досліджуваного елементу та дає вичерпну класифікацію відомостей про потерпілого, які необхідно встановити під час розслідування.

Проте, враховуючи особливості досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, більш конкретизовані критерії класифікації елементів особи потерпілого пропонує О.Г. Козицька, яка у своєму дослідженні серед основних елементів класифікації дітей, які є потерпілими від кримінальних правопорушень виділяє: вік дитини, умови життя та виховання, місце навчання та наявність потреби в особливому захисті держави [74, с. 205].

Цілковито поділяючи погляди науковиці стосовно запропонованих елементів класифікації, пропонуємо у нашому дослідженні додатково приділити увагу таким ознакам як стать та кількість потерпілих від вчиненого кримінального правопорушення.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень та обвинувальних вироків судів загальної юрисдикції, можна дійти висновку, що співвідношення потерпілих за статевою ознакою приблизно однаковим і складає 52 % - осіб чоловічої статі проти 48 % жіночої.

У переважній більшості випадків (86 %) протиправні дії правопорушника спричиняють шкоду одній потерпілій особі.

Перш ніж перейти до розкриття вікових категорій потерпілих, на наш погляд доречно визначити критерії класифікації потерпілих за віковими ознаками.

Отже, враховуючи особливості кримінальних проваджень досліджуваної категорії, та спираючись на проведений аналіз матеріалів кримінальних проваджень, пропонуємо виділити наступні вікові групи потерпілих: новонароджені; немовлята (до 3 років); малолітні особи (від 3 до 14 років) та неповнолітні особи (від 14 до 18 років).

У законодавчій площині під новонародженим розуміють живонароджену дитину, яка народилася або вилучена з організму матері після повного 22-го тижня вагітності (з 154-ї доби від першого дня останнього нормального менструального циклу) [64].

Проте вважаємо, що такий підхід доцільно застосовувати в процесі розробки методики розслідування кримінальних правопорушень, за які КК України прямо передбачає відповідальність за спричинення шкоди малолітній особі, наприклад ст. 117, тобто вбивство матір'ю новонародженої дитини.

Таким чином, можемо констатувати той факт, що законодавцем не встановлено чіткого часового проміжку, який би допоміг здійснювати кваліфікацію на практиці [67, с. 43].

Розкриваючи досліджувану дефініцію, окремі науковці доходять висновку, відповідно якого, новонародженою вважається дитина, яка народилася живою, протягом 28 повних днів після народження [123, с. 302].

Хоча такий стан речей нерідко породжує дискусії щодо визначення найбільш слушних критеріїв стосовно встановлення визначення досліджуваної дефініції, зазначимо, що у контексті розкриття криміналістичної характеристики залишення у небезпеці доцільно взяти за основу підхід запропонований вище.

Проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що доля новонароджених потерпілих складає 23 % від загальної кількості вчинених кримінальних правопорушень.

Переважна більшість кримінальних правопорушень, які вчинені відносно новонароджених вчиняється протягом декількох годин після народження дитини (86 %). Залишення в небезпеці новонароджених у 21 % випадків притаманне у період від доби до тижня життя потерпілого.

Наразі 59 % осіб, які стали жертвами залишення в небезпеці відносяться до малолітніх осіб, тобто таких, які на момент вчиненого кримінального правопорушення не досягли 14 років.

Серед малолітніх осіб найчастіше від залишення у небезпеці страждають діти віком від 1 до 5 років – 71 % від вчинених правопорушень стосовно малолітніх. Стосовно дітей у віці від 5 до 10 років доля вчинених правопорушень, що полягає у залишенні в небезпеці складає 18 %. Відносно осіб, яким виповнилось 10 років і більше вказані кримінальні правопорушення вчиняються у 11 % випадків.

Умови життя та виховання осіб, щодо яких було вчинено кримінальні правопорушення досліджуваної категорії здебільшого характеризуються створенням несприятливих умов проживання.

Із матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що у 58 % кримінальних правопорушень працівниками правоохоронних органів зафіксовано несприятливі умови проживання потерпілого на момент вчиненого кримінального правопорушення.

Такі висновки можна зробити із протоколів проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема слідчих оглядів та допитів. Ознаками, які окремо або у сукупності можуть свідчити про несприятливі умови проживання та виховання потерпілого свідчать загальна обстановка місця проживання, зокрема несприятливий санітарний стан помешкання.

Зокрема, у 21 % потерпілих було виявлено порушення інтелектуального розвитку, зниження пізнавальної діяльності, пригніченого емоційного стану тощо.

Дослідивши матеріали кримінальних проваджень встановлено, що 93 % осіб, які були залишені у небезпеці не перебували на обліках у службах у справах дітей та інших соціальних службах.

На підставі проведеного дослідження можна дійти висновку, що переважна більшість потерпілих не потребувало особливого захисту з боку органів державної влади та місцевого самоврядування.

Враховуючи вікові особливості потерпілих, які наведені вище, більшість потерпілих є учнями початкової школи або вихованцями дошкільних закладів освіти.

Таким чином криміналістичне дослідження особи правопорушника та потерпілого у справах про залишення в небезпеці є необхідною, а іноді і ключовою умовою ефективного досудового розслідування.

Володіння представниками правоохоронних органів достатнім обсягом інформації як про особу правопорушника так і потерпілого надає можливість органам досудового розслідування висувати обґрунтовані версії, ініціювати слідчі (розшукові) дії та приймати рішення щодо проведення необхідних експертних досліджень.

Окрім цього, глибоке розуміння вказаного елементу криміналістичної характеристики сприяє розробці та впровадженню дієвих заходів, спрямованих на усунення детермінант протиправної поведінки підозрюваного.

Висновки до розділу 1

У процесі дослідження криміналістичної характеристики, теоретичної розробленості та проблемних питань розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи, можна зробити такі висновки:

1. Проведено аналіз розвитку вітчизняного законодавства, що регулюють суспільні відносини у сфері захисту прав дитини. Встановлено, що у процесі розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи доводиться звертатись до широкого кола нормативно-правових актів як національного, так і міжнародного законодавства. Встановлено, що для доведення винуватості правопорушника, слідчому необхідно в процесі розслідування встановити ряд умов, серед яких: факт усвідомлення особи, яка залишає без нагляду потерпілого того факту, що його дії можуть призвести до настання негативних наслідків; безпорадність потерпілого (нездатність самостійного вжиття заходів щодо самозбереження від загрозливих чинників); наявність спеціального суб'єкту кримінального

правопорушення; встановлення факту можливості надання правопорушником допомоги потерпілому

Визначено основні елементи обстановки залишення у небезпеці малолітньої особи, зокрема розкрито час та місце, в яких відбувається кримінальне правопорушення. Місцем безпосереднього вчинення залишення у небезпеці виступають: приміщення квартир, розташованих у багатоповерхових будинків – 36 %, 32 % кримінальних правопорушень вчиняється на території приватних домоволодінь, як у житлових приміщеннях так і господарчих спорудах чи на подвір'ях, місцем вчинення кримінальних правопорушень у 17 % виступають місця загального користування. Встановлено, що більшість кримінальних правопорушень відноситься до категорії тривалих. Обґрунтовано доведено, що 52 % залишення потерпілого у небезпеці тривало протягом годин. Часовий відрізок обчислюваний днями притаманний для 35 % правопорушень. Натомість у 9 % встановлено незначний проміжок часу, який обчислюється. Для 4 % проваджень залишення в небезпеці тривало понад тиждень. Обставинці кримінального правопорушення притаманна часткова просторова та часова невизначеність;

2. Встановлено, що предметом посягання при вчиненні залишення у небезпеці малолітньої особи виступає: життя потерпілого (55%); фізичне здоров'я (25 %); психічне (ментальне) здоров'я (20 %);

3. Визначено та досліджено умови, які детермінують протиправну поведінку правопорушника, зокрема виділено наступні групи умов: рівень латентності, ціннісні орієнтири та особливості виховання правопорушника, психологічний клімат у родині та серед оточення, недосконалість нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері захисту прав дитинства та неналежне (іноді формальне) відношення представників соціальних служб до виконання своїх обов'язків, дія правового режиму воєнного стану та широкомасштабне вторгнення РФ;

4. Спосіб залишення у небезпеці малолітньої особи

характеризується повною структурою, що має у складі способи підготовки, безпосереднього вчинення та приховування (маскування).

Підготовка до вчинення кримінального правопорушення характеризується здебільшого наступними діями: приховування факту вагітності; обрання місця народження дитини та його підготовка до відповідних дій; обрання місця залишення у небезпеці; підготовка знарядь (сумка та інші предмети до якої поміщається дитина тощо); обрання часу залишення дитини з метою залишення своїх дій у таємниці; планування маршруту, підбір транспортних засобів тощо за допомогою чого правопорушник потрапить до місця залишення у небезпеці.

Підготовчі дії, в більшості випадків характерні для кримінальних правопорушень, за фактами самостійного народження жінкою дитини в домашніх умовах.

Способи безпосереднього вчинення можна систематизувати та виділити у наступні групи: неналежний нагляд (контроль) за діями малолітнього потерпілого; відсутність належного забезпечення потерпілого медичною допомогою; поміщення (залишення) потерпілого у непридатні (небезпечні) для проживання умови; перекладання обов'язків догляду на сторонніх осіб та (або) самоусунення від догляду; залишення потерпілого в умовах відсутності продуктів харчування та засобів догляду.

Способи приховування (маскування) кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 135 КК України, характеризуються наступними діями правопорушника: приховування (утаювання) або надання неправдивої інформації стосовно події або окремих обставин кримінального правопорушення; зміна матеріальної обстановки місця залишення у небезпеці (події); свідоме приховування факту вагітності; вплив на учасників провадження з метою схиляння останніх до надання неправдивих (викривлених) свідчень, або відмови давати свідчення.

5. Слідова картина вчинення залишення у небезпеці малолітньої особи, включає матеріальні, ідеальні та віртуальні (інформаційні) сліди. Основними

носіями матеріальних слідів виступають: сліди, що знаходяться на тілі потерпілого (різного ступеня тілесні ушкодження у вигляді саден, забоїв, порушення цілісності (переломів) кінцівок, тілесні ушкодження отримані внаслідок дії високих або низьких температур на тіло потерпілого тощо), сліди, які знаходяться на трупі потерпілого. Як правило такими слідами виступають тілесні ушкодження, які стали причиною настання смерті, сліди, що свідчать про факт самостійного народження дитини поза межами закладів МОЗ та умисну відмову звернення за кваліфікованою медичною допомогою (ножі, ножиці (інші ріжучі приладдя) із залишками біологічних речовин, які використовуються правопорушниками для перерізання пуповини під час пологів; текстильні вироби (рушники, постільна білизна тощо), які були використані під час пологів та на яких зберіглися речовини біологічного походження; одяг правопорушника; пакети, сумки та інші речі до яких було поміщено новонародженого тощо), сліди, збережені на предметах, якими потерпілим було отримано тілесні ушкодження в результаті залишення у небезпеці, сліди, що свідчать про перебування потерпілого у небезпеці, сліди, збережені у документах;

6. Надано характеристику особі правопорушника та потерпілого. Встановлено, 82 % правопорушень було вчинено жінкою. Найбільша кількість кримінальних правопорушень вчиняється особами віком 30-35 років – 73 %. У віці від 18 до 30 років кримінальні правопорушення вчиняються у 17 % задокументованих фактів. У віці від 35 до 40 років. Доля вчинених протиправних діянь для вказаної вікової групи становить 6 % правопорушень. У віці старше 40 років вчиняється лише 2, 5 % кримінальних правопорушень. У віці від 16 до 18 років вчиняється 1,5 % кримінальних правопорушень.

Встановлено, що 53 % кримінальних правопорушень досліджуваної групи, вчиняється особами які мають середню освіту. Вищу освіту мають лише 6 % правопорушників;

Встановлено співвідношення потерпілих за статевою ознакою

приблизно однаковим і складає 52 % - осіб чоловічої статі проти 48 % жіночої.

Встановлено, що 59 % осіб, які стали жертвами залишення в небезпеці відносяться до малолітніх осіб. Визначено, що серед малолітніх осіб потерпілі діти віком від 1 до 5 років – становлять 71 % від вчинених правопорушень стосовно малолітніх. У віці від 5 до 10 років доля вчинених правопорушень 18 %. Відносно осіб, яким виповнилось 10 років і більше вказані кримінальні правопорушення вчиняються у 11 % випадків.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАЛИШЕННЯ У НЕБЕЗПЕЦІ МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

2.1. Оцінка первинної інформації та коло обставин, що підлягають встановленню

Оцінка первинної інформації є фундаментальним та критично важливим аспектом початкового етапу будь-якого розслідування, незалежно від кваліфікації кримінального правопорушення. Саме від якості та своєчасності аналізу цих відомостей залежить успішність подальших слідчих (розшукових) дій, обґрунтованість висунутих версій та ефективність збору доказової інформації.

Діяльність правоохоронних органів щодо розслідування кримінального провадження регламентується насамперед кримінально-процесуальним законодавством. Оскільки кримінально-процесуальний закон створює організаційно-правові передумови для формування криміналістичної науки, то їй необхідно орієнтуватися на сучасні реалії практики застосування положень КПК України [162, с. 227].

Таким чином, цілковито підтримуючи запропонований підхід необхідно констатувати, що методика розслідування кримінального правопорушення не може суперечити кримінальному процесу, а діяльність представників органів досудового розслідування регламентується нормами КПК України.

Наразі відповідно п.5 ч.1 ст.3 КПК України, під досудовим розслідуванням законодавцем пропонується розуміти стадію кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної

відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження [112].

Таким чином, з позиції законодавства початок досудового розслідування починається з моменту внесення відповідних відомостей до ЄРДР, на що згідно норми ч. 1 ст. 214 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування [112].

У наукових колах, зокрема О.А. Самойленко, позицію законодавця визначає як безальтернативну форму початку провадження.

Відповідно позиції автора, наведена форма полягає в отриманні слідчим заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, конкретизації протягом 24 годин відомостей, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, і безальтернативному способі реагування на отриману інформацію – вчиненні активних дій із внесення таких відомостей до ЄРДР [162, с. 229].

Зокрема, дослідником виокремлюється такі самостійні організаційно-правові форми початку кримінального провадження, окрім безальтернативної, як: альтернативну (повернення матеріалів слідчим (дізнавачем) до того як відомості було внесено до ЄРДР до оперативного підрозділу для доопрацювання з рекомендаціями щодо подальших дій суб'єкта перевірки); безініціативну (реалізується шляхом методичного супроводження оперативно-розшукової діяльності в межах оперативно-розшукової справи та за результатами проведення таких дій призводить до «безоціночного» внесення відомостей, викладених в ініціативному рапорті про виявлення кримінального правопорушення, до ЄРДР) та ініціативну форму, яка знаходить своє відображення в самостійному виявленні слідчим

іншого кримінального правопорушення під час здійснення досудового розслідування в уже дорученому для здійснення розслідування кримінальному провадженні [162, с. 230].

Запропонований підхід на наш погляд найбільш докладно та повною мірою описує форми початку кримінального провадження, розкриваючи змістовну складову діяльності правоохоронних органів на початковому етапі розслідування.

Проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за фактами залишення малолітньої особи у небезпеці, можна констатувати що початок розслідування кримінальних правопорушень в переважній більшості випадків, а саме у 95 % знаходить своє відображення у безальтернативній формі. Натомість ініціативна форма притаманна лише 5 % проваджень досліджуваної категорії і знаходить своє вираження у самостійному виявленні слідчим (дізнавачем) ознак залишення в небезпеці, що відбувається у процесі розслідування інших кримінальних проваджень.

Для прийняття рішення про відкриття кримінального провадження повинні бути приводи та підстави [135, с. 467].

Проблемні питання стосовно визначення приводів та підстав початку досудового розслідування на сьогоднішній день залишаються предметом наукових дискусій, які знаходять своє відображення у значному обсязі наукової літератури.

Досліджуючи проблемні питання початку досудового розслідування, В.Г. Дрозд, вважає, що законодавцем закріплений у ст. 214 КПК України закріплено вичерпний перелік приводів, початку досудового розслідування, зокрема 1) заяви про вчинене кримінальне правопорушення; 2) повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, 3) самостійне виявлення слідчим, прокурором із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [46, с. 270].

Запропонований підхід на наш погляд є найбільш доречним у контексті дослідження особливостей оцінки первинної інформації та внесення

відомостей до ЄРДР, які мають ознаки залишення малолітньої особи у небезпеці.

Більше дискусій у наукових колах відбувається навколо з'ясування та встановлення підстав початку досудового розслідування.

З точки зору О.В. Ткач, підставою початку досудового розслідування є виявлення з будь-якого джерела обставин про вчинене кримінальне правопорушення уповноваженою особою [176, с. 200].

Наразі аналізуючи наукову літературу, в контексті наведеного питання, досліджувана дефініція більш повною мірою знаходить відображення у позиції М.А. Погорецького, відповідно якої підстави для початку досудового розслідування є оціночною правовою категорією, тому наявність таких підстав, а саме обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, визначаються уповноваженою особою в залежності від результатів співставлення наявних даних, що містяться у відповідних приводах до початку досудового розслідування, та ознак кримінального правопорушення [145, с. 96-99].

Зокрема, науковцем робиться акцент на ключовій ролі слідчого (дізнавача) під час прийняття рішення про внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування.

У зв'язку з чим серед основних завдань, що потребують вирішення, перед правоохоронними органами постає необхідність на підставі проведеного аналізу наявної вихідної інформації проведення заходів, направлених на встановлення ознак, які можуть свідчити про вчинення залишення у небезпеці малолітньої особи.

У криміналістичній літературі під встановленням ознак кримінальних правопорушень розуміють діяльність правоохоронних органів, спрямовану на отримання інформації від фізичних чи юридичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення. Цей процес відрізняється від виявлення тим, що передбачає активну та цілеспрямовану діяльність щодо встановлення інформації про факти вчинення кримінальних правопорушень [199, с. 427].

Запорукою успішного виконання завдань початкового етапу розслідування в частині визначення приводів та підстав початку кримінального провадження залежить насамперед від кваліфікації та обізнаності слідчого й оперативних працівників зокрема. Належний рівень ведення процесу розслідування визначається, в першу чергу, підготовленістю слідчого до вивчення відповідної протиправної діяльності [59, с. 199].

Перш ніж перейти до висвітлення питань щодо оцінки вихідної інформації та аналізу приводів і підстав початку кримінальних проваджень щодо залишення у небезпеці малолітніх осіб, необхідно визначити чи відносяться кримінальні правопорушення досліджуваної категорії до кримінальних проваджень, досудове розслідування за якими здійснюється у формі приватного обвинувачення.

Відповідно п.1 ч.1 ст. 477 КПК України, серед переліку статей КК законодавцем до проваджень, у формі приватного обвинувачення віднесено і ст. 135 КК України (залишення в небезпеці без обтяжуючих обставин) [112].

До того ж, згідно положень п.6 ч.1 ст. 67 КК України, серед обставин, що обтяжують покарання законодавцем віднесено, вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини [111].

Таким чином, досудове розслідування кримінальних проваджень досліджуваної категорії може бути розпочато слідчим як за заявою потерпілої особи, так і на підставі надходження інформації з інших джерел.

Наказом МВС №100 від 08.02.2019 конкретизовано джерела інформації про кримінальні правопорушення, на підставі яких може бути розпочато досудове розслідування до яких віднесено: 1) заяви (повідомлення) осіб, які надходять до НПУ, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень); 2) самотійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу (підрозділу) поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення; 3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення

кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні; 4) інше [147].

За результатами проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за фактами залишення в небезпеці малолітньої особи встановлено наступні джерела надходження інформації про кримінальне правопорушення:

1. Повідомлення, які надійшли до НПУ. На підставі повідомлень громадян або посадових осіб відповідних установ та організацій на практиці розпочинається 82 % проваджень вказаної категорії.

За більш детального ознайомлення встановлено, що найчастіше, а саме у 39 % проваджень від загальної кількості тих, що було розпочато за фактом отримання повідомлень, надійшли від працівників закладів охорони здоров'я. Переважно представники МОЗ звертаються до правоохоронних органів у зв'язку із надходженням потерпілих або доставленням їх у зв'язку з погіршенням стану здоров'я чи отриманням травм.

Натомість, 27 % проваджень було розпочато на підставі отримання повідомлення від свідків вчиненого кримінального правопорушення. Як правило такі повідомлення надходять від осіб, які виявили факти залишення дітей у небезпеці, або виявили тіла загиблих дітей чи живих покинутих немовлят. При цьому свідки, як правило не є родичами чи членами сім'ї потерпілого.

За повідомленнями осіб, які вчинили кримінальні правопорушення розпочато 17 % проваджень досліджуваної категорії. Як правило такі повідомлення надходять від батьків (опікунів, піклувальників) потерпілих або служб у справах дітей чи інших соціальних служб. Також зазначимо, що повідомлення, особливо від батьків потерпілих, як правило не надходять безпосередньо про вчинення залишення в небезпеці. Однак у процесі обробки вихідної інформації правоохоронними органами встановлюються ознаки вчинення залишення в небезпеці малолітньої особи. Зазвичай зміст

інформації, що надходить від вказаної групи осіб полягає у настанні смерті потерпілого, рідше – стосовно отримання тілесних ушкоджень.

Повідомлення від представників служб у справах дітей (або інших соціальних служб), на підставі яких було розпочато кримінальні провадження досліджуваної категорії встановлено у 11 % проваджень.

Зокрема, дослідивши результати судової практики встановлено що у 6 % проваджень, розслідування було розпочато за результатами перевірки інформації, висвітлених у медіа. Джерелами наведеної групи повідомлень можуть виступати як телепрограми, що транслюються по телебаченню так і повідомлення розмішені в інтернет ресурсах.

2. Рапорт посадових осіб про виявлення кримінального правопорушення. За результатами дослідження встановлено, що у 14 % проваджень, факт кримінального правопорушення було виявлено працівниками НПУ. Деталізуючи зазначимо, що доля проваджень, розпочатих за ініціативи слідчих, які виявили ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 135 КК України в процесі розслідування інших кримінальних правопорушень складає 33 % від усієї кількості, розпочатих за рапортом. Натомість у 67 % з відповідними рапортами про виявлене кримінальне правопорушення звернулись представники ювенальної превенції НПУ.

3. Найменша кількість кримінальних проваджень, розпочатих за ознаками залишення в небезпеці малолітніх осіб (4%), розпочинається за письмовою заявою. Заявниками виступають як правило представники служб у справах дітей та родичі або члени сім'ї потерпілого.

Проаналізувавши джерела надходження інформації можна зробити проміжний підсумок, та зазначити що такий стан речей можна пояснити насамперед тим, що кримінальні правопорушення, пов'язані із залишенням малолітньої особи в небезпеці, характеризуються високим рівнем латентності з одного боку, та віковими особливостями потерпілого з іншого.

Така ситуація істотно ускладнює процес їх виявлення та ефективного

розслідування.

Отже, всебічне встановлення обставин на початковому етапі досудового розслідування набуває критичної значущості.

Переходячи до опису обставин, що підлягають встановленню на початковому етапі, потрібно враховувати об'єктивні та суб'єктивні чинники, які можуть вплинути на прийняття відповідних процесуальних рішень. До того ж, враховуючи норми КПК, слід враховувати фактор браку часу в яких приймаються відповідні рішення.

Оскільки на початковому етапі розслідування основним і значущим фактором є час, то дії слідчого та оперативних співробітників на цьому етапі повинні характеризуватися максимальною мобільністю [159, с. 20].

Наприклад, досліджуючи теоретичні особливості початкового етапу у контексті методики розслідування кримінальних проваджень, І.В. Пиріг зазначає такі характерні особливості аналізованої стадії: недостатня інформативність; велика кількість версій, що підлягають перевірці; дефіцит часу на проведення слідчих (розшукових) дій, що загалом впливає на формування його завдань та функцій, виконання яких є підґрунтям для подальшого успішного розслідування [142, с. 165].

Окрім названих вище об'єктивних умов, що визначають особливості початкового етапу, варто окремо виділити суб'єктивні умови, які можуть негативно вплинути на процес розслідування, особливо на початковому етапі.

За результатами проведеного опитування представників НПУ, серед основних суб'єктивних факторів, у контексті досліджуваного питання можна виділити наступні:

- недостатню підготовку слідчого визначили 49 % респондентів. Деталізуючи результати опитування, зазначимо, що респондентами окрім низького рівня професійних навичок було включено такі негативні фактори, як відсутність або низький рівень спеціальних знань та недостатній рівень володіння окремими криміналістичними методиками;

- формалізм, безініціативність та «поверхневість» під час розслідування основним негативним чинником було названо 24% опитаних респондентів;

- неефективна організація розслідування на думку 18 % респондентів є визначальним негативним фактором. До цієї категорії було віднесено як високий рівень бюрократизації, так і відсутність ефективної взаємодії, що нерідко поєднується з неефективним плануванням розслідувань, пов'язаних із залишенням у небезпеці малолітньої особи;

- відсутність дієвих криміналістичних методик розслідування даного виду кримінальних проваджень віднесли до негативних чинників 9 % опитаних правоохоронців.

Усі зазначені фактори здійснюють негативний вплив в процесі оцінки первинної інформації, що своєю чергою призводить до неправильної оцінки вихідної інформації про подію кримінального правопорушення.

Таким чином, з метою уникнення або мінімізації негативних факторів на думку Н.В. Павлової слідчий, здійснюючи перевірку будь-якої інформації про подію, відразу повинен вирішити наступні питання: чи мало місце офіційне повідомлення; чи є приводи та підстави до відкриття кримінального провадження; чи наявні ознаки кримінального правопорушення; чи немає підстав для передачі матеріалів за підслідністю у разі відкриття кримінального провадження [133, с. 32].

Наразі як наголошує науковиця, прийняттю рішення про внесення відомостей до ЄРДР, слідчому необхідно ретельно проаналізувати джерела отримання інформації, які повинні бути достовірними та оформлені згідно вимог чинного кримінального процесуального законодавства [135, с. 469].

Перехід до обставин що підлягають встановленню слід відзначити той факт, що серед науковців, протягом останніх років сформувалось різні бачення щодо змістовної частини досліджуваної дефініції.

Проаналізувавши роботи науковців, які досліджували зазначене питання з позиції кримінального процесу, констатуємо ототожнення

обставин, що підлягають встановленню із предметом доказування. Зокрема, прихильниками наведеної позиції під досліджуваною дефініцією вважається що сукупність обставин, що необхідно встановити, знаходять своє відображення у ст. 91 КПК України.

Законодавцем у ст. 91 КПК встановлено обов'язок доказування наступних обставин: 1) подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації; 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру[112].

Інша група науковців наголошує на потребі розширення предмету доказування, не обмежуючись при цьому процесуальним законодавством.

Аналізуючи наукові джерела, цікавою на наш погляд є думка С.С. Чернявського, який досліджуючи питання предмету доказування та його співвідношення із обставинами, які підлягають встановленню, доходить висновку, що предмет доказування чітко визначений кримінально-процесуальним законодавством і є незмінною конструкцією (абстракцією), елементи якої, на думку законодавця, є достатніми для встановлення істини в будь-якій справі.

Натомість «обставини, що підлягають встановленню», на думку дослідника є категорією суто криміналістичної методики, а перелік цих

обставин наповнюється конкретним змістом і залежить від видової (групової) характеристики кримінальних правопорушень, а також конкретної ситуації, яка склалась на момент розслідування. Цей перелік, разом із прямими доказами, включає в себе різноманітну криміналістично значущу інформацію (проміжні факти й обставини), що на переконання автора виходить за межі предмета доказування, проте має чітке пошуково-пізнавальне спрямування, визначають при цьому напрям розслідування [193, с. 327–328].

Таким чином, обставини, що підлягають доказуванню, визначаються як сукупність законодавчо закріплених відомостей, які необхідно встановити у процесі розслідування кожного кримінального провадження.

У дослідженні В.О. Малярової та Л.В. Дмитрієвої запропоновано виділити дві групи обставин, що підлягають встановленню, а саме: загальні та спеціальні [117, с. 117-118].

Проаналізувавши наукові дослідження, присвячені обставинам що підлягають встановленню, можна сказати, що загальні обставини знаходять своє відображення у ст. 91 КПК України.

Натомість, у контексті дослідження методики розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи окрему увагу слід приділити групі спеціальних обставин, що виходять за межі предмету доказування та охоплюють здебільшого ширше коло відомостей, які відіграють суттєве значення в процесі розслідування конкретного кримінального правопорушення.

До того ж, перелік таких обставин не є сталим залежно від виду вчиненого правопорушення, а їх обсяг може змінитись під впливом слідчої ситуації, що зумовлює динамічність досліджуваної категорії.

Отже, на підставі узагальнення результатів дослідження матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за фактами залишення у небезпеці малолітніх осіб і вироків судів, поєднаних із результатами анкетування працівників правоохоронних органів, можемо визначити коло обставин, що підлягають встановленню, зокрема:

1. Час вчинення залишення у небезпеці. У процесі розслідування

кримінальних правопорушень вказаної категорії необхідно враховувати тривалість часу, на який потерпілого було залишено у небезпеці. Оскільки переважна більшість таких кримінальних правопорушень належить до триваючих, про що було наведено відповідні результати дослідження у підрозділі 1.2, присвяченому обстановці і умовам, важливо встановити проміжок часу, протягом якого потерпілий перебував у небезпеці.

У контексті досліджуваного елемента слід зазначити, що в процесі розслідування необхідно визначити не тільки проміжок часу, але і приділити увагу таким категоріям як день тижня, пора року тощо [79, с. 749];

2. Місце вчинення кримінального правопорушення. Залежно від ситуації, що склалась на початковому етапі розслідування, доречно не обмежуватись дослідженням місця безпосереднього залишення у небезпеці. Сліди кримінального правопорушення, особливо в разі залишення у небезпеці новонародженої дитини можуть знаходитись за місцем проживання та/або народження потерпілого, у разі самотійного народження матір'ю без кваліфікованої допомоги. Більш детальні дані про місце вчинення кримінального правопорушення даної категорії нами було викладено у підрозділі, присвяченому розкриттю обстановки та умов залишення у небезпеці малолітньої особи;

3. Відомості про обставини виявлення залишеної особи у небезпеці та осіб, які виявили потерпілого. Особливу увагу, у контексті встановлення названої групи відомостей необхідно приділити встановленню особи, яка звернулась до правоохоронних органів за фактом виявлення залишеної особи із відповідною заявою. Нерідко на практиці трапляються випадки коли заявник не виступає особою, яка безпосередньо виявила потерпілого. У такому випадку першочерговим завданням є встановлення особи, яка виявила потерпілого та за яких умов. Крім того, необхідно встановити в якому стані на момент виявлення перебував потерпілий;

4. Спосіб вчинення кримінального правопорушення. Окрім встановлення деталей безпосереднього вчинення залишення в небезпеці

важливо встановити спосіб приховування (маскування) та можливої наявності слідів, які можуть свідчити про вчинення підготовки до вчинення протиправних дій. Розкриття способу на початковому етапі розслідування відіграє надзвичайно важливу роль, зокрема дозволяє розкрити окремі елементи криміналістичної характеристики та оперативно вжити дієві заходи, направлені на розкриття кримінальних правопорушень даної категорії по гарячих слідах;

5. Наявність свідків кримінального правопорушення. У контексті досліджуваного питання окрім свідків, які безпосередньо володіють інформацією щодо події кримінального правопорушення або особи, яка причетна до його вчинення важливо встановити чи були на момент перебування потерпілого у небезпеці сторонні особи, які мали змогу надати допомогу потерпілому або усунути дію негативних факторів, що утворюють небезпечну обстановку;

6. Обстановка, у якій опинився потерпілий. З урахуванням специфіки кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, в процесі встановлення обстановки, як елементу криміналістичної характеристики, одним із основних завдань початкового етапу виступає необхідність доведення факту перебування потерпілого саме у небезпечних умовах. Саме зазначена інформація має вирішальне значення для кваліфікації дій правопорушника та доведення його вини. Про факти перебування потерпілого у несприятливих умовах можуть свідчити як обстановка в цілому, зокрема несприятливі погодні умови (холод, спека тощо), місце перебування потерпілого (берег водойми, лісосмуга тощо) так і сукупність речей матеріального світу, які можуть за певних обставин нести потенційну небезпеку для життя чи здоров'я потерпілого. Як правило, до таких речей доцільно віднести джерела відкритого вогню, які використовуються у побуті, електричні обігрівачі (особливо кустарного виробництва, або такі що мають несправності, у тому числі і пошкоджені), інші речі матеріального світу за допомогою яких малолітній може спричинити шкоду здоров'ю.

7. Вид та розмір шкоди, завданої діями правопорушника, а також розмір процесуальних витрат. За результатами дослідження встановлено, що факти залишення малолітньої особи у небезпеці призводить до спричинення шкоди здоров'ю потерпілому, зокрема і психічному. Якщо внаслідок залишення в небезпеці малолітньому спричинено шкоду психічному здоров'ю, потрібно зосередити увагу на встановленні причинно-наслідкових зв'язків та доведенні факту, що саме факт залишення у небезпеці став чинником погіршення психоемоційного стану потерпілого. Щодо встановлення розміру процесуальних витрат, традиційно особливу увагу слід приділити встановленню витрат на проведення експертиз.

Вище нами було розкрито групу обставин, що стосуються події кримінального правопорушення, проте враховуючи специфіку кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, зокрема вік потерпілих осіб, пропонуємо окремо розглянути групу обставин, яка стосується відомостей про особу потерпілого.

До наведеної групи обставин ми пропонуємо відносити наступні дані, що характеризують потерпілого, а саме:

1. Вік потерпілого. Потреба визначення точних даних щодо вікових ознак потерпілого відіграє ключове значення для встановлення факту залишення дитини саме у небезпечних умовах. Оскільки залежно від віку, для потерпілого притаманний різний рівень розвитку що знаходить своє відображення у здатності вжиття заходів щодо самозбереження, перебуваючи у певній обстановці. До того ж, вік потерпілого має вирішальне значення для оцінки стану її безпорадності та неможливості вжиття заходів щодо самозбереження;

2. Психоемоційний стан потерпілого внаслідок перебування у небезпеці. На початкових етапах розслідування правоохоронним органам необхідно звернутись до кваліфікованих спеціалістів у галузі психології та психіатрії. Такі заходи допоможуть встановити дані чи перебував потерпілий у стресовому стані, чи здійснено негативний вплив на психіку, що наразі

може свідчити про отримані травми психіки внаслідок протиправних дій;

3. Фізичний стан. На початковому етапі доцільно встановити у якому стані особа, залишена у небезпеці перебувала на момент вчинення кримінального правопорушення, тобто чи мала остання вади здоров'я, потребувала допомоги лікарів тощо. Зокрема, підлягає встановленню фізичний стан, після перебування потерпілого у небезпечних умовах (тілесні ушкодження, голод, зневоднення тощо);

4. Здатність потерпілого вжити заходи щодо самозбереження. Дана категорія є однією із найскладніших для встановлення особливо на початкових етапах розслідування. Розкриваючи відомості про можливість вчинити потерпілим дії для самозбереження, потрібно враховувати комплекс відомостей, зокрема вікових особливостей, рівень фізичного та психічного розвитку потерпілого, конкретну обстановку, у якій опинився потерпілий тощо;

5. Зв'язки потерпілого і правопорушника. Для правильної кваліфікації та притягнення до відповідальності винної особи, встановлення зв'язків винного з потерпілим є одним із основних завдань правоохоронних органів. Як зазначалось вище у попередніх розділах, переважна більшість випадків залишення у небезпеці обумовлена діями батьків (опікунів, піклувальників) потерпілого, тобто осіб, на яких покладений обов'язок піклування про потерпілого. Якщо правопорушення вчиняється батьками, потрібно встановити, чи не було на момент залишення у небезпеці правопорушників позбавлено батьківських прав.

Вважаємо, що до наступної групи питань, підлягаючих встановленню, належать відомості про особу правопорушника.

У контексті розкриття обставин, що підлягають доказуванню Р.О. Пиняга, зазначає, що серед відомостей про суб'єкт (суб'єкти) кримінального правопорушення підлягають встановленню такі дані: вік, осудність, ознаки зовнішності, навички, інтереси, схильності, професійні вміння, стан сп'яніння на момент вчинення кримінального правопорушення

[139, с. 416].

Беручи за основу набір відомостей, запропонованих дослідником, з урахуванням специфіки кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, вважаємо доречним приділити увагу розкриттю відомостей, що стосуються можливостей уникнення залишення у небезпеці, психоемоційному стану правопорушника, відомостям щодо попередніх фактів притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення аналогічних кримінальних правопорушень та адміністративній відповідальності, особливості умовам життя та виховання правопорушника тощо.

Також групою обставин, що підлягають встановленню, є відомості, які розкривають детермінанти залишення у небезпеці малолітньої особи. У попередніх розділах наведено основні детермінуючі чинники, які найчастіше стають каталізатором протиправної поведінки, тому лише звернімо увагу, що зазначена група відомостей має вирішальне значення для формування дієвого комплексу превентивних заходів із метою усунення умов такої поведінки. Зокрема, відомості про детермінанти можуть бути використані представниками служб у справах дітей чи інших соціальних служб у контексті взаємодії з правоохоронними органами для оперативного виявлення та реагування на факти недбалого виконання обов'язків із догляду за дітьми з боку батьків.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що оцінка первісної інформації про подію залишення малолітньої особи у небезпеці на початковому етапі розслідування є складною інтелектуальною діяльністю представників правоохоронних органів, що перебуває у кореляційній залежності від обставин, які підлягають встановленню.

Серед основних негативних факторів, які стають на заваді прийняття відповідних процесуальних рішень на початковому етапі виступає дефіцит часу, встановлений законодавцем для аналізу та прийняття рішень про початок досудового розслідування та недостатня розробленість методик

розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії.

Наразі повнота та своєчасність встановлення наведених груп обставин, особливо на початковому етапі розслідування, є фундаментальною вимогою для успішного розслідування кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 135 КК України.

Володіння достатньою кількістю даних забезпечує не лише належну правову кваліфікацію та притягнення винних до відповідальності, але й дозволяє розкрити криміналістичну характеристику кримінального правопорушення, обрати найбільш оптимальні підходи щодо забезпечення виконання завдань кримінального провадження, а також вжити дієві профілактичні заходи.

2.2. Організація та планування розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи

Процес розслідування кожного кримінального провадження є систематизованою та цілеспрямованою діяльністю слідчого, що зосереджена насамперед на забезпеченні виконання завдань кримінального провадження.

Зовнішнім проявом такої діяльності є проведення слідчих (розшукових) дій та ухвалення відповідних процесуальних рішень.

Прийняття процесуальних рішень, проведенню слідчих (розшукових) дій та застосуванню заходів забезпечення кримінального провадження передуює складна та інтенсивна інтелектуальна діяльність, яка полягає в аналітичній обробці наявної інформації, зіставленні встановлених фактів та формулюванні обґрунтованих логічних припущень щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення.

Проте, будь яка діяльність, зокрема і та що пов'язана із розслідуванням кримінальних проваджень потребує чіткої організації, яка базується на відповідних принципах, та дозволяє оптимізувати зусилля правоохоронних

органів на шляху виконання завдань досудового розслідування.

Як зазначалось у попередніх розділах, процес розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи супроводжується низкою проблемних питань. Основні складнощі, з якими доводиться стикатись слідчим полягають зазвичай у встановленні факту залишення потерпілого у небезпечних умовах, встановленні причинно-наслідкових зв'язків між фактом залишення та настанням наслідків. Окремим аспектом можна виділити недосконалість механізму взаємодії як між окремими підрозділами НПУ та іншими правоохоронними органами, а також іншими органами державної влади, місцевого самоврядування чи громадськими організаціями.

Для усунення наведених негативних чинників у процесі досудового розслідування постає необхідність вжиття заходів щодо організації та планування діяльності правоохоронних органів [76, с. 961-962].

З цього приводу слушною є позиція В.Д. Берназа та М.В. Салтевського, які вказують, що розслідування кримінальних правопорушень нездійсненне без чіткої організації – одного з загальних принципів методики розслідування. Наразі дослідниками робиться висновок, відповідно якого під організацією розслідування слід розуміти підготовку, налагодження, упорядкування, визначення засобів і методів, а також планування відповідної діяльності [8, с. 147].

Як бачимо, авторами наведеного підходу робиться акцент на ототожненні процесів організації розслідування як одного із основних елементів методики розслідування.

Аналізуючи наукові джерела цікавою, на наш погляд, з цього приводу є позиція В.Ю. Шепітька, який під організацією розслідування пропонується розглядати комплекс необхідних заходів на різних етапах розслідування, що забезпечують діяльність органів з розкриття, розслідування і профілактики кримінальних правопорушень [105, с. 32–33].

Зазначене твердження підкреслює важливість системності та поетапності вжиття відповідних організаційних заходів. Зокрема,

дослідником робиться акцент не лише на процесі безпосереднього розслідування, але і на зв'язку із профілактичною діяльністю. Проте, автором опускається важливий аспект організації - процес планування.

Розкриваючи сутність організаційної діяльності у контексті розслідування кримінальних правопорушень вчинених шляхом підпалу, Ю.М. Чорноус та А.В. Лісіцький доходять висновку, що організація розслідування кримінальних правопорушень, є динамічною діяльнісною системою, яка за керівної ролі слідчого, передбачає залучення й інших компетентних суб'єктів [195, с. 78].

Відповідно зазначеного вище твердження, авторами слушно підкреслюється керівна роль слідчого, поєднаного із організацією взаємодії в процесі розслідування кримінальних правопорушень.

На нашу думку, заслуговує уваги підхід, запропонований Н.М. Татарином, що визначає організацію розслідування кримінальних правопорушень за своєю суттю, як діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на створення сприятливої обстановки для оптимізації досудового розслідування на кожному з його етапів і забезпечення досягнення завдань кримінального провадження [172, с. 151].

Також ґрунтовно сутність організації розслідування, на наш погляд розкриває О.В. Олішевський, за результатами дослідження доходить наступного висновку, що у криміналістичній науці досліджувана дефініція може знаходити своє відображення у наступних формах, зокрема як: елемент криміналістичної тактики; елемент криміналістичної методики; окрема теорія, що входить до загальних положень криміналістики; окремий, самостійний розділ криміналістики; головна частина криміналістики, що повинна включати в себе криміналістичну методику; частини розділів криміналістики, де вона діє; частина нового розділу криміналістики – криміналістичної стратегії; елемент криміналістичної теорії управління розслідуванням [128, с. 161-162].

Дане твердження, на наш погляд, найбільш детально та всебічно

розкриває сутнісний бік поняття організації розслідування у контексті криміналістики.

На підставі проведеного аналізу низки наукових джерел, можна дійти висновку, що всіма авторами надане ґрунтовне пояснення досліджуваної дефініції, а відмінність змісту термінів лише підкреслює багатогранність цього явища і пояснюється насамперед особливості процесу організації у контексті розслідування окремих видів кримінальних проваджень [78, с. 177].

Таким чином, організацію досудового розслідування можна визначити як цілеспрямовану діяльність слідчого, направлену на забезпечення оперативного та всебічного забезпечення завдань досудового розслідування шляхом планування (як окремих СРД так і процесу розслідування в цілому), залучення до розслідування відповідних фахівців, координації дій тощо.

Проте, зосереджуючи увагу на дослідженні наукових підходів та розкритті поняття організації, не можна, у даному контексті залишати поза увагою такий елемент як планування досудового розслідування.

Наразі В.О. Гусева доходить висновку, що процес розслідування кримінальних правопорушень передбачає реалізацію організаційних заходів, а його своєчасність, повнота та всебічність обумовлюються правильним плануванням та ефективною організацією взаємодії [39, с. 192].

Наразі для з'ясування сутності поняття планування пропонуємо звернутись до запропонованого М.В. Салтевським визначення, відповідно якого досліджувана дефініція це найбільш доцільна і цілеспрямована діяльність, яка дозволяє швидко і ефективно організувати збирання, дослідження і використання доказової інформації для розшуку і встановлення правопорушника та інших обставин, що підлягають доказуванню. При цьому дослідником пропонується вирізнити первісний та наступний етапи планування. На первинному етапі слідчий зосереджує увагу на попередній перевірці матеріалів, збирання додаткових матеріалів, необхідних для початку досудового розслідування, планування початку досудового розслідування та безпосереднього початку досудового

розслідування. Натомість для наступного етапу, на думку науковця, притаманна діяльність направлена на побудову слідчих версій та планування проведення СРД та інших розшукових заходів, направлених на їх перевірку [161, с. 317].

Аналізуючи позицію науковця, можна дійти висновку, що автором наголошується на специфічних рисах процесу планування в залежності від етапу розслідування, крім того, розробку плану, на думку дослідника умовно можна розглядати у широкому та вузькому (тактичному) розуміннях. У широкому – планування охоплює весь процес досудового розслідування, натомість у вузькому (тактичному) розумінні значення даний процес зводиться до планування проведення окремих процесуальних рішень або слідчих дій.

Натомість О. В. Олішевський визначає досліджувану дефініцію, зокрема науковець зазначає, що процес планування є одним із методів організації розслідування кримінальних правопорушень [127, с. 9].

Заслужовує увагу на наш погляд підхід, запропонований Т.І. Лелюк, яка визначає досліджувану категорію як складову організуючої частини розслідування кримінальних правопорушень, підґрунтям організації діяльності слідчого, що охоплює використання фахових, організаційних, професійно-пізнавальних, творчих, психологічних та інших навичок у процесі його здійснення [115, с. 34].

Зазначаємо, що автор наведеного підходу акцентує увагу на міждисциплінарному підході інтегруючи гуманітарний та криміналістичний підходи з урахуванням сучасних викликів, що виникають у повсякденній слідчій практиці.

За результатами аналізу наукової літератури доходимо закономірного висновку, що поняття організації та планування є невід'ємними частинами процесу розслідування та перебувають у взаємозалежності між собою.

Зокрема, О.В. Москаленко стверджує що планування виступає структурним елементом організації розслідування [121, с. 136].

Натомість, О.В. Олішевський доходить висновку, розглядаючи планування виключно як розумову діяльність, а організація, на думку автора охоплює обов'язкове виконання практичних дій [127, с. 9].

Відтак зазначимо, що найбільш вдало співвідношення організації та планування було сформульовано у дослідженні Н.В. Павлової, Д.А. Птушкіна та К.О. Чаплинського, дійшли висновку, що поняття «організація» та «планування» є невід'ємними один від одного. Організація, на думку авторів, хоча і є ширшим поняттям, але завдяки їй здійснюється реалізація наміченого плану, його адаптація та динамічність відповідно до новостворених обставин [137, с. 54].

Таким чином з'ясувавши сутність та форми організації розслідування та зв'язок із плануванням, пропонуємо перейти до безпосереднього розгляду діяльності, направленої на організацію досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням малолітньої особи у небезпеці.

Організація досудового розслідування є багаторівневою структурою, до якої переважно відносять такі рівні: стратегічний; проведення окремих СРД та/або тактичних операцій; розслідування декількох проваджень одночасно; розслідування, які проводяться слідчою або слідчо-оперативною групою [129, с. 11].

Враховуючи специфіку розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, особливу увагу пропонуємо зосередити на організації розслідування на рівні проведення окремих СРД та розслідуванні, які проводяться групою слідчих або СОГ.

Запропонований підхід пояснюється насамперед тим, що за результатами ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень відповідної категорії, у 72 % провадженнях було прийнято рішення про створення СОГ. Також, враховуючи специфіку кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням у небезпеці малолітніх осіб значна частка слідчих (розшукових) дій (49 %) потребує залучення відповідних

спеціалістів. Наразі у всіх без винятку провадженнях слідчим було прийнято рішення про залучення відповідних спеціалістів, незалежно від форми (процесуальної чи непроцесуальної), у якій відбувалось відповідне залучення.

Організаційна діяльність слідчого у процесі досудового розслідування починається з моменту отримання інформації про вчинене кримінальне правопорушення з відповідних джерел. На початковому етапі кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням малолітньої особи в небезпеці, залежно від джерела надходження інформації, слідчим насамперед приймаються організаційно-тактичні рішення щодо перевірки зазначеної інформації. Зазначена діяльність переважно реалізується у формі проведення огляду місця події, огляду трупа (у разі настання смерті потерпілого) опитування заявника, потерпілого, свідків та інших осіб, обізнаних з обставинами вчиненого правопорушення та освідкування потерпілого.

У попередніх розділах дослідження нами наводились результати аналізу, згідно з яким 50 % фактів залишення малолітньої особи у небезпеці характеризуються настанням смерті потерпілого, а у 23 % проваджень спричиняється шкода фізичному здоров'ю.

Таким чином, за результатами проведеного опитування представників слідчих підрозділів НПУ, можемо виділити організаційні заходи, що проводяться після отримання інформації та до прибуття на місце СОГ, зокрема:

1. Визначення складу СОГ та організація залучення вказаних осіб;
2. Залежно від конкретної слідчої ситуації слідчим приймаються рішення щодо залучення до проведення огляду місця події відповідних фахівців. У разі надходження інформації про смерть потерпілого та з урахуванням встановленої обстановки, організовується участь спеціалістів експертних підрозділів Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру (НДЕКЦ), які володіють необхідними спеціальними знаннями, а також судово-медичного експерта або лікаря. Зокрема, до прибуття слідчо-

оперативної групи (СОГ) на місце події, слідчий зобов'язаний забезпечити збереження слідової обстановки шляхом обмеження доступу сторонніх осіб. Зазвичай, зазначені заходи реалізуються шляхом надання відповідних вказівок співробітникам сектору реагування патрульної поліції (СРПП) або патрульним поліцейським, які першими прибули на місце події;

3. Організація залучення та використання відповідних технічних засобів з урахуванням конкретної слідчої ситуації та обстановки на місці події.

Після прибуття на місце події слідчий організовує проведення першочергових слідчих (розшукових) дій та здійснює загальне керівництво діями членів слідчо-оперативної групи.

Оскільки СОГ можна визначити як основну форму організації оперативного реагування на вчинення кримінального правопорушення, що поєднує юридичну, оперативну та технічну компоненти розслідування, доцільно звернутись до нормативної бази, яка її регулює.

Діяльність СОГ врегульована Інструкцією з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, відповідно положень якої слідчо-оперативна група – це організаційна форма взаємодії слідчих (дознавачів), працівників оперативних та інших підрозділів поліції з метою виявлення, фіксації, вилучення слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, встановлення осіб, які його вчинили, з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження [58].

Після здійснення першочергових заходів на місці події слідчий, на підставі аналізу зібраної інформації, формулює обґрунтовані висновки щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення. Базуючись на отриманих даних, розробляються попередні слідчі версії щодо механізму, мотивів та осіб, причетних до правопорушення. На основі встановлених фактів приймається процесуальне рішення про початок досудового

розслідування шляхом внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР).

Таким чином, після проведення першочергових заходів на місці події, та на підставі проведеного аналізу вихідної інформації слідчим висувають версії вчиненого кримінального правопорушення, які підлягають перевірці шляхом проведення комплексу СРД та інших заходів.

Оскільки будь-який розумовий процес, зокрема й розслідування кримінального правопорушення, неможливий без чіткого розуміння цілей та кінцевого результату, а також шляхів досягнення цього результату, тобто засобів та методів діяльності. Необхідною умовою для досягнення мети розслідування є його планування [141, с. 63].

Побудова плану розпочинається з оцінювання первинної інформації щодо слідчої ситуації, що виникла, та слідчих версій [38, с. 127].

Планування розслідування ґрунтується на відповідних принципах, враховуючи законодавче регулювання такої діяльності.

Принципи планування докладно описані М.В. Салтевським, зокрема науковець виділяє такі базові принципи: законності; науковості; індивідуальності; динамічності; реальності та конкретності [161, с. 318-319].

На наше переконання, немає потреби детально розкривати зміст кожного окремого принципу або вступати в наукову дискусію щодо правильності його трактування, оскільки запропонований перелік принципів є характерним не лише для процесу планування, а й для інших наукових категорій криміналістики та кримінального процесу.

Проте, звернімо увагу на принцип законності, сутність якого полягає у недопущенні включення до плану розслідування дій та заходів, які прямо чи опосередковано суперечать нормам чинного законодавства.

Хоча КПК України не має у своєму складі імперативної норми щодо, яка зобов'язує слідчого складати план досудового розслідування, проте Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні

кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої Наказом МВС № 575 від 07.07.2017, встановлюється такий обов'язок.

Зокрема відповідно п.1 розділу 5, діяльність СОГ здійснюється на підставі плану проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, який розробляється з урахуванням наданих обґрунтованих пропозицій усіх працівників, уключених до складу СОГ. У плані відображаються версії вчинення кримінального правопорушення, заходи, спрямовані на їх перевірку, а також зазначаються конкретні виконавці та строки виконання. План погоджується керівниками органу досудового розслідування і оперативного підрозділу та затверджується керівником територіального органу, підрозділу поліції [59].

Аналізуючи положення Інструкції, можна сказати, що документом плановість визначається основою діяльності СОГ, встановлюючи при цьому ієрархічність членів СОГ, підкреслюючи керівну роль слідчого з одного боку та наряду із цим наголошуючи на колегіальності прийняття рішень.

Наразі документом встановлюється структура плану, його елементи та необхідність його погодження та затвердження.

Серед інших документів, які регулюють організацію планування слід виділити Інструкцію з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України № 570 від 06.07.2017. У п.4 розділу II документі зазначається, що слідчий планує свою роботу Наразі щоб забезпечити своєчасність виконання необхідних СРД та НСРД у всіх кримінальних провадженнях, в яких він проводить досудове розслідування. З цією метою він складає загальний календарний план-графік роботи в усіх кримінальних провадженнях, а також плани розслідування в кожному кримінальному провадженні [57].

Отже, Інструкцією передбачено двоетапне планування діяльності слідчого. Загальний план-графік забезпечує організацію роботи з урахуванням фактичного навантаження, тоді як індивідуальний план розслідування конкретного кримінального провадження дає змогу висунути

робочі версії та деталізувати заходи, що здійснюються в його межах.

Таким чином практичне призначення планування полягає у тому, що воно дає змогу передбачити обсяг майбутніх слідчих і процесуальних дій, спрямованих на перевірку висунутих версій, оперативно реагувати на слідчу ситуацію, а також сформулювати конкретні завдання для членів СОГ з виконання наданих їм доручень [39, с. 198].

Варто зауважити, що окрім виконання імперативного обов'язку складання плану розслідування зазначеного у наведених Інструкціях, наявність письмового плану у практичній діяльності забезпечує більш обґрунтований і послідовний підхід до організації розслідування, сприяє повному охопленню запланованих процесуальних дій і мінімізує ризик їхньої втрати або пропущення, що нерідко має місце у разі інтуїтивного або неформалізованого планування.

У контексті аналізу змісту та сутності планування на етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень, розпочатих за фактами залишення у небезпеці малолітніх осіб, на підставі опрацювання матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що у 95, 50 % проваджень, із якими вдалося ознайомитися, містили письмові плани досудового розслідування.

Відтак, зазначимо, що за більш детального ознайомлення зі змістом вказаних планів, нами було виявлено певні порушення як принципів планування, так і додержання форми планів.

Отже, аналіз матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії виявляє, що більшість планів досудового розслідування мають ознаки формалізму. Це проявляється у відсутності індивідуалізації (складанні планів за шаблоном), а також у недостатній конкретизації запланованих слідчих (розшукових) дій та нечіткості формулювання завдань.

Зокрема відзначимо у деяких планах відсутність або мінімальну кількість версій, які планується перевірити. Також при детальному аналізі планів в контексті слідчої ситуації, непоодинокими є випадки висунення формальних версій, виключно з метою наповнення змістовної частини плану.

Наступною ознакою формального відношення до планування ми можемо визначити невідповідність обсягу запланованих СРД висунутим версіям у процесі розслідування.

Така тенденція прямо або опосередковано прослідковується у 59 % від загальної кількості планів, з якими ми мали можливість ознайомитись. При цьому зазначимо, що вказана тенденція має комплексний характер, тобто наведені ознаки прослідковуються у планах розслідування у сукупності.

Окрім формального відношення до процесу планування, у практичній діяльності трапляються випадки порушення принципу динамічності планування. Така тенденція прослідковується у 36 % проваджень досліджуваної категорії.

Однією з ключових ознак недотримання принципу динамічності планування розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням малолітньої особи в небезпеці, є фіксація в матеріалах кримінального провадження лише одного плану досудового розслідування.

Зазвичай такий план складається в день початку розслідування або протягом першого тижня внесення відомостей до ЄРДР. У подальшому він не оновлюється, що свідчить про відсутність реагування на зміну слідчої ситуації та адаптації до моменту прийняття процесуального рішення у провадженні.

За результатами ознайомлення з кримінальними провадженнями у 5 % матеріалів, з якими ми мали можливість ознайомлення встановлено відсутність планів досудового розслідування.

Окрім порушення основних принципів, аналізом матеріалів встановлені численні порушення, які знаходять своє відображення у недодержанні форми складання планів.

Найбільш поширеними випадками технічних порушень під час складання планів розслідування виступають: протиріччя між обсягом фактично проведених СРД із запланованими (82 %); відсутність зазначених у плані версій (24 %); інші технічні порушення (відсутність позначки про

затвердження або погодження плану, відсутність відміток про виконання тощо) притаманна 11 % проваджень.

Наводячи результати дослідження відзначимо, що вказані порушення мають комплексний характер і характерні в одному плані розслідування можуть бути два або більше фактів порушення.

Наведена статистична інформація свідчить про проблемні аспекти організації діяльності в процесі розслідування проваджень зазначеної категорії, які характеризуються як суб'єктивною, так і об'єктивною природою походження.

Результати опитування слідчих засвідчили, що до основних причин, які негативно впливають на організацію планування, респонденти відносять: недостатній рівень професійної підготовки слідчого, яке призводить до «поверхневого» формулювання завдань та висунені версій (22 %); надмірне або нерівномірне навантаження на слідчого, яке призводить до систематичного браку часу (31 %); відсутність (недостатність) контролю з боку безпосереднього керівництва або процесуального керівника (20 %); ігнорування міжвідомчої взаємодії або взаємодії між учасниками СОГ (16 %); нерозуміння ролі та значення планування як адміністративного (управлінського) інструменту (11 %).

Окрім планування процесу досудового розслідування, не менш важливу роль, в контексті організації відіграє планування окремих слідчих (розшукових) дій.

Ознайомившись із науковою літературою, яка присвячена процесам організації і планування досудового розслідування ми підтримуємо позицію В.Л. Ортинського, який наполягає на необхідності розмежування планування процесу досудового розслідування та планування проведення окремої слідчої (розшукової) дії.

Планування слідчих (розшукових) дій, на думку дослідника є сукупністю конкретних способів і засобів вирішенні певної слідчої дії: обшуку, огляду, слідчого експерименту, допиту, впізнання тощо [130, с. 7].

Натомість А.І. Купрій спільно з Ю.М. Чорноус із запропонованим вище підходом погоджуються частково, та зазначають, що планування розслідування окремих слідчих (розшукових) дій є елементом загальної системи планування розслідування кримінальних правопорушень, і їх не потрібно розмежовувати. Тобто, на думку авторів під час розслідування будь якого кримінального правопорушення слідчий керується спочатку загальними принципами планування, а вже потім спеціальними, куди входять сукупність основних та додаткових напрямків та методів розслідування, координації роботи між різними підрозділами та службами, а також планування окремих слідчих (розшукових) дій. Як стверджують науковці, планування розслідування кримінальних правопорушень – це єдина гармонійна система з основними та додатковими елементами, кожному з яких притаманні окремі функції [113, с. 408].

Таким чином, автори розглядаючи планування окремих СРД в контексті організації досудового розслідування пропонують не виділяти їх в окрему категорію, розглядаючи її як частину загального планування досудового розслідування.

Цікавим на наш погляд видається визначення яке пропонують Є.Ю. Колосовський, А.К. Михалюк та О.В. Шамрай, які стверджують що планування окремих слідчих (розшукових) дій – це безперервний творчий процес розумової роботи слідчого, що починається з підготовки слідчої (розшукової) дії та закінчується фіксацією та оцінкою її результатів. Як зазначають дослідники, зазвичай плануються складні слідчі (розшукові) дії (слідчий експеримент, перевірка показань на місці тощо). Планування слідчих (розшукових) дій, на переконання авторів дозволяє визначити необхідні сили та техніко-криміналістичні засоби, що застосовуються під час їх проведення, правильно розподілити обов'язки між учасниками слідчої (розшукової) дії, раціонально використовувати час та оптимально розрахувати тривалість проведення слідчої (розшукової) дії [81, с. 335].

Не вдаючись до наукової полеміки з приводу визначення місця

планування окремих СРД у частині організації та планування досудового розслідування, тим більше беру до уваги той факт що це не є основною темою нашого дослідження, проте на підставі аналізу наукової літератури ми можемо дійти певних висновків стосовно досліджуваної дефініції.

Таким чином, на наше переконання планування окремої СРД є інтелектуальною та цілеспрямованою діяльністю, яка полягає у визначенні найбільш оптимальних шляхів проведення слідчих (розшукових) дій з метою отримання інформації, необхідної для виконання завдань кримінального провадження шляхом використання тактичних прийомів, залучення осіб, які володіють спеціальними знаннями поєднаного із застосуванням відповідних техніко-криміналістичних засобів.

З приводу визначення структури планування окремих СРД, найбільш точною на наш погляд є позиція О.О. Хань, яка наголошує на тому, що план проведення СРД чи то уявний, чи стислий або розгорнутий письмовий – повинен включати наступні елементи: 1) ситуації слідчої (розшукової) дії; 2) версії, що пояснюють ситуацію слідчої (розшукової) дії; 3) завдання щодо кожної ситуації; 4) матеріали (докази), що є в розпорядженні слідчого; 5) організаційно-тактичні засоби вирішення завдань [179, с. 276].

Наразі у структурі організації та планування як досудового розслідування, так і проведення окремих СРД науковцями виділяються дві основні категорії – слідча ситуація та слідча версія, які є ключовими у контексті організації розслідування.

Таким чином пропонуємо розглянути наведені дефініції у контексті розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

Варто відзначити, що на підставі проведеного аналізу наукових джерел, присвячених розробці методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (злочинів) у структурі організації розслідування умовно можемо виділити два підходи, які склались у наукових колах.

Наразі ознайомленням з дослідженнями деяких науковців, серед яких можна виділити дисертацію О.Г. Кривопуска, присвячену методиці

розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, де автором за основу розробки організаційних заходів було взято типові слідчі ситуації. До того ж, можемо виділити наукові роботи Н.В. Павлової, М.М. Єфімова та інших, які в окремих дослідженнях взяли за основу наведений підхід.

Натомість інша група авторів, серед яких ми можемо виділити окремі роботи К.О. Чаплинського, В.М. Плетенця, К.Г. Шеленену та інших пропонують тези, відповідно яких в основі організаційних процесів знаходиться слідча версія.

Ми також пропонуємо розглянути та провести типологізацію комплексу СРД та інших заходів беручи за основу обидві категорії.

Це пояснюється тим, що слідчі версії та слідчі ситуації є підґрунтям, на якому будується досудове розслідування кримінальних правопорушень [33, с. 155].

Слідча ситуація, на переконання М.М. Єфімова, є динамічною інформаційною системою, елементами якої є істотні ознаки й властивості обставин, що мають значення у кримінальному провадженні, зв'язки, відносини між ними, а також учасниками процесу розслідування, що настали, і передбачувані результати дій сторін [51, с. 113].

За результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за фактами залишення в небезпеці малолітніх осіб, поєднаного із ознайомленням з результатами практики судів, можемо виділити наступні типові слідчі ситуації, які притаманні початковому етапу, зокрема:

1. Факт вчинення кримінального правопорушення мав місце, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення встановлена, обсяг первинної інформації свідчить про вчинення протиправних дій є достатніми, свою провину у вчиненому визнає повністю або частково, від органів досудового розслідування не переховується. Така ситуація притаманна для 74 % проваджень вказаної категорії;

2. Факт протиправних дій мав місце, правопорушника було

встановлено, обсяг первинної інформації свідчить про вчинення протиправних дій є достатніми, проте, свою провину в інкримінованому діянні не визнає. Зазначена ситуація характерна для 17 % проваджень;

3. Факт кримінального правопорушення знаходить своє підтвердження, правопорушника встановлено, обсяг первинної інформації свідчить про вчинення протиправних дій є достатніми, проте, особа переховується від органів досудового розслідування. Така ситуація притаманна для 4 % проваджень;

4. Факт залишення у небезпеці мав місце, відомості про особу яка вчинила особу, яка скоїла правопорушення не встановлено. Наведена ситуація прослідковується у 5 % проваджень вказаної категорії. Зазвичай вона складається за умов самостійного народження дитини без звернення за допомогою до закладів МОЗ і є найменш сприятливою. У такій ситуації першочергові заходи повинні бути направлені на встановлення особи, яка може бути причетна до вчинення вказаного кримінального правопорушення.

Окресливши типові слідчі ситуації, пропонуємо перейти до розкриття версій, що висуваються на початковому етапі розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

Щодо визначення поняття версії у криміналістиці на сьогоднішній день відсутній одностайний підхід до визначення даного поняття. Пропонуємо взяти за основу підхід, запропонований М.В. Салтевським, який визначав криміналістичну версію як засноване на зібраній інформації припущення, слідчого про подію кримінального правопорушення і правопорушника в цілому або окремі факти і осіб, причинні та інші зв'язки між обставинами, які підлягають встановленню [161, с. 281].

У теорії криміналістики версії прийнято поділяти на загальні та окремі. Загальні версії виступають логічним припущенням про подію кримінального правопорушення в цілому та можуть охоплювати такі категорії обставин як подія кримінального правопорушення, особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення, мотиваційний бік протиправної поведінки, спосіб

вчинення, обстановка і умови тощо.

Наразі окремі версії є припущенням щодо конкретних обставин події кримінального правопорушення.

Керуючись наведеною класифікацією, на підставі проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії, можна дійти висновку, що у планах розслідувань залишення у небезпеці малолітніх осіб превалюють саме загальні версії – 84 % проваджень.

Переважно версії, висунуті у процесі розслідування охоплюють такі категорії як подія кримінального правопорушення, тобто чи мале місце саме залишення у небезпеці – 56 % версій. З метою перевірки зазначеної версії першочергово доцільно провести огляд місця події та/або трупа (у разі настання смерті потерпілого); встановлення та допит особи заявника; допит потерпілого; допити свідків; освідчування підозрюваного на стан перебування у наркотичному чи алкогольному сп'янінні; допит лікарів, які прибули за фактом виклику (в разі здійснення такого виклику); призначення відповідних експертиз, зокрема судово-медичної; допит підозрюваного; допит потерпілого (у разі можливості його проведення); за необхідності слідчим може бути ініційовано проведення обшуку за місцем проживання підозрюваного; звернення до суду з клопотанням щодо обрання запобіжного заходу та інші СРД, в залежності від ситуації, яка склалась.

Версії, що стосуються способу вчинення кримінального правопорушення прослідковуються у 32 % проваджень даної категорії. Для перевірки версій щодо способу вчинення, на практиці проводиться комплекс заходів, який значною мірою збігається із тим, що проводиться під час перевірки версій зазначених вище. Відмінністю, що простежується за результатами ознайомлення з кримінальними провадженнями є дещо їхня розширена кількість. Зокрема, основну увагу слідчі зосереджують на огляді місця події та інших місць, які можуть розкрити слідову картину. До того ж, для перевірки показань свідків та підозрюваного на практиці проводиться слідчий експеримент, допит двох або більше раніше допитаних осіб та огляд

носіїв цифрової інформації. Дещо рідше, проте існують випадки проведення пред'явлення для впізнання.

Окремо пропонуємо розглянути версії, які стосуються особи правопорушника. Хоча версії стосовно наведеного предмету займають найменшу вагу і складають лише 12 %, проте їх перевірка вимагає суттєвих зусиль. Необхідність висунення версій здебільшого обумовлюється слідчою ситуацією за якої факт вчинення кримінального правопорушення мав місце, проте особа правопорушника не встановлена. Таким чином, слідчому з'ясовуючи обставини доречно провести комплекс заходів направлених насамперед на встановлення особи підозрюваного. Окрім першочергових СРД, доцільно зосередити увагу на встановленні особи, яка безпосередньо залишила потерпілого у небезпеці. Для цього необхідно встановити та допитати свідків. Якщо кримінальне правопорушення вчинено особами, які не перебувають у родинних відношеннях з потерпілим (особи, на яких покладено обов'язок догляду) необхідно встановити обставини та змістовну складову діянь, які призвели до залишення у небезпеці.

У разі залишення у небезпеці новонародженого матір'ю, особливо у випадках залишення дитини у загальнодоступних місцях, слідчому необхідно зосередити увагу на виявленні та вилученні біологічних слідів у процесі огляду, для проведення у подальшому необхідних експертиз та доведення факту материнства підозрюваної особи. Також особливу увагу варто зосередити під час допиту особи, яка виявила дитину та свідків кримінального правопорушення.

Для встановлення особи правопорушника, проводяться заходи направлені на перевірку медичних установ; відстеження та виявлення так званих «прихованих» вагітностей у жінок; аналіз записів з камер спостереження; отримання інформації від соціальних служб та перевірка сімей, які знаходяться на відповідних обліках; аналіз інформації із соціальних мереж тощо.

Узагальнюючи викладене, варто наголосити, що процес планування

досудового розслідування є однією з ключових складових організаційної діяльності слідчого у справах про залишення в небезпеці малолітньої особи. Планування, як форма інтелектуальної діяльності, полягає у визначенні стратегічних та тактичних завдань розслідування, обранні законодавчо допустимих засобів їх реалізації, а також у забезпеченні логічної послідовності, доцільності та ефективності проведення СРД.

Забезпечення належного рівня планування дозволяє оптимізувати використання ресурсів, мінімізувати часові витрати, а також забезпечити реалізацію основоположних принципів кримінального провадження, зокрема принципів законності, об'єктивності, повноти дослідження обставин провадження та процесуальної економії. Таким чином, планування розслідування виступає не лише технічною процедурою, а повноцінним елементом криміналістичної тактики та управлінської діяльності в межах проведення досудового розслідування.

2.3. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами Національної поліції України та іншими службами

В умовах сьогодення розслідування кримінальних проваджень, зокрема і тих, що пов'язані із залишенням у небезпеці малолітніх осіб практично унеможливлюється без налагодженої взаємодії між слідчим та іншими органами та підрозділами як Національної поліції так і представників органів державної влади, громадських об'єднань, представників експертних установ та інших осіб.

Таким чином, у структурі методики розслідування кримінальних правопорушень, важливе місце посідає ефективна організація взаємодії слідчих (дізнавачів, детективів) з оперативними підрозділами, органами та підрозділами Національної поліції України, а також іншими суб'єктами [166, с. 141].

На важливості забезпечення взаємодії наголошується і у наукових роботах К.О. Чаплинського, який визначає що вчасна та належним чином організована взаємодія слідчих і оперативних підрозділів Національної поліції забезпечує найбільш ефективне розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Наразі системна й узгоджена діяльність працівників різних підрозділів дозволяє проводити окремі СРД швидко та раціонально, отримувати необхідний обсяг доказової інформації [188, с. 247].

Розглядаючи нормативно-правову базу в частині взаємодії можна констатувати відсутність закріплення у нормах КПК поняття досліджуваної дефініції. Проте, ст. 571 КПК України, яка має назву створення і діяльність спільних слідчих груп, у ч.3 зазначається, що члени спільної слідчої групи безпосередньо взаємодіють між собою, узгоджують основні напрями досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією [112].

Як бачимо, наведена норма має відношення до міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій, тож в контексті нашого дослідження положення статті не розкривають сутності та змістовної частини взаємодії в процесі досудового розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 135 КК України.

Фрагментарно окремі елементи взаємодії у процесі розслідування знаходять відображення у низці НПА, серед яких, враховуючи специфіку кримінальних правопорушень досліджуваної категорії ми можемо виділити наступні: наказ МВС України № 1339 від 03.11.2015 р. «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події». Із самої назви НПА, та проведенням аналізом змістовної частини, можна дійти закономірного висновку, про те, що Інструкцією регламентується процеси взаємодії органів досудового розслідування з експертними установами в контексті проведення окремої СРД – огляду місця події.

Основним НПА, який встановлює та регулює процеси взаємодії між органами досудового розслідування з іншими органами та підрозділами НПУ є наказ МВС України № 575 від 07.07.2017 року «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні». Звернімо увагу на вказаний документ, який хоча і не дає нормативного закріплення поняття «взаємодії», проте дає розуміння сутності та завдань досліджуваної дефініції. Зокрема, у документі зазначається положення, відповідно якого основним завданням взаємодії органів досудового розслідування НПУ з іншими структурними підрозділами апарату центрального органу управління, міжрегіональними територіальними органами поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами, територіальними органами поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами (далі – органи та підрозділи поліції) є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб [56].

Враховуючи той факт, що значною мірою наслідки залишення малолітньої особи у небезпеці виражені настанням смерті потерпілого та з урахуванням обстановки, варто згадати спільний наказ МВС України, Міністерства охорони здоров'я України та Генеральної прокуратури України № 807/1193/279 від 29.09.2017 р. «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини» та наказ Міністерства внутрішніх справ України № 621 від 24.07.2017 р. «Про затвердження Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі,

виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами.

Окремо слід виділити наказ МВС України №1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» від 19 грудня 2017 року, що встановлює форми взаємодії органів та підрозділів Національної поліції зі службою у справах дітей в межах своєї компетенції [150].

Проте, проаналізувавши змістовну частину наведених НПА, слід констатувати, що жодним не встановлюється закріплення поняття «взаємодії» у контексті досудового розслідування кримінального провадження.

Для більш глибокого розуміння сутнісного боку досліджуваної дефініції, пропонуємо звернутись до наукових джерел та дослідити найбільш розповсюджені сучасні підходи, які склались у наукових колах.

Грунтовне дослідження сутності взаємодії знаходять своє відображення у дослідженні О.П. Бойка та В.В. Рогальської, які вважають, що під взаємодією слідчих із підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні потрібно розуміти засновану на законах і підзаконних актах взаємну, узгоджену діяльність слідчих НПУ та підрозділів карного розшуку із використанням особливих повноважень, методів і форм, притаманних кожній із взаємодіючих сторін, що передбачені в кримінальному процесуальному законодавстві та відомчих нормативно-правових актах МВС України, які регламентують діяльність означених суб'єктів, з метою виконання на досудовому провадженні завдань кримінального провадження при керівній ролі слідчого [14, с. 44].

Як бачимо із запропонованого визначення, науковцями робиться акцент на процесуальному боці сутності взаємодії при цьому акцентується увага на взаємодії із представниками підрозділів кримінальної поліції.

Цікавим на наш погляд є визначення, яке пропонує М.В. Калатур, який за результатами дослідження пропонує авторське визначення поняття

взаємодії, зокрема автор пропонує визначити взаємодію як погоджену за метою та завданням, часом, місцем, силами, формами та методами діяльність слідчих підрозділів та інших суб'єктів кримінального провадження, здійснювану на принципах законності й додержання підслідності для досягнення вищої ефективності цільових організаційних заходів (процесуальних та непроцесуальних), спрямованих на забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень [65, с. 212].

У юридичній науці, як зазначають Н.П. Черняк та В.М. Кіяниця, взаємодію під час проведення слідчих (розшукових) дій на досудовому розслідуванні інтерпретують як: по-перше, погоджену діяльність двох і більше суб'єктів, що вирішують ту саму проблему (завдання) різними методами і засобами правоохоронних органів, суб'єкти яких здійснюють розкриття і розслідування кримінальних правопорушень; по-друге, організаційно-тактичний прийом одержання нового знання, одержати яке окремо кожному суб'єкту взаємодії не завжди вдається; по-третє, організаційно-розпорядницьку діяльність, засновану на взаємній довірі сторін, об'єднаних єдиним завданням розкриття і розслідування кримінальних правопорушень і боротьби з протиправною діяльністю взагалі [194, с. 292-293].

Як бачимо, авторами наводиться багатогранна сутність процесу взаємодії, при цьому дослідники концентрують увагу суто на процесах взаємодії у частині проведення окремих СРД.

Суто у криміналістичній площині пропонує авторське бачення досліджуваної дефініції В.Ю. Шепітько, який доходить висновку, що взаємодія правоохоронних та інших державних органів і службових осіб у процесі розкриття і розслідування кримінальних правопорушень є узгодженою діяльністю різноманітних ланок однієї або декількох організованих систем, спрямовану на досягнення спільної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу наголошуючи зокрема, що

взаємодія, під час досудового розслідування виступає однією із форм організації розслідування [101, с. 279].

Дещо інший підхід пропонує В. В. Топчій, який розглядає взаємодію як узгоджену діяльність правоохоронних, контролюючих та інших державних органів, спрямовану на досягнення спільної мети з мінімальною витратою сил, засобів і часу. Тобто, автор зосереджує увагу на взаємодії не тільки слідчого, а й загалом правоохоронних органів з іншими державними органами, підприємствами, установами й організаціями [177, с. 226–229].

Таким чином, за результатами аналізу результатів наукових досліджень можемо дійти висновку, що хоча авторами досліджувана дефініція інтерпретується по різному, проте основна сутність і мета такої діяльності залишається незмінною. Таким чином взаємодія покликана на оптимізацію часу та ресурсів, підвищення ефективності діяльності уповноважених осіб.

Отже, пропонуємо зосередити увагу на розкритті форм взаємодії у контексті розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

Залежно від правової регламентації, у наукових колах прийнято виділяти процесуальну та непроцесуальну (організаційну) форми взаємодії.

Процесуальна форма здійснюється в межах кримінального провадження відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства.

В свою чергу непроцесуальна не має прямої регламентації в кримінальному процесуальному законодавстві, однак відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного розслідування кримінальних проваджень. Здебільшого зазначена форма знаходить зовнішнє відображення у проведенні спільних нарад, координаційних заходів, розробленні спільних планів розслідування, а також обмін інформацією між оперативними підрозділами та органами досудового розслідування.

За результатами дослідження матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за фактами залишення у небезпеці малолітніх осіб, можна констатувати, що процеси взаємодії слідчого знаходять своє відображення як

у процесуальній так і у непроцесуальних формах.

Наразі пропонуємо розглянути особливості взаємодії між слідчим та іншими учасниками кримінального провадження у процесуальній формі.

Проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії, встановлено, що процесуальна форма взаємодії у переважній більшості випадків представлена створенням СОГ.

В слідчій практиці використовуються різні види СОГ, які відрізняються: за структурою; за складом учасників (якісною і кількісною ознакою); за відомчою приналежністю; за часом функціонування; за рівнем організації роботи; за функціонально-цільовим призначенням (тобто, залежно від безпосередніх функцій, конкретних завдань і змісту діяльності) [36, с. 274].

В ході опитування слідчих, які приймали безпосередню участь у розслідуванні проваджень, за фактами залишення у небезпеці малолітніх осіб, 82 % опитаних респондентів заявили, що після отримання інформації про вчинення кримінального правопорушення і до моменту внесення відомостей до ЄРДР першочергові СРД проводяться зазвичай особами, які входять до складу чергових СОГ. Тобто, груп, які формуються у відповідних територіальних підрозділах НПУ для несення чергування з документування кримінальних правопорушень.

До складу таких груп окрім слідчого, переважно приєднуються оперуповноважений та спеціаліст. Залежно від обстановки та слідчої ситуації можуть залучатись кінолог із службовим собакою. Як правило така взаємодія відбувається внаслідок свідомого залишення немовлят правопорушником у загальнодоступних місцях з метою встановлення можливого маршруту підозрюваної особи.

На зазначеному етапі, основна взаємодія слідчого відбувається із оперативним працівником. З огляду на процесуальний статус слідчого, взаємодія відбувається у формі виконання оперативним працівником вказівок слідчого в процесі роботи СОГ. Саме оперативні підрозділи забезпечують здійснення заходів, спрямованих на отримання інформації про осіб, які

вчинили кримінальні правопорушення, а також події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю та досудовому розслідуванню, у межах своєї компетенції [164, с. 92].

Крім зазначеного вище, важливу роль у діяльності чергової СОГ, відіграє взаємодія із спеціалістом-криміналістом. Саме вказані посадові особи, у 89 % залучаються слідчим до проведення огляду місця події, а у 78 % до огляду трупа разом із спеціалістом-представником СМЕ. Взаємодія слідчого з спеціалістом-криміналістом знаходить своє відображення у наданні останнім відповідної фахової та технічної допомоги слідчому щодо фіксації ходу та результатів огляду, виявленні, вилученні та забезпеченні належного збереження слідів кримінального правопорушення.

У випадках спричинення смерті потерпілого, внаслідок залишення останнього у небезпеці, слідчим до огляду трупа залучається в ролі спеціаліста представник (експерт) бюро судово-медичної експертизи.

Така взаємодія регламентується спільним Наказом МВС, МОЗ і Офісу Генерального прокурора №177/450/46 від 09.03.2022 «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України» [148].

Виходячи з положень Наказу, участь судово-медичного експерта або лікаря є обов'язковою на початковому етапі досудового розслідування у разі настання смерті потерпілого. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень зазначеної категорії засвідчив, що судово-медичний експерт (або лікар) залучається до проведення огляду місця події як спеціаліст у всіх випадках, коли настала смерть потерпілої особи. Згідно з результатами вивчення судово-слідчої практики, у 84 % випадків до огляду трупа залучається судово-медичний експерт відповідного бюро судово-медичних експертиз. Натомість у 16 % випадків до огляду місця події, пов'язаного з настанням смерті потерпілої особи, залучається лікар, найчастіше фахівець у сфері

педіатрії або сімейної медицини.

Відносно висока кількість випадків залучення саме лікаря пояснюється низкою суб'єктивних та об'єктивних факторів. Проблемні питання залучення спеціалістів, які володіють відповідними спеціальними знаннями більш докладно буде описано у частині роботи, присвяченої використанню спеціальних знань.

Проте зазначимо, що у провадженнях щодо залишення у небезпеці малолітньої особи особливого значення набуває належна взаємодія слідчого із судово-медичним експертом або лікарем, залученими як спеціалісти на початковому етапі досудового розслідування. Така взаємодія дає змогу направити зусилля для забезпечення всебічної та об'єктивної фіксації тілесних ушкоджень, виявлених у потерпілої дитини під час проведення огляду, встановлення часу та механізму їх виникнення, а також визначення ступеня небезпеки для життя і здоров'я малолітньої особи, що є важливою складовою для кваліфікації діянь правопорушника, заснованої на оцінці ризиків.

Крім того, участь зазначених спеціалістів дає змогу отримати орієнтовні висновки щодо часу настання смерті (у випадках її настання) та причин, що її зумовили, а також виявити можливі вроджені чи набуті анатомічні вади розвитку, інші медичні обставини, які мають значення чи підлягають встановленню.

Пропонуємо розглянути особливості взаємодії на інших рівнях, зокрема відомчому. За результатами ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень, можемо дійти висновку, що у 96 % СОГ створюються відомчі, або як ще по іншому їх називають – прості (ті, що створюються в окремому органі або підрозділі НПУ). За рівнем формування такі групи переважно є однорівневими, тобто до їхнього складу включаються слідчі, оперативні працівники та інші посадові особи НПУ одного органу, у якому проводиться досудове розслідування.

Слід відзначити, що взаємодія на рівні чергової СОГ зазвичай не має

документального відображення у матеріалах кримінальних проваджень, на відміну від діяльності СОГ на відомчому рівні. Зазначені групи створюються після внесення відомостей до ЄРДР та їхній склад оформлюється відповідним наказом.

За результатами ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень досліджуваної категорії встановлено, що у 79 %, до її склад обмежується слідчими та оперативними працівниками.

Підкреслюємо, що з урахуванням особливостей кримінальних правопорушень даної категорії, зокрема особи потерпілого та необхідністю проведення низки слідчих дій за участі неповнолітніх, керівництво групою як правило здійснюється старшим слідчим, який за функціональними обов'язками спеціалізується на проведенні розслідування проваджень, які вчиняють відносно неповнолітніх.

Погоджуючись із позицією А.В. Мировської, Ю.Б. Комаринської та Л.Л. Патики, зазначимо, що на даному рівні метою організації взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами є створення алгоритмічних циклів скоординованих заходів, спрямованих на виявлення (пошук), отримання (збереження, вилучення), аналіз, використання та оцінку інформації про кримінальне правопорушення, з погляду елементної структури криміналістичної характеристики, а також подальшої реалізації такої інформації, у передбаченому законом порядку, з метою розкриття та розслідування кримінальних правопорушень [120, с. 447].

Ознайомившись із матеріалами кримінальних проваджень вказаної категорії, можна констатувати, що у переважній більшості взаємодія слідчого із оперативними працівниками у процесуальній формі відбувається шляхом надання доручень оперативним працівникам на проведення окремих СРД.

Доручення направлені здебільшого на проведення допиту. До того ж, допитуються під час виконання доручень здебільшого свідки аналізованого кримінального правопорушення.

Іншим напрямком взаємодії, що широко застосовується у процесі

розслідування залишення у небезпеці малолітніх осіб є проведення представниками оперативних служб заходів, спрямованих на зняття інформації з каналів зв'язку із залученням фахівців підрозділів технічного забезпечення та/або оперативних працівників підрозділів кіберполіції, які володіють відповідними спеціальними знаннями та технічними засобами, необхідними для забезпечення належної фіксації, збереження та подальшого використання отриманої інформації в межах кримінального провадження. Наведені заходи широко використовуються за ситуаціях, де особу правопорушника не встановлено, або останній переховується від органів досудового розслідування.

Отже, зазначимо, що ефективність взаємодії слідчого та оперативного працівника під час розслідування кримінальних правопорушень безпосередньо залежить, насамперед, від узгодженості їх спільних дій.

Така взаємодія має бути попередньо ретельно спланованою з урахуванням особливостей слідчої ситуації у кожному конкретному випадку, що передбачає обґрунтування відповідних рішень на основі спільної оцінки результатів проведення слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових заходів. Водночас важливо забезпечити чітке розмежування функціональних повноважень кожного з учасників взаємодії задля досягнення максимальної ефективності спільної діяльності.

У процесі розслідування кримінальних правопорушень, розпочатих за фактами залишення малолітніх осіб у небезпеці важливого значення набуває взаємодія у непроцесуальній формі.

На сьогодні у науковій спільноті дискусійним залишається питання щодо правової природи участі спеціаліста чи експерта у досудовому провадженні. Зокрема, окремі науковці схильні розглядати таку участь як непроцесуальну форму взаємодії, тоді як інші вбачають у ній ознаки процесуальної діяльності.

Проте, наведена форма взаємодії, а саме залучення відповідних спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями, дозволяє забезпечити

вирішення значного кола питань, що постають перед органами досудового розслідування.

Досить чітко та ґрунтовно на наш погляд наводиться розмежування участі вказаних категорій у процесі розслідування кримінальних проваджень у дослідженні Н.В. Павлової, К.О. Чаплинського та Д.А. Птушкіна, у якому науковці доходять висновку, відповідно якого виходить, що якщо участь спеціаліста полягає лише у наданні усних консультацій з приводу тих чи інших питань та наданні довідкової інформації, то скоріше таку форму взаємодії слід відносити до непроцесуальної (організаційної) [137, с. 80].

Саме отримання довідкової інформації та консультування з окремих питань, 58 % опитаних респондентів визначили як основну форму взаємодії у непроцесуальній формі.

Зазначена форма урегульована відомчими нормативно-правовими актами (наказами, інструкціями, порядками, вказівками тощо) та нормами службової етики, які сформовано практикою [15, с. 127].

У контексті дослідження непроцесуальної форми взаємодії між слідчим та оперативними працівниками О.П. Заворіна відносить наступні форми: планування спільних СРД та ОРЗ та їх координація; спільний аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, та обговорення профілактичних заходів; спільна узгоджена діяльність у складі СОГ; 5) постійний обмін інформацією, в тому числі про кримінальні правопорушення, що готуються, а також, використання можливостей автоматизованих баз даних, криміналістичних та оперативно-довідкових обліків тощо [60, с. 250-251].

Натомість В.В. Пясковський наголошує на тому, що зазначена форма взаємодії є можливою не лише з оперативними підрозділами, а й із представниками інших державних установ або громадських організацій, а її форми впливають із положень законів, підзаконних нормативно-правових актів, а також із правоохоронної практики [156, с. 250].

Такий підхід, з огляду на особливості досліджуваного нами питання,

найбільш повною мірою розкриває сутність непроцесуальної (організаційної) форми взаємодії в контексті розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

З огляду на особливості досліджуваного питання, саме такий підхід у найбільш повній мірі розкриває сутність непроцесуальної (організаційної) форми взаємодії в контексті розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних залишенням у небезпеці малолітньої особи.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження матеріалів кримінальних проваджень, поєднаного з результатами аналізу опитування працівників Національної поліції, які безпосередньо брали участь у розслідуванні кримінальних правопорушень, розпочатих за фактами залишення у небезпеці малолітніх осіб, нами виокремлено основні напрями непроцесуальної (організаційної) взаємодії.

Найбільш розповсюдженою формою ми можемо визначити спільний аналіз інформації, отриманої на початковому етапі розслідування, із залученням представників оперативних підрозділів, служб у справах дітей, а також працівників ювенальної превенції.

Як засвідчили результати проведеного опитування, 91 % респондентів зазначили, що під час планування подальшого ходу розслідування вони звертаються за консультативною допомогою до зазначених суб'єктів.

Основною метою такого звернення зазвичай виступає необхідність правильної кваліфікації протиправних діянь, а також визначення найбільш оптимальних шляхів вирішення завдань кримінального судочинства та визначення обсягу проведення СРД та інших процесуальних дій.

Наступною формою за черговістю проведення 89 % респондентів визначили заходи, направлені на отримання та аналіз інформації, що характеризує сім'ю, в якій проживає (або проживала) потерпілий. Такі завдання зазвичай вирішуються шляхом взаємодії з представниками органів державної влади, органів місцевого самоврядування та/або служб у справах

дітей. Узагальнюючи результати опитування респондентів, слід зазначити, що від зазначених органів та установ, зокрема від служби у справах дітей, слідчі отримують відомості щодо характеристики членів родини, у якій проживає потерпілий; фактів перебування сім'ї на відповідних видах обліку; отримання матеріальної або іншої соціальної допомоги; відомості щодо притягнення окремих членів сім'ї до адміністративної відповідальності у зв'язку із неналежним виконанням своїх обов'язків або вчинення домашнього насильства; результатів перевірки умов проживання, а також іншої інформації, необхідної для встановлення об'єктивних обставин під час досудового розслідування.

Паралельно із цим 76 % опитаних наголошують на необхідності спільного планування проведення окремих СРД та процесуальних дій за участю представників оперативних підрозділів та підрозділів ювенальної превенції. При цьому респондентами було наголошено, що на подальших етапах розслідування слідчими здійснюється обговорення та планування розслідування кримінального провадження, а також окремих слідчих (розшукових) дій із урахуванням позиції осіб, які входять до складу слідчо-оперативної групи або залучені до проведення досудового розслідування.

Ефективному розслідуванню кримінальних правопорушень, на думку 71 % респондентів сприяє проведення спільних нарад за участю слідчих, оперуповноважених, а також представників підрозділів ювенальної превенції. Метою таких нарад є обмін наявною інформацією, що має значення для досудового розслідування, а також коригування планів розслідування за результатами проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій.

Такий підхід значною мірою дозволяє обрати найбільш дієві тактичні прийоми для проведення СРД.

Наступним важливим елементом організації досудового розслідування є отримання слідчими консультативної, методичної та технічної допомоги з боку представників експертних установ. За результатами проведеного

опитування встановлено, що 86 % слідчих у процесі досудового розслідування, перед призначенням експертизи звертаються до судових експертів з метою отримання інформації щодо доцільності проведення відповідного дослідження у відповідній слідчій ситуації. Під час таких консультацій обговорюється орієнтовний перелік питань, які можуть бути вирішені під час проведення експертного дослідження, визначаються об'єкти, необхідні для проведення дослідження, а також їх стан.

Окрім того, слідчі отримують від експертів методичні рекомендації щодо належного вилучення, зберігання та пакування об'єктів, які містять сліди кримінального правопорушення, з метою забезпечення їх збереження та недопущення втрати доказового значення таких об'єктів.

Такий вид взаємодії відбувається на всіх етапах досудового розслідування та забезпечує оперативність призначення і проведення відповідних досліджень.

Взаємодія слідчих із представниками засобів масової інформації також є важливим напрямом діяльності в межах досудового розслідування. З огляду на специфіку кримінальних правопорушень, досліджуваної категорії, такі факти нерідко набувають суспільного резонансу та широко висвітлюються засобами масової інформації. Зокрема, вони висвітлюються у телевізійних програмах, що транслюються загальнонаціональними телеканалами, а також поширюються у соціальних мережах, особливо у випадках залишення немовлят.

В окремих випадках розміщення у засобах масової інформації повідомлень, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, що стає підставою для ініціювання перевірки таких фактів правоохоронними органами та подальшого внесення відповідних відомостей до ЄРДР.

На важливості зазначеної форми взаємодії наголошує А.В. Коваленко, який доходить висновку відповідно якого основними напрямками взаємодії органів досудового розслідування із засобами масової інформації під час

збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні є отримання вихідної інформації про ознаки кримінального правопорушення з повідомлень чи публікацій засобів масової інформації, використання під час досудового розслідування матеріалів журналістських розслідувань, поширення інформації про розшукуваних осіб та розшукувані речі, розповсюдження запитів про пошук очевидців кримінально-релевантних подій та інших потенційних свідків, а також організація й проведення тактичних операцій із залученням засобів масової інформації [70, с. 54].

Крім цього, автор наводить тезу, відповідно якої публікації та повідомлення засобів масової інформації можуть бути належними джерелами вихідної інформації про ознаки кримінального правопорушення та підставами до початку досудового розслідування. Уповноважені особи, на думку науковця можуть отримати такі відомості під час ознайомлення з відповідними публікаціями (самостійне виявлення) чи внаслідок звернення журналістів [70, с. 54].

Також представники медіа можуть залучатися до організації та реалізації тактичних операцій із метою правомірного психологічного впливу на учасників кримінального провадження, трансформованого в тактичний прийом, документування проявів кримінально протиправної діяльності тощо [70, с. 54].

Одним із напрямів отримання оперативної та достовірної інформації у процесі досудового розслідування є використання баз даних, доступ до яких мають уповноважені особи, що здійснюють розслідування кримінальних правопорушень. На сьогодні Національною поліцією України організовано та забезпечено функціонування значної кількості інформаційних ресурсів, серед яких наявні як бази даних з відкритим доступом, так і такі, що призначені виключно для службового користування.

За результатами проведеного опитування встановлено, що 63 % респондентів під час розслідування кримінальних правопорушень

досліджуваної категорії звертаються до відповідних баз даних, переважно на початковому етапі досудового розслідування.

Респондентами було акцентовано, що основною метою звернення до баз даних є отримання інформації про: факти попереднього притягнення підозрюваного до кримінальної відповідальності; наявність фактів притягнення його до адміністративної відповідальності тощо.

Продовжуючи висвітлення питань взаємодії зазначимо, що важливим елементом організації досудового розслідування є взаємодія слідчих, працівників оперативних підрозділів та підрозділів ювенальної превенції з відповідними підрозділами інших територіальних органів Національної поліції України.

Така взаємодія спрямована на обмін інформацією, отримання методичних рекомендацій щодо організації та методики проведення розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії, а також на вибір найбільш доцільних тактичних прийомів, що сприятимуть забезпеченню оперативності та якості досудового розслідування.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що взаємодія безперечно виступає критично-важливим елементом розслідування.

Ефективне розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням малолітніх у небезпеці, неможливе без системної та багатогранної взаємодії слідчих з оперативними підрозділами, експертними установами, медиками, соціальними службами, представниками медіа та іншими суб'єктами. Ця взаємодія є невід'ємною частиною криміналістичної тактики та управлінської діяльності щодо організації розслідування.

На практиці процесуальна форма взаємодії найчастіше реалізується через створення слідчо-оперативних груп, які виконують першочергові та подальші слідчі дії. Проте, результати опитування слідчих підтверджують виняткове значення непроцесуальних (організаційних) форм взаємодії (спільний аналіз, консультації, збір характеризуючої інформації, спільні наради, робота із медіа, використання баз даних) для успішності

розслідування, особливо на початкових етапах.

Висновки до розділу 2

Під час дослідження організаційних заходів в процесі розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи, можна зробити такі висновки:

1. Досліджено основні форми початку досудового розслідування. Встановлено, що початок розслідування кримінальних правопорушень, розпочатих за фактами залишення малолітньої особи у небезпеці переважно (95 %) знаходить відображення у безальтернативній формі, тобто кримінальні провадження розпочинаються на підставі надходження заяв та повідомлень про вчинене кримінальне правопорушення. Заявниками у провадженнях виступають: посадові (службові) особи органів державної влади або служб у справах дітей, члени сім'ї потерпілого, безпосереднього звернення потерпілого до правоохоронних органів. Ініціативна форма притаманна 5 % проваджень досліджуваної категорії і знаходить своє вираження у самотійному виявленні слідчим (дізнавачем) ознак залишення в небезпеці, що відбувається у процесі розслідування інших кримінальних проваджень.

2. Встановлено, що окрім обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні, перелік яких окреслено ст. 91 КПК, у процесі розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи підлягають встановленню та доказуванню відомості про обставини виявлення залишеної особи у небезпеці та осіб, які її виявили, наявність свідків, рівень небезпеки обстановки, у якій було виявлено потерпілого. Окремо виділено групу обставин, які характеризують потерпілого, та які необхідно встановити, зокрема: вік, психоемоційний стан, фізичний стан, здатність потерпілого вчинити дії щодо самозбереження, зв'язки винного з потерпілою особою.

3. Виділено перелік типових слідчих ситуацій та розроблено алгоритм

дій для кожної ситуації. Типовими ситуаціями у процесі розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи виступають наступні: факт вчинення кримінального правопорушення мав місце, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення встановлена, обсяг первинної інформації свідчить про вчинення протиправних дій є достатніми, свою провину у вчиненому визнає повністю або частково, від органів досудового розслідування не переховується; факт протиправних дій мав місце, правопорушника було встановлено, обсяг первинної інформації свідчить про вчинення протиправних дій є достатніми, проте, свою провину в інкримінованому діянні не визнає; факт кримінального правопорушення знаходить своє підтвердження, правопорушника встановлено, обсяг первинної інформації свідчить про вчинення протиправних дій є достатніми, проте, особа переховується від органів досудового розслідування; факт залишення у небезпеці мав місце, відомості про особу яка вчинила особу, яка скоїла правопорушення не встановлено.

Виділено та проведено класифікацію основних робочих версій, які висуваються в ході розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. Нами виділено наступні групи версій: 1) версії, щодо наявності або відсутності в діях винної особи ознак протиправних діянь; 2) версії, щодо способу вчинення кримінального правопорушення; 3) версії щодо особи правопорушника та потерпілого.

4. Досліджено та розкрито змістовну складову організаційної взаємодії слідчого з представниками інших органів та підрозділів НПУ, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, представників експертних установ тощо в контексті забезпечення організаційної діяльності в ході досудового розслідування.

Встановлено, що взаємодія у процесі розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи представлена у процесуальній та непроцесуальних формах.

Розділ 3

ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАЛИШЕННЯ У НЕБЕЗПЕЦІ МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

3.1. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на вилучення інформації з матеріальних джерел

Вирішення завдань кримінального провадження в межах досудового розслідування можливе лише за умови неухильного дотримання вимог кримінально-процесуального законодавства та належної організації проведення окремих слідчих (розшукових) дій, що зумовлюється характером слідчої ситуації.

Процес розслідування кримінальних правопорушень, розпочатих за фактами залишення малолітніх осіб у небезпеці суттєво ускладнюється у зв'язку із особливостями криміналістичної характеристики даного виду кримінальних правопорушень, зокрема з урахуванням вікових та психологічних особливостей особи потерпілого.

Враховуючи особу потерпілого, зокрема його вікові особливості, досить часто останній не може надати достатній обсяг інформації про подію кримінального правопорушення у процесі спілкування з працівниками правоохоронних органів, або під час проведення таких слідчих (розшукових) дій як допит, пред'явлення для впізнання тощо.

У таких умовах інформація, отримана із матеріальних джерел набуває першочергового значення в процесі встановлення обставин кримінального правопорушення та встановлення особи (осіб) які причетні до його вчинення.

Розглядаючи процесуальні аспекти отримання інформації, зауважимо, що основним інструментом, в процесі розслідування виступає проведення окремих слідчих (розшукових) дій [77, с. 455].

Відповідно ч. 1 ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями,

спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [112].

Для з'ясування та подальшого розкриття важливих аспектів одержання інформації з матеріальних джерел, на наш погляд, необхідно встановити визначення та досягнути сутнісний бік досліджуваної дефініції.

У зв'язку з чим пропонуємо звернутись до наукових підходів, які склались у процесі дослідження криміналістичних методик розслідування окремих кримінальних правопорушень [77, с. 455-456].

Аналізуючи наукові праці криміналістів, слід відзначити, що одним із перших вчених, яким було запропоновано відповідну класифікацію та науково-обґрунтоване визначення досліджуваної категорії є дослідження М.В. Салтевського, який запропонував підхід відповідно якого існують два джерела: 1) люди – джерела психічного (ідеального) відображення і 2) джерела матеріального відображення. Ця класифікація, як стверджував дослідник є занадто загальною і щоразу вимагає розширеного тлумачення [161, с. 87].

Наразі продовжуючи дослідження, автор формує власне бачення відповідно якого до речових джерел інформації слід відносити речі, предмети, матеріальні відображення, які можуть перебувати у будь-якому стані і відповідають вимогам кримінально-процесуального законодавства [161, с. 87].

Аналізуючи позицію автора, ми можемо побачити, що науковцем запропоноване визначає речові джерела інформації як певну сукупність матеріальних об'єктів у будь-якому стані, що відповідають нормам кримінально-процесуального законодавства, що робить його застосовним для використання як доказу під час розслідування кримінального провадження.

Більш конкретизований перелік безпосередньо матеріальних джерел інформації автором наводиться в іншій роботі, зокрема у контексті дослідження методики розслідування вбивств [77, с. 456].

Таким чином, автори доходять висновку, що до досліджуваної групи

слід відносити: сліди потерпілого і правопорушника, що відображують їх присутність на місці події; сліди взаємодії правопорушника і потерпілого (сліди боротьби, контакту); сліди засобів учинення кримінального правопорушення; сліди матеріальної обстановки місця події [8, с. 233].

Як впливає із наведеного твердження, дослідниками проведено класифікацію матеріальних слідів за джерелом походження та функціональною роллю у встановленні фактів події: це сліди учасників, їх взаємодії, засобів учинення кримінального правопорушення та матеріальної обстановки місця події.

Також, пропонуємо розглянути підхід запропонований А.Р. Ікаєвим, відповідно якого до джерел матеріальної інформації дослідником віднесено об'єкти матеріального світу у вигляді будь-яких слідів, які відображають подію кримінального правопорушення, оскільки були «присутніми» під час його вчинення. До них на думку автора можна зарахувати документи, речі, предмети, тіло живої особи, сліди виділень людини тощо. Джерела матеріальних відображень, як слушно на наш погляд зазначає дослідник це об'єкти матеріального світу, переважно неживої природи [63, с. 169].

Як стверджує О.А. Кожевніков, матеріальні об'єкти є джерелами криміналістичної інформації, оскільки вони зазнали спричиненого протиправним діянням впливу і стали носіями відображень, а саме інформації про розслідуване кримінальне правопорушення. Автор також доходить висновку що, відображаючи результати об'єктивного процесу, матеріальні об'єкти і сигнали інформації, яку вони містять, є матеріальною основою багаторівневого процесу діяльності з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Через це виявлення матеріальних об'єктів-носіїв криміналістичної інформації, на переконання дослідника, слід розглядати як першочергове завдання всього процесу криміналістичної діяльності з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень [73, с. 33].

Як бачимо із наведеного, при формуванні позиції щодо визначення та

наукового обґрунтування матеріальних джерел інформації, можна виділити однаковість підходів до визначення вказаної дефініції.

Крім цього, можна дійти закономірного висновку, що виявлення та дослідження інформації, отриманої з матеріальних джерел є одним із першочергових завдань у процесі досудового розслідування.

Таким чином, аналізуючи наукові джерела, можна дійти висновку, що до досліджуваної групи можна віднести будь-які матеріальні об'єкти, на яких збережено сліди кримінального правопорушення або іншу інформацію, яка стосується події кримінального правопорушення [77, с. 456].

З точки зору І.В. Рогатюка, сліди кримінального правопорушення в широкому розумінні, як будь-які відображення події, є наслідком взаємодії правопорушника (безпосередньо або опосередковано) з навколишнім середовищем. Відображення події (сліди) містять інформацію про обставини й особу, яка її вчинила. Утворення слідів, як стверджує автор, відбувається відповідно до визначених об'єктивних закономірностей, пізнання яких дає змогу розробляти науково обґрунтовані прийоми й методи роботи з ними. Отже, унаслідок кримінального правопорушення утворюються відображення (сліди), що є джерелом інформації про нього [160, с. 107].

Представниками Львівської наукової школи пропонується визначення, відповідно якого речові джерела доказів (інформації) – це речі, предмети, матеріальні утворення, які перебувають у будь-якому агрегатному стані (твердому, сипучому, рідкому чи газоподібному) та причинно пов'язані з подією кримінального правопорушення та його учасниками [104, с. 48].

Як бачимо із запропонованого визначення, автори роблять акцент на властивості речей-носіїв інформації, одночасно, як на наш погляд авторами дещо узагальнено робиться акцент на процесуальній природі доказів [77, с. 456].

Цікавою на наш погляд з даного приводу є позиція М.О. Пасеки, відповідно якої джерела матеріальної інформації – це об'єкти матеріального світу у виглядів будь-яких слідів, які елементарно відображають події

кримінального правопорушення, оскільки були «присутніми» під час його вчинення. До них можна віднести документи, речі, предмети, тіло живої особи, сліди виділень людини й т. ін. Джерела матеріальних відображень – це об'єкти матеріального світу, переважно, неживої природи [138, с. 499].

Не вступаючи у наукову дискусію, щодо пошуків найбільш правильного та об'єктивного тлумачення досліджуваної дефініції, з урахуванням того, що це не є кінцевою метою нашого дослідження, можемо сказати, що всі представлені підходи різних наукових шкіл загалом повною мірою та об'єктивним чином розкривають її сутність та походження.

З'ясувавши теоретичний бік матеріальних джерел інформації, пропонуємо дослідити відповідний інструментарій, який застосовується правоохоронцями у процесі розслідування кримінальних проваджень, розпочатих за фактами залишення малолітніх осіб у небезпеці.

Як нами було наведено вище, основним інструментарієм виявлення та фіксації криміналістично значущої інформації виступають проведення окремих слідчих (розшукових) дій, у тому числі і негласних [77, с. 456-457].

Зазначимо, що за результатами проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень та результатів практики вітчизняного судочинства нами не було встановлено фактів проведення НСРД за кримінальними провадженнями досліджуваної категорії.

У зв'язку з чим, постає необхідність з'ясування переліку СРД, які направлені на отримання інформації безпосередньо з матеріальних джерел [77, с. 456-457].

Наразі К.О. Чаплинський, у своєму монографічному дослідженні, класифікуючи тактичні особливості одержання інформації з матеріальних джерел, пропонує до СРД, за допомогою яких здійснюється отримання такої інформації, відносити: слідчий огляд; освідування; обшук; тимчасовий доступ до речей і документів та зняття інформації з каналів зв'язку [184, с. 49-174].

Своєю чергою О.Г. Кривокурс, висвітлюючи досліджувану

проблематику у контексті злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, виділяє наступні СРД, зокрема: огляд (при цьому науковець виокремлює огляд місця події та огляд трупа потерпілого); тимчасовий доступ до речей і документів, що отримується з метою виявлення документальних джерел інформації; освідкування та обшук [100, с. 134-147].

Як бачимо, обидва дослідники визначають приблизно однаковий інструментарій одержання інформації з матеріальних джерел.

Таким чином, пропонуємо перейти до розгляду СРД та інших процесуальних дій, які використовуються у слідчій практиці для одержання інформації з матеріальних джерел, враховуючи при цьому особливості криміналістичної характеристики та інших елементів, притаманних залишенню у небезпеці малолітніх осіб.

У процесі ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень досліджуваної категорії можна констатувати, що за всіма, без винятку фактами проводиться слідчий огляд.

Враховуючи важливість вказаної СРД, особливо на початковому етапі розслідування пропонуємо більш детально розкрити його сутність зважаючи на особливості досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

Як показали результати ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень, огляд місця події – є найпоширенішою СРД, і проводиться у 97 % випадків отримання інформації про вчинене кримінальне правопорушення.

Особливе значення під час розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи набуває важливість оперативного проведення даної СРД [77, с. 457].

Це пояснюється тим, що огляд місця події, як СРД, сприяє виявленню слідів кримінального правопорушення, фіксації доказів і закріпленню матеріальної обстановки на місці кримінального правопорушення, вилученню знарядь і засобів вчинення протиправних дій, а також предмету кримінально-протиправного посягання [131, с. 450].

У своєму дослідженні В.В. Корнієнко зазначає що унікальність огляду

полягає у сприйнятті слідчим обстановки події у вигляді, яка під впливом часу та умов може швидко змінитися із ризиком втрати слідів та місць їх розташування [91, с. 450].

Як слушно наголошує А.М. Тимчишин, місцем події вважається ділянка місцевості або приміщення, на якій, за одержаними даними, ймовірно сталося суспільно-небезпечне діяння, або виявлено його сліди. Наразі причинно-наслідкові та взаємопов'язані сліди такого діяння можуть перебувати на різних об'єктах [174, с. 148].

У рамках дослідження кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 135 КК України, де протиправними діями було завдано шкоду малолітнім особам, було встановлено типові об'єкти, що найчастіше підлягають безпосередньому огляду під час досудового розслідування. Зокрема, аналіз показав наступне: місця постійного проживання потерпілої малолітньої особи, до яких належать квартири, приватні житлові будинки, території домоволодінь, а також господарські споруди, розташовані в межах зазначених територій, стають об'єктами огляду у переважній кількості випадків – 81 % від загального числа досліджених проваджень.

Наступними за поширеністю проведення у слідчій практиці встановлено локації, де внаслідок протиправних дій, настали тяжкі наслідки для потерпілого або було залишено особу без відповідної допомоги. До таких місць зазвичай належать відкриті ділянки місцевості, лісосмуги, прибережні зони водойм, місця відпочинку (парки, сквери тощо), території промислових підприємств, дорожня інфраструктура тощо. Частка оглядів у таких місцях становить 14 %. З урахуванням обстановки та способу вчиненого кримінального правопорушення у більшості випадків оглядаються береги водойм (місця відпочинку у літній період), зокрема 59 % від загальної кількості проведених оглядів наведеної групи об'єктів.

Об'єкти, що належать або використовуються іншими особами (зокрема родичами чи знайомими як дитини так і особи правопорушника), серед яких також можуть бути житлові приміщення, приватні домоволодіння

та господарські будівлі, підлягають огляду значно рідше – лише у 4, 5 % випадків.

Наряду із цим, у слідчій практиці також непоодинокими є випадки, де наряду із переліченими об'єктами, виникає необхідність проведення огляду транспортних засобів, найчастіше легкових автомобілів. Частка проведених оглядів складає приблизно 0,5 % відсотків.

Як показало опитування респондентів, у необхідності огляду транспортних засобів виникає необхідність насамперед у ситуаціях, коли транспортний засіб використовувався в якості знаряддя вчинення кримінального правопорушення. Наразі транспортні засоби використовуються для транспортування дитини до місця залишення у небезпеці.

За результатами проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень, поєднаного із опитуванням представників слідчих підрозділів НПУ встановлено, що основним завданням здійснення слідчого огляду, незалежно від об'єкту проведення є документування слідів, які свідчать про існування небезпечних для життя та здоров'я дитини умов проживання, а також виявлення і фіксація джерел потенційної загрози життю і здоров'ю потерпілого. Зокрема, за фактами залишення у небезпеці новонароджених дітей, матері яких народжували у домашніх умовах, без звернення за відповідною допомогою мета огляду полягає у виявленні та фіксації слідів (наразі біологічного походження), що свідчать про таку діяльність.

Не менш важливою СРД, враховуючи специфіку кримінальних правопорушень, пов'язаних з залишенням малолітньої особи у небезпеці, виступає огляд трупа потерпілого.

Зважаючи, що для 50 % кримінальних правопорушень досліджуваної категорії характерними наслідками протиправних діянь виступає смерть потерпілого, огляд трупа є одним із основних, а в деяких випадках і єдиним джерелом слідової інформації досліджуваної групи, які можуть свідчити про вчинення даного виду кримінальних правопорушень.

Процесуальний порядок проведення огляду трупа знаходить своє відображення у ст. 238 КПК України. До того ж, законодавцем не розкривається сутнісний бік проведення даної СРД [77, с. 457-458].

Досліджуючи сутнісний бік огляду трупа, з урахуванням судово-медичних аспектів, О.Л. Кобилянський, Н.М. Ергард та Д.О. Поліщук доходять висновку про те, що проведення огляду трупа слідчим, прокурором має на меті встановлення фактичних даних та особливостей положення трупа особи на місці події. До фактичних даних, при цьому дослідниками віднесено: встановлення анкетних даних потерпілої особи, приблизний проміжок часу смерті, припущення щодо способу вчинення кримінального правопорушення та виявлення характерних ознак, особливості розташування трупа (або частин його кінцівок) на місці події, встановлення кола осіб які б могли бути причетні до вчинення кримінального правопорушення, допит цих осіб та зовнішній огляд прилеглої території до місця події [69, с. 148].

Аналізуючи запропоноване твердження, та враховуючи процесуальні вимоги КПК зважаючи при цьому на контекст досліджуваного питання зазначимо, що огляд трупа є комплексною СРД, яка включає елементи криміналістичної фіксації слідової інформації, оперативного реагування та збору інформації для формування початкових слідчих версій. Результати цієї дії суттєво впливають на подальший напрям розслідування, визначення тактики проведення наступних СРД та побудову доказової бази.

На результати проведення огляду трупа потерпілого у справах про залишення малолітньої особи у небезпеці, обрання тактики його проведення та вирішення питання залучення до огляду відповідних спеціалістів значною мірою впливає обстановка та умови в яких дана СРД проводиться.

В процесі ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень досліджуваної категорії встановлено, що у 68 % місцем проведення огляду трупа виступили місця постійного проживання потерпілого (квартири у багатоповерхових будинках та територія приватних домоволодінь).

Місцем проведення огляду трупа у 18 % проваджень досліджуваної

категорії виступають місця загального користування, зони відпочинку (парки, пляжі тощо).

У закладах охорони здоров'я проведення огляду трупа притаманне у 8 % проваджень. Наразі така необхідність викликана у випадках коли кримінальне правопорушення вчинено способом який полягає у відсутності належного медичного забезпечення потерпілого.

Інші місця проведення огляду трупа прослідковуються у 6 % проваджень вказаної категорії. До таких місць можна віднести автомобільний транспорт, спецавтомобілі швидкої допомоги, покинуті будівлі промислових підприємств тощо.

При цьому варто зазначити, що у 98 % проваджень, огляд трупа слідчим здійснюється одночасно з оглядом житла чи іншого володіння особи або місця події.

Основною метою огляду трупа на початковому етапі розслідування 73 % респондентів визначили встановлення наявності тілесних ушкоджень та інших слідів, які можуть свідчити про залишення особи у небезпеці.

Окрім явних тілесних ушкоджень, за фактом залишення у небезпеці малолітньої особи на тілі потерпілого можуть знаходитись специфічні сліди, які можуть вказувати на вчинення саме цього виду кримінального правопорушення. Для виявлення таких слідів слід ретельно оглянути шкіряні покрови, які можуть вказати на ознаки переохолодження або опіки. Також на шкіряному покриві можуть бути відображені ознаки зневоднення або відсутності харчування (наразі вказує сухість шкіри та слизових оболонок).

Окремо слід відзначити сліди, які характерні для народження дитини у домашніх умовах і які можливо виявити у процесі огляду, зокрема до таких можна віднести характерні травми при перерізанні пуповини новонародженого та сліди первинного змащування чи меконію на шкіряних покривах.

Крім цього в процесі огляду, залежно від обстановки вчиненого кримінального правопорушення, доцільно детально описати одяг, в якому

знаходиться потерпілий, зокрема його загальний стан, «сезонність» та інші деталі.

У процесі проведення огляду місця події, особливо у тих випадках коли СРД поєднана з оглядом трупа, важливо врахувати негативні фактори, які можуть вплинути у процесі огляду.

У цьому контексті К.О. Чаплинський у своєму дослідженні виділяє низку негативних факторів.

Таким чином, дослідник наголошує на тому, що, приділяючи особливу увагу огляду трупа потерпілого, слідчі нерідко нехтують детальним фіксуванням прилеглої обстановки, особливо якщо місцем вчинення кримінального правопорушення виступає квартира або територія приватного домоволодіння.

Іншою умовою, яка може негативно впливати на результати проведення огляду, на переконання автора, є те, що правопорушник, наразі перебуває на місці проведення огляду. Це може призвести до зміни обстановки місця огляду. Нерідко правопорушника можуть запросити до проведення огляду, що також може в подальшому негативно вплинути на перебіг досудового розслідування. Важливими організаційно-тактичними заходами слідчого огляду, який проводиться на відкритих ділянках місцевості та в місцях загального користування виступають розстановка та використання сил і засобів та визначення методу проведення огляду.

Отже, визначення методу проведення огляду залежить від меж його проведення, обстановки на місці події, способу вчинення кримінального правопорушення та наслідків, що були спричиненні протиправним діянням. Проведеним дослідженням матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що більшість оглядів відкритих ділянок місцевості проводиться ексцентричним методом. До того ж, слідчим визначається умовний «центр», від якого здійснюється огляд. Центром наразі визначається місце розташування більшої кількості матеріальних слідів. У випадках неможливості встановлення певного центру, або в разі розташування великої

кількості матеріальних слідів на значній відстані один від одного, слідчими застосовується фронтальний метод проведення огляду [186, с. 480].

Таким чином, огляд трупа та місця події, як різновиди слідчого огляду при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням у небезпеці малолітньої особи характеризується специфікою вибору методів залежно від обстановки та місцевості, а ключовими заходами є визначення меж огляду, розстановка сил і засобів та застосування відповідної методики.

Наступним важливим засобом отримання матеріальної інформації можна виділити тимчасовий доступ до речей і документів.

Як доводить дослідження матеріалів кримінальних проваджень, у 12 % слідчі вимушені звертатись до суду із клопотаннями про тимчасовий доступ до речей і документів. Відзначимо, що у 91 % звернень, слідчий просить суд надати дозвіл для доступу до медичної документації.

Переважаю слідство цікавить документація яка стосується фізичного та психічного стану потерпілого. Конкретизуючи, зазначимо, що до такої документації насамперед належать: медична картка потерпілого, історія хвороби, документи, що підтверджують факт народження дитини; медичні довідки про надходження потерпілої особи до лікувального закладу (у разі звернення за відповідною допомогою) тощо.

Основною метою звернення з клопотаннями про отримання тимчасового доступу до медичної документації, 87 % опитаних респондентів із числа слідчих назвали – подальше використання отриманої документації для надання експерту, з метою проведення відповідних судово-медичних експертиз.

Наразі наведена документація знаходиться у відповідних закладах МОЗ. На підготовчому етапі слідчому доцільно з'ясувати перелік документації, до якої планується отримати доступ.

Зокрема, слідчому доцільно звернутись за відповідною консультацією до спеціаліста.

Відтак, з урахуванням мети і подальшого використання медичної

документації, одержаної в результаті тимчасового доступу важливого значення набуває оперативність її отримання.

У кримінальних провадженнях щодо свідомого залишення дитини матір'ю у зв'язку з небажанням виховувати немовля, слідчі звертаються з клопотаннями щодо тимчасового доступу про надання інформації від операторів мобільного зв'язку для встановлення та опрацювання абонентів, які перебували в місці залишення потерпілого.

У процесі розслідування кримінальних правопорушень, розпочатих за фактами залишення у небезпеці малолітніх осіб, освідування посідає важливе місце серед СРД досліджуваної категорії, оскільки воно безпосередньо спрямоване на виявлення та фіксацію слідів кримінального правопорушення на тілі потерпілого, а у деяких окремих випадках і правопорушника.

Сутність освідування насамперед полягає у встановленні фактичних даних, що можуть свідчити про наявність чи відсутність небезпечних для життя і здоров'я умов проживання, а також наслідків залишення у небезпеці.

За результатами ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень можемо констатувати, що доля проведених освідувань становить 8 % від загальної кількості.

Наразі варто відзначити, що більша частка освідувань, а саме 56 % від кількості проваджень, в яких було проведено вказану СРД припадає на освідування підозрюваної особи.

На підставі дослідження матеріалів судово-слідчої практики можемо виділити основні завдання освідування у справах досліджуваної категорії, серед яких: фіксація тілесних ушкоджень; фіксація слідів, що свідчать про народження дитини поза закладів МОЗ; виявлення на тілі слідів біологічного походження; фіксація загального фізичного розвитку дитини; ідентифікація індивідуальних прикмет.

Освідування, проведене у рамках розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи має тісний зв'язок з іншими процесуальними діями – зокрема, із оглядом, судово-медичною експертизою, допитами

підозрюваного та/або свідків.

До того ж, у процесі проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії доцільним є, разом із визначеними вище напрямками, приділяти увагу одягу потерпілої особи. Зокрема, необхідно зафіксувати його фактичний стан, наявність пошкоджень чи забруднень, відповідність сезону та погодним умовам, а також матеріал, з якого він виготовлений. Отримані дані можуть мати суттєве доказове значення для встановлення умов перебування дитини та підтвердження факту залишення її у небезпеці.

Розкриваючи процедуру та тактичні особливості проведення освідування, ми можемо погодитись з позицією І.В. Басистої, С.О. Розкошинської та Л.В. Максиміва, які за результатами дослідження доходять висновку, що перед початком згаданої процедури (освідування) особу, якій пропонується пройти освідування ознайомлюють із постановою. Після цього їй пропонують добровільно пройти освідування, а в разі відмови – процедуру проводять примусово. Освідування не допускає дій, що принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я. У разі необхідності за допомогою фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів фіксують наявність або відсутність на тілі особи, яка підлягає цій процесуальній дії, слідів кримінального правопорушення чи особливих прикмет [7, с. 21].

Як було зазначено раніше, до числа СРД, спрямованих на здобуття відомостей із матеріальних джерел, належить і обшук. Водночас результати аналізу судово-слідчої практики та проведеного анкетування респондентів свідчать, що у кримінальних провадженнях вказаної категорії, дана слідча дія застосовується у 17 % випадків.

Спираючись на результати анкетування слідчих, нерозповсюдженість обшуку респонденти пояснили низкою факторів.

По-перше, першочерговими СРД у справах про залишення малолітньої особи в небезпеці зумовлює пріоритетність таких процесуальних дій, як огляд місця події, освідування потерпілих, допит свідків та

призначення судово-медичної експертизи, тоді як необхідність у відшукуванні прихованих предметів чи документів виникає вкрай рідко.

Другим фактором респондентами відзначено той факт, що, у більшості випадків кримінальні правопорушення вчиняється в межах житла чи іншого приміщення, що мінімізує потребу у проведенні обшуку.

По-третє, характер кримінального правопорушення, зокрема його спосіб та обстановка вчиненого кримінального правопорушення (пов'язаний із бездіяльністю, а не з активними діями винної особи) часто не передбачає наявності предметів чи знарядь, що потрібно вилучати.

Таким чином, обшук у справах цієї категорії застосовується лише у тих випадках, коли виникає необхідність виявлення прихованих об'єктів. Переважно доведення вини ґрунтується на інших джерелах доказової інформації, що пояснює низький відсоток проведення цієї СРД.

Об'єктами проведення обшуку на практиці виступають зазвичай квартири багатоповерхових будинків та території приватних домоволодінь – 92 %. Під час проведення обшуку вказаних об'єктів як правило вилучаються: комп'ютерна техніка; мобільні телефони та інша комп'ютерна техніка; одяг потерпілого; електроприлади зі слідами пошкоджень або кустарного виробництва та інші джерела небезпеки, що стали причиною отримання потерпілою особою тілесних ушкоджень; постільна білизна та інші речі, які зберігають на собі сліди біологічного походження.

У 5 % проваджень, де було проведено обшук об'єктом виступили транспортні засоби. За більш детального ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень встановлено, що за допомогою вказаних транспортних засобів було вчинено вказані кримінальні правопорушення.

Найменша кількість обшуків (3%) проводиться у нежитлових спорудах, до яких з тих або інших причин доступ обмежено.

Розглядаючи тактичні особливості проведення обшуку, можна зазначити, що вказана СРД потребує значного обсягу підготовчих дій.

Тактичні прийоми обшуку логічно диференціювати залежно від таких

двох етапів обшуку: заходи, що слідчий проводить до прибуття на місце проведення обшуку (вивчення матеріалів кримінальної справи, збирання орієнтувальної інформації, визначення часу проведення обшуку, тактико-технічне його забезпечення тощо); заходи, що слідчий проводить після прибуття на місце проведення обшуку (розташування охорони, способи проникнення на об'єкт обшуку, порядок дій слідчого на місці обшуку тощо) [71, с. 180].

Погоджуючись з позицією Д.В. Деревняка, враховуємо, що характерною особливістю обшуку є надзвичайно високе психологічне навантаження, адже обшук фактично є протистоянням між слідчим та особою, якої стосується обшук. Погоджуючись зі значущістю психологічних основ проведення обшуку, слід зазначити, що тактичні прийоми не вичерпуються ними [45, с. 105].

За результатами ознайомлення із науковою літературою, стосовно проблемних питань проведення обшуку, поєднаного із результатами опитування слідчих НПУ, які безпосередньо проводили досудове розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, ми можемо виокремити основні підготовчі заходи, зокрема:

- визначення доцільності проведення обшуку та визначення предмету (предметів);
- дослідження об'єкту (об'єктів) де планується проведення обшуку;
- визначення кола учасників та розподіл ролей учасників;
- визначення переліку необхідного технічного обладнання;
- планування обшуку;
- моделювання можливих ситуацій та поведінки осіб при проведенні обшуку та алгоритмізація дій в залежності від можливої ситуації;
- встановлення оптимального часу проведення СРД;
- збір інформації про особу (осіб), у якої планується проведення обшуку.

Отже, зазначимо, що основними засобами одержання інформації з матеріальних джерел у процесі розслідування залишення малолітньої особи в

небезпеці виступають такі СРД як огляд місця події, огляд трупа, тимчасовий доступ до речей і документів, освідчування та обшук [77, с. 458-460].

3.2. Особливості проведення процесуальних дій, спрямованих на вилучення інформації з особистісних джерел

Одним із фундаментальних напрямів у криміналістиці є класифікація слідчих дій за критерієм джерел отримання інформації. У межах такого підходу пропонується розрізняти три основні групи: особистісні джерела, речові джерела, а також змішані форми, що поєднують характеристики перших двох. Така систематизація дозволяє більш структуровано аналізувати процес формування доказової бази та забезпечує методологічну чіткість у практиці досудового розслідування.

Теоретичне обґрунтування наведеної класифікації знайшли своє відображення у результатах наукових досліджень М.В. Салтевського.

Автор відносить до наведених джерел інформації наступні слідчі (розшукові) дії, зокрема: допит, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб та пред'явлення для впізнання [161, с. 358].

Перш ніж перейти до розгляду особливостей виявлення, вилучення та фіксації відповідної інформації, слід зазначити, що у науковій літературі сліди, отримані внаслідок аналізу даних із досліджуваних джерел, відносять до так званих ідеальних слідів.

Натомість проведення слідчих (розшукових) дій, які направлені на їхнє виявлення та фіксацію на наш погляд доцільно відносити до способів, за допомогою яких такі сліди одержуються.

Аналізуючи наукову літературу у даному напрямку, можна побити велику кількість запропонованих підходів до визначення поняття «ідеальний слід».

Як зазначалось вище, одним із перших вітчизняних науковців, який запропонував таку класифікацію слідів є М.В. Салтевський, який був

переконаний, що людина, в процесі взаємодії з матеріальним середовищем та учасниками події кримінального правопорушення, відображають інформацію у вигляді суб'єктивних уявних образів. До того ж, автор обґрунтовано наголошує на тому, що людина є особливим джерелом інформації та відображає об'єктивну реальність на рівні соціальної свідомості [161, с. 290-293].

Своєю чергою у своєму монографічному дослідженні Д.В. Затенацький пропонує модель, відповідно якої автор доходить висновку що ідеальні сліди – це не тільки результат відображення дійсності у свідомості певної людини, а й форма збереження (відображення) відповідної інформації [61, с. 84].

Аналізуючи наукову літературу можна побачити схожість відношення науковців щодо визначення вказаної дефініції, а основною утворюючою рисою вказаної групи слідів, виступає їхнє джерело (носій) – людина.

Досліджувана група слідів має свою специфіку, яка вирізняє їх поміж інших слідів.

З огляду на викладене та специфічність досліджуваної групи слідової інформації, видається доцільним визначити характерні ознаки, що забезпечують можливість її виокремлення серед матеріальних та цифрових (віртуальних) слідів.

Розглядаючи ключові особливості вказаної групи слідів Д.С. Клименко, досліджуючи їх сутнісний бік стверджує що ідеальний слід являючи собою мисленнєвий образ, утворений внаслідок відображення. На думку дослідника таким слідам притаманний набір ознак, принципово відрізняючи їх від матеріальних відображень [68, с. 248].

Аналізуючи наукову літературу, можна виокремити наступні характерні ознаки ідеальних слідів, які необхідно на наш погляд враховувати під час проведення окремих СРД, які направлені на вилучення інформації з особистісних джерел, зокрема:

1. Відсутність фізичної форми. Вказані сліди зберігаються у пам'яті особи, яка особисто сприймала ті або інші події;

2. Високий рівень суб'єктивності сприйняття подій та подальшого відтворення в процесі проведення СРД;

3. Тимчасовість, що з часом призводить до спотворення фактів;

4. Високий рівень залежності від умов сприйняття суб'єктом інформації;

5. Необхідність вербального закріплення. Ідеальний слід стає джерелом доказу у результаті проведення СРД та знаходить відображення у протоколі, складеної за результатами її проведення.

Звісно, перелічений масив ознак є дещо узагальненим та нами відображено найбільш типові властивості, з урахуванням їх впливу на процес отримання та фіксації відповідної інформації.

Найбільш поширеною і одночасно найскладнішою СРД у справах про залишення малолітніх осіб у небезпеці, яка направлена на отримання інформації з особистісних джерел є допит.

Аналізом матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що допит проводиться у всіх без виключення провадженнях.

Як наголошують В.Ю. Шепітько та В.О. Коновалова – допит, на думку науковців є найбільш поширеним способом одержання доказів. Мета допиту полягає в одержанні повних показань, що об'єктивно відображають дійсність. Ці показання є джерелом доказів, а фактичні дані, які в них містяться – доказами [101, с. 187].

За результатами дослідження матеріалів кримінальних проваджень встановлено що у всіх без винятку випадках.

Враховуючи ознаки, притаманні даній групі слідів, у справах про залишення у небезпеці малолітніх осіб, на наше переконання допит доцільно віднести до першочергових СРД, який має бути проведений у найкоротший термін після отримання повідомлення про кримінальне правопорушення.

Таким чином, для з'ясування особливостей проведення допиту, доцільно взяти за основу процесуальний статус допитуваного.

Проводячи класифікацію за процесуальним статусом допитуваної

особи, найбільша частка допитів припадає на допит підозрюваного, зокрема у 100 % проваджень, які було направлено до суду з обвинувальним актом, нами було встановлено факт наявності протоколу допиту підозрюваного.

Допит підозрюваного в провадженнях досліджуваної категорії у більшості випадків відбувається у безконфліктній ситуації. Про це свідчать результати проведеного аналізу протоколів допиту підозрюваного.

Результати аналізу засвідчують, що у 69 % підозрювані під час допиту повністю визнають вину у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення, не відмовляються від надання показань та надають відповіді на всі запитання слідчого у повному обсязі, не вдаючись до дій, спрямованих на ускладнення чи дезорієнтацію слідчого.

Згідно з отриманими даними, у 41 % проваджень підозрювані під час допиту не визнають вину у вчиненні кримінального правопорушення повністю або частково. При цьому вони, посиляючись на ст. 63 Конституції України, відмовляються надавати відповіді на запитання слідчого або надають вибіркові відповіді. Така поведінка інтерпретується як прояв конфліктності під час проведення слідчої (розшукової) дії, що має бути враховано при методичному плануванні, обранні тактики та організації допиту.

На думку К.О. Чаплинського, конфліктна ситуація допиту характеризується наявністю у слідчого і допитуваного відносин суперництва і протидії, що обумовлюється повною або частковою розбіжністю інтересів [190, с. 241].

На підставі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень можна виокремити основні відомості, які необхідно встановити в процесі допиту вказаної категорії осіб.

Отже, допит підозрюваного спрямований переважно на з'ясування сімейного стану допитуваного, родинних зв'язків, наявності дітей чи підопічних, фактів вживання наркотичних засобів або зловживання алкоголем, умов проживання та стану здоров'я потерпілого, відношення

підозрюваного до вчинюваного діяння, обставин надання йому медичної допомоги, відвідувань медичних працівників, причин і умов настання тяжких наслідків, попередніх випадків залишення потерпілого без нагляду, перекладання обов'язків з догляду на інших осіб, а також перебування сім'ї на обліках у соціальних службах.

Зазначений перелік питань є орієнтовним і варіює залежно від слідчої ситуації, проте, проведеним аналізом встановлено, що у 79 % допитів так або інакше встановлюються наведені обставини.

Для вирішення завдань допиту, особливо в разі встановлення наявності реальної (або потенційної) конфліктної ситуації, слідчому необхідно вирішити низку організаційно-підготовчих завдань.

Аналізуючи наукову літературу, нам імпонує позиція М.М. Єфімова, який наголошує, що на підготовчому етапі до проведення допиту необхідно з'ясувати ряд обставин, які потребують детального вивчення встановлення. Безпосередньо під час проведення допиту потрібно застосовувати відповідні тактичні прийоми для найбільшої його ефективності, зокрема: встановлення психологічного контакту із допитуваним; пред'явлення доказів; приховування меж поінформованості слідчого [48, с. 252].

Як бачимо із наведеного, науковцем на перше місце віднесено завдання встановлення психологічного контакту, як головної умови отримання криміналістично-значущої інформації.

Позиція науковця обґрунтовано підтверджується і результатами проведеного опитування слідчих НПУ, згідно якого 100 % респондентів визначили основним тактичним прийомом в процесі проведення допиту підозрюваного у справах про залишення у небезпеці малолітніх осіб саме встановлення психологічного контакту.

Таким чином, встановлення психологічного контакту – це створення відповідної атмосфери та встановлення сприятливих відносин між слідчим і допитуваним, що стає чинником професійно-психологічного впливу на допитуваного і сприяє вирішенню завдань допиту.

Тому, як вважає М.М. Єфімов, для зняття стану напруженості, хвилювання, неспокійності, тривожності, неприязні, підозрілості допитуваного під час проведення СРД варто встановити з особою психологічний контакт, застосовуючи при цьому ряд тактичних та психологічних прийомів [50, с. 203].

Крім цього, 82 % респондентів визначили описуваний тактичний прийом таким, що найбільш сприяє переведенню слідчої ситуації із конфліктної до безконфліктної.

Проте варто відзначити, що встановлення психологічного контакту є далеко не єдиним тактичним прийомом, який використовуються слідчими під час допиту підозрюваного.

Результати анкетування практичних працівників, які приймали участь у розслідуванні кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 135 КК України, де шкоду було завдано малолітній особі свідчать про активне використання комплексу тактичних прийомів допиту підозрюваних, що відмовляються від надання показань або надають завідомо неправдиві відомості. На підставі отриманих даних було ідентифіковано найбільш ефективні методи, застосування яких є доцільним для досягнення цілей СРД.

Отже, наряду із встановленням психологічного контакту фундаментальне значення психологічної взаємодії як першооснови для подальшого збирання інформації 89 % респондентів визначили створення сприятливих умов, що мінімізують психологічне напруження.

Окремо у даному контексті слід відзначити тактичні прийоми, спрямовані на побудові послідовності та структуруванні процесу допиту, до яких респондентами було віднесено проведення СРД у формі вільної розповіді та постановка уточнюючих питань під час допиту. Наведені тактичні прийоми були відзначені 91 % респондентів.

Серед працівників правоохоронних органів значна увага приділяється прийомам, які фіксують або впливають на поведінкову реакцію допитуваного, зокрема фіксування змін у поведінці правопорушника 90 %

опитаних визначили дієвим тактичним прийомом. Своєю чергою, 87 % респондентів до даної групи прийомів віднесли створення уявлення про поінформованість слідчого. При цьому поєднання наведених прийомів створює умови, що спонукають підозрюваного до співпраці.

Менш поширеними, але все ще застосовуваними під час розслідування кримінальних проваджень досліджуваної категорії є розсіювання уваги допитуваного (69%) та викладення слідчим версії вчиненого кримінального правопорушення (56%). Ці прийоми наразі використовуються для виведення підозрюваного з рівноваги та спонукання його до надання правдивих свідчень.

Проведення повторного допиту, з метою виявлення протиріч в контексті розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи було відзначено найменшою кількістю респондентів, зокрема дієвість даного прийому було відзначено 36 % опитаних.

Окрім обрання тактичних прийомів важливе місце займають інші підготовчі заходи.

Поміж основних підготовчих заходів можна виділити вивчення особи, які планується допитати; обрання моменту проведення допиту та його планування; встановлення переліку питань, які необхідно встановити. Планування СРД залежить від об'єму отриманої вихідної інформації про подію кримінального правопорушення, зокрема про спосіб вчинення.

Враховуючи специфіку розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії важливим фактором отримання криміналістично-значущої інформації відіграє оперативність проведення допиту правопорушника. Це зумовлено насамперед необхідністю збереження детальної інформації про подію кримінального правопорушення.

Важливу роль в обранні моменту проведення допиту, відіграє особливості психоемоційного стану кримінального правопорушення, який перебуваючи у стані напруги та стресу більш схильний до надання правдивих свідчень (показань).

Перелік відомостей, які підлягають встановленню в процесі допиту підозрюваного напряму залежить від способу вчинення кримінального правопорушення. Крім цього, у справах залишення новонародженої дитини матір'ю, яка самотійно народжувала одним із основних завдань виступає встановлення мотивації такої поведінки.

Пропонуємо ознайомитись з фрагментом допиту, проведеного у судовому засіданні: «...підозрювана винуватину визнала повністю та пояснила, що дійсно 29.03.2021 приблизно о 03.00 годин у власному будинку, народила живу, недоношену дитину, її вік може відповідати 33-35 тижням. Відразу ж після народження дитини вона відрізала самотійно ножом пуповину. Близько 05.00 годин вона загорнула новонароджену дитину чоловічої статі в простирadlo та віднесла її на територію сусіднього домогосподарства, та залишила на порозі будинку.

В подальшому підозрювана дізналась, що новонароджена дитина померла від переохолодження. Крім того, остання зазначила, що не може пояснити чому так зробила, і якщо б час можна було б повернути назад, вона такого б не зробила. Спочатку вона не знала про вагітність, а потім коли дізналась, боялась признаватись свекрусі та чоловіку, оскільки у неї вже було троє дітей. Допитана думала, що сусідка побачить дитину і віднесе її куди потрібно і не могла подумати про те, що дитина помре, оскільки наміру вбивати дитину не мала...» [21].

Як бачимо із наведеного фрагменту правоохоронними органами поміж іншого було акцентовано увагу на встановленні саме мотиваційного боку кримінального правопорушення. За результатами чого, можемо дійти висновку, що у даній ситуації основними мотивами виступили сором, поєднаний із страхом. Крім цього можна дійти висновку про ірраціональність мислення та імпульсивність дій.

Розглянувши основні тактичні особливості проведення допиту правопорушників, пропонуємо перейти до дослідження ключових рис допиту свідків, які притаманні процесу розслідування кримінальних правопорушень

кваліфікованих за ст. 135 КК.

Досліджуючи наукову літературу в ракурсі визначення оптимальних шляхів вирішення завдань досудового розслідування досліджуваної категорії проваджень за допомогою допиту свідків, цікавою вбачається позиція А.Ф. Волобуєва, який зазначає, що повнота і правдивість показань свідка залежить від вирішення таких тактичних завдань, що повинно враховуватись слідчим: правильне визначення кола осіб, які володіють інформацією, що має значення до розслідування; визначення можливої зацікавленості свідків у результатах розслідування чи залежності від осіб, які зацікавлені в цьому; нейтралізація чинників, які негативно впливають на поведінку під час допиту; врахування соціальних та психологічних особливостей допитуваного; вжиття заходів, спрямованих на попередження подальшої відмови від даних правдивих показань [32, с. 220].

Таким чином, першочерговим завданням є визначення кола осіб, які можуть бути допитані в процесі розслідування залишення у небезпеці малолітніх осіб.

Насамперед необхідно констатувати, що процесуальний статус свідків у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії набуває досить широке коло осіб.

Таким чином на підставі проведеного вивчення матеріалів кримінальних проваджень можна виділити наступні групи осіб, які допитуються у процесуальному статусі свідка.

До найбільш поширеної групи свідків можна включити категорію осіб, які з тих чи інших причин володіють інформацією про вчинене кримінальне правопорушення. До наведеної групи осіб ми відносимо насамперед осіб, з якими спільно проживав потерпілий та осіб, які проживають по сусідству з потерпілим, знайомі родини де відбулась подія кримінального правопорушення, а також випадкові свідки, які виявили потерпілого. Загальна кількість допитів осіб даної категорії складає 58 % від кількості проведених допитів свідків.

Допит свідків, які є членами сім'ї потерпілого або спільно з ним проживають, зазвичай відбувається у відносно безконфліктній атмосфері. Водночас результати опитування свідчать, що 74 % слідчих стикаються з труднощами під час одержання показань саме від цієї категорії свідків.

Найпоширенішою проблемою (58 %) є відмова від надання показань, спираючись на Конституційне право, яке звільняє від відповідальності за відмову дачі показань стосовно членів сім'ї та близьких родичів.

Другою за значимістю перешкодою (35 %) респонденти вказують формальний характер допиту, коли свідки надають неповні, неправдиві або надто узагальнені відомості. Основною причиною цього є небажання свідка нашкодити підозрюваному.

У межах допиту вказаної категорії свідків з'ясовуються відомості щодо: характеру родинних відносин із потерпілим; встановлення факту залежності потерпілого від правопорушника; особливостей внутрішньосімейних стосунків; факторів, що сприяли залишенню у небезпеці; місця перебування свідків і правопорушника та їхніх дій після настання події; систематичності та тривалості залишення у небезпеці; житлово-побутових умов; перебування сім'ї на обліку соціальних служб; наявності у підозрюваного шкідливих звичок чи інших залежностей.

До другої групи свідків ми можемо віднести осіб, які виявили дитину, перебуваючу у небезпеці. Кількісне співвідношення проведення допитів вказаної категорії відносно загальної кількості проведених допитів складає 23 %. Конкретизуючи зазначимо, що до даної групи слід віднести лікарів або іншого персоналу закладів МОЗ, посадових осіб органів державної влади, представників ДСНС та правоохоронних органів. В переважній більшості випадків, допити даної категорії свідків відбувається у безконфліктній ситуації, оскільки у 98 % проваджень вказаної категорії свідки із числа наведеної групи не перебували у жодних стосунках як із потерпілим так і з представниками його родини.

Обставини, що встановлюються під час допиту вказаної категорії

свідків частково збігаються із тими, які встановлюються допитом осіб, із числа тих, що володіють інформацією про кримінальне правопорушення. Проте, допитуючи осіб із числа вказаної категорії слідчому доречно зосередити увагу на встановленні відомостей про: місце роботи та належність до організації допитуваного; основні посадові обов'язки; факт перебування сім'ї потерпілого на відповідних обліках; фактичні та формальні підстави взяття на облік (накази, справи, дата постановки); порядок здійснення перевірок умов проживання потерпілого; випадки притягнення підозрюваного до адміністративної або кримінальної відповідальності; факти застосування неприпустимих методів виховання; випадки самовільного залишення потерпілим місця проживання.

Додатково можна зазначити, що у випадках залишення новонароджених немовлят, допитуючи осіб, які їх виявили детально слід встановити всі обставини виявлення дитини та заходи, які були вжити за вказаним фактом.

Основні тактичні прийоми, які застосовуються у процесі допиту вказаної категорії осіб це проведення допиту у формі вільної розповіді, актуалізація пам'яті, пред'явлення матеріалів кримінальних проваджень та речових доказів.

Набір тактичних прийомів у процесі допиту цієї групи свідків спрямовані насамперед на максимально точне відтворення обстановки кримінального правопорушення та фактичного стану (фізичного та психічного) дитини на момент її виявлення. Сукупність таких відомостей дозволяє об'єктивно підтвердити факт залишення малолітнього в небезпеці.

Останньою і одночасно найменш поширеною групою свідків ми можемо визначити спеціалістів, зокрема у 19 % проваджень. Незважаючи на те, що вказана група є найменш чисельною, слід констатувати, що в окремих випадках саме завдяки інформації, отриманої за результатами допиту спеціалістів слідчий може встановити факт перебування дитини у небезпеці. Поміж названого, інформація одержана від спеціаліста допомагає призначити

відповідні експертизи.

Оскільки участь спеціаліста у кримінальних провадженнях даної категорії, нами буде розглянута у наступному підрозділі нашого дослідження. У зв'язку з чим, пропонуємо зосередитись на предметі допиту та тактичних прийомах.

Узагальнюючи результати ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень, можна дійти висновку, що предмет допиту полягає у з'ясуванні фактичного стану малолітньої особи, умов її перебування, можливих наслідків та впливу на здоров'я і психіку. Відомості, надані спеціалістами під час допиту також можуть слугувати підтвердженням або спростуванням показань інших осіб та доповнити об'єм доказів.

Формуючи предмет допиту, варто пам'ятати, що допит спеціаліста має певні обмеження, які характерні для тієї галузі знань, у якій спеціаліст є компетентним. Отже, питання, які можуть бути поставлені спеціалісту, також мають належати до компетенції спеціаліста. В іншому випадку надана ним інформація не матиме доказового значення [44, с. 87].

Перш ніж перейти до переліку тактичних особливостей проведення допиту вказаної групи свідків, цікавою на наш погляд здається класифікація системи тактичних прийомів, запропонований Є.Є. Демидовою, яка доходить висновку відповідно якого систему тактичних прийомів допиту спеціаліста можна поділити на три блоки, які спрямовані на таке: 1) сприяння отриманню необхідної інформації щодо проведеної слідчої дії, у якій брав участь спеціаліст; 2) сприяння отриманню пояснень щодо наданого ним висновку; 3) сприяння отриманню інформації щодо обставин, з'ясування яких потребує використання спеціальних знань [43, с. 193].

Проаналізувавши сутнісний бік допитів спеціалістів, за матеріалами кримінальних проваджень з якими ми мали можливість ознайомитись можна дійти висновку що допити у справах досліджуваної категорії більша частка спрямована на сприянні отримання інформації щодо обставин, з'ясування яких потребує спеціальних знань та отримання відомостей щодо окремих

СРД, в яких брав участь допитуваний.

З урахуванням викладеного та аналізуючи результати опитування респондентів можна виділити основні тактичні прийоми, які використовуються під час допиту спеціалістів як під час отримання інформації щодо обставин, з'ясування яких потребує використання спеціальних знань так і щодо участі окремих СРД: проведення допиту у формі поєднання формату вільної розповіді та формату «питання-відповідь»; надання для ознайомлення матеріалів кримінальних проваджень (речових доказів); проведення допиту за місцем роботи допитуваного; ознайомлення з результатами проведення інших СРД; пред'явлення та співставлення показань з інформаційними джерелами (наказами, інструкціями, постановами тощо).

Пропонуємо перейти до розгляду тактичних особливостей найменш чисельної групи осіб – допиту потерпілого. Незважаючи на відносно невеликий відсоток кількості проведених допитів осіб, яким протиправними діями правопорушника було спричинено шкоду, проведення даної СРД можна віднести до розряду найбільш складних, яка вимагає ретельної підготовки.

Частка допитів осіб, яким кримінальним правопорушенням було спричинено безпосередню шкоду складає менше 6 %.

Перш ніж перейти до розкриття особливостей проведення допитів осіб вказаної категорії на наш погляд доцільно розкрити причини такого становища та негативні наслідки, які може спричинити допит малолітньої особи.

Як показало опитування представників правоохоронних органів та практикуючих психологів, поєднане із дослідженням наукових джерел, присвячених даній проблематиці, основними причинами, які стають на заваді або повністю виключають можливість проведення СРД, є: наслідки вчиненого кримінального правопорушення, які переважною більшістю характеризуються настанням смерті потерпілого; вікові особливості

потерпілого; психоемоційний стан; ненадійність та мінливість показань допитуваного; процесуальні гарантії потерпілого, які закріплені КПК, що ускладнюють процедуру допиту.

Основним завданням слідчого, наряду із отриманням криміналістично-значущої інформації є мінімізація негативних чинників для потерпілого, що досягається ретельністю підготовки до проведення СРД.

Допит малолітньої або неповнолітньої особи регламентується нормами ст. 226 КПК України, відповідно вимог законодавства, слідчий зобов'язаний залучити до його законного представника, педагога або психолога, а за необхідності лікаря [112].

Виходячи з вимог, встановлених законодавством, на підготовчому етапі доцільним є завчасне вжиття заходів щодо забезпечення присутності необхідних учасників процесу. Як законного представника потерпілого недоцільно залучати членів його сім'ї, зокрема батьків, оскільки це може зумовити психологічний тиск на допитуваного. Крім того, беручи до уваги вік допитуваного та його психологічні особливості, слід погодити з психологом перелік питань, які планується поставити допитуваному.

Як бачимо в даному контексті ключову роль відіграє вік потерпілого. Оскільки вікова градація була детально описана у підрозділі, присвяченому особі потерпілого, зазначимо лише, що за результатами дослідження матеріалів кримінальних проваджень найчастіше допитуються особи віком від 7 до 10 років, доля таких допитів становить 59 %.

У даному контексті, визначаючи роль підготовчих заходів Н.В. Павлова доходить висновку, що перед допитом обов'язково необхідно вивчити особу допитуваного, встановити її вік, що важливо не лише у кримінально-правовому та кримінально-процесуальному сенсі, а й з позиції криміналістичної тактики і психології.

Як стверджує науковиця, під час підготовки слідчий може встановити індивідуально-психологічні особливості малюка, його сильні та слабкі місця, схильність до фантазування, захоплення, з'ясувати стосунки в сім'ї тощо

[136, с. 9].

Встановлення психологічного контакту – це створення відповідної атмосфери та встановлення сприятливих відносин між слідчим і допитуваним, що стає чинником професійно-психологічного впливу на допитуваного і сприяє вирішенню завдань допиту [50, с. 203].

Цілком погоджуючись з позицією науковців, які акцентують увагу на встановленні психологічного контакту, з метою спонукання допитуваного до надання найбільш повних та об'єктивних свідчень, важливою умовою є створення відповідних умов, які сприятимуть встановленню такого контакту.

Аналізуючи наукові джерела присвячені вивченню проблематики допиту малолітнього низка авторів доходять висновку про те, що не менш важливою складовою підготовки є вибір місця та часу проведення допиту. В умовах сьогодення допит неповнолітніх потерпілих все частіше проводиться з використанням методики «Зелена кімната», яка значною мірою допомагає мінімізувати негативні фактори та полегшує процес встановлення психологічного контакту [98, с. 640-641].

У міжнародній практиці також застосовується модель «Барнахус» (у перекладі з ісландської «Будинок для дітей»), впровадження якої вже поступово почалось і в Україні [4, с. 412]. Барнахус – це місце, де різні спеціалісти з різних установ (представники правоохоронних органів, кримінального судочинства, служб захисту дітей, медичні працівники, психологи), співпрацюють, щоб забезпечити ефективний захист дитини. Модель «Барнахус» поєднує у собі систему правосуддя та соціальну сферу, що у результаті призводить до скоординованої діяльності відповідних установ [62, с. 8].

Проводячи підготовчі заходи, важливо пам'ятати що допит малолітньої особи має жорсткі часові рамки, встановлені ст. 226 КПК України, відповідно якої СРД не може продовжуватись без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день [112].

Законодавчі обмеження часових рамок проведення допиту

обґрунтовано науковим підходом вчених галузі психології.

Наразі у науковому дослідженні Н.О. Пряхіної та О.І. Пташник-Сердюк, автори зазначають що фаза «безпосередньої розмови з дитиною» не повинна перевищувати одну годину, адже це психологічно виснажує дитину. Чим молодшою є дитина, тим коротшою має бути тривалість процесуальних дій за її участі [154, с. 269].

У практичній діяльності допит дитини, яка стала жертвою кримінального правопорушення має складатись із декількох етапів: 1) збирання інформації та фактів про подію, що сталася за участі неповнолітнього; 2) власне розмова з дитиною, яка відбувається у декількох фазах (1 – попередня фаза; 2 – вступна фаза; 3 – фаза вільної розповіді; 4 – фаза детальних запитань; 5 – заключна фаза) [119, с. 83].

Власне попередня фаза розмови з дитиною покликана на встановлення психологічного контакту, на підставі попередньо зібраної інформації про подію кримінального правопорушення.

У більшості випадків (97 %) допит потерпілого проходить безконфліктно, однак іноді спостерігаються спроби викривлення інформації.

За результатами опитування, у 62 % випадків причиною є психологічний вплив з боку батьків чи інших родичів; у 24 % – вікові та психологічні особливості малолітніх потерпілих, які не завжди правильно розуміють питання та схильні вигадувати або відмовлятися від відповідей; у 14 % виступає небажання завдати шкоди одному з батьків навіть без зовнішнього тиску. Водночас зазначений розподіл є умовним, оскільки вікові особливості потерпілих ускладнюють визначення справжніх причин викривлення або неповноти показань.

Серед найбільш характерних тактичних прийомів, що застосовуються під час допиту потерпілого у справах досліджуваної категорії, з урахуванням вікових особливостей допитуваного, слід виокремити: уточнення та деталізацію раніше наданих показань; встановлення контрольних відомостей; використання переконання; проведення допиту у присутності осіб, які

користуються авторитетом у потерпілого; проведення повторного допиту; застосування технічних засобів фіксації; постановку уточнювальних запитань; проведення допиту у формі ігри із застосуванням анатомічних ляльок, м'яких іграшок тварин, іграшок-автомобілів, іграшок-будинків тощо [134, с. 218].

Переходячи до визначення кола питань, які підлягають встановленню, зазначимо, що вони формуються під впливом загальної обстановки вчиненого кримінального правопорушення. До того ж, серед основних предметоутворюючих чинників виступає спосіб вчиненого кримінального правопорушення.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень, поєднаного із результатами опитування представників правоохоронних органів ми можемо виділити ключові моменти, які слідчому необхідно з'ясувати в процесі допиту потерпілого, а саме: місце залишення у небезпеці малолітнього; хто саме залишив та за яких обставин; чи повідомляв когось потерпілий про те що він знаходиться у небезпеці; наявність можливості у потерпілого вжиття заходів щодо самозбереження; часові рамки перебування у небезпеці; наслідки, спричинені протиправними діями (зокрема слід з'ясувати чи відчувала залишена дитина страх, тривогу); наявність подібних фактів у минулому; коло можливих свідків; спосіб життя в родині де відбулось залишення у небезпеці; дані, які можуть охарактеризувати особу правопорушника тощо.

Розглянувши найбільш проблемні питання проведення допиту, пропонуємо перейти до розкриття особливостей проведення одночасного допиту двох чи більше раніше допитаних осіб.

Аналізуючи результати останніх наукових досліджень, присвячених проблематиці цікавим на наш погляд видається визначення запропоноване С.Ю. Карпушиним, який доходить висновку що одночасний допит – особливий різновид допиту, що полягає у допитуванні по черзі в присутності один одного, двох чи більше вже допитаних за одним й тими самими

обставинами кримінального провадження осіб з числа свідків, потерпілих, підозрюваних, їх аналізі й безперервному порівнянні (зіставленні) для з'ясування причин розбіжностей у цих показаннях [66, с. 239].

Зазначимо, що за результатами ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень, розпочатих за фактами залишення у небезпеці малолітніх осіб вказана СРД проводиться досить не часто. Наразі нами було встановлено, факт проведення одночасного допиту двох або більше раніше допитаних осіб лише у 4 % проваджень.

Причина відносно малої кількості проведених СРД пояснюється здебільшого відсутністю необхідності її проведення. За результатами опитування слідчих, які на практиці здійснювали досудове розслідування кримінальних проваджень даної категорії, 82 % опитаних заявили про відсутність протиріч у показаннях, які необхідно перевіряти за допомогою вказаної СРД.

Крім цього, аналізуючи норми КПК України, відповідно ч. 9 ст. 224 слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. До того ж, у п.3 ч.9 цієї ж статті зазначається, що у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо кримінальних правопорушень, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним [112].

Таким чином, у справах про залишення у небезпеці малолітніх одночасний допит застосовується рідко через вікові та психологічні особливості потерпілих, ризик їхньої травматизації та взаємного впливу учасників. Крім того, отримання достовірних показань потребує індивідуального підходу, роблячи вказану СРД малоефективною.

Переходячи до розгляду особливостей проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, слід погодитись з позицією К.О. Чаплинського, який зазначає, що вказана СРД має багато спільного з допитом, його процесуальними та організаційно-тактичними особливостями і виступає як засіб перевірки вже отриманих під час допитів показань. Це дозволяє розглядати її як самостійну СРД, що проводиться наразі на подальшому етапі розслідування [183, с. 143].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за фактами залишення малолітніх осіб у небезпеці, показав, що у 79 % випадків (від загальної кількості фактів проведення вказаної СРД) одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб проводиться за участю підозрюваного та свідка. У решті випадків одночасно допитуються виключно свідки. При цьому у переважній більшості ситуацій (98 %) до одночасного допиту залучається дві особи.

Як і для інших СРД, успіх виконання поставлених завдань під час одночасного допиту напряду залежить від підготовчих заходів.

Особливості підготовки до проведення одночасного допиту значною мірою зумовлюються законодавчо визначеними підставами його застосування, насамперед наявністю суперечностей у показаннях допитуваних осіб. Саме тому ключовим завданням слідчого є виявлення таких розбіжностей, які мають істотне значення для формування цілісного уявлення про обставини кримінального правопорушення та визначення подальшого напряду досудового розслідування.

Як стверджує І.А. Жалдак, перед проведенням одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб слід розглянути можливості пояснення причин розбіжностей у показаннях іншим чином [54, с. 97].

З огляду на специфіку слідчої ситуації, обставини вчинення кримінального правопорушення та процесуальний статус допитуваних осіб, доцільним видається застосування комплексу тактичних прийомів, розроблених і обґрунтованих у працях В. Ю. Шепітька та В. О. Коновалової,

зокрема: супровід спілкування пред'явленням доказів; маскуванню мети одночасного допиту; раптовість проведення допиту; приховання поінформованості слідчого про обставини справи; проведення кількох одночасних допитів двох чи більше раніше допитаних осіб поспіль із несумлінним учасником чи проведення у поєднанні з допитом; проведення допитів за наростаючою силою [84, с. 239].

Узагальнюючи результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень, та на підставі результатів, отриманих у процесі опитування працівників НПУ, проведення досліджуваної СРД під час розслідування залишення у небезпеці малолітніх осіб має на меті вирішення наступних завдань: конкретизація відомостей щодо події кримінального правопорушення; усунення істотних суперечностей у показаннях; виявлення особи, яка надає недостовірні свідчення; встановлення мотивів подання неправдивих відомостей тощо.

Останньою СРД, яка забезпечує одержання інформації із особистісних джерел, і одночасно проводиться в процесі розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи виступає пред'явлення для впізнання.

Чинним КПК України процес пред'явлення для впізнання регламентується низкою статей, зокрема ст. ст. 228-230 КПК України. Нормативне регулювання передбачає диференціацію порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії залежно від характеру об'єктів, що підлягають пред'явленню для впізнання.

Наразі відповідно норм чинного КПК передбачені наступні СРД, пов'язані з впізнанням: впізнання особи (ст. 228 КПК); впізнання речей (ст. 229 КПК); впізнання трупа (ст. 230 КПК). Зокрема законодавцем окремо виділяється процедура пред'явлення для впізнання особи за фотознімками (ч.6 ст.228 КПК).

Пред'явлення для впізнання в системі слідчих (розшукових) дій має особливе значення, хоча його проведення не є обов'язковим. З огляду на слідчу практику, іноді пред'явлення особи для впізнання є головною слідчою

(розшуковою) дією, за результатами якої цілковито викривається особа, винна у кримінальному правопорушенні [37, с. 155].

Необхідність у проведенні цієї дії кожного разу визначається особою, яка проводить досудове розслідування, відповідно до слідчої ситуації, що склалась на певному його етапі [93, с. 397].

Перед аналізом специфіки проведення пред'явлення для впізнання доцільно звернутися до наукових підходів щодо визначення цього поняття, оскільки на даний час у чинному законодавстві його усталеного нормативного закріплення не існує.

Розкриваючи проблемні питання пред'явлення для впізнання, Є.Д. Лук'янчиков пропонує вказану СРД розглядати як криміналістичну ідентифікацію, яка відбувається за ідеальними відображеннями (слідами пам'яті) зовнішніх ознак об'єктів [116, с. 7].

У даному контексті, науковець розглядає вказану СРД як специфічну форму криміналістичної ідентифікації, що базується на відтворенні у пам'яті впізнаючого зовнішніх ознак об'єкта.

Своєю чергою В.Ю. Шепітько визначає пред'явлення для впізнання як слідчу дію, яка полягає в пред'явленні свідкові чи іншій особі об'єктів, котрі вони спостерігали раніше, з метою встановлення їх тотожності або групової належності [101, с. 237].

Дещо відмінне визначення досліджуваної дефініції пропонує М.В. Салтевський, так науковець доходить висновку, відповідно якого пред'явлення для впізнання – це процесуальна слідча дія, процедура провадження якої суворо регламентована законом [161, с. 374].

Проте, на наш погляд зведення процедури пред'явлення для впізнання суто до процесуальної дії, не повною мірою розкриває її сутність.

Дослідивши низку наукових джерел, присвячених проблематиці теоретичного обґрунтування сутності досліджуваної дефініції, можна дійти висновку, відповідно якого пред'явлення для впізнання полягає у встановленні тотожності або групової належності об'єкта на основі

відтворення його образу у пам'яті свідка, поєднуючи функції ідентифікації та уточнення обставин кримінального правопорушення.

Не вступаючи в наукову дискусію з приводу встановлення найбільш точного визначення та на підставі узагальнення наведених вище підходів пропонуємо перейти до розкриття особливостей її проведення, якими характеризується процес розслідування проваджень досліджуваної категорії.

Дослідженням матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що об'єктами пред'явлення для впізнання у справах досліджуваної категорії виступають: живі особи (за фотознімками) (8 %); живі особи в натурі (6 %); речі матеріального світу (3 %).

Відносно незначна кількість проведення вказаної СРД, де об'єктом впізнання виступає людина, обмеженнями, закріпленими КПК, а також доцільністю її проведення.

Оскільки особа, що вчинила кримінальне правопорушення і потерпіла особа мають родинні зв'язки, а також враховуючи вікові особливості потерпілого, втрачається доцільність впізнання потерпілим правопорушника. Таким чином, доцільно проводити впізнання за участю свідків.

Ознайомленням з матеріалами кримінальних проваджень встановлено, що у переважній більшості випадків, а саме у 97 % об'єкти пред'являються для впізнання свідкові.

Аналізуючи матеріали кримінальних проваджень та результати судової практики у кримінальних провадженнях, пов'язаних із умисним залишенням дитини у загальнодоступних місцях, встановлено, що у 32 % під час проведення впізнання пред'являються живі особи, а не їх фотознімки.

Беручи до уваги специфіку криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, досліджуваної категорії під час проведення впізнання свідку, потерпілому або підозрюваному зазвичай пред'являються такі об'єкти: елементи одягу потерпілого (36 %); предмети чи їхні фрагменти, за допомогою яких було отримано тілесні ушкодження (26 %); об'єкти, що створювали небезпеку для потерпілого (22 %); а також особисті

речі останнього (16 %).

У більшості випадків об'єктами впізнання виступають речові докази, вилучені в процесі огляду місця події, огляду тіла загиблого або під час проведення СРД, направлені на вилучення інформації з матеріальних джерел.

Стосовно найбільш оптимального часу проведення названої СРД, на наш погляд слушною є позиція К.О. Чаплинського, який зазначає, що пред'явлення для впізнання можна віднести до похідних СРД, оскільки його проведенню завжди передують інші слідчі дії (слідчий огляд, затримання, допит), без провадження яких пред'явлення для впізнання відбуватись не може [189, с. 8].

За результатами ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень, встановлено, що у 94 % випадків, пред'явлення для впізнання відбувається на подальших етапах розслідування.

Як зазначалось вище, доля проведення впізнання особи за фото превалює порівняно із пред'явленням для впізнання особи в натурі, пропонуємо розглянути тактичні особливості вказаного різновиду СРД.

Узагальнення даних, отриманих у результаті аналізу матеріалів кримінальних проваджень, опитування співробітників Національної поліції України та вивчення наукових джерел, дає підстави стверджувати, що до кола підготовчих заходів, необхідних для проведення впізнання особи за фотознімками, належать насамперед: проведення попереднього допиту впізнаючого; визначення оптимального місця та часу здійснення СРД; забезпечення можливості участі всіх суб'єктів; ухвалення рішення щодо застосування та підготовки технічних засобів фіксації; добір фотознімків, що підлягатимуть пред'явленню для впізнання.

Фотознімки із зображенням підозрюваних (обвинувачених) можуть бути вилучені за місцем їх проживання, у родичів, друзів або з офіційних документів. Необхідно отримувати такі фотознімки, щоб час їх виготовлення максимально наближався до моменту сприйняття потерпілим або свідком тієї чи іншої особи [187, с. 159].

Підготовчі заходи до пред'явлення речей для впізнання здійснюються за аналогічними правилами, що й підготовка до проведення впізнання за фотознімками. Основна відмінність полягає у предметі впізнання: замість зображення особи, впізнаючому пропонуються для ідентифікації конкретні матеріальні об'єкти.

Криміналістичні особливості особи потерпілого у кримінальних провадженнях залишення малолітнього у небезпеці зумовлюють можливість участі у проведенні вказаної СРД малолітніх та неповнолітніх осіб.

Законодавець не встановлює мінімального віку з якого особу можна залучити до проведення СРД, але при цьому необхідно враховувати ступінь розвитку малолітнього (неповнолітнього), можливості умов сприйняття та оцінки тих чи інших процесів (явищ) [191, с. 218].

Наразі пред'явлення для впізнання, під час розслідування кримінальних правопорушень за ст. 135 КК України, де потерпілим виступає малолітня особа дозволяє усунути протиріччя в показаннях раніше допитаних осіб, перевірити існуючі або висунути нові слідчі версії, отримати нові докази та виступає одним засобів отримання інформації з особистісних джерел.

Таким чином, у процесі розслідування злісного залишення у небезпеці малолітньої особи, одним із основних джерел доказової інформації виступає інформація отримана з особистісних джерел.

До слідчих дій, які забезпечують одержання інформації із особистісних джерел у процесі розслідування кримінальних проваджень досліджуваної категорії слід віднести слідчий допит, одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб та пред'явлення для впізнання.

3.3. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні залишення у небезпеці малолітньої особи

Забезпечення ефективного виконання завдань кримінального судочинства у процесі розслідування фактів залишення малолітньої особи у небезпеці, у сучасних умовах значною мірою досягається шляхом залучення спеціалістів, компетенції яких виходять за межі юридичної сфери та охоплюють знання з медицини, техніки, педагогіки, психіатрії, психології та інших наук чи галузей знань.

Інтеграція фахівців різних галузей у процес досудового розслідування істотно розширює можливості слідчого у виявленні, фіксації, дослідженні та оцінюванні доказової інформації, що підвищує якість, оперативність та об'єктивність розслідування.

У зв'язку із численними реформаційними процесами, що відбуваються в правоохоронній, судовій та інших сферах суспільного життя, дотепер дискусійними є питання використання спеціальних знань. Не зважаючи на те, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) постійно зазнає змін і удосконалень, деякі аспекти залишаються не вирішеними та потребують доопрацювання [170, с. 240].

Аналізуючи юридичну літературу, присвячену проблематиці використання спеціальних знань, можна побачити, що, не зважаючи на достатньо плідну працю низки вчених в напрямку дослідження проблеми використання спеціальних знань в методиці розслідування кримінальних правопорушень, дотепер немає єдиного погляду щодо поняття та форм використання спеціальних знань. До того ж, вчені по різному відносяться до змістової складової цієї наукової категорії [87, с. 195].

Наразі М. В. Салтевський під спеціальними знаннями розумів постійно удосконалюванні набуті знання, вміння навички, які використовуються в будь-якій галузі людської діяльності, отримані в процесі спеціальної освіти, досвіду і практичної діяльності (за винятком професійних знань осіб, що здійснюють розслідування), необхідні для швидкого і повного розкриття і розслідування кримінального правопорушення, а також розгляду справи в суді [161, с. 184]. Також автором було запропоновано модель, відповідно якої

співвідношення спеціальних та професійних знань науковцем розглядались у вигляді моделі так званих «двох полей», що включають кінцеві переліки знань: у взаємовідносинах «слідчий-спеціаліст» знання, які є спільними для обох полей, він називає професійними (однаковими за змістом) для слідчого та спеціаліста, а спеціальними – ті знання, які залишаються після виділення професійних [163, с. 255].

У криміналістичній теорії також вагомий внесок до визначення спеціальних знань було зроблено й іншими дослідниками. Наразі В. Ю. Шепітько, до спеціальних знань відносить будь-які знання та вміння, отримані внаслідок вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному науковому та практичному рівню [200, с. 119].

На думку П. В. Цимбала, М. А. Федорчука і Я. Л. Варшавець, спеціальні знання – знання, що розроблені наукою та втілені в практичну професійну діяльність осіб, які володіють ними переважно внаслідок здобуття вищої спеціальної освіти [182, с. 376].

Своє бачення підходу до визначення досліджуваної дефініції були презентовані Пирогом І. В. та Г.С. Бідняк, які наголошують, що спеціальні знання – це сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті спеціальної підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень [140, с. 15].

Цілком зрозуміло, що слідчий не володіє спеціальними знаннями і повинен звертатись за допомогою до обізнаних осіб, серед яких експерти, спеціалісти, перекладачі, психологи тощо.

О.Г. Кривокурс, досліджуючи злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, слушно зауважує, що забезпечення виконання завдань кримінального судочинства значною мірою забезпечується шляхом залучення спеціалістів,

які володіють знаннями, які виходять за межі площини права, та знаходяться у площині таких галузей як медицина, техніка, педагогіка, психіатрія, психологія та інші науки. Залучення до процесу досудового розслідування відповідних спеціалістів (фахівців) значно збільшує можливості особи, яка проводить досудове розслідування, щодо виявлення, фіксації, дослідження і оцінки доказової інформації [100, с. 166].

Розглядаючи особливості використання спеціальних, Н.М. Косміна визначає спеціальні знання як систематизовані наукові та практичні знання, вміння і навички в певній галузі людської діяльності (за виключенням знань у галузі матеріального і процесуального права), отримані в результаті цілеспрямованої професійної підготовки і досвіду роботи, які використовуються в процесуальній та непроцесуальній формах для встановлення обставин кримінального правопорушення [94, с. 14].

Як бачимо із наведеного, автор у своєму визначенні наголошує на диференціюванні знань, зокрема виділяючи форми їхнього використання.

Проведеним нами опитуванням практичних співробітників правоохоронних органів було встановлено, що під час розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи спеціальні знання були використані майже у всіх випадках, на що вказали 95,4 % респондентів, решта – 4,6 % сумнівалась в однозначній відповіді.

Узагальненням різноманітності спеціальних знань, криміналісти класифікують форми спеціальних знань на непроцесуальні та процесуальні форми, тобто такі, що прямо передбачені законодавством та опосередковано, застосовуються при проведенні процесуальних дій обов'язково або факультативно. [201, с.5].

Проведеним аналізом матеріалів судово-слідчої практики ми визначили, що під час розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи найбільш ефективними формами використання спеціальних знань є:

– призначення судових експертиз – трасологічних, психологічних, біологічних, судово-медичних, судово-психіатричних (100 %),

- залучення спеціаліста до проведення слідчого огляду; допиту (92, 3 %); тимчасовому доступу до речей і документів (18,4 %); пред’явлення для впізнання (16,3 %), слідчого експерименту (11,2 %);
- консультаційна допомога (76,1 %) ;
- обліково-довідкова допомога (68,5 %).

Розглядаючи специфіку використання спеціальних знань у процесуальній формі, слід зазначити, що чинне кримінально-процесуальне законодавство не встановлює вичерпного переліку використання спеціальних знань, але визначає два безпосередні носії спеціальних знань – це експерт і спеціаліст [11, с. 62].

Наразі, спеціаліст залучається слідчим для проведення окремих СРД з метою надання відповідної консультаційної допомоги, натомість експерт – особа, яка проводить відповідне дослідження та несе відповідальність за достовірність та повноту дослідження.

Виходячи із наведеного, можна дійти закономірного висновку, що залучення експерта притаманне саме у формі використання спеціальних знань у процесуальній формі, натомість залучення спеціаліста може відбуватись як у процесуальній (участь під час проведення окремих СРД) та і у непроцесуальній формах.

Розкриваючи окремі аспекти, стосовно питання використання спеціальних знань у процесуальній формі, Г.І. Глобенко вказує, що процесуальна форма регламентується положеннями кримінального процесуального законодавства і передбачає можливість їх використання під час: а) проведення експертизи; б) проведення слідчих (розшукових) дій; в) застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження тощо [35, с. 46-47].

Як бачимо із наведеного твердження, автором наводиться найбільш розповсюджені процесуальні форми, проте їх перелік залишається не вичерпним, і можуть застосовуватись під час інших процесуальних дій.

На підтвердження даної тези, в процесі аналізу наукових джерел, нам

видається цікавою позиція Ю.М. Чорноус та А.В. Лісіцького, які виходячи із аналізу теоретичних та емпіричних джерел, проведеного дослідниками, наголошують на тому, що можна констатувати, що нині межа між такими формами використання спеціальних знань як процесуальною та непроцесуальною, у ряді випадків може бути «умовною» [196, с. 480].

Дослідивши найбільш розповсюджені підходи до визначення спеціальних знань, та встановивши форми їхнього використання з огляду на контекст досліджуваної проблематики, пропонуємо розглянути основні моменти використання спеціальних знань у процесуальній формі.

Важливим джерелом доказів є допит потерпілої особи, в даному випадку – малолітньої особи.

У підрозділі нашого дослідження, присвяченого одержанню інформації з особистісних джерел, нами було акцентовано увагу, щодо відносно незначної кількості проведення допитів вказаної категорії, де поміж іншого було розкрито об'єктивні причини такого становища.

Проте, варто констатувати, що інформація, отримана від малолітнього потерпілого, який є безпосереднім учасником подій, має суттєву цінність та важливість для розслідування кримінальних проваджень досліджуваної категорії.

Як передбачає Законодавець, допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності - лікаря. Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день. Особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання (ст. 226 КПК України) [112].

Окрім виконання обов'язкових вимог процесуального законодавства щодо проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії, слідчому важко не припуститись помилок та бути обізнаним щодо особливостей спілкування з

такою вразливою категорією осіб, встановити психологічний контакт.

Практика свідчить, що спеціалістам також це не завжди вдається. Тому важливо залучення педагога або психолога, які мають досвід роботи за таким специфічним напрямом і обізнані щодо обставин кримінального провадження, що суттєво впливає на досягнення високого результату із збереженням психічного стану потерпілої особи.

Роль педагога (психолога) під час допиту малолітньої потерпілої особи передбачає: сприяння слідчому у встановленні психологічного контакту з допитуваним; допомога в обранні дієвих тактичних прийомів та методів психологічного впливу з урахуванням особи допитуваного; допомога у формулюванні питань, їхньої кількості та послідовності; застосування технічних засобів, під час проведення допиту (анатомічних ляльок тощо); спонукання допитуваного надання правдивих показань та повноти їхнього викладення. Допитуючи малолітніх, треба брати до уваги їх швидку стомлюваність і нездатність довгий час зосереджуватися на одному об'єкті. Тому тривалість спілкування повинна бути мінімальна. Слідчий, залежно від психологічних особливостей дитини, має передбачити перерви, під час яких психолог допомагатиме дитині відпочити і на деякий час відвернути увагу від предмета допиту [132, с. 120].

Також, Законодавець передбачив необхідність залучення спеціаліста під час пред'явлення для впізнання за участі малолітньої (неповнолітньої) особи (ст. 227 КПК України) [112]. Роль спеціаліста під час проведення впізнання за участю малолітнього або неповнолітнього полягає у сприянні встановлення психологічного контакту слідчого з неповнолітнім (малолітнім); допомога у виборі методів психологічного впливу; спонукання в наданні правдивої інформації [100, с. 164].

Слід звернути увагу, що функції залученого спеціаліста під час проведення тимчасовому доступу до речей і документів, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, яка направлена на допомогу фіксації процесуальної дії, забезпечують спеціалісти відділів криміналістичного

забезпечення слідчих управлінь Національної поліції України. Водночас, психологами та педагогами, залученими в якості спеціалістів, можуть бути особи що працюють судовими експертами, так і інші особи, що за освітою та діяльністю відповідають законним вимогам.

Формування доказової бази жодного кримінального провадження, кваліфікованого за ст. 135 КК України, не можливе без висновків судових експертів.

Судова експертиза є важливою процесуальною формою використання спеціальних знань, оскільки за її допомогою органи досудового слідства мають можливість встановити фактичні дані, що мають значення для розслідування, які неможливо встановити іншим шляхом [143, с. 230].

Як слушно зазначають вчені, судова експертиза призначається незалежно від того, чи володіють слідчий, прокурор, суддя спеціальними знаннями, призначаючи експертизу, оскільки фактичні дані, отримані шляхом експертного дослідження, не можуть бути відображені ні в якому процесуальному документі, окрім висновку експерта. Навіть, коли слідчий сам робить певний умовивід завдяки наявним ознакам, що видимі неозброєним оком, без оцінки експерта, його наукового тлумачення на основі спеціальних пізнань вони не можуть бути обґрунтовані і виконувати роль доказу [12, с. 6].

Законом України «Про судову експертизу» регламентовано, що криміналістичні, судово-медичні та психіатричні експертизи проводять тільки державні експертні установи, серед яких науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби: Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [153].

Узагальненням матеріалів судово-слідчої практики нами було встановлено, що за окресленими кримінальними правопорушеннями були

призначені наступні судові експертизи: судово-медичні, судово-психіатричні, ДНК-експертизи, молекулярно-генетичні, біологічні, судові експертизи аудіозапису та інші.

За результатами ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень, поєднаного із аналізом результатів діяльності судів загальної юрисдикції встановлено, що найбільша кількість проведених експертиз припадає на судово-медичні експертизи. Вказана експертиза призначається у 60 % проваджень досліджуваної категорії.

Наразі комісійні судово-медичні експертизи призначаються у 19 % проваджень, натомість доля додаткових призначених судово-медичних експертиз у справах про залишення у небезпеці малолітньої особи складає 5 %.

Узагальнюючи результати ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень у переважній більшості випадків за допомогою зазначеного виду експертного дослідження вирішуються проблемні питання встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, їхньої кількості. Проте, у разі заподіяння протиправними діями наслідків у вигляді смерті потерпілого основними питаннями, окрім наведених вище виступають встановлення причини та часу настання смерті.

Важливою умовою також при встановленні наявності тілесних ушкоджень та тілі загиблого є встановлення причинно-наслідкових зв'язків між отриманням тілесних ушкоджень та настанням смерті.

Окрім наведених типових питань, які слідчими ставляться на вирішення експерту судово-медична експертиза вирішує низку питань, характерних процесу розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

Наразі правильність кваліфікації кримінального правопорушення та встановлення факту залишення у небезпеці, вирішується частково проведенням СМЕ. Наведемо фрагмент висновку судово-медичної експертизи, а саме: «Згідно висновку комісійної судово-медичної експертизи

№ 04-01/34 від 29.11.2021 більш раннє звернення за медичною допомогою, могло збільшити ймовірність збереження життя потерпілого» [28].

Як бачимо, висновок експерта дає підстави стороні обвинувачення зробити логічні висновки щодо причинно-наслідкових зв'язків між погіршенням стану здоров'я потерпілого та наслідками, які настали внаслідок зволікання ініціювання звернення до медичного закладу, що спричинило настання тяжких наслідків у вигляді настання смерті.

У кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами залишення у небезпеці новонародженої дитини, матір якої на момент виявлення дитини не встановлено, СМЕ відіграє ключове значення для встановлення матері дитини.

У даному контексті наведемо фрагмент висновку судово-медичної експертизи: «при обстеженні 31.05.2018 судово-медичною експертною комісією встановлено наявність залишків кетгут у в ділянці задньої спайки промежини, як наслідок проведеної операції 31.03.2018; з боку внутрішніх статевих органів у неї виявлено, що зовнішнє вічко шийки матки пропускає кінчик пальця, з молочних залоз відмічається виділення молозива, що свідчить про минулі пологи у підозрюваної, які по давності могли відбутися 30.03.2018 близько 23.00 год. Дитина народилась доношеною, зрілою, життєздатною, на 36-38 тижні вагітності» [30].

Наряду із судово-медичною експертизою, у процесі розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи важливого значення для кваліфікації та визначення ступеню вини набуває судово-психіатрична експертиза (СПЕ).

Проведеним аналізом встановлено, що вказаний вид експертних досліджень проводиться у 41 % проваджень досліджуваної категорії. У 4 % проваджень проводиться комісійна СПЕ.

Важливо зазначити, що найчастіше, а саме у 67 % проваджень, за якими було призначено даний вид експертизи, СПЕ проводиться відносно підозрюваного. Натомість у 33 % проваджень відмічається проведення СПЕ відносно потерпілої особи.

Відмінною характеристикою судово-психіатричної експертизи підозрюваного та потерпілого виступає її цільова спрямованість. Наразі у процесі експертного дослідження потерпілого головним завданням є встановлення наявності чи відсутності психічного розладу, зумовленого заподіяною шкодою. Водночас під час проведення експертизи щодо підозрюваного визначальним є з'ясування його осудності та здатності нести кримінальну відповідальність за вчинене діяння. Крім цього СПЕ підозрюваного вирішує специфічні питання, пов'язані із встановленням факту перебування жінки у стані, обумовленому пологами.

У зв'язку з цим пропонуємо розглянути фрагмент висновку СПЕ, який докладно описує предмет даного виду експертизи та розкриває найбільш широке коло питань, які вирішуються у процесі розслідування проваджень досліджуваної категорії: «...згідно висновку судово психіатричного експерта №149 від 16.04.2021 року підозрювана, в момент скоєння правопорушення не страждала і в даний час психічним захворюванням не страждає, не знаходилась в тимчасовому хворобливому стані та не перебувала в обумовленому пологами стані. Могла усвідомлювати свої дії і керувати ними. У відношенні інкримінуемого правопорушення підозрювану слід вважати осудною. Застосування заходів медичного характеру не потребує...» [23].

Не применшуючи значення інших видів експертиз, наголосимо на вагомому значенні психологічної експертизи. Судові експерти О. Сліпець та О. Хмара в своїх дослідженнях слушно привертають увагу до отримання вихідних даних під час судово-психологічного дослідження дітей. Дослідники зазначають анамнестична бесіда з дитиною будується з урахуванням віку дитини, гіпотези щодо рівня її психічного розвитку й індивідуальності [126, с. 154].

Оскільки зазвичай виникає потреба у проведенні декількох видів судових експертиз, то доцільно комплексні експертизи за різними експертними спеціальностями, що дозволяє скоротити процесуальні строки.

Наприклад, за зазначеною категорією кримінальних проваджень нерідко проводиться психолого-психіатрична експертиза.

У слідчій практиці, в процесі розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи, органами досудового розслідування ініціюється проведення ДНК експертизи.

Дослідженням матеріалів кримінальних проваджень встановлено що наведений різновид експертного дослідження проводиться у 10 % кримінальних проваджень даної категорії.

Проте, враховуючи обстановку і умови кримінальних правопорушень даної групи відзначимо, що у справах про залишення новонароджених дітей, в обстановці самотійного народження дитини в домашніх умовах, доля проведених ДНК-експертиз доходить до 70 %.

Наведена експертиза проводиться насамперед для встановлення біологічного споріднення між потерпілим та правопорушником; проведення порівняного аналізу біологічних речовин; ідентифікації особи потерпілого тощо.

Для наочності прикладу використання ДНК-експертизи у практичній діяльності наведемо фрагмент судового рішення, у справі про залишення малолітньої особи у небезпеці, відповідно якого за допомогою експертного дослідження встановлено родинні зв'язки між матір'ю, та залишеною дитиною.

Наразі «...за даними висновку експерта №37 від 10.04.2019 р., між собою, ДНК-профіль якої встановлено із фрагменту плечової кістки, відібраної у трупа невстановленої новонародженої дитини, виявленої 06.12.2018 р. та підозрюваної особи є біологічна спорідненість...» [26].

Нами наведено та розглянуто найбільш розповсюджені види експертних досліджень, які ініціюються органами досудового розслідування у процесі розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

Проте, зазначимо, що перелік експертиз не є вичерпним, та у процесі розслідування слідчим можуть ініціюватись проведення досліджень, які на

перший погляд видаються не притаманними розслідуванню кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, зокрема можемо навести судову експертизу аудіозапису.

Такий вид експертизи здебільшого відіграє ідентифікаційну роль і використовується для встановлення належності голосу певній особі.

Практичне використання даної експертизи докладно описано у рішенні суду, фрагмент якого ми наводимо для розкриття практичного використання даного виду дослідження, зокрема: «...згідно протоколу огляду від 08.07.2022 року при проведенні огляду електронної пошти, остання містила електронний лист, відправником якого є КП «Хмельницький обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф», до якого прикріплено вкладення, зокрема, звуковий файл «ab0.wav», який було відкрито та під час прослуховування встановлено, що він містить розмову жінки та частково чоловіка із диспетчерами Хмельницької та Рівненської центральних оперативних диспетчерських, тривалість розмови 5 хв. 01 сек. Зазначену розмову викладено у текстовому (друкованому) форматі, згідно якої жінка зателефонувала до швидкої допомоги та повідомила про п'яті пологи, що відбулися вдома, під час розмови жінка представилась та повідомила адресу свого місцезнаходження, водночас на запитання диспетчера про стан дитини, остання повідомила лише про те, що дитина лежить поруч біля неї...

Згідно висновку експерта №СЕ-19/118-22/6530-ВЗ від 15.08.2022 року в наданій на дослідженні фонограмі, що міститься у файлі з назвою «ab0.wav», голос та мовлення належить обвинуваченій...» [25].

Практика свідчить, що призначення судових експертиз – це складний процес, який неможливо здійснити в короткі строки без додаткових консультацій судових експертів. Такі роз'яснення допомагають визначитись з певним нормативним забезпеченням щодо відповідної експертизи, формулюванням можливих запитань, винесених на вирішення експертизи, підготовкою необхідних матеріалів для експертного дослідження [9, с. 151].

Враховуючи викладене, пропонуємо перейти до розгляду використання

спеціальних знань у непроцесуальній формі.

Ю.М. Чорноус та А.В. Лісицький наголошують, що непроцесуальна форма використання спеціальних знань знаходить такі відображення: попередні експрес дослідження слідів кримінального правопорушення; перевірка за криміналістичними обліками та інформаційно-довідковими базами; усні консультації спеціаліста; використання власних спеціальних знань слідчим, дізнавачем, прокурором, суддею, захисником [196, с. 480].

Науковці, окрім конкретних консультації зі спеціальних питань під час підготовки до виконання слідчих (розшукових) дій, виділяють консультації загального характеру, що надають змогу особі, яка здійснює розслідування, зорієнтуватись в події кримінального правопорушення, його механізму, масштабах протиправної діяльності, колі учасників кримінального правопорушення тощо, у тій частині цих питань, що пов'язані зі спеціальними знаннями. Можна сказати, що такі консультації фахівця мають ознайомлювальний характер і здебільшого проводяться в стадії порушення кримінальної справи або в період виконання початкових, невідкладних слідчих (розшукових) дій [83, с. 46].

У контексті досліджуваної проблематики превалюючою формою використання спеціальних знань у непроцесуальній формі є отримання консультацій з предмету, які виходять за межі компетенції органу досудового розслідування (98 %). Найчастіше слідчі звертаються по таку допомогу саме на етапі призначення експертиз (78 %).

Зміст консультаційної діяльності на даній стадії зводиться, головним чином, до уточнення виду експертизи, доцільної з огляду на характер вчиненого кримінального правопорушення та конкретну слідчу ситуацію; визначення завдань, які можуть бути вирішені шляхом проведення того чи іншого експертного дослідження; встановлення відповідної експертної установи; надання допомоги у правильному та логічно послідовному формулюванні питань, що виносяться на вирішення експертизи; а також до з'ясування необхідності направлення матеріалів кримінального провадження,

речових доказів чи інших об'єктів дослідження. Наразі консультація надається в усній формі (98 %), проте у деяких випадках слідчі можуть скеровувати інформаційні запити до експертних установ з метою отримання додаткових відомостей. Водночас така практика є обмежено поширеною та рідко застосовується на практиці [2, с. 104].

Разом із зазначеним, 67 % опитаних респондентів вказали на практику звернення до спеціалістів за консультативною допомогою на етапі підготовки до проведення допиту.

Найчастіше (79 %) таку допомогу слідчі отримують від психологів, особливо у випадках планування допиту малолітніх або неповнолітніх осіб.

Зміст подібних консультацій охоплює низку важливих аспектів, зокрема респондентами було відмічено: надання рекомендацій щодо створення сприятливої психологічної атмосфери під час проведення допиту; узгодження формулювань, кількості та логічної послідовності запитань, які планується поставити допитуваному; вибір форм та методів проведення допиту; визначення доцільності застосування спеціальних технічних засобів (зокрема наборів для малювання, анатомічних ляльок тощо); а також отримання інших відомостей, потрібних для забезпечення максимально ефективного результату від проведення слідчої дії.

Отримання роз'яснень як форма непроцесуального використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, розпочатих за фактами залишення у небезпеці малолітніх осіб, полягає у зверненні слідчого до фахівців відповідної галузі з метою усунення можливих помилкових або неповних тлумачень відомостей, зафіксованих у документації установ, експертних висновках чи протоколах проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Переважно предметом таких звернень є медична документація (довідки, амбулаторні карти тощо), у якій відображені дані, що потребують фахового (професійного) пояснення. З огляду на відсутність у слідчих спеціальних медичних знань, виникає необхідність роз'яснення медичних

діагнозів, зокрема тих, що стосуються набутих психічних розладів потерпілого.

Досить часто потребують додаткових уточнень і висновки експертів, насамперед судово-медичної експертизи.

Криміналісти наголошують, що під час оцінки висновку експерта потрібно в комплексі враховувати такі критерії, як перевірка дотримання вимог закону при призначенні експертизи; перевірка справжності та достатності досліджуваних речових доказів і зразків; оцінка наукової обґрунтованості експертної методики та правомірності її застосування в конкретному випадку; перевірка і оцінка повноти висновку експерта; логічна обґрунтованість ходу та результатів експертного дослідження; зв'язок результатів експертного дослідження з певним кримінальним провадженням; відповідність висновків експерта наявним у кримінальному провадженні доказам; перевірка висновку експерта шляхом слідчого експерименту, допиту [10, с. 33].

Зокрема, у практиці слідчої діяльності поширеною є потреба у фаховому тлумаченні результатів допиту малолітніх чи неповнолітніх осіб: у таких випадках слідчі звертаються до психологів для інтерпретації відповідей, наданих дітьми на поставлені запитання.

Попереднє дослідження у справах досліджуваної категорії, не є типовим інструментом у процесі доказування. Воно набуває практичного значення лише у випадках завдання потерпілому тілесних ушкоджень та ініціюється самим потерпілим (його представником).

Незважаючи на відсутність процесуального статусу, на відмінно від висновку судово-медичної експертизи, результати попереднього дослідження можуть виступати додатковим джерелом відомостей про характер і спосіб вчинення кримінального правопорушення, що сприяє більш повному з'ясуванню ключових обставин кримінального правопорушення.

Таким чином, розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи, обов'язково супроводжується процесуальними та непроцесуальними

формами використання спеціальних знань. Більш значимим серед них є: призначення судових експертиз (криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних), а також залучення спеціаліста до проведення слідчого огляду; допиту; тимчасовому доступу до речей і документів; консультацій, обліково-довідкової допомоги.

Висновки до розділу 3

Під час дослідження особливостей тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій можна дійти таких висновків:

1. Встановлено вичерпний перелік слідчих (розшукових) та процесуальних дій, які застосовуються для одержання інформації з матеріальних джерел. Основним засобом одержання матеріальних слідів встановлено огляд місця події. Найбільш поширеними місцями проведення ОМП виступили місця постійного проживання потерпілого (81 %), місця де було залишено потерпілого (поза межами місця проживання) (14%), місця проживання сторонніх осіб (4, 5 %), транспортні засоби (0, 5 %). За результатами дослідження розкрито тактичні особливості проведення огляду місця події з урахуванням місця вчинення кримінального правопорушення та його способу. У 50% кримінальних правопорушень оглядається труп потерпілого. Встановлено, що в переважній більшості кримінальних проваджень огляд трупа поєднується з ОМП, який проводиться за місцем постійного проживання потерпілого.

Досліджено особливості проведення обшуку у провадженнях щодо залишення у небезпеці малолітньої особи. Обшук проводиться у 17 % кримінальних проваджень досліджуваної категорії. Об'єктами його проведення виступають як правило житлові приміщення, значно рідше транспортні засоби. З'ясовано окремі тактичні і процесуальні особливості проведення тимчасового доступу до речей і документів. Акцентовано увагу

на об'єктах проведення тимчасового доступу. Встановлено, що найчастіше метою проведення тимчасового доступу виступає документація, яка знаходиться у закладах МОЗ.

Зосереджено увагу на тактичних особливостях проведення освідування. Факти проведення освідування встановлені у 8 % проваджень. Більша кількість освідувань має на меті встановлення слідів кримінального правопорушення на тілі підозрюваного. Тіло потерпілого освідується дещо рідше. За результатами дослідження наведеної групи носіїв слідової інформації сформульовано пропозиції в частині вдосконалення тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій з огляду на особливості розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

2. Розкрито особливості проведення слідчих (розшукових) дій направлених на отримання інформації з особистісних джерел. Встановлено, що найбільший масив ідеальних слідів знаходиться у показаннях свідків та підозрюваного. Досліджено специфіку проведення допиту малолітнього потерпілого та малолітніх слідків. Акцентовано увагу на особливостях залучення спеціалістів до проведення допиту малолітнього залежно від слідчої ситуації та процесуального статусу малолітнього. Наголошено на доцільності використання під час допиту вказаної категорії осіб методик «Зелена кімната», методики «Барнахус» та анатомічних ляльок. Викладено пропозиції щодо вдосконалення тактики проведення допиту малолітнього потерпілого та свідків в контексті застосування тактичних прийомів допиту;

3. Досліджено форми використання спеціальних знань, притаманним процесу розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи. Встановлено, що найбільш поширеними формами використання спеціальних знань у процесуальній формі виступають залучення спеціаліста до проведення окремих СРД. Найчастіше спеціалісти залучаються до проведення допиту малолітньої особи. Розкрито можливості проведення експертиз. Наголошено, що у 60 % призначається судово-медична експертиза.

Поміж іншим розкрито особливості проведення судово-психіатричної експертизи, яка проводиться у 41 % проваджень. Встановлено, що у 67 % випадків, де було проведено СМЕ вона проводилась відносно підозрюваного, з метою встановлення його осудності. Щодо потерпілого СПЕ проводиться у 33 % проваджень та має на меті встановлення фату спричинення шкоди психічному здоров'ю потерпілого. ДНК експертиза проводиться у 10 % проваджень та має на меті встановлення факту батьківства (материнства). Розкрито особливості використання спеціальних знань у непроцесуальній формі.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичний аналіз і вирішення наукового завдання з розробки та наукового обґрунтування концептуальних засад методики розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи. Найсуттєвішими результатами дослідження є такі:

1. Визначено специфіку правових відносин у питанні захисту прав дітей, що безпосередньо впливає на рівень зловживань у цій сфері. Встановлено неврегульованість на законодавчому рівні обов'язкової ознаки «небезпечного для життя стану» у змісті ст. 135 КК України, що призводить до різного тлумачення цієї норми суб'єктами досудового розслідування. Наголошено, що КК України не містить поняття «тяжкий наслідок», що у поєднанні із відсутністю офіційної позиції Верховного суду України з цього приводу на практиці, призводить до помилок у кваліфікації вказаного правопорушення.

Запропоновано викласти ч.3 ст. 135 КК України «Залишення в небезпеці» у такій редакції: «Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили смерть потерпілого, тяжке тілесне ушкодження, заподіяння тілесних ушкоджень середньої тяжкості, розвиток небезпечних для життя станів, а також тяжкі порушення психічного здоров'я потерпілого (у тому числі розвиток або загострення психічних розладів, стійких посттравматичних реакцій чи інших психологічних станів, що становлять загрозу життю або подальшому розвитку потерпілого), – караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років...»

Визначено предмет злочинного посягання при вчиненні залишення у небезпеці малолітньої особи (життя потерпілого, фізичне здоров'я, психічне здоров'я).

Обстановка вчинення залишення у небезпеці малолітньої особи характеризується тривалістю протиправної поведінки суб'єкта кримінального правопорушення. Місцем вчинення кримінального

правопорушення, у більшості випадків, є місця постійного проживання потерпілого, серед яких можна виділити наступні: приміщення квартир багатоповерхових будинків (36 %); приватні домогосподарства (32 %). Доведено кореляційну залежність між обстановкою та способом вчинення залишення у небезпеці малолітньої особи.

Серед соціально-побутових умов, під впливом яких формується протиправна поведінка осіб, які вчиняють залишення у небезпеці малолітніх осіб, потрібно відмітити режим воєнного стану, що на сьогодні триває у країні.

2. Спираючись на думки науковців, досліджено та систематизовано типові способи залишення у небезпеці малолітньої особи, та особливості утворення слідів кримінальних правопорушень окресленої категорії.

Способи безпосереднього вчинення кримінального правопорушення можна розподілити наступним чином: неналежний нагляд (контроль) за діями малолітнього потерпілого; відсутність належного забезпечення потерпілого медичною допомогою; поміщення (залишення) потерпілого у непридатні (небезпечні) для проживання умови; перекладання обов'язків догляду на сторонніх осіб та/або самоусунення від догляду; залишення потерпілого в умовах відсутності продуктів харчування та засобів догляду. Комплекс дій правопорушника складає систему взаємодії матеріальних об'єктів, наслідком чого виступає утворення слідової картини.

З'ясовано типові сліди кримінального правопорушення. Головним джерелом доказової інформації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 135 КК України, виступають ідеальні сліди, носіями яких виступають правопорушник, свідки та потерпілі. Основними джерелами матеріальних слідів виступають труп потерпілого, тіло потерпілої особи та речі матеріального світу, які зберігають на собі сліди вчиненого протиправного діяння. Інформаційні (віртуальні) сліди в переважній більшості зберігаються на цифрових носіях інформації, зокрема мобільних телефонах та комп'ютерній техніці.

3. Встановлено, що особою правопорушника у провадженнях щодо залишення у небезпеці малолітньої особи виступає спеціальний суб'єкт, ним можуть бути виключно батьки потерпілого або особи, на яких покладено обов'язок опіки чи піклування. У переважній більшості випадків стать правопорушника жіноча (82 %), яка вчиняє кримінальне правопорушення одноособово (91 %) та не перебуває у зареєстрованому шлюбі (73 %). Як правило, правопорушник офіційно не працевлаштований, має середню освіту (53 %). Потерпілим від залишення у небезпеці малолітньої особи найчастіше стають діти віком від 1 до 5 років (71 %).

4. З'ясовано джерела та особливості надходження інформації про вчинення кримінального правопорушення та перелік обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях, які розпочато за фактами вчинення залишення в небезпеці малолітньої особи включають в себе час, місце, відомості про особу потерпілого та правопорушника, спосіб вчинення кримінального правопорушення, обстановку у якій опинився потерпілий, інформацію про свідків, вид і розмір заподіяної шкоди.

Встановлено, що на стадії початку досудового розслідування існують проблемні питання, пов'язані з недостатньою професійною підготовкою слідчих, що проявляються у складнощах в кваліфікації правопорушення, а саме відмежування залишення у небезпеці від інших кримінальних правопорушень, зокрема злісного невиконання обов'язків із догляду за дитиною. Тому під час проведення аналізу вихідної інформації про кримінальне правопорушення потрібно ретельно та зважено підходити до її оцінки.

5. Типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 135 КК України, є наступні: факт вчинення кримінального правопорушення мав місце, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення встановлена, обсяг первинної інформації свідчить про вчинення протиправних дій є достатніми, свою

провину у вчиненому визнає повністю або частково, від органів досудового розслідування не переходується (74 %); факт протиправних дій мав місце, правопорушника встановлено, обсяг первинної інформації свідчить про вчинення протиправних дій є достатніми, проте, свою провину в інкримінованому діянні не визнає (17 %); факт кримінального правопорушення знаходить своє підтвердження, правопорушника встановлено, обсяг первинної інформації свідчить про вчинення протиправних дій є достатніми, проте, особа переходується від органів досудового розслідування (4 %); факт залишення у небезпеці мав місце, відомості про особу, яка вчинила, особу, яка скоїла кримінальне правопорушення не встановлено (5 %).

Визначено типові версії, які визначають першочергові дії початкового етапу розслідування за фактами залишення у небезпеці малолітньої особи.

6. Встановлено, що під час розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи взаємодія відбувається у процесуальній та непроцесуальній формах. Процесуальна форма взаємодії знаходить відображення у процесуальних документах та полягає у: а) виконанні письмових доручень слідчого; 2) проведенні працівниками оперативних підрозділів за дорученням слідчого окремих негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) та зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України); 3) проведенні заходів, направлених на встановлення місця знаходження правопорушника; 4) залученні до проведення окремих слідчих (розшукових) дій спеціалістів, зокрема психологів, якими можуть бути представники соціальних служб або Служби у справах дітей обласних державних адміністрацій.

Взаємодія у непроцесуальній формі полягає у: а) плануванні проведення окремих слідчих (розшукових) дій за участю співробітників оперативних та експертних підрозділів; б) проведенні спільних нарад із залученням працівників оперативних підрозділів, Служби у справах дітей,

представників підрозділів ювенальної превенції поліції для визначення напрямків розслідування, визначення оптимальної поведінки у спілкуванні з потерпілими; в) проведення консультацій зі спеціальних питань; г) наданні технічної допомоги з боку спеціалістів (представників експертних установ, підрозділів з техніко-криміналістичного забезпечення розслідування, інших організацій) у підготовці техніко-криміналістичних засобів, виконанні трудомістких робіт, під час фіксації ходу та результатів проведення слідчих (розшукових) дій технічними засобами тощо.

7. До основних нонвербальних слідчих (розшукових) дій відносяться огляд: місця події, предметів і документів, трупа; освідування; обшук. До об'єктів огляду належать: а) місця постійного або тимчасового проживання потерпілого: квартири, житлові будинки, садибні та дачні ділянки та відповідні будівлі на них (гаражі, сараї, льохи, альтанки тощо), окремі технічні та господарчі споруди (гаражі, сараї тощо); б) безпосередньо місця виявлення потерпілого: відкриті ділянки місцевості, прибережні зони, лісові масиви, зони відпочинку, території промислових підприємств, недобудовані будівлі, об'єкти транспортної інфраструктури; в) місця постійного чи тимчасового проживання або користування осіб, які перебувають у соціально-побутових зв'язках із потерпілим. Узагальнення зазначених об'єктів сприяє ефективному плануванню й реалізації слідчих (розшукових) дій, забезпечує своєчасне отримання доказової інформації та підвищує якість досудового розслідування.

Типовими місцями проведення огляду трупа виступають: місце постійного проживання потерпілого (68 %); місце події, поза межами постійного проживання потерпілого, зокрема у загальнодоступних місцях (18 %); заклади МОЗ України (8%); інші місця (автомобілі, карети швидкої допомоги тощо) (6%).

Огляду підлягають документи, що зберігають інформацію про вчинене кримінальне правопорушення, а саме: а) медична документація, що містять інформацію про: перенесені хвороби, результати стоматологічного

обстеження, перенесені перелами кісток, пошкодження внутрішніх органів психічний стан підозрюваного та потерпілого тощо; б) документація, що ведеться соціальними службами; в) електронні носії інформації, вилучені з місця вчинення кримінального правопорушення: записи відеокамер спостереження, відеозаписи пересічних перехожих тощо.

Освідування потерпілого під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 135 КК України, де потерпілим виступає малолітня особа, проводиться у 8 % випадках. Більша частина освідувань (56 % від кількості проведених) проводяться відносно правопорушника.

У процесі досудового розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи обшуку проводиться у 17 % кримінальних проваджень. Об'єктами проведення обшуку на практиці виступають, як правило, квартири багатоповерхових будинків та території приватних домоволодінь – 92 %. У 5 % проваджень об'єктом виступили транспортні засоби. Найменша кількість обшуків (3%) проводиться у нежитлових спорудах до яких з тих або інших причин доступ обмежено.

Основною слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на отримання інформації з особистісних джерел, є допит. У 58 % проведених допитів, допитуваною особою виступають сторонні свідки, які володіють інформацією про вчинене кримінальне правопорушення. Узагальнено та вдосконалено організаційно-тактичні прийоми проведення означеної слідчої (розшукової) дії.

8. Спеціальні знання при розслідуванні залишення в небезпеці малолітньої особи використовуються у процесуальній та непроцесуальній формах. Використання спеціальних знань у процесуальній формі відбувається у призначенні судових експертиз; залученні спеціалістів до проведення окремих слідчих або інших процесуальних дій. Під час розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи частіше за все проводяться наступні судові експертизи: судово-медичні, судово-

психіатричні, судово-психологічні, молекулярно-генетичні, біологічні, судові експертизи аудіозапису та відеозапису. Залучення спеціаліста найчастіше відбувається для проведення огляду місця події та трупа (98 %) та допиту (25 %).

Використання спеціальних знань у непроцесуальній формі знаходить відображення у вигляді отримання консультативної допомоги спеціаліста, що найчастіше відбувається на стадії призначення експертиз (78 %). Консультативна допомога надається спеціалістами під час: з'ясування виду експертизи, яку необхідно призначити; визначення завдань, що можуть бути виконані проведенням експертизи; визначення експертної установи, де буде проведена експертиза; під час формулювання питань експерту; визначення кількості об'єктів, необхідних для проведення експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kozubska A. Structure of the forensic characterization of leaving an underdanged person in danger. *Vesegrad journal of human rights*. 2024. №6. P. 49-54.
2. Kozubska A. Use of Specialised knowledge in the investigation of child endangerment. *European socio-legal and humanitarian studies*. 2024. №3. P. 103-109.
3. Kryvopusk O. Forensic characteristics of the victim in the investigation of malicious failure to fulfill duties of care for a child or a person for whom guardianship or care is established. Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights» («Пан'європейський університет» Словацької Республіки). 2023. № 6. S. 102–106. DOI : <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2023.6.17>
4. Бабаєва О.В., Полежаєва Є.В. Особливості допиту малолітніх та неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №5.С. 409-414. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/102>.
5. Бабаніна В.В. Залишення в небезпеці: характеристика об'єкта злочину. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2009. №3. С. 132–137.
6. Бабаніна В.В. Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 21 с.
7. Басиста І.В., Розкошинська С.О., Максимов Л.В. Особливості провадження освідування та огляду під час розслідування використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. №2 (12). С. 20-28.
8. Берназ В. Д., Салтевський М. В. Криміналістика : навч. посіб. Одеса, ОДУВС 2010. 460 с.
9. Бідняк В. А., Бідняк Г. С., Чаплинський К. О. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання спеціальних знань під час

розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 206 с.

10. Бідняк Г. С. Критерії оцінки висновку експерта. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні: матеріали науково-практичного семінару* (ДДУВС, 13.05.2016). 2016. С. 32-34

11. Бідняк Г.С. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09. Дніпро. 2018. 218 с.

12. Бідняк Г.С., Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств: монографія. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 170 с.

13. Боднар В.Є. Типові способи приховування злочинів у сфері службової діяльності, які вчиняються працівниками Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 257–261. DOI : <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.44>

14. Бойко О.П., Рогальська В.В. Взаємодія слідчих Національної поліції України з підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні: монографія. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2018. 180 с.

15. Борисенко М. Види та форми взаємодії слідчого з посадовими особами та підрозділами Національної поліції. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. №3 (31). С. 123-129. DOI : <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.1.21>.

16. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL : <https://slovnyk.me/dict/vts/%D0%BD%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0> (дата звернення 12.02.2025).

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000. уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ. Ірпінь : Перун. 2005. – VIII, 1728 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> (дата звернення 28.05.2025).

18. Вирок Автозаводського районного суду м. Кременчук від 09

грудня 2022 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення: 18.03.2025).

19. Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 11 березня 2023 року. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення: 05.03.2025).

20. Вирок Довгинцівського районного суду м. Кривий Ріг від 13 червня 2022 року. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення: 19.03.2025).

21. Вирок Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 31 серпня 2021 року. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення: 05.09.2025).

22. Вирок Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 08 травня 2023 року. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення: 19.03.2025)

23. Вирок Ленінського районного суду м. Кіровограда від 17 вересня 2021 року URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/76895785> (дата звернення 20.09.2025).

24. Вирок Ленінського районного суду м. Харків від 19 березня 2024 року. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення: 13.02.2025).

25. Вирок Острозького районного суду Рівненської області від 16 лютого 2023 року URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/76895785> (дата звернення 21.09.2025).

26. Вирок Полонського районного суду Хмельницької області від 11 травня 2019 року URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/76895785> (дата звернення 21.09.2025).

27. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 11 січня 2024 року. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення: 24.03.2025).

28. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 07 лютого

2024 року URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76895785> (дата звернення 20.09.2025).

29. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 10 квітня 2024 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення: 18.03.2025).

30. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області від 30 червня 2022 року URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76895785> (дата звернення 20.09.2025).

31. Вознюк А.А. Час вчинення злочину: актуальні проблеми кримінально-правового розуміння. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. 3. С. 258–262.

32. Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна у сфері підприємництва : монографія. Харків : Вид-во ун-ту внутр. справ. 2000. 336 с.

33. Волошанівська Т.В. Слідчі версії та негативні слідчі ситуації, які виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених дітьми. *Правові новели*. 2023. №21. С. 155-162. DOI : <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.22>.

34. Волошанівська Т.В. Типові слідові картини кримінальних правопорушень, вчинених дітьми. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 332–338. DOI : <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.4.48>.

35. Глобенко Г. І. До питань використання спеціальних знань у кримінальному процесі. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м Харків, 30 верес. 2022 р.) / Харк. НДЕКЦ МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ ; НДІ публ. політики і соц. наук. Харків, 2022. С. 46–47. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ed7c9de8-165e-4a88-9c44-82467263469e/content>.

36. Гордін Л. Я. Види слідчо-оперативних груп: порівняльна характеристика. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2 (18). С. 274-278.

37. Гриненко К. В. Організаційно-тактичні засади пред'явлення особи для впізнання за зовнішніми ознаками. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. №1. С. 155-159. DOI : <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.1.32>

38. Гусєва В. О. Особливості планування та організації розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу // *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології* : матеріали міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листоп. 2018 р.). Київ : НАВС, 2018. С. 127-130.

39. Гусєва В. О. Методика розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності: монографія. Харків : ТОВ «У справі», 2020. 452 с.

40. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів в криміналістиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2000. 19 с

41. Дворнікова І. В. Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці : дис. ... доктора філософії (081-Право). Дніпро, 2023. 218 с.

42. Декларація прав дитини. *Офіційний сайт Верховної ради України*: вебсайт. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 14.03.2025).

43. Демидова Є. Є. Тактика допиту обізнаних осіб: монографія. Київ : НУ ЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2013. 232 с.

44. Демидова Є. Є. Тактичні прийоми допиту спеціаліста у кримінальному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 4. С. 86–89.

45. Деревняк Д. В. Криміналістична тактика обшуку та особистий обшук: необхідність удосконалення. *Криміналістичний вісник*. 2015. №2 (24). С. 104-108.

46. Дрозд В. Г. Окремі питання регламентації початку досудового розслідування в умовах проведення правової реформи. *Підприємство, господарство і право*. №12. 2017. С. 268-272.

47. Дрозд В. Г. Організаційні і тактичні особливості розслідування

умисних тяжких тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2009. 202 с.

48. Єфімов М.М. Деякі аспекти допиту різних категорій осіб при розслідуванні злочинів проти моральності. *Науковий вісник ДДУВС*. 2017. № 4. С. 246-253.

49. Єфімов М.М. До питання обстановки вчинення сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 13 березня 2020 року). Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 315-316.

50. Єфімов М.М. Особливості встановлення психологічного контакту при проведенні допиту під час розслідування злочинів проти моральності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 200–204. DOI : 10.31733/2078-3566-2020-1-200-204

51. Єфімов М.М. Типові слідчі ситуації при розслідуванні кримінальних правопорушень проти моральності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22) том 5, ч.2. С. 111-115.

52. Єфімов М.М., Павлова Н.В., Чучко С.В., Методика розслідування шахрайств, пов'язаних із купівлею-продажем товарів через мережу «Інтернет»: теоретичні та праксеологічні засади : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 200 с.

53. Єфімов М.М., Пиріг І.В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень: підручник. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2022. 271 с.

54. Жалдак І.А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2019. 240 с.

55. Желібо Є. П., Заверуха Н. М., Зацарний В. В. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. Київ : Каравела, 2010. 344 с.

56. З організації взаємодії органів досудового розслідування з

іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Інструкція від 07 лип. 2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення 29.06.2025).

57. З організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: Інструкція від 06 лип. 2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17#Text> (дата звернення 29.06.2025).

58. З організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: Інструкція від 27 квіт. 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text> (дата звернення 28.06.2025).

59. Завидняк В.І., Пушина Л.Н. Особливості початкового етапу досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності з використанням комп'ютерних технологій. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 198-201.

60. Заворіна О.П. Деякі особливості взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листоп. 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 114-116.

61. Затенацький Д. В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації) : монограф. / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2010. 160 с.

62. Збірка матеріалів із впровадження моделі «Барнахус» в Україні підготовлено Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх за участі експертів. URL : https://www.unicef.org/ukraine/media/21316/file/BARNAHUS_web_2.pdf

63. Ікаєв А.Р. Джерела криміналістично значущої інформації під час

розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 43. С. 168-171. DOI : <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.37>

64. Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2006 р. № 179. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06> (дата звернення 13.05.2025).

65. Калатур М. В. Поняття взаємодії слідчих підрозділів з іншими суб'єктами кримінального провадження України. *Юридичний бюлетень*. 2017. Випуск 5. С. 208-213.

66. Карпушин С.Ю. Проведення одночасного допиту у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2015. №5-2. С.238-243.

67. Катеринчук К.В. Проблеми кримінально-правової характеристики умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. № 3. С. 41–46. DOI: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-3/07>.

68. Клименко Д.С. Дослідження слідової картини злочинів проти життя та здоров'я з метою встановлення криміналістично-значущої інформації про особу злочинця. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 3. С.246-250.

69. Кобилянський О.Л., Ергард Н.М., Поліщук Д.О. Огляд трупа на місці події: судово-медичні аспекти. *Dictum Factum*. 2024. №1 (15). С. 156-163.

70. Коваленко А.В. Взаємодія органів досудового розслідування із засобами масової інформації під час збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2022. №2 (38) С. 48-57 URL : <https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnuk/article/view/186>.

71. Ковтуненко Л.П. Ситуаційний підхід до тактики обшуку. *Проблеми законності*. 2012. №118. С. 175-182.

72. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Офіційний сайт Верховної Ради України*: вебсайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 30.04.2025).

73. Кожевніков О.А. Наукові основи та класифікація джерел криміналістичної інформації. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. №1 (5). С. 31-37. DOI : <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5-6>

74. Козицька О.Г. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики злочинів, вчинених відносно дітей. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 202–206.

75. Козубська А.В. Значення криміналістичної характеристики особи правопорушника для розслідування кримінальних правопорушень щодо залишення у небезпеці малолітньої особи. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Міжвідом. наук.-практ. круглого столу. (м. Київ, 21 листоп. 2024 р.). Київ в: Нац. Акад. внутр. справ, 2024. С. 328-331.

76. Козубська А.В. Окремі аспекти організації та планування розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи. *Наукові перспективи*. 2025. №4 (58). С. 957-967.

77. Козубська А.В. Окремі криміналістичні аспекти одержання інформації з матеріальних джерел під час розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи. *Право і суспільство*. 2023. №5. С. 454-461. DOI : <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.37>

78. Козубська А.В. Організація розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. *Наукові перспективи*. 2025. №5 (59). С. 175-179.

79. Козубська А.В. Щодо структури криміналістичної характеристики залишення в небезпеці малолітньої особи. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. 2025. С. 747-750.

80. Козубська О.В. Слідова картина залишення в небезпеці малолітньої особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. №88. С. 263-268.

81. Колосовський В.Ю., Михалюк А.К., Шамрай О.В. Особливості планування розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 334–336. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/82>

82. Конвенція про права дитини. *Офіційний сайт Верховної Ради України*: вебсайт. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 14.03.2025).

83. Коновалова В. О. Допит: Тактика і психологія. Харків : Консум, 1999. 157 с.

84. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія. Академічний курс: електрон. підруч. Київ, 2007. 468 с.

85. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: акад. курс. Київ : Ін Юре, 2004. 424 с.

86. Конституція України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*: вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.07.2025).

87. Концептуальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості: теорія та практика : монограф. / К.О. Чаплинський, Н.В. Павлова, В.С. Березняк. Одеса. Видавничий дім «Гельветика». 2022. 352 с.

88. Корнєв О.В., Євтушок В.А. Криміналістична класифікація типових способів і слідів порушення недоторканості житла. *Приватне та публічне право*. 2022. № 3. С. 61–66. DOI 10.32845/2663-5666.2022.3.11.

89. Корнієнко В. В. Криміналістична характеристика особи злочинця та злочинних груп у сфері банківської діяльності. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57). С. 98–102.

90. Корнієнко В.В. Обстановка вчинення злочинів у банківській

сфері: нормативно-правовий аспект. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 295–304.

91. Корнієнко В. В., Савчук Т. І. Тактичні особливості проведення огляду місця події в умовах ведення бойових дій. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2 (29). С. 167–179.

92. Корнякова Т.В. Кримінологічні засади запобігання органам прокуратури злочинам проти довкілля : монографія. Київ : Ін Юре, 2011. 408 с.

93. Коршиков М.В. Сучасні проблеми пред'явлення для впізнання та класифікації його видів. *Вчені записи Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Том 26 (65)*. 2013. №1. С. 394–400.

94. Косміна Н.М. використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків. 2011. 20 с.

95. Кривопуск О. Г. Обстановка та умови вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 8. С. 493–496. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/111>.

96. Кривопуск О. Г. Особа злочинця, як елемент криміналістичної характеристики методики розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і практичні аспекти* : матеріали VII Міжнар. науково-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС 2023. С. 446–448.

97. Кривопуск О.Г. «Слідова картина» як елемент криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 450–453. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/106>.

98. Кривопуск О.Г. Застосування методики «Зелена кімната» у ході

проведення допиту малолітнього потерпілого розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 24 листоп. 2022 р.). Хмельницький : Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2022. С. 640-641.

99. Кривопис О.Г. Питання правового регулювання злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 16 бер. 2023 р.). Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2023. С. 142-144.

100. Кривопис О.Г. Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : дис. ... доктора філософії. Дніпро, 2024. 286 с.

101. Криміналістика / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2008. 464 с.

102. Криміналістика : підручник / В.В. Пяскоський та ін. Київ. 2015. 544 с.

103. Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Тіщенко. Одеса, 2017. 556 с.

104. Криміналістика : підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 4-те вид., перероб. і допов. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 820 с.

105. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: підручник / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків : Одисей, 2001. 528 с.

106. Кримінальне право України ; Особлива частина : підруч. для студ. вищ. навч. зокл. освіти / М. І. Бажанов, В. Я. Тацій, В. В. Сташис то ін. ;

за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком інтер; Харків : Право, 2001. 496 с.

107. Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків : Право, 2010. 456 с.

108. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків, 2020. 428 с.

109. Кримінальний кодекс України : Наук.-пракп комент. / Ю.В. Баулін, ВТ. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В В. Сташиса, В. Я. Тація. 3-тє вид., переробл. та допов. Харків : ТОВ «Одісей», 2007. 1 184 с.

110. Кримінальний Кодекс України 1960 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України:* вебсайт. URL : <http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05#Text> (дата звернення: 14.03.2023).

111. Кримінальний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної Ради України:* вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.02.2025)

112. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної ради України:* веб-сайт URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 19.02.2025)

113. Купрій А.І., Чорноус Ю.М. Правові основи планування розслідування кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 8. С. 407–410. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/95>

114. Леган І.М., Мороз О.І., Коршак В.С. Особа злочинця: морально-психологічні та кримінально-правові ознаки. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2023. № 5. С. 110–113. DOI : <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.5.19>.

115. Лелюк Т. Планування розслідування кримінальних правопорушень у системі організації розслідування: тактико-психологічний аспект. *Юридична психологія.* 2023. № 2 (33). С. 26–37. DOI :

10.33270/03233302.26.

116. Лук'янчиков Є.Д., Моїсєєв О.М. Пред'явлення для впізнання. Навчальний посібник. Макіївка. Графіті. 1998. 104 с.

117. Малярова В.О., Дмитрієва Л.В. Особливості визначення обставин, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів, учинених неповнолітніми. *Право та державне управління*. 2017. №1 (26). С. 116–120.

118. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : А.С.К., 2001. 352 с

119. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : методичний посібник / авт.-упоряд. Д. Пурас та ін. ; за заг. ред. Т. Цюман. Київ : ФОП Клименко, 2015. 114 с.

120. Мировська А.В., Комаринська Ю.Б., Патик Л.Л. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №7. С. 446-449. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/106>

121. Москаленко О. В. Щодо організації розслідування злочинів та її складових елементів. *Право : зб. наук. праць Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди*. 2017. № 27. С. 131-136.

122. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавринюка. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

123. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

124. Неживець О. М. Основні причини, умови та механізм, що детермінують злочинну поведінку жінок. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2012. № 3. С. 119–122.

125. Оксаніченко А. С., Шаблистий В. В. Поняття злісності за

кримінальним правом України : монографія. Дніпро, 2020. 184 с.

126. Олена Сліпець, Оксана Хара. Особливості отримання вихідних даних під час судово-психологічного дослідження дітей дошкільного віку. Актуальні питання судової експертизи судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя від дня народження М. С. Романова (Харків, 17.05.2024). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2024. 314 с. С. 236-239.

127. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів та її місце у структурі криміналістики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 17 с.

128. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів у системі криміналістики. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 5. С. 160-168.

129. Організація розслідування окремих видів злочинів / за заг. ред. А.Ф. Волобуєва. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011. 568 с.

130. Ортинський В.Л. Особливості планування розслідування злочинів у сфері економіки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 861. С. 4–10. URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/mar/9939/8611.pdf> (дата звернення: 03.07.2025).

131. Отришко А.О. Огляд місця події при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №7. С. 450-455. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/107>

132. Павлова Н. В. Використання спеціальних знань під час допиту малолітньої особи : колективна монографія. Концептуальні положення механізму захисту прав дітей: український та зарубіжний контекст. 2021. С. 115–128.

133. Павлова Н. В. Приводи та підстави для відкриття

кримінального провадження щодо шахрайства / матеріали круглого столу. Актуальні питання досудового розслідування. (м. Кривий Ріг, 28 квіт. 2023 р.). Кривий Ріг, Донецький державний університет внутрішніх справ. 2023. С. 30-33.

134. Павлова Н.В. Використання демонстраційних засобів (анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. №1. С. 215-220 (DOI: 10.31733/2078-3566-2020-1-215-220).

135. Павлова Н.В. Особливості початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спеціальний випуск №2. С. 466–471. DOI : 10.31733/2078-3566-2021-6-466-471

136. Павлова Н.В. Роль спеціаліста у проведенні допиту малолітньої особи, постраждалої від насильства. *Криміналістичний вісник*. Випуск 2 (34). 2020. С.7-16.

137. Павлова Н.В., Птушкін Д.А., Чаплинський К.О. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням об'єктів нерухомого майна громадян: монографія. Херсон. Видавничий дім «Гельветика», 2019. 196 с.

138. Пасека М.О. Джерела криміналістично значущої інформації про особу неповнолітнього правопорушника та її використання на стадії досудового розслідування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. №73. С. 497-502.

139. Пиняга Р.О. Обставини, що підлягають доказуванню на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із зайняттям гральним бізнесом. *Юридична наука*. 2020. №2 (104). С. 411–419. DOI : 10.32844/2222-5374-2020-104-2.46

140. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні : навч. посіб. Дніпро, 2019. 140 с.

141. Пиріг І. В., Карпенко Р. В. Теорія і практика розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми : монографія. Дніпро, 2021. 188 с.

142. Пиріг І.В. Поняття та характеристика етапів розслідування в криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спеціальний випуск № 2 (115). С. 163-168. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-163-168

143. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпро : Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

144. Плетенець В. М. Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування: стан та напрями розв'язання проблеми. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1. С. 301–307.

145. Погорецький М.А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93-103.

146. Постанова Верховного Суду України від 29 жовтня 2020 року. URL : <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=92602246&red=10000357e05d8a763f74a646b7e466e933de42&d=5> (дата звернення: 19.02.2025)

147. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС від 08 лют. 2019 р. № 100. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення: 20.08.2025).

148. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України: Наказ від 09 бер. 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#Text> (дата звернення 20.07.2025).

149. Про організацію амбулаторної акушерсько-гінекологічної допомоги в Україні : наказ МОЗ від 15 лип. 2011 р. № 417. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n1109> (дата звернення: 18.02.2025).

150. Про організацію роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Інструкція від 19 груд. 2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text> (дата звернення 17.07.2025).

151. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-II. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 14.03.2025)

152. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 14.03.2025)

153. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 року № 4038-XII (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст. 232. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

154. Пряхіна Н.О., Пташник-Сердюк О.І. Урахування психологічних особливостей розвитку особистості неповнолітніх під час допиту (опитування) за методикою «Зелена кімната». *Габітус*. Вип. 14. 2020. С.266-270. DOI : <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.14.45>

155. Пчеліна О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2 (89). С. 145–156.

156. Пясковський В.В. Непроцесуальні форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими державними установами й громадськими організаціями під час розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. №4 (97) С. 249-258.

157. Пясковський В.В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики насильницьких злочинів проти статевої

недоторканості неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (98). С. 36–46.

158. Резнікова О. І. Віктимологічне пізнання особи у криміналістиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.09. Харків, 2015. 23 с. URL : https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AFTOREF/Reznikova_O_I_2015.pdf

159. Рейнгольд А.В. Оцінка первинної інформації на початковому етапі розслідування шахрайства в інтернет-комерції. *Юридична наука*. 2020. № 1 (103). С. 18-23. DOI : 10.32844/2222-5374-2020-103-2.03

160. Рогатюк І.В. Робота з речовими джерелами криміналістичної інформації під час розслідування злочинів: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2014. №4. С. 105-116.

161. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2006. 588 с.

162. Самойленко О.А. Початок кримінального провадження (з позиції криміналістичної науки). *Право і суспільство*. 2019. №2. С. 226–231.

163. Сидоренко Д.В. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. Випуск 6. 2022. С. 253-260 DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.6.38>).

164. Сидоренко Н.С. Взаємодія органів досудового розслідування з органами кримінального судочинства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Випуск 3 (38). С. 90-93. DOI : <https://doi.org/10.32837/руув.v0i38.903>.

165. Сидорова Е.О., Сидоров О.А. Щодо підготовки як елементу способу вчинення залишення в небезпеці матір'ю новонародженої дитини (ч.2-3 ст. 135 КК України). *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти*: Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції (21 березня 2025 року, м. Дніпро). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 577-579.

166. Синовєрський А., Скрипник М. Взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними

групами в умовах воєнного стану: організаційно-тактичний та психологічний аспекти. *Юридична психологія*. 2024. №1 (34). С. 140-153. DOI : 10.33270/03243401.140.

167. Сімейний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*: вебсайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 14.03.2025).

168. Скригонюк М.І. Криміналістика: підручник. Київ : Атіка, 2005. 496 с.

169. Сорока І.В. Слідова картина як елемент криміналістичної характеристики крадіжок чужого майна громадян, вчинених неповнолітніми. *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 190–194.

170. Спіцина Г. О., Бідняк Г. С. Форми використання спеціальних знань // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2018. Вип. 18. С. 240-248. <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.26>.

171. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Суми : Університетська книга, 2015. 375 с.

172. Татарин Н.М. Щодо визначення сутності організації розслідування кримінальних правопорушень. *Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони: сучасні виклики: тези доп. учасників наук.-практ. конф.* (Харків, 21 груд. 2021 р.). Харків : НДІ ППСН, 2021. С. 149-151.

173. Теоретичні та праксеологічні засади розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном / Чаплинський К.О., Павлик М.П., Зарубей В.В., Павлова Н.В. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 360 с.

174. Тимчишин А.М. Особливості використання спеціальних знань під час огляду місця події. *Juris Europensis Scientia*. 2023. №1. С. 147-152. DOI : <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2023.28>

175. Тіщенко В.В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 34 с.

176. Ткач О.В. Особливості початку досудового розслідування порушень недоторканості приватного життя. *Вісник кримінального судочинства*. №2. 2017. С. 197-204.

177. Топчий В. В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп. *Юридичний вісник. Серія : Повітряне і космічне право*. 2014. № 4. С. 138–143.

178. Усова Є.С. Особливості обстановки та способів вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (5 грудня 2014 року, м. Харків)*. Харків : ХНУВС, 2014. С. 430-434.

179. Хань О. О. Типові форми планів провадження окремих слідчих (розшукових) дій. *Вісник ХНУВС = Bulletin of KhNUA*. 2020. № 2 (89). С. 272-281.

180. Цибенко О.С. Криміналістична характеристика особи злочинця, що вчиняє незаконні заволодіння автомобілями шляхом подолання систем захисту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. №2. С. 98–102.

181. Цивільний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*: вебсайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 14.03.2025).

182. Цимбал П.В., Федорчук М.А., Варшавець Я. Л Співвідношення поняття «спеціальні знання» із суміжними поняттями у кримінальному провадженні. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ – Маріуполь, 2018. С. 376.

183. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих

дій. *Монографія. Дніпропетровськ*. 2006. 308 с.

184. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2010. 304 с.

185. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

186. Чаплинський К.О. Організаційно-тактичні аспекти проведення огляду місця події під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №5. С. 479-481. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/118>

187. Чаплинський К.О. Особливості тактики пред'явлення для впізнання в умовах протидії досудовому розслідуванню. *Вісник академії митної служби України*. 2014. Вип. №1 (12). С. 156-160.

188. Чаплинський К.О. Проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2022. Випуск 4 (100). С. 247-257

189. Чаплинський К.О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, волі та статевої недоторканості особи. Навчально-практичний посібник. Дніпропетровськ. УМВС України в Дніпропетровській області; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2007. 92 с.

190. Чаплинський К.О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Чаплинський Костянтин Олександрович. Дніпро, 2011. 570 с.

191. Чаплинський К.О., Єфімов М.М., Приловський В.В. Наукові та практичні основи методики розслідування втягнення неповнолітніх у

протиправну діяльність: монографія. Одеса. 2022. 278 с.

192. Чередник К.О. Обстановка та умови вчинення шахрайств на ринку нерухомості злочинними угрупованнями. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. №4. С. 185-190.

193. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 610 с.

194. Черняк Н.П., Кіяниця В.М. Актуальні проблеми взаємодії слідчих з оперативними підрозділами під час призначення та проведення обшуку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. №1. С. 291-298.

195. Чорноус Ю.М., Лісіцький А.В. Особливості організації розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. №59. С. 74-79. DOI : <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.59.14>

196. Чорноус Ю.М., Лісіцький А.В. Спеціальні знання у кримінальному провадженні: поняття, зміст, форми реалізації під час розслідування кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №1. С. 477-480. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/112>

197. Шаповал К.А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку із застосуванням домашнього насильства. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: тези доп. учасників наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки (м. Харків, 15 трав. 2020 р.)*. Харків : ХНУВС, 2020. С. 299-303

198. Швець О.М., Кривопис О.Г. Обстановка та умови, як елемент криміналістичної характеристики залишення в небезпеці матір'ю новонародженої дитини. *Національні інтереси України*. 2025. №2 (7). С. 782-

199. Шевчук В.М. Виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень як структурний елемент криміналістичної методики розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 425-430. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/103>

200. Шепітько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. Вид. 2-е, перероб. і допов. Харків : «Одисей», 2005. 368 с.

201. Щербаковський М.Г., Кравченко А.А. Застосування спеціальних знань при розкритті та розслідуванні злочинів. Харків: Ун-т внутр. справ, 1999. 78 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Козубська А.В. Окремі криміналістичні аспекти одержання інформації з матеріальних джерел під час розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи. *Право і суспільство*. 2023. № 5. С. 454-461. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.66>

2. Козубська А.В. Слідова картина залишення в небезпеці малолітньої особи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія : Право*. 2025. Вип. 88. Ч. 3. С. 263-268. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.39>.

3. Козубська А.В. Окремі аспекти організації та планування розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. *Наукові перспективи*. 2025. № 7(61). С. 894-905. DOI : [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7\(61\)-894-905](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7(61)-894-905).

4. Kozubska A. Structure Of The Forensic Characterization Of Leaving An

Underaged Person In Danger. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 6. P. 49-55. DOI : <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.6.7>.

5. Kozubska A. Using the specialised knowledge in the investigation of child endangerment. *European socio-legal and humanitarian studies*. 2024. № 3. C. 103-109. DOI : <https://doi.org/10.61345/2734-8873.2024.3.9>.

Тези доповідей, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Козубська А.В. Значення криміналістичної характеристики особи правопорушника для розслідування кримінальних правопорушень щодо залишення в небезпеці малолітньої особи. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу. (м. Київ, 21 листоп. 2024 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев,

С. С. Чернявський та ін.. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 328-331

7. Козубська А. В. Щодо структури криміналістичної характеристики щодо залишення в небезпеці малолітньої особи. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. І. С. 747-750.

8. Козубська А. В. Щодо обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. *Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри*: матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 06 черв. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 178-181.

9. Козубська А.В. Щодо використання можливостей судово-медичної експертизи в процесі розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 31 жовт. 2025 р.). Дніпро : ДДУВС, 2025. С. 335-337.

**Узагальнення результатів 368 кримінальних проваджень
та судових справ**

№	Досліджувані питання	%
	КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА	
1	Предмет протиправного посягання	
	Життя потерпілого	55
	Фізичне здоров'я	25
	Психічне здоров'я	20
2	Способи вчинення кримінальних правопорушень	
	<i>2.1. Повноструктурний</i>	96
	<i>2.2. Способи підготовки</i>	
	Приховування факту вагітності	93
	Обрання місця народження дитини та його підготовка до відповідних дій	70
	обрання місця залишення у небезпеці	85
	<i>2.3. Способи безпосереднього вчинення кримінальних правопорушень</i>	100
	Неналежний нагляд (контроль) за діями малолітнього потерпілого.	27
	Відсутність належного забезпечення потерпілого медичною допомогою.	23
	Поміщення (залишення) потерпілого у непридатні (небезпечні) до проживання умови.	23
	Перекладання обов'язків догляду на сторонніх осіб та (або) самоусунення від догляду.	21
	Залишення потерпілого в умовах відсутності продуктів харчування та засобів догляду.	6
	<i>2.4. Способи приховування</i>	
	Приховування (утаювання) або надання неправдивої інформації стосовно події або окремих обставин кримінального правопорушення	47
	Зміна матеріальної обстановки місця залишення у небезпеці	43
	Свідоме приховування факту вагітності	23

	Вплив на учасників провадження з метою схиляння останніх до надання неправдивих (викривлених) свідчень, або відмови давати свідчення	17
3	Відомості про типові сліди протиправного діяння	
	<i>3.1 Матеріальні сліди</i>	
	Тіло потерпілого	100
	Сліди, які свідчать про факт самостійного народження дитини поза межами закладів МОЗ та відмова звернення за кваліфікованою медичною допомогою	25
	Сліди, які збережені на предметах, якими потерпілим було отримано тілесні ушкодження в результаті залишення у небезпеці	71
	Сліди, які свідчать про перебування потерпілого у небезпеці	41
	Сліди, збережені у документах	32
	<i>3.2. Електронні сліди (віртуальні, цифрові, комп'ютерні)</i>	7
	<i>3.3. Ідеальні сліди</i>	100
	члени сім'ї потерпілого або особи, з якими останній проживав	63
	колеги по роботі та особи з числа близького оточення підозрюваного	17
	медичні працівники з числа складу бригад швидкої медичної допомоги або лікарі закладів МОЗ	23
	сусіди потерпілого та/або правопорушника	15
	особи якими було виявлено залишену без нагляду особу	10
	представники служби у справах дітей та інших соціальних служб	6
	Особа потерпілого	6
4	Дані про особу, яка вчиняє кримінальне провадження	
	<i>6.1. Стать:</i>	
	1) чоловіча	18
	2) жіноча	82
	<i>6.2. Вік:</i>	
	1) від 30 до 35 років	73
	2) від 18 до 30 років	17
	3) від 35 до 40	6

	4) від 40 років та старше	2,5
	5) особи віком до 16 років	1,5
	6.3. Освіта:	
	1) базова середня	16
	2) повна середня	53
	3) середня спеціальна	7
	4) вища	6
	6.4. Сімейний стан:	
	1) у шлюбі	27
	2) ні	73
	6.5. Рід занять:	
	1) офіційно не працевлаштовані	85
	2) офіційно працевлаштовані	15
	6.6. Наявність судимості	14
5	Дані про особу потерпілого	
	8.1. Стать:	
	1) чоловіча	52
	2) жіноча	48
	8.2. Вік:	
	1) новонароджені діти	23
	2) до 14 років	59
	3) від 14 до 16	18
	ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ	
6	Первинна інформація, яка була підставою для початку досудового розслідування, надійшла:	
	Повідомлення громадян або представників соціальних служб	82
	самостійне виявлення ознак правопорушення посадовими особами НПУ	14
	Письмові заяви	4

	СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ, НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ТА ІНШІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ:	
7	Місцями проведення огляду виступають:	
	Місця проживання потерпілого (квартири, приватні домоволодіння)	81
	відкриті ділянки місцевості, лісосмути, прибережні зони водойм, місця відпочинку (парки, сквери тощо), території промислових підприємств, дорожня інфраструктура тощо	14
	Об'єкти, що належать або використовуються іншими особами (зокрема родичами чи знайомими як дитини так і особи правопорушника), серед яких також можуть бути житлові приміщення, приватні домоволодіння та господарські будівлі	4,5
	Транспортні засоби	0,5
8	Місце проведення обшуку:	
	Квартири та приватні домоволодіння	92
	Транспортні засоби	5
	Нежитлові приміщення, доступ до яких обмежено	3
9	Залучення спеціаліста до процесуальних дій:	
	огляд	100
	допит	92,3
	тимчасовий доступ до речей та документів	18,4
	Пред'явлення для впізнання	16,3
	Слідчий експеримент	11,2
10	Призначались наступні судові експертизи:	
	судово-медична	60
	судово-психіатрична	41
	Генетично-молекулярна	10
	судово-психологічна	15
	трасологічна	19
	фоноскопична	14
	інші	7

**Узагальнення результатів анкетування уповноважених осіб
(всього 125 респондентів)**

№ з/п	Питання, поставлене в анкеті	Результати опитування у %
1.	Ваш стаж практичної роботи: а) до 3-х років б) від 3 до 5 років в) від 5 до 10 років г) більше 10 років	16 % 19 % 29 % 36 %
2.	Чи є, на Вашу думку, особливості у розслідуванні залишення у небезпеці малолітньої особи? а) так б) ні	86 % 14 %
3.	Якщо так, то в чому вони проявляються? а) в організації розслідування у цілому б) у специфіці предмету посягання, способів та обставині вчинення злочину в) в тактиці проведення слідчих (розшукових) дій г) інше (зазначити)	14 % 37 % 43 % 6 %
4.	Які основні проблеми Ви можете виділити на стадії кваліфікації протиправних дій за ст. 135 КК України доведення факту завідомого залишення особи у небезпеці а) доведення факту завідомого залишення б) доведення факту неможливості самостійного вжиття заходів до самозбереження в) інші фактори	56 % 36 % 8 %
5.	Які головні умови залишення у небезпеці Ви можете виділити а) байдужість до дитини б) дія правового режиму воєнного стану в) інші умови	76 % 17 % 7 %
8.	Чи стикались Ви із фактами протидії у процесі досудового розслідування, вираженою у будь якій формі а) так б) ні	22 % 78 %
10.	Чи мали місце під час огляду тактичні помилки? а) так б) ні	76 % 24 %
11.	Які типові тактичні помилки Ви можете виділити: а) несвоєчасне проведення огляду б) порушення послідовності огляду	19 % 28 %

	в) відсутність (недостатність) техніко-криміналістичних засобів виявлення слідів кримінального правопорушення г) поверхнєве проведення слідчої (розшукової) дії д) обмеження використання оперативно-розшукової інформації е) відсутність під час огляду необхідних спеціалістів ж) не використання інформації з камер відеоспостереження з) безпідставне зменшення меж огляду	21 % 41 % 30 % 35 % 20 % 31 %
12.	Які на Вашу думку найважливіші організаційно-тактичних заходи огляду: а) визначення меж ділянки проведення слідчого огляду б) обрання оптимального порядку пересування місцем події його учасниками під час огляду в) обрання доцільних засобів виявлення, фіксації та вилучення слідів кримінального правопорушення г) визначення та застосування тактичних прийомів огляду	44 % 31 % 34 % 42 %
13.	Місцями проведення обшуку у провадженнях щодо залишення у небезпеці малолітньої особи виступають: а) квартири багатоповерхових будинків б) транспортні засоби в) інші місця	92 % 5 % 3 %
16.	Найбільш поширеними конфліктними ситуаціями виступають: а) відмова допитуваного від давання показань б) давання допитуваним неправдивих показань в) давання допитуваним неповних показань г) зміна показань допитуваним д) заява вигаданого алібі е) вчинення допитуваним активної протидії під час допиту	18 % 44 % 46 % 28 % 12 % 23 %
22.	У чому, на Вашу думку, причини неефективного проведення розслідування? а) недостатню підготовку слідчого б) формалізм, поверхневність розслідування в) неефективність організації розслідування г) відсутність дієвої криміналістичної методики	49 % 24 % 18 % 9 %

**Фрагменти висновку судово-психологічної експертизи за фактом
залишення в небезпеці новонародженої дитини**

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР**

« [redacted] »
[redacted], вул. [redacted]
E-mail: [redacted] Web: http:// [redacted]
Код згідно з ЄДРПОУ [redacted]

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТІВ № [redacted]

**за результатами проведення комісійної судово-психологічної експертизи
за матеріалами кримінального провадження № [redacted] відомості
про яке внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань від 19. [redacted].20 [redacted]**

Складено: [redacted]

В С Т У П

[redacted] при супровідному листі від 04. [redacted].20 № [redacted]
надійшла постанова від [redacted] слідчого СВ ВП № [redacted]
[redacted] про призначенні судово-психологічної експертизи за
матеріалами досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру
досудових розслідувань за № [redacted] від [redacted]
На вирішення експертизи поставлені такі питання (дослівно у
формулюванні постанови про призначення експертизи від [redacted]):
«...2.1) Які індивідуально-психологічні особливості підозрюваної
[redacted] [redacted] р.н.?
2.2) Чи перебувала підозрювана [redacted]
[redacted] р.н., під час пологів або відразу після них в особливому психічному
(психологічному) та фізичному стані, який знижує її спроможність цілковито
усвідомлювати свої дії і керувати ними?
2.3) Чи перебувала підозрювана [redacted] [redacted] р.н.
у певному емоційному стані, який міг суттєво вплинути на її свідомість і
діяльність?...».

Експертне завдання вимагає застосування спеціальних знань в галузі
психологічних досліджень двома експертами, що мають кваліфікацію судового
експерта за однією експертною спеціальністю, тому згідно з
п. 1.2.14 «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та
експертних досліджень», затвердженої наказом Міністерства юстиції України

08.10.1998 № 53/5 (із змінами й доповненнями) (далі «Інструкція»), ця судова експертиза згідно резолюції керівника виконується як комісійна судово-психологічна.

Проведення комісійної судово-психологічної експертизи доручено комісії експертів у складі:

Відповідно до вимог ст. 70 та ч. 2 ст. 102 Кримінального процесуального кодексу України про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків за ст.ст. 384, 385 Кримінального кодексу України судові експерти попереджені:

Питання постанови відповідають Науково-методичним рекомендаціям з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, їх зміст експертам зрозумілий. Питання 3.2 та 3.3. є однакові за змістом, тому, керуючись п. 4.12 Інструкції питання викладаються в такій редакції:

1. Які індивідуально-психологічні особливості підозрюваної [REDACTED] р.н.?
2. Чи перебувала підозрювана [REDACTED] р.н., під час пологів або відразу після них в особливому психічному стані, який знизи її спроможність у повній мірі усвідомлювати свої дії і керувати ними?

Для забезпечення найдоцільнішого порядку проведення дослідження та відповідно до п. 4.12 Інструкції питання у дослідницькій частині об'єднуються і розглядаються сумісно.

Обставини, які мають значення для надання висновку

«...Досудовим розслідуванням встановлено, що [REDACTED] будучи вагітною, приховуючи свою вагітність від оточуючих, не ставши на облік в лікувальній установі, [REDACTED] року, близько 00-00 годин в домашніх умовах – у кімнаті будинку в м. [REDACTED] області, по вул. [REDACTED], народила життєздатну дитину чоловічої статі. У подальшому, діючи умисно з метою позбавлення дитини шляхом її залишення в безлюдному місці, [REDACTED] близько 12:00 год. Віднесла дитину до стихійного сміттєзвалища, що знаходиться між вул. Заводська та вул. [REDACTED], поклала її на землю та залишила без догляду під дією низької температури, при цьому [REDACTED] виконала всі дії які вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця, та кримінальне правопорушення не було закінчено з обставин, що не залежали від її волі, а саме новонароджена дитина була помічена місцевими мешканцями та передана до лікарні з попереднім діагнозом холодовий стрес, гіперглікемія, дихальна недостатність 1 ступеню, ризик розвитку внутрішньоутробної інфекції...».

На підставі ст. ст. 110, 242, 243 КПК України, призначено судово-психологічну експертизу, виконання якої доручено експертам [REDACTED]

Нормативні акти, методики, науково-технічна та довідкова література, інші інформаційні джерела, що використовувались при вирішенні поставлених питань

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (зі змінами та доповненнями): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

2. Метод судового психологічного аналізу вихідних даних.

3. Метод дослідження психологічного анамнезу.

4. Метод Люшера (тест кольорового вибору).

5. Комплексний метод діагностики рівня інтелектуального розвитку Векслера (шкали виміру інтелекту, субтести).

6. Комплексний метод дослідження психологічних особливостей пам'яті (тест зорової та слухової пам'яті, короткочасної, оперативної пам'яті).

7. Метод незакінчених речень.

8. Метод Міні-мульт.

9. Методика судово-психологічної експертизи типологічних особливостей особистості – 14.1.78.

10. Методика судово-психологічної експертизи емоційних станів стресу і фрустрації – реєстровий код 14.1.79.

ДОСЛІДЖЕННЯ

По першому та другому питаннях

У цій експертизі використані такі основні поняття в наступному значенні:

Індивідуально-психологічні особливості особи: індивідуальна ієрархічна система провідних особливостей її мотиваційної сфери (ціннісних орієнтацій, провідних мотивів, спрямованості) та індивідуально-психологічних особливостей (характеру, темпераменту, емоційно-вольової, когнітивної сфер тощо), які виявляються протягом її життя та за юридично значимих обставин.

Суттєвий вплив індивідуально-психологічних особливостей особистості чи емоційного стану особи на її поведінку є такий їх вплив, який обмежує її здатність до смислової оцінки ситуації та усвідомленого контролю за поведінкою.

Психічна напруга – стан, який виникає у людини в екстремальній (незвичній або загрозливій) ситуації, обставинах, для додання яких у людини суб'єктивно чи об'єктивно недостатньо ресурсів. Його вплив на психічну діяльність залежить від особливостей стресогенної ситуації та індивідуально-психологічних особливостей людини. Вплив психічної напруги на діяльність і свідомість людини виявляються у зниженні процесів сприйняття, уваги, пам'яті. Потім відбувається зниження активності мисленнєвих процесів, втрата

гнучкості мислення, переважання емоційних компонентів у свідомості над раціональними, труднощі у сприйнятті рішення при фіксації свідомості на стресовому характері ситуації. На поведінковому рівні це виражається в неадекватній реакції на подразник, імпульсивності, непослідовності, негнучкості поведінки, у можливості з'явлення як активних, так і пасивних форм реагування.

Психічна напруга може мати суттєвий вплив на свідомість і поведінку. Перша стадія – накопичення емоційної напруги, але після кожного фруструючого впливу емоційне напруження не вивільняється, а переходить в другу стадію. Вона не носить вибухового характеру, а являє собою базу інтенсивної емоційної напруги. Стадія супротиву організму – перша стадія – замінюється стадією виснаження адаптаційних можливостей або фазою «негативної емоції», яка може супроводжуватися пригніченням інтелектуальних функцій при збереженні або навіть підвищенні енергетичних ресурсів.

Зазвичай ці стани характеризуються меншою інтенсивністю і силою переживання, ніж емоційне збудження, але при певних умовах може досягати такого ж рівня, коли порушується процес вибору цілей дії, відбуваються помилки у сприйнятті оточуючої дійсності (часткове звуження свідомості, зниження контролю і регуляції поведінки). Відбувається домінування афектогенної мотивації, що носить надзначимий характер і обумовлює утруднення в усвідомленні і розумінні оточуючого. Третя фаза характерна для всіх аналогічних станів і виражається в психічному та фізичному виснаженні.

Експерти проводять дослідження, ґрунтуючись на переконанні у достовірності наданої Замовником інформації та відомостей. Перевірка наданої Замовником інформації (достовірність, повнота тощо) не входить до компетенції та відповідальності експертів.

БІОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ ЩОДО [REDACTED] НА ПІДСТАВІ БЕСІДИ З НЕЮ

Підекспертна розповідає, що вона народилась в росії, сім'я була неблагополучна, батька знає тільки з розповідей, казали, що він сидить у в'язниці, мама з інтернату. Підекспертна мала одну бабусю – це мама батька, яка жила в Україні. Туди [REDACTED] з мамою та старшою сестрою по матері переїхала одnorічною. Перші п'ять років підекспертна проживала з мамою та бабусею. Однак остання «не прийняла» маму підекспертної, мама почала пити, «гулять, бовтаться», її вигнали з дому. Підекспертна залишилась з бабусею та старшою сестрою, яку не любила, маючи образу за те, що з нею батько, про якого чула розмови як про найкращого, – грався, а підекспертна не спізнала батьківської любові. І це при тому, що сестра не від батька.

У дитячий садочок та в школу ходила в [REDACTED]. Була «хорошисткою», адже «вибору не було, хоч не хоч, а бабушка є бабушка». Говорить, що у садочку та в школі із однолітків ніхто із [REDACTED] не спілкувався, «пальцями тикали, то в недоносках ходять, то батьків у них немає». Це навчало, що [REDACTED] завжди сама, друзів у неї практично немає. Підекспертна підходила до

бабусі за допомогою, проханнями, але та говорила, що «в наш час і не таке було, та то все пройде, все чепуха». Відтоді [] навчилась, що вона завжди сама собі повинна допомагати. Поза школою також ні з ким не спілкувалася, не дозволяла бабуся: після школи потрібно було допомогти по господарству, уроки поробить, а потім вечоріло та бабуся говорила «куди ви вже підете, сидіть дома, нічого бовтатися». Маму до підекспертної не пускали, коли вона намагалась приходити, бабуся на неї постійно викликала міліцію, тож спілкування з мамою не було. Гуртки чи секції не відвідувала.

Закінчила 9 класів, старша сестра, яка саме закінчувала 11 класів, хотіла вступати в медичний коледж. Тож після закінчення основної школи за наполяганням бабусі [] разом із сестрою вступила до [] медичного коледжу попри бажання підекспертної опанувати професію кухаря-кондитера. Навчання у коледжі давалось досить легко поки півтора курси була «начитка», а потім коли почалась практика, «уколи, вени, попи голі, кров» – підекспертна зрозуміла, що це «не її», просила бабусю про переведення в інший навчальний заклад. Бабуся відмовила онуці, й підекспертна почала «бастувати», закинула навчання. Вночі ходила з подругами підробляти на кондитерський завод, «печиво клеїли». «В силу того, що цілу ніч працюєш, то першу-другу пари прогулюєш, не приходиш, зробила все спеціально для того, щоб мене вигнали». Ірину таки відрахували із коледжу, після цього її вигнала з дому бабуся, сказала, що підекспертна невдячна.

Підекспертна поїхала в м. [], працювала на «[]», орендувала житло, почалось «доросле самостійне життя». На той час їй було 17 років. Таке життя подобалось, вона відчувала свободу, мала роботу та кошти на проживання, ходила з подругами гуляти. Познайомилась з хлопцем старшим за [] на 4 роки (з її слів), який був з [] області, почала з ним спільно проживати, врешті переїхала до нього і його батьків. Під час спільного проживання в родині народилося двоє дітей. Стосунки з батьками співмешканця були хороші. Офіційно заміжня не була, адже у неї «немає манічки надіть білу сукню, обручку, змінить прізвище у паспорті», вона не вважає це обов'язковим. З чоловіком разом прожили років шість. Розлучились, коли молодшій доньці був один рік (вона 2013 року народження). Вважає, що сварок особливо у стосунках не було, розлучились через побутові труднощі та через те, що чоловік пішов в АТО добровольцем.

[] ще певний період проживала із батьками чоловіка, але згодом його мама сказала, що вони люблять [], люблять дітей, можуть допомогти знайти квартиру десь поряд, проте Андрій чекає хлопчика від іншої жінки. Особисто він про це підекспертній нічого не повідомив. Зараз цей чоловік підтримує контакт лише зі своїми дітьми, з Іриною не спілкується. [] з дітьми повернулася у м. [], знала що там є «жилплощадь», про яку говорила бабуся. Цією «жилплощадью» виявився барак. Там у кожного є коридор, дві кімнати та частинка двору з туалетом і кухнею на вулиці. Вода підведена. Права власності та документів на житло немає. Підекспертна влаштувалась неофіційно на роботу прибиральницею, працювала також на сезонних роботах,

у теплих. На утримання дітей в цілому вистачало, діти пішли в садочок, школу.

У [REDACTED] підекспертна познайомилась з іншим чоловіком – [REDACTED]. Від нього народила троє дітей. Старші дві доньки просили називати [REDACTED] татом: старша донька підійшла і сказала «мама, це ж тепер [REDACTED] папа, можна він буде і нашим татом». Підекспертна не дозволила, адже у них є свій тато. Діти із співмешканцем спілкуються нормально, ладять. Рідний батько спілкується із доньками нечасто, «не знає про що з ними говорить».

Стосунки підекспертної із чоловіком і його ставлення до родинних відносин і до дітей змінювалося із часом. Першій вагітності був радий, хотів дитину. Коли [REDACTED] (перша донька [REDACTED]) була ще маленька, підекспертна виявила, що має вагітність. Цю вагітність підекспертна перервала на ранньому терміні із встановленням ВМС. Рішення це прийняла сама, співмешканцю зателефонувала вже з лікарні – з проханням викликати таксі. Співмешканець влаштував скандал вдома, після того як дізнався про це. Аборт перенесла тяжко психологічно, переживала почуття провини. Через деякий час знову виявилось, що підекспертна має вагітність (яка настала попри застосування застережних заходів). Переривати її не стала. Так у [REDACTED] році народився [REDACTED]. Чоловік, який «хотів хлопчика» «був такий радий, що почти забув із роддому забрати – раділи із сусідом». Оральні контрацептиви дорогі, а чоловік давав гроші на них «через раз».

Діти, зі слів [REDACTED], поза школою ходять на бокс, танці, малювання, музику. Ходять в садочок, в школу, успішність посередня, «не відмінники, але і не двоюшники». Школу відвідують регулярно, кожен день. Підекспертна ставиться до шкільного навчання дітей серйозно: «якщо його задали, то його потрібно вивчити». Вдома умови для навчання дітей є, якщо потрібна допомога з навчанням, то діти завжди можуть про неї попросити, підекспертна їм допомагає. Говорить, що «мої діти – це моє все». Стверджує, що коли хтось із них чогось потребує чи сильно хоче, то вона «з шкури вилізе», але заробить гроші і придбає «не краще, ніж в інших, але і не гірше».

Дітей загалом до домашньої роботи не залучає, вважає, що вони не зобов'язані виконувати таку роботу, не хоче, щоб в них було таке дитинство як в неї. На аліменти на дітей співмешканця не подавала. Налаштовувала себе на те, що вона повинна сама з усім справитися, заради своїх дітей.

Спілкується мало з ким, адже робота і догляд за дітьми забирають багато часу, до того ж вона не хоче і не уміє заводити і підтримувати відносини, ділитися проблемами. Із всіх знайомих тільки кума могла настійливо змушувати підекспертну розповісти про те, що її турбує.

Усі вагітності підекспертної були легкими, пологи від початку пологової діяльності до появи дитинки на світ загалом проходили швидко, однак завжди вона встигала прибути в лікарню, завжди відчувала біль, прикладала зусилля, отримувала допомогу лікарів.

Мала епізод притягнення до кримінальної відповідальності близько трьох років тому. Це сталося через двоюрідного брата, який запропонував заробити

грошей. Потрібно було показатися на камерах магазину і взяти з полицки деякі товари. Брат із компанією самі зламали броньовані двері, обікрали крамницю. Розрахунок був такий, що підекспертна, маючи трьох дітей і вагітність не понесе реального покарання, а від брата і його компанії вона отримала гроші: «Там двері броньовані, потрібно було сказати, що це [REDACTED] сама їх виламала». Все ж таки їй «дали» умовний термін. Після події познайомилась із власником пограбованого магазину, обговорили це питання, сказав, що потрібно просто відразу було прийти до нього і він би допоміг. Стверджує, що розуміла, що вчиняє злочин, наважилась на ці дії через тяжку фінансову ситуацію: не було грошей, хворі діти, зима надворі.

Палить із підліткового віку, мала період без тютюну: під час вагітності почувалася погано через дим, з часом знову почала палити. Алкоголь та наркотики не вживає. [REDACTED] вживає алкоголь, але не кожен день, наркотичні речовини не вживає.

ДАНІ СПРЯМОВАНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ

Про мету експертизи не знала, в основних рисах зрозуміла пояснення експерта. Виглядає дещо неохайно, має несвіжий запах (тютюнового диму, їжі тощо), недоглянута, однак явних забруднень на одязі і взутті немає.

Від початку експертного обстеження була відкритою до спілкування, у ході вільної розповіді надає поширені відповіді, у відповідь на уточнюючі питання надає інформацію, яка відповідає відомостям, що надані у матеріалах провадження.

Поведінка та емоційні реакції [REDACTED] змінювались залежно від теми обговорення: більш жваво розповідала про події дитинства, школу та медучилище, з позитивними емоціями [REDACTED] говорила про народження дітей, особливо про [REDACTED]. У відповідь на запитання щодо взаємин із своїм співмешканцем [REDACTED] та на прохання пригадати події [REDACTED], які розслідуються у кримінальному провадженні, ставала більш закритою, напруженою, робила паузи під час відповідей, часто плакала. Розповідаючи про події 19.02.20[REDACTED] мала складнощі в іменування своїх емоцій та не могла їх пояснити.

Визнає свою провину, і вважає, що повинна нести відповідальність за свій вчинок. Дуже б хотіла отримати умовне покарання, стверджує, що у будь-якому разі буде боротися за повернути всіх своїх дітей, і новонародженого хлопчика також.

Під час виконання тестових завдань легко розуміла інструкцію та зміст завдань, за допомогою до експертів не зверталась. Ознак втоми за період виконання завдань не виявляла.

Скарги. В ході експертного скарг не висловила, однак у ході бесіди розповіла про проблеми зі сном та апетитом: довго не може заснути вночі, однак рано прокидається без будильника, упродовж дня відчувається втомленою, може один-півтора дня не їсти, не відчуваючи голоду. До лікарні стосовно цього не зверталась.

Мовлення підекспертної послідовне, в помірному темпі, речення буде правильно, словниковий запас достатній для опису фактів, в основних рисах – емоції та почуття.

Мислення послідовне, у помірному темпі, розумова працездатність середня, протягом всього експертного обстеження підтримувала активну увагу.

Дослідження за допомогою *методики Міні-мульт* встановлено переважно пасивність поведінки підекспертної, схильність до негнучкого консервативного мислення, тенденцію «приймати на віру» слова авторитетних людей, покірне ставлення до влади та авторитету, повільне пристосування до зміни обстановки, легке втрачання рівноваги у конфліктах, невибагливість, здатність довго нести тягар труднощів.

Дослідження за допомогою методу *«Незакінчені речення»* виявило, що групами стосунків, які є вагомими для підекспертної та викликають в неї негативні переживання, є стосунки із батьківською сім'єю – батьком та матір'ю. У неї є актуальне бажання емоційно теплого спілкування із батьками, яке вона не може реалізувати, не має близьких друзів, з якими вона б могла відкритися та поговорити про свої переживання та те, що її хвилює. Найбільшим актуальним страхом є страх за майбутнє, його невизначеність. Також [REDACTED] покладається на авторитет більш впливових людей, може виконувати вказівки без аналізу ситуації.

Дослідження за допомогою *Методики кольорового вибору* встановило переважання пасивності, ригідності вольових процесів. Є ознаки, які вказують на втомленість, стрес та емоційно-вегетативну напруженість, емоційну незрілість та нестійкість. Підекспертна відчуває себе відрізаною від сім'ї, рідних, що приносить їй відсутність спокою та тривожність за майбутнє.

Отже, результати експериментально-психологічного дослідження показали актуальну потребу підекспертної у емоційно теплому спілкуванні, наявність емоційної втомленості, напруженості у поведінці та страх майбутнього, невисокий рівень домагань.

РОЗПОВІДЬ [REDACTED] ПО СУТІ ПОДІЙ, ЩО РОЗСЛІДУЮТЬСЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У той день [REDACTED] занесла для дітей відро у веранду, щоб діти не ходили надвір в туалет вночі. Підекспертна вночі захотіла в туалет, пішла «на відро». Коли ходила в туалет, відійшла пробка, відразу почалися пологи. Від відра до ліжка, на якому спала [REDACTED] із [REDACTED] дець метрів 30. Поки вона дійшла від веранди до ліжка, вже показала голову дитини. Підекспертній здається, що на той час вона відчувала страх, паніку, як наче взагалі емоцій не було. Свій стан вона описала так «в смислі, як це я вже рожаю, такого бути не може, ще рано». Вважає, що була в той момент розгублена, бо ще було зарано.

Далі [REDACTED] взяла ковдру із ліжка, положила на підлогу. На підлозі народила, в той момент не відчувала страху, не було переймів та болю, «просто лягла, розставила ноги і дитя само вилізло, навіть жодної схватки не було». Повідомляє, що всі попередні пологи відбувалися в лікарні, за допомоги

лікарів, були і болісні пологи. Але саме цього разу все пройшло безболісно та швидко.

Дитина народилася [REDACTED], близько 00:00. Немовля було обмотане пуповиною навколо шиї, потім відразу вийшла плацента, без перерви. Пам'ятає кров на плаценті, але її було не багато. Зараз говорить, що повинна була «розмотати» дитину, перевернуть її, «постукати», викликати швидку. Але на той момент «завернула дитину як кошеня» у ковдру та винесла її у веранду. На веранді була кімнатна температура за її словами. Дитину не оглядала. Після пологів щастя не відчувала, «народився та й народився».

Дитина лежала у веранді в «колясці», яка залишилась від [REDACTED]. Вона не кричала, звуків від дитини ніяких не було, «якби закричав, то можливо б старші діти проснулись». Пригадує, що в той момент відчувала байдужість. Після того як віднесла дитину у веранду, випрала ковдру, на якій народжувала. Через хвилин 20 після пологів підходила до немовляти, торкалась до його спинки через ковдру, не почула ні звуків, ні ворухіння. Не вчиняла ніяких дій задля того, щоб реанімувати дитину. Зараз картає себе: «я б себе зараз задавила б», дуже зла на себе за свій вчинок.

Після того як [REDACTED] торкнула немовля за спинку, вирішила, що дитина мертва, пішла спати. Описує, що спала дуже міцно, не прокидалась, «це напевно був найкращий сон в моєму житті». Десь о 7 ранку прокинулась, хоча зазвичай прокидається о 05:30-06:00. Як прокинулась відчувала страх від того, що в неї в будинку мертво немовля, за те, що буде тепер з її старшими дітьми. Всі ранкові справи, пов'язані з дітьми підекспертна виконала як машина, не відчувала яскравих емоцій. Діти пішли гуляти, на гуртки, бо це був вихідний день. Ірина в цей час взяла новонароджену дитину та віднесла на смітник.

На питання чи обдумувала якісь інші варіанти говорить, що «наверно обдумовувала, адже в мене є он смітник за три метри від будинку, але я його понесла на інший смітник, який знаходиться десь за кілометр від дому». Указує, що «зараз я можу балакати як адекватна людина, бо є варіант визвати швидку, міліцію, зателефонувати до сусідів». Не може сказати, чому не скористалась жодним із перелічених варіантів.

Той смітник, на який [REDACTED] віднесла дитину знаходиться, на її думку, в людному місці, «там постійно текучка людей». Згорток з дитиною залишила на смітнику, повернулася додому.

Коли прийшла додому, коли повернулися діти, стан підекспертної лишався якийсь байдужий «була наче заціпеніла», не розпитувала дітей, як звичайно, про їхні заняття.

Новонародженого як тепер знає, знайшли [REDACTED] десь о 12:00.

Наступного ранку до підекспертної приїхав працівник поліції, запитав у неї чи народжувала вона. Та спочатку спробувала віджартувалась, мовляв, народжувала, он четверо бігають. Оперативний працівник у відповідь запропонував відвідати гінеколога, [REDACTED] сказала «це я».

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ МАТЕРІАЛІВ, НАДАНИХ НА ДОСЛІДЖЕННЯ Відомості **повідомлення про підозру від [REDACTED]:** [REDACTED] не працює, не одружена, має на утриманні чотирьох малолітніх

дітей [REDACTED]. Освіта [REDACTED].
 середня, проживає за адресою без реєстрації: м. [REDACTED].
 [REDACTED] року [REDACTED] Районним судом Полтавської області за ч. 3 ст. 185 КК України, до покарання у вигляді позбавлення волі строком 3 роки, від відбування покарання звільнена з іспитовим строком 1 рік. Досудовим розслідуванням встановлено, що [REDACTED], будучи вагітною, приховуючи свою вагітність від оточуючих, не ставши на облік в лікувальній установі, [REDACTED] близько 00:00 годин в домашніх умовах – у кімнаті будинку в м. [REDACTED]

[REDACTED] народила життєздатну дитину чоловічої статі. У подальшому, реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на умисне вбивство новонародженої дитини, діючи умисно з метою позбавлення дитини шляхом її залишення в безлюдному місці, [REDACTED] близько 12:00 год. віднесла дитину до стихійного сміттєзвалища, що знаходиться між вул. Заводська та вул. Володимирівська в м. [REDACTED], поклала її на землю та залишила без догляду під дією низької температури, при цьому [REDACTED] виконала всі дії, які вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця, та кримінальне правопорушення не було закінчено з обставин, що не залежали від її волі, а саме новонароджена дитина була помічена місцевими мешканцями та передана до лікарні з попереднім діагнозом холодний стрес, гіперглікемія, дихальна недостатність I ступеню, ризик розвитку внутрішньоутробної інфекції.

У ході допиту від [REDACTED] в якості підозрюваної [REDACTED] остання розповіла, що проживає спільно із дітьми [REDACTED]

[REDACTED] та співмешканцем [REDACTED]
 [REDACTED] 19 [REDACTED] р.н. З [REDACTED] співмешкає близько 7 років. Проживають спільно в одноповерховому багатоквартирному будинку, в квартирі, в якій колись проживала мати підозрюваної. Наразі місцеперебування матері [REDACTED] невідоме. Раніше, близько трьох років тому працювала прибиральницею в кафе, влітку підроблялась на сезонних роботах на полях. З того часу вона ніде не працює, доглядає за дітьми. Джерелом доходу являються соціальні виплати, яких на утримання сім'ї не вистачає. Співмешканець сім'ю не утримує, матеріально не допомагає. Точно не знає, але десь у квітні підозрювана завагітніла від свого співмешканця [REDACTED] але зрозуміла, що вагітна десь у серпні 2023 року, адже з'явилися ознаки вагітності. У зв'язку з тим, що це була не перша вагітність, підозрювана одразу зрозуміла, що відбувається з її організмом. Про свою вагітність вона нікому не повідомила та продовжила жити за своїм звичним графіком. На облік з приводу вагітності не ставала, адже в неї немає коштів на громадський транспорт. На якому місяці вагітності вона також не знала. Станом на листопад, живіт у підозрюваної був невеликий, співмешканець не звертав на неї увагу та не розумів, що

вагітна, адже він часто зловживає спиртними напоями. У період з 17. 20 року з обіднього часу співмешканець підозрюваної поїхав до своєї доньки (27 років) в с. допомагати по господарству та повернувся року близько 14:00 год. в стані алкогольного сп'яніння. року в післяобідній час навідувала хрещена мати її доньки (39 років), жителька м. , остання була вдома у підозрюваної близько години, після чого збиралась йти додому, в цей час виявила бажання піти з нею додому з ночівлею, підозрювана дозволила їй це зробити. В ніч з року на року, точного часу підозрювана не пам'ятає, але це було близько 24:00-00:00 год прокинулась сходити в туалет, в коридорі знаходилось туалетне відро, вона вийшла в коридор і в цей час відійшли води. Після цього вона зайшла в свою кімнату, взяла ковдру, поклала на підлогу, лягла, розставила ноги та відбулося дві перейми, народилась дитина чоловічої статі. Після народження дитини виявила, що новонароджена дитина не подає будь-яких звуків та навколо ший воно було оббите пуповиною. Дитина вийшла разом з плацентою. У кімнаті в цей час на ліжку спав син підозрюваної (1,5 роки), інші діти спали в окремій кімнаті. Після пологів замотала новонародженого в різнокольоровий дитячий плед та винесла до коридору і поклала до коляски. Після цього вона прибрала в кімнаті та періодично ходила дивилась на новонароджену дитину, вона не кричала. Собі медичну допомогу не надавала, в аптеку не ходила. Вранці року близько 08:00 год. прокинулись всі діти та почала їх годувати, гратись із ними, з її слів перебувала в такому стані, що не усвідомлювала, що робити, все було наче в тумані. Близько обіду підозрювана вирішила взяти новонароджену дитину та залишити її в такому місці, щоб її знайшли, але місце повинно було бути не людне. взяла плед із новонародженою дитиною і пішла по вул. Заводській, дійшла до стежки, яка вела на вул. , ця стежка через хащі та смітник, нею зазвичай мало хто користується вдень, загалом вранці, коли люди йдуть на роботу. Дійшовши до середини стежки, в районі смітника, підозрювана поклала праворуч по напрямку руху до , плед з новонародженою дитиною на землю, і пішла по , звернула на вул. , далі перейшла на вул. у. В момент коли підозрювана залишила дитину в безлюдному місці на вулиці була температура 1-0 градусів за Цельсієм. Далі забрала свою доньку і вони пішли додому через перший залізничний переїзд і відразу вийшли на вул. , по ній пішли додому. Додому прийшли близько 13:00 год. Підозрювана повідомляє, що не знає чому вирішила позбутись дитини, усвідомлювала, що дитина може загинути, однак чому саме так вчинила, пояснити не може. На даний момент усвідомлює, що можна було в цій ситуації вчинити інакше, викликати швидку допомогу, повідомити когось, попросити допомоги, свою вину визнає.

У ході допиту від в якості підозрюваної остання розповіла, що з . співмешкає близько 7 років. Він є

біологічним батьком двох найменших дітей – [REDACTED]. Двох старших дітей вона народила від іншого чоловіка – [REDACTED], який зараз перебуває закордоном та сплачує аліменти. Проживають спільно в одноповерховому багатоквартирному будинку, в квартирі, в якій колись проживала мати підозрюваної. Наразі місцеперебування матері [REDACTED] невідоме. Раніше, близько трьох років тому працювала прибиральницею в кафе «[REDACTED]», влітку підроблялась на сезонних роботах на полях у фермерів. Крім того, доглядала за маленькими дітьми, перебувала у відпустці по догляду за ними та отримувала за це кошти, у тому числі і як малозабезпечена сім'я. Точно не знає, але десь у квітні підозрювана завагітніла від свого співмешканця [REDACTED], але зрозуміла, що вагітна десь у серпні [REDACTED] року, адже з'явилися ознаки вагітності, почав рости живіт. До серпня [REDACTED] року у [REDACTED] були місячні, хоч і не такі рясні як зазвичай мали б бути. У зв'язку з тим, що це була не перша вагітність, підозрювана має 4 дітей, вона відразу зрозуміла, що коїться та вирішила народжувати і цю дитину. Про свою вагітність нікому не повідомила та продовжила жити за звичним графіком. На облік щодо вагітності не ставала, адже не було коштів на проїзд громадським транспортом та проходження різних обстежень у зв'язку з вагітністю. На якому місяці вагітності підозрювана не знала. Оскільки живіт у [REDACTED] був невеликий, у тому числі і станом на листопад [REDACTED] року, то співмешканець підозрюваної не звертав увагу на її стан. Вважає, що він навіть не розумів, що [REDACTED] вагітна, адже часто зловживав спиртними напоями. Про вагітність підозрювана не повідомляла, статевим життям жили, але співмешканець нічого не запитував. Десь у лютому [REDACTED] року підозрювана також була вагітною, але про свою вагітність вона повідомила [REDACTED]. Разом дійшли висновку, що п'ять дітей буде тяжко утримувати і [REDACTED] зробила аборт за гроші співмешканця. Тому коли зрозуміла, що знову вагітна, то вирішила нічого йому не повідомляти, щоб не умовив знову робити аборт. Остання вагітність проходила добре, почувалась підозрювана нормально, за медичною допомогою жодного разу не зверталась. У п'ятницю [REDACTED] року з обіднього часу співмешканець підозрюваної поїхав до своєї доньки [REDACTED] (27 років) в с. [REDACTED] допомагати по господарству та повернувся 19. [REDACTED] року близько 14:00 год. в стані алкогольного сп'яніння і відразу пішов до сусіда. Тому про пологи та ситуацію, що склалась [REDACTED], йому не говорила, бо не бачила в цьому сенсу. 18. [REDACTED] року в післяобідній час [REDACTED] навідувала хрещена мати її доньки [REDACTED] (39 років) разом із своєю донькою [REDACTED] (16 років). Останні була вдома у підозрюваної близько однієї-двох годин. Після чого [REDACTED] збиралась йти додому, в цей час донька підозрюваної Єва виявила бажання піти з нею додому з ночівлею. [REDACTED] пішла, а [REDACTED] залишилась у [REDACTED]. В ніч з [REDACTED] року на 19. [REDACTED] року, точного часу підозрювана не пам'ятає, але це було близько 24:00-00:00 год., [REDACTED] прокинулась сходити в туалет, в коридорі знаходилося туалетне відро, вона вийшла в коридор і в цей час відійшли води. Після цього вона зайшла в свою кімнату, взяла ковдру, поклала на підлогу, лягла, розставила ноги та відбулося

дві перейми, народилась дитина чоловічої статі. Після народження дитини [REDACTED] виявила, що новонароджена дитина не подає будь-яких звуків та навколо ший воно було обвите пуповиною. Дитина вийшла разом з плацентою. У кімнаті в цей час на ліжку спав син підозрюваної [REDACTED] (1,5 роки), інші діти спали в окремій кімнаті. Під час пологів [REDACTED] не кричала, усе відбулося дуже швидко, тому діти не прокинулись. Після пологів, оскільки новонароджений не подавав жодних звуків та не рухався, підозрювана вирішила, що він мертвий. Тому [REDACTED] замотала новонародженого в різнокольоровий дитячий плед, підклавши плед під тіло немовляти і вкривши цим же пледом зверху, винесла до коридору, який опалювався електричним обігрівачем, і поклала до коляски. Після цього вона прибрала в кімнаті та періодично ходила дивилась на новонароджену дитину, вона не видавала жодних звуків, не рухалась. До того як лягти спати [REDACTED] один раз торкнулася спинки немовляти, вона була ледве тепла, але дихання немовляти підозрювана не відчула. Собі медичну допомогу не надавала, в аптеку не ходила. Чому не звернулась за акушерською допомогою підозрювана пояснити також не може, можливо тому що не було необхідності. Не може пояснити і причину через яку вона не викликала медиків для немовляти. Взагалі деяких моментів тієї ночі не пам'ятає. Вранці [REDACTED] прокинулась десь о 06:00 ранку, пішла в коридор, підійшла до коляски з немовлям, не розмотувала його, прислухалась, але воно не видало жодних звуків. Пізніше, десь о 08:00 год. прокинулись усі діти та [REDACTED] почала їх годувати, гратись з ними. Повідомляє, що була в такому стані, що не усвідомлювала, що робила, все наче було в тумані. Також виходила неодноразово виходила вправлятися по господарству через коридор, проходила повз коляску з немовлям, однак жодних звуків від нього підозрювана не чула. Діти також виходили в коридор у туалет на відро, але [REDACTED] не говорили, що чули якісь звуки чи бачили рухи в з коляски. Близько обіду підозрювана вирішила взяти новонароджену дитину та залишити її в такому місці, щоб її знайшли, бо вона хотіла щоб її поховали як це прийнято. У той же час [REDACTED] боялась, що у неї заберуть інших її дітей через те, що знайдуть вдома мертве немовля. Тобто місце повинне бути не дуже людним. [REDACTED] взяла плед із новонародженою дитиною і пішла по вул. [REDACTED], дійшла до стежки, яка вела на вул. [REDACTED]. Ця стежка через хаті та смітник, нею зазвичай мало хто користується вдень, загалом вранці, коли люди йдуть на роботу. Дійшовши до середини стежки, в районі смітника, підозрювана поклала праворуч по напрямку руху до вул. [REDACTED], плед з новонародженою дитиною на землю, і пішла по вул. [REDACTED], звернула на вул. [REDACTED], далі перейшла на вул. [REDACTED]. В момент коли підозрювана залишила дитину в безлюдному місці на вулиці була температура 1-0 градусів за Цельсієм. Увесь час поки [REDACTED] несла дитину, вона не видавала жодних звуків. Перед тим як покласти її на землю, підозрювана поцілувала головку немовляти через плед, не розгортаючи його. Чи теплим було тіло дитини сказати не може, оскільки не торкалась її шкіри. В подальшому [REDACTED] забрала свою доньку [REDACTED] і вони пішли додому через перший

залізничний переїзд і відразу вийшли на вул. Заводську, по ній пішли додому. Додому прийшли близько 13:00 год. Чому вирішила позбутися плоду [REDACTED], не знає, не може пояснити. Про існування «вікон життя» знала, але в м. [REDACTED] їх немає. На даний момент усвідомлює, що можна було в даній ситуації вчинити інакше, викликати швидку допомогу, повідомити когось, попросити допомоги, однак не може пояснити своїх дій.

У ході допиту від [REDACTED] в якості свідка [REDACTED] останній повідомив, що проживає спільно із співмешканкою [REDACTED] та чотирма дітьми. Спільно проживаємо 7 років. Про те, що [REDACTED] вагітна свідок дізнався на початку осені, точного часу не пам'ятає. Зі [REDACTED] про це говорили та вирішили, що вона зробить аборт. На початку осені підозрювана повідомила про те, що аборт коштує 7-8 тис. грн., [REDACTED] дав дані кошти [REDACTED], і остання повідомила, що зробила аборт. Однак живіт в останньої було видно, вона говорила, що зробила аборт, проте в неї якась хвороба («кіста») та якийсь ще час живіт в неї буде явно виражений. Свідок повірив [REDACTED] та був впевнений, що вона ходила в лікарню для проведення штучного переривання вагітності. Про те чи ставала [REDACTED] на облік [REDACTED], не знає, оскільки не знає порядок дій жінок при вагітності. У подальшому 17. [REDACTED].20[REDACTED] року, близько обіду, свідок поїхав до своєї доньки [REDACTED] в с. [REDACTED], допомагати їй по господарству, а саме допомагав рубати дрова, адже її чоловік проходить службу в ЗСУ та на даний момент донька сама. Від доньки [REDACTED] приїхав додому 19. [REDACTED].20[REDACTED] року близько 15-16:00 год. Вдома все було як завжди, діти були вдома, окрім доньки [REDACTED], співмешканки [REDACTED] не було. Остання прийшла додому близько 17:00 год., з донькою [REDACTED]. [REDACTED] повідомила, що ходила в гості до [REDACTED]. Після того як [REDACTED] повернулась додому, в її поведінці нічого незвичайного не було, поводити себе як зазвичай. Про ці події остання свідку нічого не повідомляла. Ввечері від мешканців м. [REDACTED], коли [REDACTED] перебував у магазині чув, що [REDACTED] року було знайдено новонароджену дитину, яку хтось залишив. Свідок не міг навіть запідозрити, що це зробила [REDACTED] оскільки вважав, що вона зробила штучне переривання вагітності. У подальшому [REDACTED] року [REDACTED] поїхав на роботу та повернувся пізно ввечері. Про те, що [REDACTED] самостійно народила дитину та новонародженого залишила в м. [REDACTED] поблизу вул. Заводська на смітнику свідок дізнався від працівників поліції. З [REDACTED] з даного приводу не спілкувався, адже останню було госпіталізовано до лікарні в м. [REDACTED]. Обставини, як саме [REDACTED] вчинила дані дії свідку не відомі.

Із висновку судово-психіатричної експертизи № [REDACTED] відомо, що [REDACTED] народилась у Хабаровському краї, м. [REDACTED], молодшою із двох дітей. Коли підозрюваній було 3 місяці, мати разом із дітьми переїхала в м. [REDACTED] до матері батька. Батько залишився проживати в РФ, там притягався до кримінальної відповідальності за крадіжку, вбивство, відбував покарання в місцях позбавлення волі. В 2001 році був вбитий. Мати мала багато співмешканців, зловживала алкогольними напоями. Коли

підозрюваній було 7 років, матір позбавили батьківських прав. Відомостями про обтяжену психічними хворобами спадковість не володіє. Закінчила 9 класів ЗОШ, навчалась посередньо. Надалі вступила в [REDACTED], але з 3 курсу навчання залишила, адже не склала іспити. Далі навчання ніде не продовжувала. Працювала офіціанткою, на заводі «[REDACTED]» в м. [REDACTED]. Потім поїхала в м. [REDACTED], де проживала цивільним шлюбом, народила двох доньок. Після чотирьох років шлюбу співмешканець був призваний в АТО, там знайшов собі іншу дружину. [REDACTED] разом із дітьми переїхала в м. [REDACTED], де стала проживати другим цивільним шлюбом із співмешканцем старшим за неї на 19 років, в даному шлюбі народила трьох дітей. На даний час троє доньок знаходяться в патронатній сім'ї, півторарічний хлопчик в дитячому будинку м. [REDACTED]. Палить з 19 років. Зловживання спиртними напоями та вживання інших психоактивних речовин категорично заперечує. З перенесених захворювань – вітряна віспа, апендектомія більше 20 років тому. Туберкульозом не хворіла, черепно-мозкових травм з втратою свідомості не відмічалось. «...На деякі запитання, зокрема, що її компрометують, відповідає не охоче, з явним роздратуванням, підвищуючи голос. Домінують такі риси особистості, як самовпевненість, впертість, не здатність прислуховуватись до чужої думки, певна зарозумілість, емоційна нестійкість, лабільність, схильність до шаблонних суджень... ..повідомляє, що вагітність для неї була бажана, тому співмешканцю, який не хотів більше дітей та щоб не робити аборт сказала лише на четвертому місяці вагітності, «коли було пізно». Пояснила, що на облік в лікувальний заклад щодо вагітності не стала через матеріальні проблеми та через те, що не могла залишити дітей вдома без нагляду... ..Дитина при народженні не кричала, не подавала ознак життя. Підозрювана завершила її разом із плацентою в ковдру та поклала у дитячий візок на веранду. Прибрала в кімнаті, де народжувала та лягла спати. Прокинулась через дві години, приготувала дітям їсти, підходила до дитини, яка лежала у візку, вона була тепла. Потім взяла дитину та віднесла її на смітник...». «В період часу, що відноситься до інкримінованого протиправного діяння, підозрювана була у свідомості, дії були послідовними та цілеспрямованими, узгоджувалися з обставинами, що склалися. Психотичної симптоматики, порушень мислення у вказаний період часу не відмічалось. Події, що мали місце досить добре пам'ятає, здатна послідовно їх відтворювати. Критично оцінює всі свої дії та розуміє необхідність нести за них відповідальність...на даний час будь-якими хронічними психічними захворюваннями, тимчасовим розладом психічної діяльності, недоумством та іншими хворобливими станами психіки не страждає і може усвідомлювати свої дії та керувати ними... ..в період часу, що відноситься до інкримінованого протиправного діяння, будь-яким хронічним психічним захворюванням не страждала, не перебувала в стані тимчасового розладу психічної діяльності, не виявляла ознак недоумства чи іншого хворобливого стану психіки і могла повною мірою усвідомлювати свої дії та керувати ними».

**КОМПЛЕКСНЕ ОЦІНЮВАННЯ ДОСЛІДЖЕНОЇ У СПРАВІ
СИТУАЦІЇ, НАДНИХ НА ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, БЕСІДИ З
ПІДЕКСПЕРТНОЮ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-
ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІДОЗРЮВАНОЇ**

Індивідуально-психологічні особливості [REDACTED]

За результатами експертного дослідження встановлено, що [REDACTED] має невисокий рівень домагань і низьку самооцінку, пасивну життєву позицію в складних життєвих ситуаціях, не ініціативність, неупевненість у собі, неуміння захищати свої інтереси; основні соціальні норми лишаються для підекспертної недостатньо усвідомлено прийнятими для себе, як результат, вона може змінити свою поведінку під впливом ситуативних потреб чи впливу авторитетних людей. Однією із основних потреб підекспертної є потреба в емоційному прийнятті й розумінні, яка у неї лишається незадоволеною упродовж усього життя й дотепер, потреба в підтримці, упевненості в майбутньому.

Такі особливості індивідуальності підекспертної сформувалися упродовж її життя з дитинства й закономірно проявляються упродовж життя.

З дитинства була позбавлена належного батьківського піклування, переважно виховувалася домінантною строгою бабусею в умовах тотального контролю без батьків, не маючи досвіду емоційного прийняття і самостійного вироблення уміння самостійно співвідносити свої потреби із соціальними нормами, усвідомлювати й ранжувати (встановлювати порядок згідно значимості) свої потреби.

Була вимушена прийняти вибір сестри й рішення бабусі щодо вступу в навчальний заклад, хоча мала інше бажання. Остаточо зрозумівши, що медицина це «не її», не зуміла переконати бабусю в необхідності змінити навчальний заклад, самостійно також не вжила дій, які вважала правильними (отримати в медичному коледжі атестат про середню освіту й вступити до іншого навчального закладу), натомість просто перестала навчатися й була відрахована. Зі слів підекспертної, була вигнана з дому (як перед цим і її матір).

Лишилась в [REDACTED] працювала на некваліфікованих роботах, орендувала житло, життям була задоволена через наявність свободи, якої була позбавлена до того.

Зустрівши чоловіка, почала жити з ним родиною без оформлення шлюбу. Як слідує з документів, де відображені анкетні дані дітей підекспертної (її старша донька носить прізвище підекспертної), мала статус матері-одиначки, тобто, її перший співмешканець не лише не одружився з нею, а і документально не оформив своє батьківство. Через декілька років подружнього життя ця родина розпалася (зі слів підекспертної, її обранець почав жити з іншою жінкою та має іншу родину).

[REDACTED] була змушена повернутися в [REDACTED] область з огляду на наявність хоч якогось житла. Як слідує з розповіді підекспертної і частково – зі змісту наданих матеріалів (щодо обстеження умов проживання родини) житло є кімнатами в бараку, без вбиральні в приміщенні, на яке неможливо оформити право власності. У цьому помешканні [REDACTED] облаштувала місце для

приготування їжі, виділивши простір однієї з двох кімнат, створила прийнятні умови для життя і навчання дітей. Прагнучи задовольнити потреб родини, утримує домашнє господарство (див. *акт обстеження умов проживання № [REDACTED]*), продовжувала працювати на некваліфікованих роботах.

Під час проживання в [REDACTED] підекспертна повторила характерний досвід стосунків із попереднім чоловіком: почала спільно жити із [REDACTED], який не уклав із нею шлюб, не забезпечив кращим житлом. Від цього чоловіка підекспертна також народжувала дітей, про благополуччя яких турбується, переважно сама, [REDACTED] батько не дав і свого прізвища (див. *розповідь підозрюваної та частково допити [REDACTED]* документи, які містять анкетні дані [REDACTED]).

Як слідує з *характеристик дітей підекспертної, повідомлення Служби у справах дітей [REDACTED] міської ради від [REDACTED] № [REDACTED]*, її діти не є занедбаними, відвідують школу, на достатньому рівні опановують шкільну програму. Водночас педагоги зауважують, що діти [REDACTED] недостатньо охайні, вони не користуються правом безоплатного харчування, бо матір не оформила належних документів, тобто, поведінка підекспертної є недостатньо організованою в частині забезпечення благополуччя своїх дітей.

Такий же недолік соціальної відповідальності й прогнозу (як відсутність оформлення безоплатного харчування для дітей), властивий для [REDACTED] в її ставленні до попередження вагітності й медичному нагляді за власним тілом. З її слів, для неї виявилось неефективним внутрішньо маткова контрацепція, бар'єрними засобами вона не користувалася, оральними також – через високу їх ціну. З огляду на такі обставини, народження [REDACTED] році не було планованим, останню вагітність вона виявила на терміні, на якому вже не проводиться медичне штучне переривання вагітності.

Відсутність достатнього прогнозування наслідків і свідомого ставлення до соціальних норм, підвладність впливу авторитету стало також причиною вчинення підекспертною крадіжки та наявної судимості. Як слідує з протоколу допиту [REDACTED], піддається осуду з боку знайомих, «не афішувала» усіх своїх вагітностей.

Водночас існують підстави для відкидання твердження про те, що підекспертна не опікується своїми дітьми: див. *повідомлення Служби у справах дітей [REDACTED] міської ради від [REDACTED], акти обстеження умов проживання № [REDACTED], № [REDACTED]*, із яких слідує, що її діти не перебували на обліку в службі як такі, що перебувають у складних життєвих обставинах.

Такі життєві обставини не створювали умов для задоволення потреб підекспертної в емоційному прийнятті, комфорті.

Психологічний аналіз поведінки [REDACTED] та її емоційного стану у ході подій, що є предметом розслідування у кримінальному провадженні

Психологічний аналіз обставин, що передували вагітності підекспертної.

Психологічний аналіз поведінки [REDACTED] показує, що у період часу, що передував останній вагітності підекспертної, в її поведінці закономірно

проявилися її указані вище, особливості (недостатня організованість поведінки провідними потребами, недостатнє уміння відстоювати свої межі й свої інтереси, готовність підкорятися, долати наслідки власної поведінки й рішень інших людей).

Як слідує з розповіді [REDACTED], змісту її допиту від [REDACTED], допиту її подруги [REDACTED], її співмешканець безвідповідально ставиться до своєї ролі батька і чоловіка, останнім часом її стосунки з ним особливо зіпсувалися («забув» забрати її з пологового будинку після народження [REDACTED], не забезпечив доньку шкільним приладдям, не дає грошей для утримання родини, харчується за рахунок [REDACTED] зловживає алкогольними напоями, поки має гроші, живе у сусіда, до [REDACTED] повертається, коли закінчуються кошти, живе за її рахунок). Як слідує з розповіді [REDACTED], відмовлявся уходити з дому, лягав спати з нею в одне ліжко. Крім того, [REDACTED] використовував її для задоволення сексуальної потреби, а вона не чинила активного спротиву, оскільки їй простіше було поступитися і «перетерпіти» декілька хвилин.

Про свою вагітність підекспертна дізналася, з її слів, коли її термін (близько 16 тижнів) не дозволяв медичного штучного переривання вагітності, лікар, до якого підекспертна звернулася з приводу затримки місячних, надала рекомендації щодо постановлення на облік для вагітних (відповідні документи, які б підтвердили чи спростували це твердження, нема). З розповіддю підекспертної частково співвідносяться показання [REDACTED] який сказав, що дізнався про вагітність [REDACTED] приблизно на початку осені.

Попри рекомендації лікаря, [REDACTED], до лікарів для спостереження за вагітністю не стала, з її слів – через матеріальні складнощі, й проблеми організації частих візитів до лікарів, необхідність заробляти гроші (оскільки вона продовжувала працювати «по людям»).

Вагітність є досить сильним емоціогенним фактором у житті жінки, який, з огляду на значну перебудову її гормональної системи, зміни у фізичному стані й фізичному здоров'ї, впливає на її психіку, емоційне реагування.

У житті ж підекспертної були і зовнішні фактори, які впливали на її емоційний стан та спричиняли зростання психічної напруженості.

Підекспертна указує що під час вагітності вона ні з ким не обговорювала свою життєву ситуацію, прийняла, те, що буде мати іще одну дитину, яку роститиме без допомоги партнера, [REDACTED] просто ігнорував прояви вагітності дружини. Показання свідка [REDACTED] загалом не суперечать розповіді підекспертної про те, що її співмешканець ігнорував настання змін у складі родини, не ініціювала таких розмов і вона.

Дефіцит недостатньої здатності підекспертної до обрання варіативних способів поведінки, вирізняти головні й другорядні потреби, низький рівень соціальної відповідальності і низький рівень розвитку соціальних навичок, наявність стандартного способу поведінки (самотужки долати складнощі), проявилися в її поведінці: вона не використала можливість постановки на облік (зокрема, і для забезпечення майбутніх виплат), продовжувала фізично працювати для того, щоб забезпечувати дітей. Підекспертна розуміла, що

коштів після того, як народиться нова дитина, не вистачатиме. З плином часу її тривожило те, в який спосіб вона організує виклик швидкої допомоги, догляд за дітьми (особливо за півторарічним [REDACTED]), коли в неї настануть перейми. Ці думки ставали все більш інтенсивними та врешті стали невідступними.

[REDACTED] указує, що вона весь час відчувала втомленість, неможливість відпочити і відсутність часу і можливостей для відпочинку. Попри це все – щоранку вставала, здійснювала необхідні дії щодо догляду за дітьми, господарством, зароблянням грошей. Відсутність задоволення потреби в підтримці, актуальна для неї повсякчас, у цей період набула більшої ваги.

Розповідь [REDACTED] про відсутність у неї в цей відрізок часу апетиту, утруднене засинання і раннє прокидання разом із описаним вище тривожним емоційним станом – упродовж декількох місяців вагітності – указує на комплекс психологічних ознак неврозоподібних симптомів: зниження настрою, підвищення тривожності упродовж тривалого часу, яке разом із звичайним як для вагітності навантаженням на емоційну сферу, виснажувало нервову систему підекспертної.

Таким чином, остання вагітність стала для підекспертної новою життєвою складністю, яка виснажувала її фізичні й психічні ресурси, наслідки якої (іще одну дитину) вона муситиме долати самотужки. Вона була вагітною, водночас підтримувала такий спосіб життя, як і до вагітності, майбутні пологи хвилювали її найбільше з точки зору нагляду за вже народженими дітьми. **Отже**, майбутня дитина не стала включеною в прийдешню картину життя підекспертної.

Як слідує з розповіді підекспертної, пологова діяльність розпочалася для неї суб'єктивно неочікувано близько нуля годин в ніч з 18 на 19 листопада: вона «пішла на відро» (яке має на веранді для того, щоб не виходити вночі надвір), зрозуміла, що у неї відійшли навколоплідні води, й відчула, що народжується дитина. В кімнаті простелила на підлозі дві ковдри, лягла й розвела ноги.

Дитина народилася ніби сама собою, не так, як під час її попередніх пологів – без звичайних зусиль, зрозумілого болю; слідом за дитиною одразу вийшла плацента, на якій було зовсім небагато крові. Немовля і його поведінка були не такі, як під час її попередніх пологів: було обвите пуповиною, не видавало жодних звуків, не рухалося.

Не відчувала уже знайомих для себе під час попередніх чотирьох пологів почуттів і [REDACTED] вона не відчувала радості «знайомства», зустрічі з новим дитям, не відчувала й занепокоєння від того, що дитина не виявляє активності. Все відбулося тихо, ніхто з дітей, які були в домі, не прокинувся.

Тобто, процес пологів для [REDACTED] характеризувався суб'єктивною раптовістю, не відповідав її попередньому життєвому досвіду, вона не сприйняла народження немовляти, як з'явлення на світ її живої дитини.

[REDACTED] не чіпала пуповину, не здійснювала жодних дій, щоб реанімувати дитину чи надати їй лікарську допомогу, вона замотала немовля в дитячий плед і поклала його до дитячого возика, що стояв на веранді.

Виправши ковдру, яка забруднилася під час пологів, [REDACTED] повернулася на веранду, де лишила немовля. Воно не видавало звуків, підекспертна торкнулася його спинки через плед – жодної реакції, яка б указувала на життя не послідувало і [REDACTED] знову не вчинила жодних дій, спрямованих на реанімацію дитини.

Під час реконструювання подій народження дитини і відсутності здійснення будь-яких своїх активних дій, які б були спрямовані на її реанімування, [REDACTED] розповідає про актуальні на час обстеження відчуття злості, ненависті по відношенню до себе, однак не може розповісти про свої почуття, емоції на час подій, окрім здивування, заціпеніння.

Те, що [REDACTED] після події пологів вперше за декілька місяців заснула міцним сном, який тривав довше, ніж зазвичай, є маркером того, що *народження дитини без видимих (на її думку) ознак життя [REDACTED] неусвідомлено сприйняла як подію, яка позбавила її від тривоги за пологи, нових проблем, пов'язаних із майбутнім доглядом за малюком за його забезпеченням, доглядом і забезпеченням її раніше народжених дітей.*

Як слідує з розповіді підекспертної, на ранок вона прокинулася із відчуттям страху, причиною якого було наявність мертвої дитини в домі, страху за те, «що буде з дітьми», якщо в домі виявлять мертвого малюка. Діти, які також виходили на веранду, де лишалося немовля, нічого не говорили про звуки з дитячого возика, і це сприймалося як додаткове підтвердження того, що новонароджений неживий.

Розповідь [REDACTED] про виконання звичайних справ щодо догляду за дітьми механічно, є ознакою того, що в її свідомості домінувала емоція страху, а основним бажанням, вочевидь, було – позбавитися від будь-яких знаків існування в її домі мертвої дитини (та, можливо, знаку її бездіяльності щодо врятування його життя).

[REDACTED] віднесла згорток із немовлям до смітника, що знаходиться на певній віддалі від її дому й повернулася додому. Після вчинення всіх цих дій, згідно розповіді [REDACTED] вона лишалася «заціпенілою», байдуже механічно говорила з дітьми, що повернулися з гуртків, звично, але механічно виконувала домашні справи.

Підекспертна визнає, що її поведінка одразу після пологів і наступного дня не була раціональною, ні для випадку її бажання виховувати дитину, ні для випадку не поповнювати родину, її дії насправді шкодили і їй, і її дітям.

[REDACTED] категорично відкидає те, що одним із правильних варіантів її поведінки могло бути залишення немовляти в лікувальному закладі, стверджує, що вживала активних заходів, щоб його побачити і має бажання його виховувати, а у випадку, коли не зможе забрати його в родину (а це буде можливе, якщо хлопчика віддадуть його батьку), буде спостерігати за його зростанням, плаче під час розповіді про подію і під час припущання варіанту усиновлення хлопчика іншими людьми.

Підекспертна стверджує, що на її переконання вона вчинила жадливо, розуміє, що має нести покарання, найбільше, на що вона сподівається, це те, що її не позбавлять волі й вона збере своїх дітей додому. Скаржиться, що вимога

органу опіки і піклування мати «офіційну» роботу не співвідноситься із необхідністю дотримуватись обмежувального заходу (цілодобовий домашній арешт).

СИНТЕЗУЮЧИЙ РОЗДІЛ

За результатами експертного дослідження встановлено, що [REDACTED] має недостатньо усвідомлене відношення до соціальних норм, недостатню сформованість ієрархії власних мотивів та потреб, та здатності будувати життя відповідно до власних найважливіших потреб, невисокий рівень домагань і низьку самооцінку, пасивну життєву позицію, не ініціативність, невпевненість у собі, невміння захищати свої інтереси, що є причиною частого переважання для поведінки ситуативних мотивів. Одні із найважливіших для [REDACTED] потреб в емоційному прийнятті, комфорті й підтримці – лишаються незадоволеними; основний спосіб її реагування на власні переживання є витіснення їх зі свідомості. Це призводить до накопичення психічної напруженості, виснаження ресурсів.

З урахуванням індивідуально-психологічних особливостей [REDACTED] психологічних особливостей стану вагітності та актуальної життєвої ситуації [REDACTED] динаміка її емоційного стану у ході подій, пов'язаних правопорушенням, у вчиненні якого її підозрюють, характеризується наступним:

- наявність тривалого періоду негативного емоційного стану, перевагою, відсутності позитивних емоцій, зумовлених тривалим сімейним конфліктом, який підекспертна не могла вирішити, обтяженість негативними соціальними оцінками, наявністю великої кількості роботи – зумовили виснаженість її психічних ресурсів;

- настання чергової вагітності з огляду на її непланованість, невеликий проміжок часу після попередньої (див. відомості про вік [REDACTED] року народження), відсутність підтримки, висока імовірність негативних соціальних оцінок – зумовили підвищення навантаження на емоційну сферу підекспертної;

- сприймання незапланованої вагітності як зовнішньої обставини, яка загрожує подальшим погіршенням умов її життя, ускладненням догляду і забезпечення раніше народжених дітей, – спричинили зростання емоційної напруженості, відсутність внутрішнього прийняття народження майбутньої дитини як бажаного факту, відсутність включення майбутнього немовляти в структуру родини, внутрішнє неприйняття нової ситуації, бажання якнайдовше лишити попередній статус;

- виникнення і наростання неврозоподібних реакцій упродовж місяців вагітності;

- суб'єктивно неочікуваний початок і перебіг пологів, відсутність активності немовляти спричинили до збільшення психічної напруги, деструкції здатності до раціональної всебічної оцінки ситуації, внутрішнього прийняття умовної «бажаності» варіанту подій, за яких дитина народилася неживою – спричинили до обмеження можливостей для всебічної оцінки ситуації,

(зосередженість на одному з її аспектів: дитина не проявляла активності), зуження можливостей вибору оптимального способу діяльності, зуження свідомості до «польової» поведінки, ситуативних реакцій, які не враховують головний спектр її наслідків;

– внутрішнього прийняття як істинного факту смерті дитини, страх за долю дітей за умов, коли буде знайдено тіло дитини, прийняття рішення викинути її;

– описаний стан свідомості суттєво вплинув на поведінку підекспертної: відмова від активності, спрямованої на реанімування новонародженого, надавання йому допомоги, здійснення зовні впорядкованої діяльності, яка, однак, не відповідає інтересам дітей підекспертної і її власних інтересів.

ВИСНОВКИ

1. Індивідуально-психологічними особливостями підозрюваної [REDACTED] р.н. є недостатньо усвідомлене відношення до соціальних норм і недостатня сформованість ієрархії власних мотивів та потреб і здатності будувати життя відповідно до власних принципів та найважливіших потреб.

Підекспертна має невисокий рівень домагань і низьку самооцінку, пасивну життєву позицію, неініціативність, невпевненість у собі, невміння захищати свої інтереси, що є причиною частого переважання у поведінці ситуативних мотивів. Одні із найважливіших для [REDACTED] потреб в емоційному прийнятті, комфорті й підтримці лишаються незадоволеними, основний спосіб її реагування на власні переживання є їх придушення, витіснення зі свідомості. Це призводить до накопичення психічної напруженості, виснаження психічних ресурсів, ситуативної поведінки.

2, 3 Підозрювана [REDACTED] р.н., під час пологів і відразу після них перебувала в особливому психічному стані психічної напруженості.

Психічний стан інтенсивної психічної напруженості [REDACTED] зумовив обмеження її можливостей для всебічної оцінки ситуації, зуження можливостей вибору оптимального способу діяльності, до ситуативного реагування, яке не враховує весь набір наслідків власних дій; внутрішнього несвідомого прийняття факту смерті дитини, тобто, суттєво знизив спроможність [REDACTED] цілковито всебічно усвідомлювати ситуацію, свої дії і їх наслідки, та, як наслідок, керувати своєю поведінкою відповідно до вимог ситуації.

Акти впровадження результатів дисертаційного дослідження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2025

АКТ

15.08. 2025

м. Київ

№ 144-01

Впровадження результатів дисертації
Козубської Анастасії Володимирівни на тему
«Криміналістична характеристика та основи
розслідування залишення в небезпеці
малолітньої особи» в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу, лейтенанта поліції
Вікторії Олександрівни Бойчук;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата
юридичних наук, старшого лейтенанта поліції Дар'ї Андріївни Горбенко;
- т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних
наук, доцента, підполковника поліції Оксани Юріївни Хабло;
- завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата
юридичних наук, доцента, майора поліції Андрія Олександровича Антошука;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Георгіївни Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09
(кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-
розшукова діяльність), та наукові праці здобувача Науково-дослідного інституту
публічного права Козубської Анастасії Володимирівни на тему «Криміналістична
характеристика та основи розслідування залишення в небезпеці малолітньої
особи».

Проаналізовано основні результати дослідження Козубської А.В., зокрема
наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Козубська А.В. Значення криміналістичної характеристики особи
правопорушника для розслідування кримінальних правопорушень щодо
залишення в небезпеці малолітньої особи. *Актуальні питання криміналістики та
судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу. (Київ, 21
листоп. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. –
Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. 328-331

2. Kozubska Anastasia. Structure Of The Forensic Characterization Of Leaving An Underaged Person In Danger № 6 2024. С. 49-55. DOI:<https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.6.7>

3. Kozubska Anastasia. Usinge The Specialised Knowledge In The Investigation Of Child Endangerment. *European socio-legal and humanitarian studies* № 3, 2024. С. 103-109. DOI: <https://doi.org/10.61345/2734-8873.2024.3.9>

4. Козубська А.В. Окремі криміналістичні аспекти одержання інформації з матеріальних джерел під час розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи. Науковий журнал: Право і суспільство № 5, Дніпро, 2023. С. 454-461. DOI:<https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.66>

5. Козубська А.В. Слідова картина залишення в небезпеці малолітньої особи. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО. Випуск 88: частина 3, 2025. С. 263-268. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.39>

6. Козубська А.В. Окремі аспекти організації та планування розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. *Наукові перспективи* № 7(61) 2025, С. 894-905. DOI [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7\(61\)-894-905](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7(61)-894-905).

7. Козубська А.В. Щодо структури криміналістичної характеристики щодо залишення в небезпеці малолітньої особи. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. І С. 747-750.

8. Козубська А.В. Щодо обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. *Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри*: матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 06 черв. 2025 р.). Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 178-181.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Козубської Анастасії Володимирівни містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень» «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень» під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Вікторія БОЙЧУК
 Дар'я ГОРБЕНКО
 Оксана ХАБЛО
 Андрій АНТОЩУК
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор

Дніпропетровського НДЕКЦ МВС

кандидат юридичних наук, доцент

Володимир КОРОТАЄВ

2025 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
у практичну діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС**

Про впровадження у практичну діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС результатів дисертаційного дослідження Козубської Анастасії Володимирівни на тему «Криміналістична характеристика та основи розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Уклала комісія у складі:

Голови:	першого заступника директора Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Тетяни РЕВЯКІНОЇ
Членів комісії:	заступника завідувача лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Олександра СОРОКИ Головного судового експерта Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Олександра ОВЧАРОВА.

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15 травня 2007 року № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Козубської Анастасії Володимирівни на тему «Криміналістична характеристика та основи розслідування залишення в небезпеці малолітньої

особи» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 (кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність) у вигляді фахових наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема:

1. Козубська А.В. Окремі криміналістичні аспекти одержання інформації з матеріальних джерел під час розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи. *Науковий журнал: Право і суспільство* № 5, Дніпро, 2023. С. 454-461. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.66>
2. Kozubska Anastasia. Structure Of The Forensic Characterization Of Leaving An Underaged Person In Danger № 6, 2024. С. 49-55. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.6.7>
3. Kozubska Anastasia. Usinge The Specialised Knowledge In The Investigation Of Child Endangerment. *European socio-legal and humanitarian studies* № 3, 2024. С. 103-109. DOI: <https://doi.org/10.61345/2734-8873.2024.3.9>
4. Козубська А.В. Слідова картина залишення в небезпеці малолітньої особи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. Випуск 88: частина 3, 2025. С. 263-268. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.39>
5. Козубська А.В. Окремі аспекти організації та планування розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. *Наукові перспективи* No 7(61) 2025, С. 894-905. DOI [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7\(61\)-894-905](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7(61)-894-905)
6. Козубська А.В. Значення криміналістичної характеристики особи правопорушника для розслідування кримінальних правопорушень щодо залишення в небезпеці малолітньої особи. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу. (Київ, 21 листоп. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : НАВС, 2024. 328-331
7. Козубська А.В. Щодо структури криміналістичної характеристики щодо залишення в небезпеці малолітньої особи. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. I С. 747-750.
8. Козубська А.В. Щодо обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. *Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 06 черв. 2025 р.). Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 178-181.

Комісія вважає, що представлені матеріали дисертаційного дослідження, фахові наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також можуть бути впроваджені у діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України.

Голова комісії:

Тетяна РЕВЯКІНА

Члени комісії:

Олександр СОРОКА

Олександр ОВЧАРОВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

полковник ~~Додіч~~

Олександр ЮНІН

року

АКТ № 2524 - 20 25 № 8

впровадження у наукову діяльність

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

результатів дисертаційного дослідження

«__» _____ 2025 року

м. Дніпро

Про впровадження у наукову діяльність Дніпровського державного університету внутрішніх справ основних результатів дисертації Анастасії КОЗУБСЬКОЇ на тему «Криміналістична характеристика та основи розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»

Комісія у складі:

голови: начальника відділу організації наукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидата історичних наук, доцента Дениса ПРОШИНА,

членів комісії: завідувача кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Дмитра САНАКОЄВА, професора кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Ігоря ПИРОГА,

відповідно до Положення про організацію проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України, затвердженого

наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 р. № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувачки Анастасії КОЗУБСЬКОЇ на тему: «Криміналістична характеристика та основи розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» у вигляді наукових статей, тез доповідей на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях, семінарах та регіональних столах, зокрема:

1. Козубська А.В. Окремі криміналістичні аспекти одержання інформації з матеріальних джерел під час розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи. *Науковий журнал: Право і суспільство* № 5, Дніпро, 2023. С. 454-461. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.66>

2. Kozubska Anastasia. Structure Of The Forensic Characterization Of Leaving An Underaged Person In Danger № 6, 2024. С. 49-55. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.6.7>

3. Kozubska Anastasia. Usage The Specialised Knowledge In The Investigation Of Child Endangerment. *European socio-legal and humanitarian studies* № 3, 2024. С. 103-109. DOI: <https://doi.org/10.61345/2734-8873.2024.3.9>

4. Козубська А.В. Слідова картина залишення в небезпеці малолітньої особи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. Випуск 88: частина 3, 2025. С. 263-268. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.39>

5. Козубська А.В. Окремі аспекти організації та планування розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. *Наукові перспективи* № 7(61) 2025, С. 894-905. DOI [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7\(61\)-894-905](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7(61)-894-905)

6. Козубська А.В. Значення криміналістичної характеристики особи правопорушника для розслідування кримінальних правопорушень щодо залишення в небезпеці малолітньої особи. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу. (Київ, 21 листоп. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. 328-331

7. Козубська А.В. Щодо структури криміналістичної характеристики щодо залишення в небезпеці малолітньої особи. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ.

конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. I С. 747-750.

8. Козубська А.В. Щодо обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи. *Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 06 черв. 2025 р.). Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 178-181.

Комісія вважає, що представлені наукові статті, тези доповідей отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ, зокрема, через проведення подальших наукових досліджень з проблем розслідування кримінальних правопорушень різних категорій; через підготовку наукових публікацій з проблематики дослідження, видання монографій за результатами наукової роботи, цитування результатів наукової роботи, наукових доповідей про результати наукової роботи на науково-практичних заходах, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних нормативно-правових актів та законопроектів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Голова комісії:

Денис ПРОШИН

Члени комісії:

Дмитро САНАКОЄВ

Ігор ПИРІГ